

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SAHÂBENİN YERLEŞİM VE VEFAT YERLERİ

**Tezi Hazırlayan
Abdulcelil ALPKIRAY**

**Tezi Yöneten
Prof. Dr. Salahattin POLAT**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Y. Lisans Tezi**

**Nisan 2005
KAYSERİ**

Prof. Dr. Salahattin POLAT danışmanlığında Abdulcelil ALPKIRAY tarafından hazırlanan “**Sahabenin Yerleşim ve Vefat Yerleri**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

21 /07 / 2005

JÜRİ:

Üye : Prof. Dr. Salahattin POLAT

Üye : Prof. Dr. Sabahattin SAMUR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... / /

Prof. Dr. Mustafa KESKİN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Sahâbe, Resulullah'ın yanında yetişmiş ve kendisinden İslamı öğrenip günümüze kadar gelmesini sağlamış olan mutlu nesildir. Resulullah'tan işittikleri, gördükleri her şeyi bize aktarma gayretinde olmuşlardır. Aynı zamanda İslamın bütün insanlığa olan mesajını anlatmak için her türlü sıkıntıya katlanıp dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır.

Hadisi nakleden ilk halka olan sahabenin vefat yerleri, yerleşim yerleri ve dağıldıkları coğrafya, hadis ricali bilgisi açısından oldukça önemlidir.¹ Günden güne genişleyen İslam coğrafyasına dağılan sahabe, hadis yurdu olan Medine'den ayrılıp diğer şehirlerin ilim ve kültür açısından gelişmesini ve rivayetlerin birinci ağızdan yayılmasını sağlamıştır. Sahabenin vefat yerlerini bilmek, aynı zamanda Resulullah'ın hadislerinin nerelere kadar yayıldığını da bize göstermektedir.

Sahabilerin hangisinin ne kadar hadis rivayeti olduğu ve bu hadisleri kaç kişiye aktardığı, bulunduğu bölgede ne kadar ilim merkezi olduğu ve bu şehirlerin ilim merkezi olmalarında sahabilerin katkısı gibi konular sahabenin yerleşim yerlerini, gezdikleri coğrafyayı ve vefat yerlerini bilmenin önemini arttırmaktadır.

Tezimiz sahabe merkezli olması hasebiyle zaman sınırlaması olarak bir asır g.b bir dönemi kapsamaktadır. Tezimizi Resulullah dönemi ve sonrası diye iki döneme ayırdık. İlk olarak vefat eden sahabi Mekke döneminde şehit edilen Sümeyye bt. Habbat'dir. En son vefat eden sahabi h.100 ile 110 tarihleri arasında Mekke'de vefat eden Ebu't-Tufeyl el-Leysî'dir.² Her ikisinin arasındaki zaman dilimi yaklaşık 120 yıldır. Sahabilerin sayısı ise ihtilafıdır. Ancak kaynaklarda ismi zikredilen sahabi sayısı 12000 civarındadır. İbn Hacer'in *el-İsâbe* isimli eseri, bu konuda yazılmış en kapsamlı eserdir. Biz de çalışmamızda bu kitabı esas aldık.

Tezimizi alıp epey mesafe katettikten sonra Sakarya Üniversitesi S.B.E.'de Hüseyin AKGÜN tarafından "*Sahabe Coğrafyası*" adıyla bir Y.Lisans tezi yapıldığını öğrendik. Ancak elde etmek konusunda sıkıntılar yaşadık. Elde ettiğimizde ise tezimiz bitmeye yaklaşmıştı. Tezi incelediğimizde konunun mahiyeti icabı bizim tezimizle büyük ölçüde benzerlikler taşıdığını gördük. Ancak bu tezin daha çok sahabenin adım attığı

¹ Koçkuzu, A.Osman, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul 1983, s.55

² Okiç, M.Tayyib, *Bazı Hadis Meseler Üzerinde Tetkikleri*, İstanbul 1959, s.42-43

coğrafyayı tespitiye yönelik olduğunu gördük. Halbuki biz vefat ve yerleşim yerleri belli olan 1500 civarında sahabeyi tespit ettik ve bunların tek tek isimlerini tezimize aldık. Tezimiz bu özelliğiyle ilk ansiklopedik sahabe vefeyatı konumundadır. Daha sonra bu sahabiler arasında rivayetleriyle ve ilmiyle ön plana çıkanların dağıldıkları coğrafyada ne gibi etkileri olduğunu tespitiye çalıştık. Bunlara “Sahabe Coğrafyası” isimli tezde yer verilmiyordu. Bütün bunlara rağmen bu tezdenden istifade ettiğimizi belirtmek isteriz.

Girişte sahabe kavramının sözlük ve ıstılah anlamları üzerine durmaya çalıştık. Sahabe kavramı konusunda alimler arasındaki farklı görüşleri zikrettikten sonra tercih ettiğimiz görüş İbn Hacer’in sahabe tanımı oldu. İbn Hacer’in bu çerçevede yazdığı *el-İsābe*’deki isimleri esas aldık.

Birinci bölümde sahabenin İslam coğrafyasına yayılış sebepleri ve sahabenin bu göçünün ilmî ve siyasi hayata etkileri üzerinde durmaya çalıştık.

İkinci bölümde, önce Resulullah döneminde vefat eden sahabeyi zikrettik. Mekke ve Medine’de vefat edenler olarak ve savaşlarda şehit olanlar şeklinde bir ayırıma tābi tuttuk. Resulullah sonrası dönemde Mekke ve Medine’den ayrılıp İslam dünyasının çeşitli coğrafyalarına yayılan ve buralarda vefat eden sahabilerin tek tek isimlerini zikrettik. İsimleri sıralarken bu sahabilerin herhangi bir özelliğine göre değil, mümkün olduğunca her başlık altında alfabetik olarak zikrettik. Tezimizin sonunda ise bu sahabilerin rivayet ettikleri hadis sayısına göre bir izelge ile yerleşim ve vefat yerlerini verdik.

Sonuç kısmında istatistiki bilgiler vermeye çalışarak, Resulullah sonrası dönemde sahabenin Medine’de kalıp kalmama konusunda hangi saikle hareket ettiklerini, gittikleri bölgelerdeki etkileri ve İslam dünyasında bugün bile değerini kaybetmeyen türbelerinin ve makamlarının önemini izah etmeye çalıştık.

Bu alışmamızda konu seçiminde yardımını esirgemeyen, konunun şekillenmesinde ve tezin her aşamasında değerli fikirlerinden istifade ettiğim tez danışmanı hocam Prof. Dr. Salahaddin POLAT’a, Prof. Dr. Sabahattin SAMUR’a, Yrd. Doç.Dr. Habil NAZLIGL’e ve İSAM Kütüphanesinden gerekli kaynakları temin etmeme yardımcı olan Muhammed Ayhan’a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Abdulcelil ALPKIRAY

Kayseri 2005

ÖZET

SAHABENİN YERLEŞİM VE VEFAT YERLERİ

Bugünkü İslam coğrafyasının temellerini atan Resulullah'ın ashabı, Arabistan yarımadasının küçük bir şehri olan Mekke ve Medine'de yaşıyorlardı. Çok kısa bir sürede fetih hareketleriyle İspanya'dan Hindistan'a İstanbul'dan Afrika içlerine, Kafkasya'ya Orta Asya'ya kadar yayılmaya başladılar. Bu fetihlerin idaresini elit tabaka diyebileceğimiz Sahâbe-i Kiram üstlendi. Askeri hareketler, fethedilen yerlerin idaresi, yargı, tebliğ ve irşad gibi vazifelerin tümünü sahâbe-i kiram yerine getirdi.

Girişte sahabe kimliği üzerinde durmaya çalışarak sahabenin kim olduğu, kimlere sahabe denileceği, sahabeliğin nasıl tespit edildiği konularının inceledik.

Birinci bölümde; Sahabilerin çeşitli coğrafyalara dağılışı nedenlerini tespit etmeye çalışarak bunları değerlendirmeye çalıştık. Sahâbenin yerleştikleri yerlerdeki ilmi ve siyasi hayat üzerindeki etkileri üzerinde durduk.

İkinci bölümde; Resulullah döneminde Mekke ve Medine'de vefat eden sahabilerin isimlerini tek tek tespit ettik. Resulullah'ın vefatından sonra Arabistan bölgesinden ayrılıp Irak, Şam, Mısır, Horasan bölgelerine yerleşen ve buralarda vefat eden sahabilerin isimlerini ve gidiş nedenlerini tespit etmeye çalıştık.

Sonuç olarak sahabenin İslam bayraktarlığını yaptığını, geniş bir coğrafyaya yayıldığını görüyoruz. Bu yayılma esnasında fethedilen yerlere yerleştirmeler yapılmıştır. Bunlar özellikle Şam, Irak ve Mısır olmuştur. Diğer bölgelere toplu göç sözkonusu olmasa da, fethedildikten sonra bölgede vali, kadı, amil gibi idari görev almış olan sahabiler kalmış ve buralara yerleşmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sahâbe, idari görevler, tebliğ ve irşad, itizal, makam ve türbe

SUMMARY

THE SETTLEMENT AND DEATH PLACES OF SAHABA

In introduction we dwelt on the identity of sahaba and studied who they are, who can be called as sahaba and how they are identified.

In the first part we try to determine the reasons of immigration to other places. And we studied the influences of sahabas over the scientific and political life in the places they settled.

In the second part we identified the sahabas who died in Mekke and Medine in the era of the Prophet Muhammed. We determined the names of sahaba who immigrated from Arab Peninsula to Iraq, Egypt, Sham, Horasan and we also tried to determine the reasons of immigration.

In conclusion we realize that sahabas are prominent people and they spreaded to vast area. They settled in conged places especially in Sham, Egypt and Iraq. In other places they were some sahabas who worked as governors, judges and administrators.

Key words: Sahaba, administrative works, announcement, separation, post, tomb.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	V
SAHABENİN YERLEŞİM VE VEFAT YERLERİ	V
SUMMARY	VI
İÇİNDEKİLER	VII
GİRİŞ	1
A. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	1
B. SAHABE KAVRAMI	4
1. SÖZLÜKTE SAHABE	4
2. ISTILAHTA SAHABE	4
3. SAHABELİĞİN ŞARTLARI	5
4. SAHABENİN BİLİNME YOLLARI	6
5. SAHABE TABAKALARI	7
6. SAHABE SAYISI	8

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN GENİŞ COĞRAFYAYA YAYILMA SEBEBLERİ VE SONUÇLARI

A. SAHABENİN YAYILMA SEBEBLERİ	10
1. FETİH HAREKETLERİ	10
2. İDARİ GÖREVLER	10
2.1. VALİLİK	11
2.2. KADILIK	14
2.3. DİĞER GÖREVLER	18
3. TEBLİĞ VE İRŞAD	18
4. EKONOMİK NEDENLER	19
5. FİTNEDEN UZAK DURMA	21
6. İSKAN POLİTİKASI	25

7. HADİS RİVAYETİ.....	27
B. SAHABE GÖÇÜNÜN İSLAM KÜLTÜR HAYATINA ETKİLERİ.....	28
1. İLMİ HAYATA ETKİLERİ.....	28
1.1. Medine.....	28
1.2. Mekke.....	29
1.3. Kufe.....	30
1.4. Basra.....	31
1.5. Şam.....	31
1.6. Mısır.....	32
2. SİYASİ HAYATA ETKİLERİ.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN VEFAT VE YERLEŞİM YERLERİ

A. RESULULLAH DÖNEMİ.....	36
1. MEKKE.....	36
2. MEDİNE.....	37
3. SAVAŞLARDA ŞEHİT OLANLAR.....	43
3.1. BEDİR SAVAŞI.....	43
3.2. UHUD SAVAŞI.....	43
3.3. RECİ VAKASI.....	47
3.4. Bİ'Rİ MAUNA VAKASI.....	47
3.5. HENDEK SAVAŞI.....	49
3.6. HUDEYBİYE.....	49
3.7. MEKKE FETHİ.....	49
3.8. HUNEYN SAVAŞI.....	50
3.9. TAİF SAVAŞI.....	50
3.10. HAYBER SAVAŞI.....	51
3.11. BENU MUSTALİK (MÜREYSİ) GAZVESİ.....	52
3.12. MUTE SAVAŞI.....	52
3.13. TEBÜK GAZVESİ.....	53
3.14. ZAT-I ATLAH SERİYYESİ.....	53
3.15. VADİ'L-KURA SERİYYESİ.....	53
3.16. ĞABE-ZÛ KARAD GAZVESİ.....	54
3.17. BENİ KURAYZA GAZVESİ.....	54

4. HABEŞİSTAN	54
5. YEMEN	55
5.1. Cüreş	55
6. BAHREYN	55
7. UMMAN	55
8. BUSRA	56
9. NECD	56
B. RESULULLAH SONRASI DÖNEM	57
1. ARABİSTAN BÖLGESİ	57
1.1. MEKKE	57
1.2. MEDİNE	61
1.2.1. Rebeze	78
1.2.2. Kudeyd	79
1.3. HARRE	80
1.4. TAİF	81
1.5. YEMAME SAVAŞI	82
1.5.1. Butah	86
1.6. DUMETU'L-CENDEL	86
1.7. YEMEN	86
1.6.1. San'a	87
1.8. BAHREYN	87
1.9. UMMAN	87
2. KUZEY AFRİKA BÖLGESİ	88
2.1. MISIR	88
2.1.1. İskenderiyye	93
2.1.2. Feyyum	94
2.1.3. Münye	94
2.1.4. Taha	94
2.1.5. Berellüs	94
2.2. İFRİKİYYE	95
2.2.1. Berka	96
3. ŞAM BÖLGESİ	96
3.1. ŞAM	96

3.2. DIMAŞK	101
3.2.1. Havran	103
3.2.2. Mercü's-Süffer	104
3.2.3. Mercü Rahit	104
3.2.4. Mizze	105
3.2.5. Raviye	105
3.3. HUMUS	105
3.4. ÜRDÜN	108
3.4.1. Fahl	109
3.5. FİLİSTİN	110
3.5.1. Filistin	110
3.5.2. Beyt Cebrin	110
3.5.3. Beytu'l-Makdis	111
3.5.4. Askalan	112
3.5.5. Remle	112
3.5.6. Amvas	113
3.6. ECNADEYN SAVAŞI	114
3.9. YERMÜK SAVAŞI	115
4. IRAK BÖLGESİ	116
4.1. BASRA	116
4.2. KUFE	124
4.3. MUSUL	130
4.4. MEDAİN	131
4.5. CEMEL VAKASI	131
4.6. SİFFİN SAVAŞI	133
4.7. KERBELA	135
4.8. KADİSİYYE SAVAŞI	136
4.9. CİSR SAVAŞI	136
5. CEZİRE BÖLGESİ	138
5.1. KARKİSİYA	138
5.2. SUMEYSAT	139
5.3. HARRAN	139
5.4. RAKKA	139

5.5. NASİBÎN (Nusaybin)	141
6. İRMİNİYYE	141
6.1. Belencer	141
6.2. Derbent	142
7. İRAN BÖLGESİ	142
7.1. EHVAZ	142
7.2. CÜRCAN	142
7.3. HEMEDAN	142
7.4. İSFEHAN	143
7.5. REY	144
7.6. İSTAHR	144
7.7. NİHAVEND	144
8. HORASAN BÖLGESİ	144
8.1. BELH	145
8.2. HERAT	145
8.3. KABİL	146
8.4. SERAHS	146
8.5. MERV	146
8.6. SEMERKAND	147
8.7. NİŞABUR	147
8.8. BUHARA	148
9. ANADOLU VE AZERBEYCAN	148
9.1. ANADOLU	148
9.1.1. Adıyaman	148
9.1.2. Gaziantep	149
9.1.3. İstanbul	149
9.1.4. İznik	150
9.1.5. Kahramanmaraş	150
9.1.6. Nusaybin	151
9.1.7. Siirt	151
9.1.8. Tarsus	151
9.1.9. Şanlıurfa	151
9.2. AZERBEYCAN	151

9.2.1. Mûkan	152
9.3. AKDENİZ ADALARI	152
9.3.1. KIBRIS	152
10. HİND BÖLGESİ	152
11. ENDÜLÜS	153
12. ÇİN	153
SONUÇ	154
BİBLİYOGRAFYA	157
EKLER	162
COĞRAFİ YER İNDEKİ	169

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
a.g.y.	: Adı geçen yer.
as	: Aleyhisselam.
b.	: İbn, bin.
Bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
cc	: Celle Celalühü.
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren.
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
Haz.	: Hazırlayan.
Hız	: Hazreti.
İFD	: İlahiyat Fakültesi Dergisi
md.	: Maddesi
MEBİA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
M.Ö.	: Milattan Önce.
s.	: Sayfa.
sav	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem.
SÜİFD	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Thk.	: Tahkik
t.y.	: Tarih yok.
v.	: Vefatı.
v.b.	: ve benzeri.
v.s.	: ve saire.

GİRİŞ

A. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Tezimize İbn Hacer'in *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe* isimli eserini baştan sona okuyup tetkik ederek başladık. Vefat yeri veya yerleşime dair hakkında bilgi verilen sahabileri tesbit etmeye çalıştık. Daha sonra bu bilgileri diğer sahabe biyografilerinden, İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-Ğabe*, İbn Sa'd'ın *Tabakât* ve İbn Asakir'in *Tarihu Dımaşk* g.b. eserlerdeki bilgilerle birlikte değerlendirmeye çalıştık. Tarama işleminden sonra elde ettiğimiz veriler çerçevesinde analizler yapmaya çalıştık. Özellikle hadis ilmi açısından sonuçlar çıkarmaya çalıştık.

Günümüzde oldukça yaygınlaşan interaktif CD'lerden de istifade ettik. Özellikle Turath isimli şirketin hazırladığı *el-Mektebetu'l-Elfiye li's-Sünneti'n-Nebeviyye 2.0* isimli CD'den tarama yoluyla istifade ettik. Yine aynı şirket tarafından hazırlanan *Tarihu Dımaşk* isimli CD'den de yararlandık. “Merkezu Nuru'l-İslam li Ebhasi'l-Kurani ve's-Sünne” isimli kuruluşun, Mizzî'nin *Tehzibu'l-Kemal*, İbn Hacer'in *Tehzibu't-Tehzib* ve *Takribu't-Tehzib* ile Zehebî'nin *el-Kaşif* isimli eserlerini esas alarak hazırladığı *Mevsua Ruvati'l-Hadis 2.0* isimli programdan istifade ettik. Ancak bu CD'lerdeki bilgileri matbu kitaplarla karşılaştırmak suretiyle aldık. Ancak CD'de bulunmakla birlikte elimizde bulunmayan eserler de oldu ki, bunları CD'nin esas aldığı baskının bibliyografya bilgisini kullanmak suretiyle almak durumunda kaldık.

Yerleşim yeri tam olarak belli olmasa da, bir sahibinin o şehirde bulunduğuna dair bir ifade bile bulduğumuzda onu değerlendirdik. Vefat tarihlerini mümkün oldukça vermeye çalıştık. Tarihlerde hicri tarihi esas aldık. Tarihi belirtilmeyen ancak dönem olarak belirtilenleri de olduğu gibi yazdık. Resulullah döneminde vefat ettiği belirtilenler olduğu gibi belirtilmeyenler de var. Onları da karinelerden çıkarmaya çalışarak hangi dönemde vefat ettiğini bulmaya çalıştık.

Farklı şehirlerde bulunan, fetih hareketleri dolayısıyla gezen sahabenin bu seyahatlarını vefat yerlerinin altında verdik. Vefat yerlerini esas aldığımız için o kısımda zikretmekle beraber gezdiği/bulunduğu yer kısmında da zikrettik.

Farklı okumalardan dolayı sahabe isimlerini tespit etmede yer yer zorluklarla karşılaştık. Bundan dolayı isimleri Arapça olarak yazmayı uygun bulduk. Ancak

elimizdeki *İsabe*'nin en son baskılarından birisinin bulunması, bu baskıda muhakkik tarafından isimlerin harekelenmesi işimizi kolaylaştırdı.

Kaynaklar

Bu çalışmamızda esas aldığımız kitab, sahâbe biyografisi konusunda en kapsamlı olan İbn Hacer'in *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe* isimli eseridir. Son olmanın ve öncekilerin telif ve tertiplerindeki hata ve yanlışlıkları görmenin tesiriyle sahabe biyografisi konusunda yazılmış en düzenli ve en muhtevalı eser olmuştur. İtinâlı bir alfabetik tasnifi olan eser her harfte dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde; sahabeliği kendisinin veya başkalarının rivayetiyle sabit olanlar. İkinci bölümde; Hz. Peryamberin vefatı sırasında sırasında çocuk olup temyiz çağının altında bulunanlar. Üçüncü bölümde; muhadramlar. Dördüncü bölümde; daha önce yazılan eserlerde sahabe olmadıkları halde sehven sahabe olarak zikredilenler. Tezimizde bu kitabın birinci ve ikinci bölümlerini esas aldık.

İbn Sa'd'ın *Tabakâtu'l-Kebir* isimli eserinin 8 ve 9. ciltleri Mekke ve Medine dışına çıkıp Kufe, Basra, Mısır ve Şam'a yerleşen sahabilere ayrılmış. Bu özelliğiyle bu eser en çok istifade ettiğimiz eserlerden oldu. Yine Resulullah döneminde yapılan savaşlara ve seriyyelere ayrılmış olan 2. cilt'te bu savaşlarda şehit olan sahabe isimlerine ulaştık.

İbn Hibban'ın *Meşahiru Ulemai'l-Emsar* isimli eserinden ilim merkezlerindeki sahabe ve tabiunun isimlerinden faydalandık. İbn Hibban eserinde Mekke, Medine, Basra, Kufe, Şam, Mısır, Yemen ve Horasan başlıkları altında, bu şehirlerde yaşayan sahabe, tabiin ve etbau tabiinin isimlerini sıralamış, bu şehirlerdeki meşhur sahabe ve tabiini seçerken orada vefat etmiş olmasına dikkat etmemiş, ikametinin çoğunun orası olmasını esas almış, savaş, ticaret, ilim v.b. sebeplerle şehirden ayrılan kimselerin bu hareketlerine değinmemiştir. İbn Hibban'ın sahabe için verdiği rakamlar şöyledir; Medine 152, Mekke 62, Basra 50, Kufe 55, Şam 55, Mısır 23, Yemen 16 ve Horasan 5.

Şehir tarihleri genellikle ilk önce bu şehirlere gelmiş olan, fethinde bulunan veya burada vefat eden sahabilere değinmişlerdir. *Tarihu Nişabur*, *Tarihu Cürcan*, *Tarihu Dımaşk*, *Tarihu Bağdad* gibi eserlerin bu özelliklerinden istifade ettik. Sahabe döneminde henüz Bağdad şehri kurulmamıştı. Bağdad, Abbasiler döneminde kurulmuş olan bir şehirdir. Dolayısıyla Bağdat'a yerleşen sahabiler sözkonusu değildir. Ancak *Tarihu Bağdad*, bu bölgede bulunan sahabileri de ele almıştır.

Sahâbe vefeyatı konusunda yapılmış müstakil çalışmalar var; Sağanî'nin *Dürrü's-Sehâbe fî beyani mevadi'i vefeyati's-Sahâbe* isimli eseri. Bu eser sahâbe-i kiramın isimlerini alfabetik olarak sıralayıp vefat yerlerini belirtmiştir. Bu eserde toplam 752 kadar sahabinin vefat yeri belirtilmiş. Hanım sahabilerin vefat yerlerine ise hiç değinilmemiştir. Suyûtî'nin *Dürrü's-Sahâbe fî men de Hale Mısır mine's-Sahâbe* isimli eseri de Mısır'a herhangi bir şekilde uğramış, fetih hareketlerine katılmış ve buraya yerleşip vefat eden toplam 350 sahâbeyi içermektedir. Günümüz çalışmalarından Naci Subha'nın “*Şühedau's-Sahabe ve A'lamuhum fî Filistin*” isimli çalışması ile Haşimî'nin “*Tarihu men dufine fî'l-Irak*” isimli eserlerinden istifade ettik. Yine Emin Kudat tarafından doktora tezi olarak hazırlanan “*Medresetu'l-Hadis fî'l-Basra hatta karne's-salis*” isimli çalışmadan da faydalandık.

Bölgeleri tesbit edip kısımlandırmada ve şehirlerin yerlerini belirlemede Yakut el-Hamevî(v.626)'nin *Mu'cemu'l-Buldan* ve Ebu Ubeydullah el-Bekrî(v.478)'nin *Mu'cemu ma'ste'ceme min esmai'l-biladi ve'l-mevadi'* isimli eserinden yararlandık. Ülkelerin sınırlarının her tarih döneminde değişmesi kaçınılmazdır. Tezimizin esas alındığı zaman diliminde İslam devletinin idari yapılanması henüz tam olarak oluşmamıştı. Biz de bölgeleri kısımlandırırken hem o dönemde hem de bu dönemde bazı farklılıklar bulunsada bölge ismi olarak kabul edilen Şam, Irak, Mısır, Arabistan, İran, Anadolu ve Horasan'ı (Orta Asya) esas aldık. Şehirlerin hangi bölgelere ait olduğu hususunda Hamevi'nin *Mu'cemu'l-Buldan* isimli eserinden istifade ettik. Ancak Hamevî'de bazı şehirlerin farklı bölgeler altında iki defa zikredildiği durumlar vardı. Muhtemelen farklı dönemlerin idari yapısından kaynaklanmaktadır. Bu durumda bugünkü bölge isimlendirmelerini esas aldık.

B. SAHABE KAVRAMI

1. SÖZLÜKTE SAHABE

Sahâbe kelimesi, Arapça’da bir kişiyle birlikte bulunma, arkadaşlık yapmak ve beraber olmak anlamına gelen *صَحْبٌ يَصْحَبُ صَحْبًا وَصَحَابَةٌ* fiilinin *صاحب* şeklindeki ism-i fail sığasının çoğuludur. Ayrıca çoğul olarak şu kelimeler de kullanılır;³ *أَصْحَابٌ، أَصْحَابِيٌّ، صَحَابٌ، صَحَابَةٌ، صَحَابِيٌّ*

Sohbet kelimesi, lüğatte az ve çok süren beraberlik için kullanılırsa da, yaygın kullanım ancak uzun süren ve çok olan beraberliklerde kullanılmıştır. Ancak lüğât yönünden kullanımdaki az müddet için bir tahdit olmadığı gibi, örfteki çok müddet için de bir süre tayini yoktur.

2. ISTILAHTA SAHABE

Muhaddisler, sahabenin tarifinde sohbet’in lüğât manasını esas almışlardır. Hatta Hz. Peygamber’i sadece görmüş olanı da peygamberlik şerefinden dolayı sahabe saymışlardır.

Cumhurun sahabe tarifi, hadisçilerin ittifakla kabul ettikleri tariften farklıdır. Onlara göre sahabi olmak için bir müslümanın altı ay veya bir sene Resulullah ile sohbette bulunması ve onunla gazaya iştirak etmesi lazımdır. Bir kısmı ise Hz. Peygamber’i(sav.) görmekle beraber O’ndan bir veya iki hadis rivayetini şart koşmuşlardır. Said b. Müseyyeb(v.93) ise sahabi olmanın şartı olarak; Resulullah ile bir veya iki sene sohbet etmek ya da O’nunla bir veya iki gazveye iştirak etmeyi ileri sürdüğü rivayet edilmektedir.⁴

Cumhur, sahabe tanımında uzun süreli arkadaşlığı esas almıştır. Buna göre Resulullah’ı (sav.) sadece görmüş olmakla sahabe olunamayacağı, sohbet için beraberliğin uzun süreli olması gerektiği açıktır. Enes b. Malik’e “sahabeden kimse kaldı mı?” diye sorulduğunda “bedevilerden birkaç gören var ama sahabe kalmadı” der.⁵ Enes b.

³ İbn Manzur, Muhammed b. Mukrim, *Lisânu’l-Arab*, tahk. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şazeli, Kahire t.y., S-H-B maddesi

⁴ Şakir, A.Muhammed, *el-Baisu’l-Hasis*, Riyad 1996, II/493

⁵ Şakir, *el-Baisu’l-Hasis*, II/494

Malik'in bedevilerin kısa bir görmesini yeterli saymadığı görülmektedir. Ancak sahabe kavramının bazen Resulullah'ı gören anlamında kullanıldığını, bazen de Resulullah'la uzun beraberlik ve yakın arkadaşlık için kullanıldığını görüyoruz.

Kadî Ebubekir el-Bakillanî (v.403) sahabe hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

“ *Sahabi* isminin *es-suhbe* masdarından türediğinde ve bu hususta belli bir sürenin tahsis edilmediğinde dil alimleri arasında ihtilaf yoktur. Bilakis ister az olsun, ister çok olsun, Hz. Peygamber ile beraberliği olan herkes hakkında bu isim geçerlidir. Fiilden türeyen isimlerin hepsi de böyledir. Nitekim, “falan ile bir yıl veya bir ay veya bir gün veya bir süre bulundum” denir ki, burada sohbet ifadesi, azı için de, çoğu için de kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bu husus ümmetin örfünde şöyle yerleşmiştir: Onlar, bu ismi ancak Hz. Peygamber ile uzun süre birlikte olan kimseler için kullanırlar. Ve bu ismi, Hz. Peygamber ile bir an için karşılaşan veya onunla birkaç adım yürüten kimselere değil, ancak onunla uzun süre bir arada yaşayan kimselere caiz görürler. Dolayısıyla bu isim, ancak böyle olan kimseler için geçerli olur. Ama bununla birlikte, Hz. Peygamber'le beraberliği uzun olmasa ve ondan sadece bir hadis rivayet etse dahi, emin ve güvenilir bir kimsenin haberi kabul edilebileceği gibi, onunla amel de edilir.”⁶

Bu duruma göre “sahabi” ismini hadisçiler usulcülere nazaran hem şer'e ve örfe, hem de lügate en uygun şekilde kullanmışlardır.⁷

3. SAHABELİĞİN ŞARTLARI

a. Müslüman olmak: Bir kimsenin sahabi sayılması için Hz. Resulullah'la(sav.) Müslüman olarak görüşmüş ve Müslüman olarak vefat etmiş olması gerekmektedir. Sahabi olmak bir kimse için büyük bir nimettir. Resulullah zamanında yaşamış olmak, onunla görüşmüş olmak sahabi olmak için yeterli değildir. Aynı zamanda iman etmiş bir halde Resulullah ile görüşmüş olmak gerekmektedir. Peygamberin vefat etmesinden sonra bazı kimseler mürted olup İslam dinini terk ettiler. Hanefi alimlerine göre bu kimselerin sahabiliği devam etmez. Şafiiler ise amellerin boşa gitmesi mürted olarak ölme durumuna bağlı olduğu için, bu kimse İslam'a dönerse sahabiliği devam eder.⁸

⁶ İbnu'l-Esir, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Usdu'l-Ğâbe fî Marifeti's-Sahâbe*, thk. Muhammed İbrahim el-Benna-Muhammed Ahmed Aşur, Kahire 1970, I/19; Irakî, Ebu'l-Fadl Abdurrahim b. Hüseyin, *Fethu'l-Muğis*, Beyrut 1993, s.337

⁷ Aşık, Nevzat, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, İzmir 1981, s.23

⁸ Irakî, *Fethu'l-Muğis*, s.336

b. Temyiz çağında olmak: Temyiz şartı sahabilik için değil, rivayet için sözkonusu edilmiştir. Özellikle hadis rivayeti konusunda çocukların faydalı olanı zararlıdan, meşru olanı gayrı meşrudan ayırt edebilecek yaşta olmaları şartı aranmıştır. Bu yüzden tahnîk (bir şey çiğneyip çocuğun damağına sürmek) ve hayır duada bulunması için Resulullah'a getirilen çocukların sahabe oldukları muhaddisler tarafından kabul edilmekle beraber, rivayetleri sahabe mürseli olarak kabul edilmiştir. İbn Hacer, Resulullah'tan bir şey hatırlamayan bu küçük çocukların rivayetleri için "bunların hadisleri, büyük tabiin mürsellersi cinsindendir. Resulullah'tan hadis işitmiş sahabenin mürsellersi cinsinden değildir." demiştir.⁹

c. Rüyetin nübüvvetten sonra olması: Irakî, daha önce bu hususa değinen bir alim bilmediğini söyler. Sadece İbn Mende, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'i sahabe içinde sayarak, onun Resulullah'ı bi'setten önce görüp öldüğünü söylemiştir. Ashabı tanıtan kitaplarda, Resulullah'ın nübüvvetten sonra doğan İbrahim ve Abdullah adlı oğullarına yer verildiği halde, önce doğup ölmüş olan Kasım'ın zikredilmemesi de buna delâlet eder.¹⁰

4. SAHABENİN BİLİNME YOLLARI

Bir kimsenin sahabe olduğunu aşağıdaki şekillerde bilebiliriz.¹¹

- a. Tevatür Yoluyla: Bir grup sahabinin haber vermesi neticesinde sahabeliği bilinen kimseler. Aşerei mübeşşere ve diğer meşhur sahabiler gibi.
- b. Meşhur Haber Yoluyla: En az üç sahabinin haber vermesi yoluyla bilinenler. Ukkaşe b. Mihsan, Dımam b. Sa'lebe gibi.
- c. Ahad Haber Yoluyla: Tek kişinin bildirmesi ile, ya açıkca onun sahabe olduğunu söyler veya onunla beraber Resulullah'ın(sav) yanında bulunduğunu ifade eder.
- d. Kendi Bildirmesi: Sahâbî olduğunu söyleyen kişinin, adil olması ve yaşı uygun olmak kaydıyla en geç h.100-110 tarihlerinde vefat etmiş olması şartı vardır. Başkası tarafından sahâbiliği bildirilmediği için, öncelikle iddia sahibinin adil olması gerekir.

İbn Hacer bu yolların dışında, bir kişinin sahâbeden olduğuna işaret eden bazı genel durumlar olduğunu ifade eder. Bunlar:

⁹ Irakî, *Fethu'l-Muğis*, s.339; Suyutî, Ebû'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tedribu'r-Ravi fi şerhi Takribi'n-Nevevî*, Beyrut 1999, c.II s.187

¹⁰ Irakî, *Fethu'l-Muğis*, s.336

¹¹ Irakî, *Fethu'l-Muğis*, s.340; Suyutî, *Tedribu'r-Ravi*, c.II s.189

- e. Hz. Peygamber sonrasındaki dönemde savaşlarda ancak sahâbeden olanlar komutan yapılmıştır. Dolayısıyla savaşlarda komutan olan bir isim varsa bu sahâbe demektir.
- f. Resulullah hayatta iken doğan sahâbe çocukları mutlaka Resulullah'a getirilirdi.
- g. Hicri 10. yılda Mekke ve Taif'te bulunanlardan müslüman olmayan hiç kimse kalmamış ve hepsi Veda haccında hazır bulunmuştur. Dolayısıyla, Peygamber onları görmese de onlar Peygamberi gördüğü için o zamanda mevcut olan bir kişinin sahâbeden olduğu anlaşılır.¹² İbn Hacer sahabe tanımının kapsamını geniş tutmuştur.

5. SAHABE TABAKALARI

Muhaddisler sahabileri derece, itibar ve fazilet bakımından bazı gruplara, tabakalara ayırmışlardır. Bu taksimlerde, bütün muhaddislerin bir ittifakı olmamakla beraber, Hakim en-Neysaburî'nin sahabileri on iki tabakaya ayırması çok rağbet görmüş bir taksimdir.¹³ Bu taksimin kronolojik olarak hazırlandığı görülmektedir. Buna göre sahabe tabakaları şu şekildedir;

- a. Mekke'de İslam'ı kabul edenler.
- b. Hz. Ömer'in ihtidasını mütekaip Müslüman olanlar.
- c. Habeşistan'a hicret edenler.
- d. Birinci Akabe'de biat edenler.
- e. İkinci Akabe'de biat edenler.
- f. Hz. Peygamber(sav.) Kuba'da bulunduğu sırada, yani Medine'ye girmeden önce kendisine yetişen muhacirler.
- g. Bedir savaşına katılanlar.
- h. Bedir savaşı ile Hudeybiye antlaşması arasında hicret edenler.
- ı. Hudeybiye'de ağaç altında biat edenler(Beyatu'r-Rıdvan)
- i. Hudeybiye ile Mekke fethi arasındaki dönemde hicret edenler.
- j. Mekke fethi sırasında Müslüman olanlar.
- k. Mekke fethi ile Veda haccı arasındaki dönemde Müslüman olanlar.¹⁴

¹² İbn Hacer'in bu şekilde sahâbe saydığı bazı kimseler için bkz. İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, tahk. Sıdkı Cemil Attar, I-VIII, Beyrut 2001, II/7, II/244, IV/365, IV/399, IV/415, V/324

¹³ Okıç, M.Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s.41-42

¹⁴ el-Hakim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *Kitabu Marifeti'l-Ulumi'l-Hadis*, Kahire, t.y. s.22-24

6. SAHABE SAYISI

Sahabilerin sayısı hususunda İslam bilginleri, tam mutabakat halinde değildirler. İslam tarihinin ilk yıllarında sadece bir defa olmak üzere nüfus sayımı yapıldı. Yapılan bu sayımda nüfus 1525 olarak tespit edildi.¹⁵ Bu sayım Müslümanların fiili olarak gücünü tespit için yapılmıştı. Ondan sonra Müslümanlar çoğalmış, Resulullah vefat ettiğinde Arabistan'ın hemen hemen hepsi Müslüman olmuştu.

Ebu Zur'a er-Razî(v.264) Hz. Peygamber'in vefatı esnasında sahabilerin sayısını 114.000 olarak vermektedir. Er-Rafî'î ise Hz. Peygamber'in vefatı sırasında Medine'de 30.000 ve Medine dışında yaşayan kabilelerin de 30.000 olmak üzere toplam 60.000 olduğunu söyler. Ancak elimizdeki kaynaklarda isimleri tespit edilip zikredilen 10.000 civarında sahabe vardır. Sahabenin sadece bunlardan ibaret olduğunu söyleyemeyiz. Zira Sehavî'ye göre birçok sahabinin bedevî ve sadece veda Haccında hazır bulunması sebebiyle isimleri kaynaklarda zikredilmemiştir.¹⁶

Sahabenin sayısı yüz bin civarında olmasına rağmen bunların hepsinin hadis rivayeti olmamıştır. Rivayeti olan sahabe sayısı İbnu'l-Cevzî tarafından 1060 olarak zikredilir.¹⁷ İbn Hazm “*Esmâu's-Sahabeti'r-Ruvat*” isimli eserinde 1018 sahabinin ismini ve kaç rivayeti olduğunu verir.¹⁸ Bu sahabelerden 10 hadis ve üzeri rivayeti olanların sayısı 177'dir. Diğerleri ise çoğu tek rivayet olan sahabilerdir.

¹⁵ Sıddıkî, M.Zübeyr, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, İst. 1966, s.40

¹⁶ Sehavî, Şemsuddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman, *Fethu'l- Muğis Şerhu Elfiyyeti'l-Hadis li'l-Irakî*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, I-III, Medine 1969, III/113

¹⁷ Sıddıkî, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, s.41; Sıddıkî rivayeti en çok olan sahabelerden 123'ünü eserine almıştır.

¹⁸ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *Esmâu's-Sahabeti'r-Ruvat*, thk. Seyyid Hüsrev Hasan, Beyrut 1992; Muhakkik, eserin sonuna İbn Hazm'ın eserine almadığı, İbnu'l-Cevzî'nin eserinde olan sahabelerin isimlerini eklemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN GENİŞ COĞRAFYAYA YAYILMA SEBEBLERİ VE SONUÇLARI

A. SAHABENİN YAYILMA SEBEBLERİ

1. FETİH HAREKETLERİ

Fetih hareketleri neticesinde fethettikleri bölgeye yerleşip geri dönmeyen insanlar olmuşlardır. Mısır'a yerleşen sahabilere baktığımızda hemen hepsinin Mısır'ın fethinden sonra buraya yerleşip geri dönmedikleri görülmektedir. Hz. Ömer zamanında ordugah şehirler olarak kurulan Basra, Kufe, Fustat gibi şehirler, savaşa katılan kabilelerin aileleri ile birlikte yaşamaları için ordugah olarak kurulmuştu. Bu şehirlerde yaşayanların çoğu fetihler için çölden çıkmış, daha sonra da buraya yerleşmiş bedevi kabilelerden oluşmuştu.

Fetih hareketleri neticesinde İslam dininin uzak bölgelere ulaşması sağlanmış ve oralarda iyice yerleşmesine zemin teşkil edecek sosyal ve siyasal ortam hazırlanmıştır. Bu şekilde İslam medeniyetinin temelleri atılmıştır. Fetihlerden sonra Şam, Basra ve Kûfe gibi yeni merkezler oluşmuştur. Bu merkezler ilim ve siyasetin merkezi de olunca sahabenin büyüklerinin buralara gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

Fetihler esnasında birtakım karargah şehirler kurulmuştu. Öncelikle askeri amaçlı kurulan Basra, kısa bir zamanda gelişerek, gerek farklı ırk ve dinden insanların kaynaştığı ve gerekse de Müslüman nüfusun hayat tarzlarının değiştiği, farklı ırk ve dinden insanların bir arada yaşadığı büyük bir şehir haline gelmiştir. Yani bir başka ifadeyle göçebelikten yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu şehirleşme ile Müslümanlar bedevi ve eski savaşçı kimliğinden sıyrılarak tüccar, zanaatkar veya işçi özelliğini kazanmıştır.

Çok kısa bir süre içerisinde Müslüman idaresine giren bu bölgelerin elde tutulması ve eski sahiblerin geri alma teşebbüslerini boşa çıkarmak maksadıyla Müslümanlarla iskan edilmiş şehirler tesis edilmiştir.

2. İDARİ GÖREVLER

Fetihlerde özellikle sahabiler fethedilen topraklarda çeşitli görev üstlenmişlerdir. Valilik yanında kadılık ve fethedilen topraklardaki insanların eğitime yönelik çalışmalar gibi

görevler de sahabiler tarafından yerine getirilmiştir. İdari görevler üstlenen bu sahabiler özellikle ilim sahibi ve rivayet sahibi olan kimselerdi. Aşağıda vereceğimiz valilikle ilgili bilgilerin kaynakları, aynı zamanda vefat yerleri altında verildiği için tekrardan kaçınmak için vermedik.

2.1. VALİLİK

Bahreyn

Resulullah döneminde Bahreyn’de Ala b. Hadramî, Ebu Hureyre ve Eban b. Said vali olarak görev yaptılar. Ebu Hureyre, Hz. Ömer döneminde ise sadece zekat amilliği için kısa bir süre için Bahreyn’e gitti.

Ömer b. Ebi Seleme, Hz. Ali döneminde Bahreyn emirliği yaptı.

Basra

Şureyh b. Amir b. Kays, Hz. Ömer döneminde Basra valiliği yaptı.

Abdullah b. Amir b. Kureyz, Ebu Musa el-Eşari’den sonra h.29’da Basra’ya atandı.

Abdullah b. Halid b. Esid, Muaviye döneminde Ziyad tarafından Fars valiliğine tayin edildi.

Humus

Malik b. Hubeyre, Muaviye döneminde Humus valiliği yaptı.

Horasan

Ca’da b. Hubeyre b. Ebi Vehb, Hz. Ali döneminde Horasan valiliği yaptı.

Istahr

Münzir b. Carud, Hz. Ali döneminde Istahr valiliği yaptı. Daha sonra Ubeydullah b. Ziyad tarafından Hind bölgesine atandı.

İfrikiyye

Muaviye döneminde Mısır’a atanan Muaviye b. Hudayc h.50 yılında Ukbe b. Nafi’yi İfrikiyye’ye vali olarak gönderdi.

Süfyan b. Vehb, Mısır fethine katıldıktan sonra Mısır’a yerleşti. İfrikiyye valiliği yaptı. H.82 yılında vefat etti.

İsfahan

Halid b. Ğalab, Hz. Osman döneminde İsfahan valiliği yaptı.¹⁹

¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/20; Ebu’ş-Şeyh, *Tabakât*, 1/283

Aiz b. Amr el-Müzenî, Ebu Musa el-Eşarî ile beraber İsfahan fethine katıldı. Ebu Musa el-Eşarî, Aiz'i İsfahan'a vali tayin etti.²⁰

Said b. Akra, Nihavend, Hürmüzan ve Mihrican fetihlerine katıldı. Hz. Ömer Medain'e vali olarak gönderdi. Daha sonra İsfahan valiliği yaptı. Valiliği sırasında vefat etti.²¹

İskenderiye

Alkame b. Yezid b. Ömer, Muaviye döneminde Utbe b. Ebi Süfyan tarafından İskenderiye'ye vali olarak atandı.²²

Mekke

Attab b. Esid b. Ebi'l-As Mekke fethi sırasında Resulullah Mekke emiri olarak tayin etti. Hz. Ebubekir de bu görevini devam ettirdi. Hz. Ömer döneminde bu görevini sürdürürken vefat etti.

Hz. Ömer döneminde Attab b. Esid'den sonra Kunfuz b. Umeyr, Nafi' b. Abdulharis ve Tarık b. Mürtefi valilik görevinde bulundu.

Ali b. Adiyy b. Rebia, Hz. Osman'ın ilk döneminde Mekke valiliği yaptı.²³

Ma'bed b. Abbas b. Abdulmuttalib, Hz. Ali döneminde Mekke valiliği yaptı.²⁴

Medine

Temmam b. Abbas b. Abdulmuttalib: Hz. Ali döneminde Medine valiliği yaparken vefat etti.²⁵

Mervan b. Hakem b. Ebi'l-As, Muaviye döneminde Medine valiliği yaptı.²⁶

Medain

Said b. Akra, Nihavend, Hürmüzan ve Mihrican fetihlerine katıldı. Hz. Ömer Medain'e vali olarak gönderdi. Daha sonra İsfahan valiliği yaptı.²⁷

Mısır

Mısır'da valilik yapan sahabiler:

Amr b. Âs; Mısır ve Kuzey Afrika'nın fetihlerindeki başarısından dolayı Hz. Ömer tarafından Mısır'a vali olarak atandı. Hz. Osman'ın ilk yıllarında göreve devam eden Amr h.26 yılında Hz. Osman tarafından azledildi. Hakem olayından sonra Mısır'a Muaviye tarafından vali olarak atandı. Ancak aynı göreve Hz. Ali tarafından atanan

²⁰ Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/270

²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/286

²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/492; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.87

²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/160

²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/231; Belazurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 328

²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/277

²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/228; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/39; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.103

²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/286

Muhammed b. Ebubekir ile yaptığı mücadeleyi kazanan Amr b. As Mısır'a ikinci defa vali oldu. Mısır'da 90 yaşındayken h.43 yılında vefat etti.

Abdullah b. Sad b. Ebi Serh; Hz. Osman döneminde Amr b. As Mısır valisi iken azledilip yerine Hz. Osman'ın süt kardeşi Abdullah b. Sad b. Ebi Serh atandı.

Kays b. Sa'd b. Ubade; Hz. Ali döneminde Mısır valiliği yaptı. Hz. Ali ile beraber Sıffin'e katıldı.

Mesleme b. Muhalled; Muaviye döneminde Mısır valiliği yaptı.²⁸

Muaviye b. Hudayc: Mısır ve İskenderiye fetihlerine katıldı. Muaviye ve Yezid dönemlerinde Mısır valiliği yaptı. H. 52'de vefat etti.

Muhammed b. Ebi Bekr es-Sıddik: Hz. Ali ile beraber Cemel ve Sıffin'e katıldı. Sonra Hz. Ali tarafından Mısır'a emir olarak atandı. Muaviye tarafından aynı göreve Amr b. As atandı. Amr b. As komutasında bir askeri birlik ile yapılan savaşta Muhammed öldürüldü.

Said b. Yezid el-Ezdî: Mısır'a yerleşti. Yezid b. Muaviye döneminde Mısır valiliği yaptı.

Utbe b. Ebi Süfyan: Kardeşi Muaviye tarafından Taif valisi olarak atandı. H.41 yılında Abdullah b. Amr b. As'ın azlinden sonra Mısır'a atandı.

Amr b. As, Muaviye'nin mısır valisi idi. H.42 yılında vefat edince Muaviye onun yerine oğlu Abdullah b. Amr'ı tayin etti. Sonra onu azledip yerine Muaviye b. Hudayc'ı tayin etti.²⁹

Sicistan

Abdurrahman b. Semure, Irak, Kabil ve Sicistan fetihlerine katıldı. Sicistan valiliği yaptı. H.46 yılında Muaviye tarafından azledilip yerine Rebi b. Ziyad getirildi.³⁰

Umman

Amr b. Âs, Resulullah(sav.) döneminde Umman valiliği yaptı. Hz. Ebubekir döneminde bu görevine devam etti. Ancak fetihlere katılmak istediğini bildirince Hz.Ebubekir, Amr'ı Şam ve Mısır fetihlerine gönderdi.

²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/141; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/562, 9/509

²⁹ Belazurî, *Fütühu'l-Büldan*, s.327

³⁰ Ünal Kılıç, *Şehir Yönetimi ve Valilik*, s.208 adlı kitabında Abdurrahman b. Semura ve Rebi b. Ziyad'ın Hz. Osman döneminde valilik yaptığını belirtir. Ancak İbn Hacer h.42 yılında Sicistan'a Basra valisi Abdullah b. Amir tarafından gönderildiğini h.46'da ise azledildiğini belirtir. Bkz. el-İsabe, 3/336

Taif

Utbe b. Ebi Süfyan, kardeşi Muaviye tarafından Taif valisi olarak atandı. H.41 yılında Abdullah b. Amr b. As'ın azlinden sonra Mısır'a atandı.³¹

Salif b. Osman'ın Taif valiliği yaptığı rivayet edilir.³² Ancak ne zaman yaptığı zikredilmemektedir.

Yemame

H. Ebubekir döneminde Süleyt b. Kays, H. Ömer döneminde Seleme b. Selame b. Vakş, Huzeyfe b. Mihsan, Ebu Hureyre, Bilal el-Ensarî Yemame'de görev yapmışlar.

Yemen

H. Ömer döneminde Ya'la b. Münye ve Abdullah b. Ebi Rebia Yemen valiliği yapmışlardır. Abdullah b. Ebi Rebia'nın Resulullah döneminden H. Osman dönemine kadar burada valilik yaptığı rivayet edilir.

H. Ömer döneminde Necran amilliği yapan Ya'la b. Umeyye, H. Osman döneminde Yemen/San'a'da görev yaptı.³³

H. Ali döneminde Ubeydullah b. Abbas b. Abdumuttalib Yemen valiliği yaptı.

Muaviye Döneminde Saib b. Hallad valilik yaptı.³⁴

2.2. KADILIK

İslamın ilk yıllarında kuvvetler ayrılığından tam olarak bahsetmek mümkün değildir. Zira Halifenin görevlerinden birisi de adli işlerin yürütülmesidir. Fakat halifenin ülkesinin bütün işlerini idare etmesi zorlaştığı için gerek Medine'de gerek diğer şehirlerde adli işleri takip etmek için hakimler görevlendirilmiştir. Bu görevlendirmelerin ne zaman başladığı, ilk tayin edilen kadının kim olduğu gibi konular kaynaklarda tartışma konusu olmuştur.

İslam tarihinde ilk kadının ne zaman tayin edildiği konusu ihtilaflıdır. Bir görüşe göre H. Peygamber, H. Ali'yi Yemen'e kadı olarak tayin etti. Bu yapılan ilk resmi kadı tayinidir. H. Ali'den sonra Resulullah Muaz b. Cebel ve Makil b. Yesar'ı tayin etmiştir. Bir görüşe göre ise H. Ebubekir kadı olarak H. Ömer'i tayin etmiştir. Hakim

³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/156

³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/280

³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/499

³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/362

olan görüşe göre ise Hz. Ömer tarafından ilk defa kadılar atanmıştır. Ebu'd-Derda'yı Medine'ye, Şureyh'i Kûfe'ye, Ebu Musa'yı Basra'ya, Osman b. Kays'ı Mısır'a kadı tayin etmiştir. Bir diğer görüşe göre ise Muaviye b. Ebu Süfyan ilk kadıyı tayin etmiştir. Malik b. Enes ve Ebu Hureyre'ye göre ilk tayin edilen kadı Abdullah b. Haris'tir. Medine'ye tayin edildi.³⁵

Hz. Peygamber, görevli olarak şehirlere ve kabilelere gönderdiği kişilere ek olarak kaza görevini vermiştir. Yine Resulullah (sav) kendi döneminde bazı davaları, bakması için ashab içinden Hz. Ebubekir, Ömer, Ali, İbn Mesud, Ebu Musa ve Zeyd b. Sabit'e tevdi etmiştir. Diğer şehirlere gönderdiği valilere kaza görevini de vermiştir.³⁶

Resulullah dönemi

Resulullah'ın vefatına doğru Arabistan yarımadasının tamamına yakını İslam idaresindeydi. Bu kadar geniş bir toprağın bütün adli işlerini Resulullah'ın yürütmesi imkansızdı. Resulullah Medine'de bu görevi yerine getirirken, fethedilen veya kendi rızasıyla İslam'a giren bölgelere valiler tayin ediyordu. Bu valiler bazı yerlerde sadece idari işlerine bakıyorlardı. Bazı yerlerde ise valilik görevi ayrı, adli, mali ve eğitim işleri ayrıydı.

Medine: Resulullah ilk dönemlerde Medine'de kaza görevini yerine getiriyordu. Ancak kazai işlerin çoğalması üzerine bazı sahabiler görevlendirmiştir. Bunlar: Hz. Ömer, Ali, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa el-Eşarî idi. Kazai görev haricinde sahabe arasında ilmiyle temayüz etmiş, fetva verebilecek durumda olan, müfti olarak isimlendirilen 140 kişinin ismi zikredilir kaynaklarda.

Mekke: Bazı kaynaklarda Mekke'ye Attab b. Esid'in kadı olarak tayin edildiği³⁷ zikredilmesine rağmen, Attab'ın Mekke valisi olduğunu kabul etmek daha gerçekçi olur. Zira Attab Hz. Ömer döneminde vefatına kadar valilik görevinde bulunmuştur. Vali olarak bazı davalara bakmış olması onun kadı olarak tayin edildiğini göstermez.

Necran: Resulullah Necranlıların isteğine karşılık Ebu Ubeyde'yi kadı olarak gönderdi.

Umman eyaleti: İran bölgesindeki Umman'ı idare eden Ceyfer ve Abd isimindeki iki kardeşe Resulullah Amr b. As ile mektup gönderdi. Onları İslam'a davet etti. İslamı kabul edip görevlerinde kaldılar. Amr b. As ise burada zekatın toplanması, adaletin ifası ve halkın dini eğitimi ile ilgilenmek üzere kaldı.³⁸

³⁵ Atar, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilatı*, s.27-28

³⁶ Atar, Fahrettin, *İslâm Adliye Teşkilatı*, s.29

³⁷ Atar, Fahrettin, *İslâm Adliye Teşkilatı*, s.56

³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/47, 9/499

Bahreyn: Münzir b. Sava tarafından idare edilyordu. Resulullah, A'la el-Hadrami'yi İslam'a davet etmek üzere bir mektup ile valiye gönderdi. Vali Münzir İslam'a girmeyi kabul etti. Münzir bu görevinde kalmaya devam ederken A'la el-Hadrami de Müslüman halkın, idari, adli, mali ve dini eğitim işleriyle ilgilenmeye başladı.³⁹

Yemen: Yemen'de Bazen b. Sasan İran devletinin valisi idi. Bazen Müslüman olduktan sonra aynı görevine devam etti. Bazen idari işleri yürütürken adli işler ve Müslüman halkın eğitim işlerine Resulullah tarafından gönderilen sahâbeyi kiram bakıyordu. Hz. Ali Yemen'e bir askeri birliğin komutanı olarak gittiği gibi Resulullah tarafından kadı olarak da Yemen'e gönderildi. Yemen'de bir yıldan fazla kalmadı. Yemen'e hakim olarak gönderilen bir sahâbi de Muaz b. Cebel'dir. Ancak Muaz b. Cebel adli işler yanında mali, dini, eğitim ve öğretim işlerini de yürütüyordu.

Müzeyne: Makil b. Yesar kendi kabilesi Müzeyne'ye hakimlik yapmak üzere Peygamber tarafından görevlendirildi.

Resulullah sonrası dönem

Hız. Ebubekir döneminde kadı tayinini kaynaklarda bulamazken, Hız. Ömer İslam topraklarının genişlemesiyle şehirlere valiler yanında kadı tayin etmeye başladı. Medine'de kendisi davalara baktığı gibi bazı sahâbiler tayin etmişti. Bunlar; Zeyd b. Sabit, Ebu'd-Derda, Yezid b. Uhtunnemr, Hız. Ali ve Übey b. Ka'b idi.

Mekke: Hız. Ömer hilafet makamına geldiğinde Ebu'd-Derda'yı Şam'da bulunan bir askeri birliğe kadı tayin etti. Bu savaştan sonra Medine'ye dönmüş ve Hız. Ömer tarafından Medine'ye kadı tayin edilmiştir.⁴⁰ Daha sonra Ebu'd-Derda Şam'da kadılık yapmıştır. Vefatına kadar burada kalmıştır.

Yine Hız. Ömer Kadisiyye savaşına katılan orduya kaza işlerini görmekle Abdurrahman b. Rabia el-Bahili'yi görevlendirdi.⁴¹

Kufe:

Sad b. Ebi Vakkas bu şehirde vali iken, Ebu Kurra b. Muaviye el-Kindî de burada kadı idi. Kufede ilk kadılık yapan ise Selman b. Rabiatal-Bahilî'dir.

³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/202; Belazurî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.113

⁴⁰ Atar, Fahrettin, *İslâm Adliye Teşkilatı*, s.68

⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/332

H. Ömer döneminde; Cebr b. El-Keşam el-Kindî Kadisiyye’de kadılık yaptı. Abdullah b. Mesud, Kufe’de kadılık yaptı. Aynı zamanda beytul-mal görevlisi idi. H. Osman döneminde bu görevine devam etti. Eğitim ve öğretim faaliyetlerine de bakıyordu İbn Mesud.

Ebu Musa el-Eşarî, H. Osman döneminde Kufe’ye kadı olarak atandı.

Basra:

Ebu’l-Meryem el-Hanefî: h.14 yılında şehrin kurulmasından sonra ilk olarak tayin edilen vali Utbe b. Gazvan’ın yanında kadı olarak Ebu’l-Meryem el-Hanefî’yi tayin etti. Utbe ölünce yerine Muğire b. Şube atandı. Ebu Meryem yerinde kaldı. H. Ömer Muğire’ye bir mektup göndererek Ebu Meryem’i görevden aldığını, kaza işlerine de ek olarak bakmasını ister. h.17 yılında Ebu Musa el-Eşari atanınca Ebu Meryem tekrar görevine atandı. Ancak Ebu Meryem’in kararlarını Ebu Musa gözden geçiriyordu.

Ebu Musa el-Eşarî, Basra’da vali olarak bulunduğu süre içinde H. Ömer tarafından adli işlere bakmakla görevlendirildi.

Asr-ı Saadet ve dört halife döneminde müstakil mahkemelerin mevcut olmadığını, ancak resmi kadıların tayin edildiğini, yapılan yargılamaların mescidlerde sahabenin bilginleri tarafından icra edildiğini söyleyebiliriz. İlk dönem İslam toplumunda mescidlerin her türlü idari uygulamanın yapıldığı yerler olması sebebiyle kaza işleri de burada yürütülüyordu.

Öğretmen ve kadılık görevlerini bir arada yapmış olan sahabiler de vardır.

Abdullah b. Nevfel b. Haris: Muaviye döneminde Mervan Medine valisi iken Medine kadılığı yaptı. Ebu Hureyre “İslamda gördüğüm ilk kadıdır” diyerek resmi olarak atanan ilk kadı olduğunu ifade eder.⁴²

Mısır:

Mısır’da kadılık yapan sahabiler:

Ka’b b. Yesar: H. Ömer, Amr b. As’a bir mektup yazarak Ka’b’ı Mısır kadısı yapmasını emreder. Ka’b iki ay kadılık yaptıktan sonra yine H. Ömer tarafından görevinden alındı.⁴³

Kays b. Ebi’l-‘As: H. Ömer, Kays’ı Mısır kadısı olarak tayin etti. Mısır’ın ilk kadısı oldu. Kadı iken vefat etti.⁴⁴

⁴² İbn Sa’d, *Tabakât*, 7/24

⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/485

⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/413; Suyûtî, *Dürrü’s-Sehâbe*, s.95

Osman b. Kays: Babasıyla beraber Mısır fethine katıldı. Mısır kadılığı yaptı. Hz. Ömer, Osman ve Muaviye dönemine kadar bu görevde kaldı.⁴⁵

Cemil b. Mamer el-Cühenî: Hz. Ömer'in kadılarındandı.⁴⁶

2.3. DİĞER GÖREVLER

Valilik ve kadılık dışında zekat amilliği, zabıtalık, emniyet müdürlüğü gibi görevlerde bulunan sahabiler de olmuştur. Bunlardan bazılarını zikretmek uygun olacaktır. Muaykib b. Ebi Fatıma, Hz. Ömer'in beytü'l-mal görevlisi idi. Hz. Osman döneminde halifenin mühür sorumlusu oldu. Saib b. Yezid, Hz. Ömer döneminde çarşı amilliği görevini yerine getirdi. Abdulhamid b. Hattab, Hz. Ömer döneminde Medine polis amirliği yaptı.⁴⁷

Sabit b. Kays b. Hatim, Hz. Osman döneminde Kufe'de zekat amili olarak görev yaptı. Hz. Ali döneminde Medain'e zekat amili olarak görevlendirildi. Ancak Muğire'nin Kufe'ye vali olarak atanması üzerine azledildi.⁴⁸

Enes b. Malik, Hz. Ebubekir döneminde Bahreyn'de zekat amili olarak bulundu.

Şifa bt. Abdullah b. Abdi Şems, Hz. Ömer'in çarşı görevlisi idi.⁴⁹

3. TEBLİĞ VE İRŞAD

İslam fetihlerinde sadece beldelerin ele geçirilmesi ve ganimet elde edilmesine önem verildiğini söyleyemeyiz. Aynı zamanda tebliğ ve irşad işlerinin yürütülmesi de bir plan dahilinde fetihlerin ardından yürütülmeye çalışılmıştır.

Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in tebliğ görevini ifaya memur edildiğini anlatır. (Maide, 16; Enam, 19; A'raf, 62) Resulullah, Mekke'de sıkıntılar içinde bu tebliğ görevini yerine getirdi. Medine döneminde civar kabileler dışında Bizans, İran, Mısır ve Habeşistan devletlerine elçiler gönderdi. Resulullah'ın vefatından sonra, Kur'an'ın tebliğ fonksiyonunu ifa edecek kimselerin bulunmasını isteyen emrine(Ali İmran, 104) uyarak bu görevi sahâbeyi kiram yerine getirmeye çalışmıştır.

⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/428

⁴⁶ Suyutî, *Dürrü's-Sehabe*, s.42

⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/318

⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/289

⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/162

Halifeler döneminde ise, özellikle Hz. Ömer döneminde İslam toprakların genişlemesiyle öğretmen ihtiyacı ortaya çıktı. Hz. Ömer, fethedilen topraklardaki insanların İslam'a girmesi üzerine yeni Müslümanlara dinini öğretmek için sahabeden alim olanları Basra, Şam ve Kufe gibi şehirlere göndermeye başladı. Gönderilen sahabiler aynı zamanda şehirde çıkan siyasi karışıklar esnasında insanları bir araya toplayıp onları birlik ve beraberliğe sevkeden birer unsur durumunda oluyorlardı.

Bu vesileyle Hz. Ömer Basra'ya on sahabe gönderdi. Bunlar: Enes b. Malik, Ma'mer b. Hazm, Abdullah b. El-Muğaffel el-Müzeni, İmran b. Husayn ve Muaz b. Cebel.⁵⁰ Uzun süre yaşayan Enes b. Malik, Basra'da fıkıh ve hadis dersleri vermek suretiyle bir çok öğrenci yetiştirmiştir.

Hz. Ömer, Dımaşk'ta ders vermek üzere Muaz b. Cebel, Ubade b. Samit ve Ebu'd-Derda'yı öğretmen olarak görevlendirdi. Muaz b. Cebel camide ders verdiği gibi kadılık görevlerine de bakmıştır. Hz. Ömer tarafından Kufe'ye gönderilen sahabe ise Abdullah b. Mesud'dur. Kufe'de uzun süre kalan İbn Mesud daha sonra Medine'ye dönmüştür.

4. EKONOMİK NEDENLER

Her ne kadar sahabe biyografilerinde sahabenin gidiş sebepleri arasında zikredilmesede genişleyen bir devletin ekonomik olarak genişlemesi için farklı iş alanları ve pazarlara açılmaları kaçınılmazdır. İran'ın fethi ile İpek yolu, Mısır ve Kıbrıs'ın fethi ile deniz yolları gibi ekonomik açıdan önemli ticaret yolları Müslümanların eline geçmiştir.

Fetih hareketleriyle beraber sınıra yakın şehirler (Basra, Kufe, Şam, Mısır vs.) bol para akışına sahne oluyordu. Bu nedenle siyasi, idari, askeri ve ekonomik yönden Medine önemini kaybetmeye başladı.⁵¹ Özellikle Hz. Osman döneminden itibaren İslam devletinin en önemli merkezi olma özelliğini Kufe, Basra, Şam ve Mısır'a kaptırmaya başladı. Öyle ki sahip olduğu siyasi, askeri, zirai ve ticari avantajları sebebiyle Medine'nin kadim ahalisinden bile pek çok kimse Sevu'd-İl-İrak'ın münbit bölgelerine, Hz. Osman'ın arazi mübadelesi çerçevesinde yerleşmeye başladılar.⁵²

⁵⁰ Basra'ya on sahabe gönderildiği kaynaklarda zikredilmesine rağmen diğer isimleri bulamadım.

⁵¹ Kılıç, Ünal, *Şehir Yönetimi*, s.72

⁵² Durî, Abdulaziz, *İslam İktisat Tarihine Giriş*, çev. Sabri Orman, İstanbul 1991, s.3

Bunun neticesinde insanların yoğun göçüyle karşılaşan Kufe ve Basra gibi şehirler nüfusunu arttırmaya ve siyasi sahada etkinliklerini arttırmaya başladı. Bunun farkına varan Hz. Ali, başkenti Kufe'ye taşımak zorunda kaldı. Ebu Eyyüb el-Ensârî, Hz. Ali'ye Medine'de kalıp olayları buradan yönlendirmesi tavsiyesinde bulundu. Hz. Ali ise "Haklısın ey Ebu Eyyüb! Ancak insanlar ve mallar Irak'ta" der.⁵³ Bu, nüfusun büyük bir kısmının ekonomik nedenlerle Kufe'ye gittiğini, ekonomik refahın burada insanları cezbedtiğini göstermektedir.

Yapılan fetihlerde, savaşa katılan kabilelere savaş sonrasında büyük araziler ikta olarak verilmekteydi. Bu iktaların verileceği sözüne karşılık olarak birçok arab kabilesinin savaflara katılımı sağlanmıştır. Kadisiyye savaşında ordunun dörtte biri Becile kabilesinin mensupları idi. Hz. Ömer, Irak topraklarının dörtte birini onlara vermeye daha önceden söz vermişti. Savaşa katılan bu kabile savaş sonrası Kufe'ye yerleşti.⁵⁴ Becile'nin yanında Barık, Ezd, Has'am gibi kabileler Kadisiyye'ye katılan ve ardından Kufe ve Basra'ya yerleşen kabilelerdendir.⁵⁵

Devlet tarafından verilen iktalar iskan ve tehcir maksadlı olduğu gibi siyasi amaçla verilen iktalar da sözkonusu olmuştur. Bu iktalar sahabe kiramın kabileleri ile beraber Şam ve Irak'a yerleşmesini sağlamıştır. Cezire bölgesinin Kufe'den göçüp Muaviye yanına gelen sahabilere ve kabilesine ikta olarak verilmesi bu nevidendir.

Aynı şekilde Hz. Ömer, kendi döneminin siyaset, ticaret ve endüstri merkezi olan Akdeniz'deki diğer bölgelerle bağlantıyı sağlayacak bir limanı da bulunan Antakya'da, Ebu Ubeyde'den burada bir Müslüman birliği bulundurmasını istemiştir. Hz. Osman da valisinden, buraya büyük bir Müslüman nüfusun yerleştirilmesini ve onlara arazi verilmesini istemiştir.⁵⁶

⁵³ Kılıç, Ünal, *Şehir Yönetimi*, s.74 (İbn A'sem, *el-Fütuh*, I/446'den naklen)

⁵⁴ Belazurî, *Fütuh'ul-Büldân*, s.382

⁵⁵ Irak bölgesine, özellikle Kufe'ye yerleşen kabileler için bkz. Söylemez, *Kufe*, s.95-153

⁵⁶ Yüksel, Ahmet Turan, *Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İlk İslam Fetihleri*, SÜİFD., yıl:1996 sayı:6 s.184

Müsteşrikler fetihleri değerlendirirken, fetihlerin ekonomik yağma nedeni başlayıp bu şekilde yayılcılığın devam ettiğini iddia ederler. Sir William Muir'e göre, Müslümanların hırs ve açgözlülüğü ile yağmacılık ve çapulculuğa bağlı olarak ortaya çıkan yoğun göçler sonucunda fetihler meydana gelmiştir. Leone Caetani de fetihleri Müslüman Arapların göçüne bağlamaktadır. Ona göre bu göçün nedeni, büyük oranda Arabistan'da meydana gelen tedrici kuraklık neticesinde Arabistan'ın fakirleşmesi ve güç kaybetmesidir.⁵⁷

Carl Heinrich Becker ise fetihlerin teşvik edilip meydana gelmesini açlık ve maddi imkanlar elde etme hırsı ile ortaya çıkan göçlere bağlamaktadır. Ancak diğerlerinden farklı olarak Arapların büyük göçünün Suriye ve Irak'ta kesin zaferler elde edildikten sonra meydana geldiğini ileri sürer. Yani önce bu bölgeler fethedilmiş, sonra göçler gerçekleşmiştir. Bernard Lewis de fetihlerin açlık veya diğer ekonomik nedenlerle meydana gelen bir arap göçü ile ortaya çıktığı görüşünü benimsemektedir.⁵⁸

Başta bir askeri şehir olarak kurulduğu için çok sayıda savaşçının bulunduğu Kufe, zamanla zenginleşen şehrin bu zenginliğinden istifade etmek isteyen insanların yerleştiği bir şehir oldu.⁵⁹

5. FİTNEDEN UZAK DURMA

İslam Tarihinde "Fitne" kelimesi h.35 yılında Hz. Osman'ın şehid edilmesi ile neticelenen ilk karışıklıklar için kullanılmıştır. Hz. Osman'ın şehadetiyle başlayan "fitne" bu süreçte h.36'da Cemel, h.37'de Sıffin vakaları için de kullanılmaya başlanmıştır.

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Medine, birbirine taban taban zıt grupların bulunduğu bir yer oldu. Bu gruplar; Hz. Osman'ın yanında asilere karşı mücadele edenler, olaylara içten içe sevinen muhalifler ve olaylara karışmayıp uzaktan seyredenler. Hz. Osman'ın şehadetiyle başlayan karışıklıklar bitmeyip daha da artınca taraf olmayan, inzivaya

⁵⁷ Yüksel, Ahmet Turan, a.g.m., s.171

⁵⁸ Yüksel, Ahmet Turan, a.g.m., s.172

⁵⁹ Söylemez, M.Mahfuz, *Bedevilikten Hadariliğe Kûfe*, Ank. 2001, s.95

çekilen insanlar çoğalmaya başladı. Bu esnada yoğun bir siyasi gündemin yaşandığı Medine bu kimseler için uygun değildi. Siyasi hareketlilik açısından daha sakin olan Mekke’yi tercih ederek Mekke’ye hareket ettiler. Bu harekette özellikle Abdullah b. Ömer’in etkisi tartışılmaz bir yere sahiptir.

Ancak Hz. Osman’ın şehadetinden sonra başlayan bu itizal hareketi bir bütün olarak aynı karakteri taşımamaktadır. Hz. Osman’ın şehadetinden sonra sahâbenin bir kısmı toplumdan uzak durup zühd hayatını tercih ederken bir kısmı da toplum içinde olmakla beraber taraf olmaktan kaçınarak insanları da bundan vazgeçirmeye çalışmışlardır. Aralarında siyasi nedenlerle itizalde bulunanlarda vardı. Bu farklı itizal hareketlerini üç kısma ayırıyoruz.

A. Siyasi İtizal

Siyasi beklentiler içinde bulunan bazı sahabiler, beklentileri gerçekleşmeyince yalnızlığı tercih edip farklı yerlere yerleşmişlerdir. Mısır valiliğinden azledilen Abdullah b. Ebi Serh kimseye biat etmeyip Askalan’a yerleşti. Sa’d b. Ubade, Resulullah’ın vefatından sonra Hz. Ebubekir’e biat etmedi. Hz. Ebubekir’den sonra Hz. Ömer’in halife olmasıyla hilafet arzusunun imkansız hale geldiğini görünce Şam’a yerleşti. Bu iki sahabi de siyasi nedenlerden dolayı yaşadığı şehri terk edip yalnızlığı tercih etmişlerdir.

Rakka’ya yerleşen sahabilerin tümünün “fitne”den uzak durmak gayesiyle Kufe’den buraya geldikleri görülmektedir. Selman b. Süname önderliğinde hareket eden bir grup toplu olarak Kufe’yi terk edip Rakka’ya yerleşmişler. Hz. Ali’ye karşı bir tavır olarak ta anlaşılabilir bu hareket. Zira Süname’ye ganimetten pay gönderen Hz. Ali onlara kızmadığını, kendisinden ayrılışları bile Müslüman oldukları için hisselerine düşeni göndereceğini ifade için şöyle der: “Bize yardım etmesen bile fey’den senin payına düşene engel olmayız. Çünkü sen Müslümanlardansın”

Cezire’ye yerleşen sahabilerin aslında fitneden uzak durmak değil, Hz. Ali’den uzak durmak için yaptıklarını görüyoruz. Özellikle Adiyy b. Amire’nin “Hz. Osman’a sövenlerin bulunduğu beldede ikamet etmem” diyerek Muaviye’nin yanına gitmesi Kufe’den ayrılma niyetlerini açıkça göstermektedir. Muaviye ise bu durumda olanlara

ikta olarak Cezire bölgesindeki Nasîbîn(Nusaybin) ve Ruha'(Urfa)yı vererek taltif etmiştir.⁶⁰

B. Zühhd Hayatı

Kurz b. Alkame'nin fitnenin çıkması durumunda toplumdan ayrılıp ibadetle meşgul olmayı tavsiye eden bir hadisi⁶¹ rivayet etmesi, fitne sebebiyle Askalan'a yerleşmiş olmasında bu rivayetin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Hubeyb b. Muğfil el-Ğıfarî, Hz. Osman'ın şehadetinden sonra fitneden uzak kalmak amacıyla Meryut ile Feyyum arasındaki vadiye yerleşti. Burada yaşadığı için daha sonra vadi, Hubeyb vadisi olarak isimlendirildi.⁶²

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra ortaya çıkan karışıklıklar sırasında Medine'deki bazı sahabilerin Rebeze'ye yerleştiklerini görüyoruz. Bunlar; Muhammed b. Mesleme, Seleme b. Amr b. Ekva'dır. Bu iki sahabe Medine'den ayrılmalarını ise Resulullah'tan(sav.) işittikleri hadislerle dayandırmaktadırlar.

Muhammed b. Mesleme Medine'li ilk Müslümanlardandır. Fetih hareketlerine katıldı. Hz. Ömer döneminde zekat amilliği yaptı. Hz. Osman'ın şehid edilmesi üzerine, Medine çarşısında kalabalığa hitaben şöyle dedi; "Resulullah bana bir kılıç verdi. Ve dedi ki: Ya Muhammed! Bu kılıcı al ve Müslümanların birbirine düştüğünü görüncye kadar Allah yolunda savaş. Müslümanlardan iki cemaatin birbiriyle savaştığını görürsen hemen kılıcı taş a çal ve kır. Sonra da ecelin gelinceye kadar veya bir zalim gelip seni öldürüncye kadar sus, evinde otur ve bekle." İşte bu sebeble kılıcı yere çalıp kırdı ve Rebeze'ye yerleşti. Fitneden uzak durup Sıffin ve Cemel vakalarına katılmadı. Medine'de h.43'te vefat etti.⁶³

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/481, 6/243; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/438; İbn Hayyat, *Tabakâtu İbn Hayyat*, 1/318

⁶¹ Ahmed, *Müsned*, 3/477; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 37/261. Rivayet şöyledir: "Fitnenin bir gölge gibi ortalığı kapladığı, insanların birbirinin boynunu vurduğu gün, insanların en hayırlısı halk topluluğundan ayrılıp(mutezil) Rabbine ibadet eden ve insanların şerrinden konuşmadığı kimsedir" Rivayet benzer lafızlarla Seleme b. Nüfeyl(Humus'a yerleşen sahabilerden) tarafından da rivayet edilmiştir. Bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 1/115

⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/398; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.110

⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/90; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/408

Seleme b. Amr b. Ekva' ise Hz. Osman'ın şehadetinden sonra yaşanan fitne olaylarına katılmamak için Rebeze'ye gitti. Rivayet ettiği hadisler arasında; “Her kim bize kılıç çekerse bizden değildir.”⁶⁴ hadisi de vardır. Rebeze'ye yerleşmesinin sebebini bu rivayetinden anlıyoruz. Bu iki sahabinin özellikle Rebeze'yi seçmeleri ise orada yaşayan Ebu Zer el-Ğıfari'den dolayı olabilir. Çünkü Ebu Zer Hz. Osman döneminde fitne kıpırdanmalarını görüp münzevi bir hayat için Rebeze'ye yerleşmişti.

C. Toplumsal İtizal

Toplumsal İtizalden kastımız Hz. Ali ile Muaviye arasında baş gösteren savaflara katılmayıp tarafsız kalan, ancak toplumdan uzak kalıp zühd hayatı yaşamayı da düşünmeyen sahabilerin tarafsız kalma davranışdır. Sahabilerin büyük kısmı bu şekilde davranmışlardır. Sahabilerin ileri gelenlerinden birçoğu fitneden uzak kalmışlardır, hiçbir vakit silahlarına Müslüman kanı bulaştırmamışlardır.

İbn Sirin; “Fitne zuhur ettiği zaman Hz. Peygamber'in ashabı on bin kişi idi. Onlardan kırk kişi dışında kimse olaylara atılıp karışmadı.” Ma'mer ise; “Bazı alimler -Hz. Ali ile birlikte- olaylara karışan Bedir ehli sahabilerin sayısının 24 küsur kişi olduğunu söyledi; Ebu Eyyüb, Sehl b. Huneyf ve Ammar b. Yasir bunlardandı.”⁶⁵ Ancak Zehebî Hakim'in bu rivayeti hakkında şöyle der “el-Hakim böyle demiştir. Ama fitnede Bedir ehlinin yirmi veya otuz kişi kalmamıştır.”⁶⁶ Bu rivayetlerde gördüğümüz gibi sahabilerin çok az bir kısmı Hz. Ali ile beraber olmuşlardır.

Enes b. Malik Hz. Ömer döneminde Basra'ya yerleşip burada hadis ve fıkıh dersleri verdi. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra ortaya çıkan fitne olayında tarafsız kalarak, Basra halkının da tarafsız kalması için büyük gayret göstermiştir. Basra'ya yerleşen sahabilerden Makil b. Yesar'ın şu rivayeti: “*Fitnenin etrafı sardığı bir zamanda ibadete yönelen kimse bana hicret etmiş gibidir.*”⁶⁷ Basra'ya yerleşen sahabilerin büyük bir kısmının fitneden uzak durduğunu göstermektedir.

⁶⁴ Müslim, İman 162

⁶⁵ Abdurrezzak, *el-Musannef*, 11/357; el-Hakim, *el-Müstedrek*, 4/440

⁶⁶ ez-Zehebi, *Telhisu'l-Müstedrek*, 4/440

⁶⁷ Müslim, Fiten 130; Tirmizi, Fiten 31; İbn Mace, Fiten 14; Ahmed 5/25

Basra'ya yerleşen Uhbehan b. Seyfi el-Ğifari fitne olaylarından uzak durdu. Kendisiyle beraber savaşmaya çalışan Hz. Ali'ye "Dostum ve amcaoğlun (olan Hz. Peygamber), insanlar arasında fitne çıktığı zaman odundan bir kılıç edinmemi söyledi. İşte ben onu edindim. İstiyorsan o kılıçla seninle beraber geleyim." dedi. Bunun üzerine Hz. Ali ayrıldı.⁶⁸

Şam'a yerleşen sahabilerden Ebu Sa'lebe, Sıffin savaşına katılmayıp fitneden uzak durdu. Yine Şam'a yerleşen Ka'b b. Malik b. Ebi Ka'b, Tebük gazvesine özürsüz olarak katılmayıp haklarında ayet nazil olan üç sahâbeden biri. Fitne olaylarından uzak durdu.

Görüldüğü gibi sahabenin çok azının fitne olaylarında taraf olduğunu görmekteyiz. Ancak hepsinin zühd veya itizal hareketlerine katıldığını söyleyemeyiz. Özellikle Rebeze'ye yerleşen sahabilerin fitne olaylarından sonra bir tür inziva hayatı yaşamaları, toplumdan uzak durmaları ilerde zühd hareketlerine örneklik teşkil edecektir. İlk dönem zühd hareketleri oluşurken kendilerine mesned olarak sahabe-i kiram arasında zühd hayatını yaşayanları örnek almışlardır.

Dikkatimizi çeken diğer bir husus ta, inzivayı tercih eden sahabilerin rivayet ettikleri hadislerdir. İnzivaya çekilen sahabilerin rivayet ettikleri hadisler, bu sahabilerin bu hareketlerini Resulullah'tan duydukları hadislerle dayandırdıklarını göstermektedir.⁶⁹ Bir tür hareketlerine meşruiyet kazandırma veya fiten hadislerinden hareketle kıyametin yaklaştığını ve dünya hayatını terketmeyi tavsiye eden hadislerle amel etme gayreti diyebiliriz.

6. İSKAN POLİTİKASI

Hz. Ömer fetih hareketlerinde aynı zamanda bedevi toplumların medenileşmesini de gözetmiştir. Bazı kabileleri toplu olarak bu fetihlerde bulunmasını sağlayıp fethedilen yerlere yerleştirmiştir. Bu şekilde çölde kontrol edilmesi zorlaşan bedevi toplumun medenileşmesini sağlamıştır. Bedeviler kendilerine gönderilen vali ve diğer görevlileri

⁶⁸ Tirmizi, Fiten 33

⁶⁹ M.Said Hatiboğlu Hoca'ya göre, bu rivayetler bu çevrenin mahsuludur. Siyasi hadiseler karşısındaki bu tavırlarını hadislerle desteklemek ihtiyacını duymuşlardır. Bkz. Hatiboğlu, M.Said, *İslamî Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1962, s.21;

çoğu zaman dinlememişlerdir. Ganimetler de bedeviler için cazip gelmemekteydi. Zira Hz. Ömer fethedilen yerleri ganimet olarak değerlendirmiyordu. Bilakis toprakları işleyen kimselere veriyordu.⁷⁰ Toprakların işlenmesi de böylece sağlanmış oluyordu.

Müslümanların Mekke ve Medine dışına doğru yapılan toplu göçlerin nedenlerini arayan Müsteşrik Donner; ganimet, tabii afet, ticaret gibi nedenlerin bu göçlerde etkili olmadığını bu göçlerin bir devlet politikası olduğunu söyler:

*“Bu durumda göçler, esas olarak devletin birtakım siyasi ve ekonomik gerekçelerle tatbik ettiği bir politikanın sonucudur. Zira devlet bu insanları göç yoluyla karargah şehirlere yerleştirmek suretiyle göçebe kabileleri daha kolay bir şekilde kontrol altına alabilmiştir. Ayrıca devletin genişlemesinde onlardan istifade edilmiştir.”*⁷¹

Bazı müsteşrikler ise İslami yayılmayı veya fetihleri, bir göçebe hareketine bağlarlar. Halbuki fetihler sırasında Basra, Kûfe ve Fustat gibi karargah şehirler kurulmuştur. Bu durumda İslami yayılmanın bir göçebe hareketine bağlı olduğunu söyleyemeyiz. Zira bu insanlar hayat tarzlarının aksine, ele geçirilen yerlerde bir yerleşme ve şehirleşme sürecine girdiler. Bu başıboş bir göçebe hareketi olarak değerlendirilemez. Bilakis devlet tarafından yürütülen bir politikanın sonucunda bu şehirlerin kurulduğunu görmekteyiz.

Aslında bedevilerin medenileştirme sürecinin Resulullah tarafından başlatıldığını ve bunun Hz. Ömer tarafından devam ettirilen bir politika olduğunu söyleyen Mahfuz Söylemez şöyle der; “Hz. Peygamber tarafından bedevilerin yerleşik hayata geçmeleri hususunda başlatılan çabalar kendisinden sonra Hz. Ömer tarafından da sürdürüldü. Hz. Ömer kurduğu yeni şehirlere büyük ölçüde bedevileri yerleştirdi. Bilindiği gibi Hz. Ömer İslam ümmetinin tamamını asker kabul etmiş ve bunlara maaş bağlamıştı. Ancak bedeviler istisnaydı. Hz. Ömer yerleşik olmayan bedevilere maaş vermemekteydi. Onun bu uygulaması bedevilerden önemli bir kısmının yeni kurulan kentlere yerleşmesinde etkili oldu.”⁷²

⁷⁰ Bulaç, Ali, *Asrı Saadette Toprak Hukukunun Teşekkülü*, “Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam”, İstanbul 1994, c.4 s.132

⁷¹ Yüksel, Ahmet Turan, *Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İlk İslam Fetihleri*, SÜİFD, yıl:1996 sayı:6 s.185

⁷² Söylemez, Mahfuz, *Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*, s.85

Hız. Ömer'in Ezd kabilesini Şam'a yerleştirmesi,⁷³ Kadisiyye Savaşına katılan Becile kabilesine Sevad topraklarının dörtte birini vaat etmesi⁷⁴ gibi örnekler devlet tarafından sistemli bir yerleştirme politikası uygulandığını bizlere göstermektedir.

7. HADİS RİVAYETİ

Sahabenin kendi arasında hadis rivayeti için yolculuk yaptığını dair fazla bir örneğe sahip değiliz. Bu konuda Ebu Eyyüb el-Ensarî'nin bir hadis rivayeti için Mısır'a yaptığı ziyaret meşhurdur.

Ebu Eyyub el-Ensarî(v.52), bir hadisi Ukbe ile kendisinden başka Resulullah'tan(sav.) işiten hiç kimse kalmadığından, onun karşılaştırma kontrolunu yapmak için Mısır'da bulunan Ukbe b. Amir'in(v.58) yanına kadar gitmiştir. Ebu Eyyub, Mısır emiri Seleme b. Muhalled el-Ensarî'nin makamına varıp Ukbe'nin bulunduğı yeri öğrenmiş ve hemen oradan ayrılıp Ukbe'yi bulmuştur. Birbirleriyle kucaklaştıktan sonra Ukbe; “Buraya kadar gelmene sebep olan şey nedir?” deyince Ebu Eyyub; “Resulullah'in(sav.), mü'minlerin ayıbını örten kimse hakkında söylemiş olduğı bir hadisi işiten, yeryüzünde senden ve benden başka hiç kimse kalmadı.” Ukbe de cevaben; “Evet, Resulullah'ın “*Dünyada bir mü'minin ayıbını gizleyen kimsenin, ahirette Allah da onun aybını örter*” buyurduklarını bizzat işitmiştim.” diyerek hadisi tasdik etmiştir. Bu cevabı alan Ebu Eyyub; “Doğru söyledin” deyip vedalaşmış ve devesine binerek hemen Medine'ye yola çıkmıştır.⁷⁵

Cabir b. Abdullah(v.74), Buharî'nin kaydettiğı habere göre, Abdullah b. Üneys'in elinde bulunan bir tek hadisi öğrenebilmek için bir aylık yolu katetmek suretiyle Şam'a gitmiştir.⁷⁶

⁷³ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 11/319

⁷⁴ Belazurî, *Fütühu'l-Büldân*, s.382

⁷⁵ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 58/55

⁷⁶ Buharî, İlim 19

B. SAHABE GÖÇÜNÜN İSLAM KÜLTÜR HAYATINA ETKİLERİ

1. İLMİ HAYATA ETKİLERİ

Mekke ve Medine’den yapılan göçler neticesinde İslam Medeniyetinin temelleri ve geleceğin ilim merkezlerinin tohumları atılıyordu. Sahabe arasında özellikle ilmiyle temayüz etmiş olanlar, Resulullah’tan öğrendiklerini yerleştikleri yerlerde etrafındakilere aktarıyorlardı. Zamanla bu dersler düzenli ve sistemli bir şekilde ekollerin oluşmasını sağladı. Sahabenin bu çabaları sonucunda ona yakın ilim merkezinin ilk çekirdekleri atılmış oldu. Bunlar; Medine, Mekke, Kufe, Basra, Şam, Yemen, Horasan, Mısır, Mağrib ve Endülüs’tü.⁷⁷

Bu ilim merkezlerinin tümünün sahabe döneminde ilmi etkinliklerde bulunduğunu söyleyemeyiz. Mısır, Mağrib ve Horasan gibi fetihleri geç dönemde olan merkezlerin İslam kültür ve medeniyetini kabulleniş süreçleri de sahabeden sonraki dönemlerde olmuştur. Ancak buralara yerleşen birkaç sahabinin gayretlerinin semeresi sonraki dönemlerde alınmıştır.

1.1. Medine

İslamın beşiği olması hasebiyle sahabenin en çok bulunduğu yer Medine idi. Özellikle rivayeti olan sahabilerin çoğunluğu burada ikamet etmekteydi. İslam coğrafyasının genişlemesiyle Hz. Ömer tarafından İslamı anlatmak için Kufe, Basra, ve Şam gibi yerlere gönderilen sahabilere rağmen ilim ehli sahabiler burada idi. Medine’de ikamet edip 17 üzeri rivayeti olan sahabe sayısı 57’dir. Bu rakam az gibi gözükmekle beraber bu sahabilerin çoğunun müksirundan olması rivayet sayısını arttırmaktadır. Bunların toplam rivayetleri 15129’dır. (Bkz. Tablo-1)

Medine’den ayrılıp başka yerlere yerleşen sahabilerin de belli bir dönemde Medine’de bulunmaları, hem Medine hem de yerleştiği yer merkezli isnadların bulunmasını

⁷⁷ Koçkuzu, A.Osman, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, s.302

sağlamıştır. Bunun en belirgin örneği Enes b. Malik'tir. Hem Basra hem de Medine kökenli çok sayıda isnadı vardır.⁷⁸

Sahabenin Medine'deki bu çoğunluğu tabiunda da kendisini göstermektedir. İbn Hibban Medine'de meşhur olan tabiunun sayısını 170 olarak verir.⁷⁹ Zehebî ise *Tezkiretu'l-Huffaz*'ında yedi kişinin adını verir. Sayıca çokluğa rağmen hafız olarak görülen meşhur tabiunun sayısı diğer bölgelere göre az sayılır.(bkz. Tablo-6)

İbn Haldun hadisin Medine'de daha fazla gelişme sebebi olarak, Hicaz'daki sahabilerin ilimle, Irak'takilerin ise cihadla meşgul olmalarını gösterir; “*Hicazlılar, Iraklılardan daha çok hadis rivayet etmişlerdir. Çünkü Medine hicret yurdu ve sahabelerin barınağıydı. Medine'den Irak'a intikal eden sahabeler ise daha çok cihadla meşgul olmuşlardır.*”⁸⁰

1.2. Mekke

Mekke ve Medine'de hadis açısından aktif olan sahâbe ve tabiin sayısı (bkz. Tablo-1 ve Tablo-6) göz önüne alındığında Medine'de daha çok sayıda insanın hadisle uğraştığı sonucunu çıkarabiliriz. Fakat bu husus, bir hadis merkezi olarak Mekke'nin konumunun küçünmesi anlamına gelmemelidir. Zira sahabe ve tabiinin ileri gelenlerinin farklı yerlerde bulunmasına rağmen özellikle hac mevsiminde Mekke'ye hacc için geliyorlardı. Böylece haccın yanında aynı zamanda ilim alışverişi için uygun bir zemin bulunuyordu.

Mekke'de bazı tabiînin hadis rivayetinde kilit konuma sahip oldukları söylenmektedir. Bu kişilerden Ubeyd b. Ömer'i(v.68), Miksam b. Bücrâ'yı(ö.101), Mücahid b. Cebr'i(v.102), İbn Ebi Müleyke'yi(v.117), Amr b. Dinar'ı(v.125), Ebu'z-Zübeyr'i ve son olarak da hayatının sonraki dönemlerinde Vasıt'a yerleşen ve hadisi, Iraklı ravilerle Vasıt'ta meşhur olan Ebu Süfyan Talha b. Nafi'yi(v.120) zikredebiliriz.⁸¹

⁷⁸ Juynboll, G.H.A., *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, s.64

⁷⁹ Bkz. İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.62-81

⁸⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Halit Kendir, İstanbul 2004, II/621

⁸¹ Juynboll, G.H.A., *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, s.63

1.3. Kufe

Hiz. Ömer, Abdullah b. Mesud'u Kur'an ve Fıkıh öğretmek için Kufe'ye gönderirken "Abdullah'ı göndermekle sizi kendime tercih ettim." demişti.⁸² Abdullah b. Mesud, sahabe içerisinde ilmiyle temayüz etmiş birkaç kişiden biriydi. Kufe'nin kuruluşundan, Hiz. Osman'ın hilafetinin sonlarına kadar Kufe halkına Kur'an ve Fıkıh öğreten Abdullah b. Mesud'un, dörtbine ulaşan fakih ve muhaddis öğrencisi vardı.⁸³ Abdullah b. Mesud ve öğrencileri sayesinde Kufe, diğer İslam beldeleriyle ilmi bakımdan rekabet edebilecek bir seviyeye ulaşmıştı.

Hiz. Ali Kufe'deki fukahanın çokluğundan dolayı sevinerek "Allah Abdullah b. Mesud'a rahmet etsin. Bu beldeyi ilimle doldurmuş." demişti.⁸⁴ İbn Mesud dışında Kufe'ye gelen Sa'd b. Ebi Vakkas, Huzeyfe, Ammar, Selman ve Ebu Musa sahabenin ileri gelenlerindendi.

Hiz. Ali'nin hilafet merkezini Kufe'ye taşıması, çok sayıda sahabinin Kufe'ye yerleşmesini sağladı. Hiz. Ali ile beraber gelen sahabi sayısı kaynaklarda bin beş yüz olarak geçmektedir.

Kufe hadis ilmi açısından çok canlı idi. Bu dönemdeki canlılığı gösteren bir rivayette tabiinden Enes b. Sirin(v.118) şöyle demektedir: "Kufe'ye geldim. Burada hadis taleb eden dört bin kişi ve fakih olan dört yüz kişi gördüm."⁸⁵ Daha tabiin döneminde bu canlılığı yakalayan Kufe, sonraki dönemlerde bu canlılığını sürdürmüştür. Affan b. Müslim(v.219): "Kufe'ye geldik. Burada dört ay kaldık. İsteseydik bu süre içerisinde yüzbin hadis yazabilirdik. Ancak imla dışında kimseden hadis kabul etmediğimiz için ellibin hadis yazabildik."⁸⁶

Tabiun dönemindeki bu canlılık şüphesiz buraya yerleşen sahabilerin çokluğu ve bu sahabilerin rivayetleridir. (Kufe'deki sahabilerin rivayet sayıları için bkz. Tablo-3)

⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/136

⁸³ Ünal, İ.Hakkı, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı*, Ankara 2001, s.49

⁸⁴ Ünal, İ.Hakkı, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı*, Ankara 2001, s.49

⁸⁵ Râmehurmuzî, Hasan b. Abdurrahman, *el-Muhaddisu'l-Fasıl beyne'r-Ravi ve'l-Vaî*, Thk. Muhammed Accac el-Hatib, Beyrut 1404, s.560

⁸⁶ Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu'l-Fasıl*, s.559

İlk dönemlerde hadis ilminin canlılığı Hicaz'da iken zamanla bu canlılığı ve diriliği Irak medresesine kaptırmıştı. İbn Haldun bunun arkaplanında ilmin Araplardan Acemlere geçmesinin bulunduğunu söyler;

“Bedevilikten çıkarak medenileşen Araplara gelince, onlar idare ile meşgul olmuşlar ve ilim yerine devlet işlerini yürütmeye koyulmuşlardır. Evet, onlar bir devlet sahibi, devletin koruyucuları ve yöneticileridir. Ayrıca sanatlardan biri haline gelen ilim ile meşgul olmayı da bir çeşit küçüklük olarak görmeye başlamışlardır. İdareciler asla sanatlar, meslekler ve onlara götüren şeylerle meşgul olmazdı. Onun için bu işleri acemlere ve şehirlerde yarı acem şeklinde yetişen kimselere bırakmışlar ve onların hakkı olarak görmeye devam etmişlerdir.”⁸⁷

Bu nedenle hadisleri derleyip muhafaza altına alan muhaddislerin çoğu ya acemdi ya da, bu ilmin Irak'ta gelişmesinden dolayı dil ve yetiştirme bakımından acemleşmiş kimselerdi.⁸⁸

1.4. Basra

Basra'ya yerleşen sahabiler arasında rivayeti çok olanların başında Enes b. Malik gelir. Enes'in 2286 rivayeti var. Basra'da İbn Abbas ve Ebu Musa el-Eşarî bir süre valilik yaptı. Burada bulunan ortak ravilerle beraber rivayet sayısı açısından 5057 sayısı ile Kufe'den önde gelir. Kufe ise 4135 rivayet sayısı ile Basra'yı takip eder. (Bkz. Şekil-2) Enes b. Malik'le beraber onbeş ve üzeri rivayeti olan ondört ravinin yerleşmesi Basra'nın hadis ilmi açısından gelişmesini sağlamıştır. Özellikle Basra ile birlikte anılan tabiinden Hasan el-Basrî'nin etkinliği ve öğrenciliğinin çokluğu sonraki dönemlerde Irak bölgesinin hadise olan ilgisini arttırmıştır. Basra ve Kufe birbirine yakın olmaları sebebiyle her iki şehirde bulunan ortak raviler çoktur.

1.5. Şam

İlim merkezlerinin oluşumunda siyasi hareketlerin de büyük etkisi olmuştur. Şam'ın ilmi bir merkez olmasının temelleri sahabe döneminde atılmıştır. Özellikle Şam bölgesinin kuzeyde Bizans'a açılan bir kapı olması, burayı bir askeri merkez yapmıştır. Emeviler döneminde Şam'ın başkent olması, burada ilmin de gelişmesini sağlamıştır. Mekke ve Medine'nin ilk dönemde, daha sonra Irak bölgesinin ve Şam'ın ilmi gelişmesi

⁸⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, II/799

⁸⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, II/799

bu bölgelerin siyasi ve idari olayların merkezi olması neticesindedir. Aynı etkinliği daha sonraki dönemlerde Bağdat göstermiştir.

Şam'a yerleşen sahabilerin rivayet sayısı 1721'dir. Bu sayı Basra ve Kufe'deki rivayet sayısına göre azdır. Yerleşen sahabe sayısı açısından Medine'den sonra gelirken rivayet açısından geride kalması buraya yerleşen sahabilerin rivayetlerinin az olmasıdır. (Bkz. Tablo-2 ve Şekil-1) Şam'a yerleşen sahabilerden Ebu Derda, Muaz b. Cebel ve Ubade b. Samit en çok rivayeti olanlardır ki, rivayetleri 150-200 arasındadır. Buraya Humus'a yerleşen sahabileri de eklediğimizde Şam bölgesi rivayet sayısı 2461 olur. Bu durumda Kufe'ye denk düşmektedir. Ancak bölge olarak düşündüğümüzde Kufe ve Basra'nın toplamı 5434 rivayettir ki, Şam bölgesinin rivayeti bunun yarısı demektir.

1.6. Mısır

Mısır'ın İslam'la tanışması Hz. Ömer döneminde Amr b. As komutasındaki ordunun fethiyle başlar. Mısır fethine katılan sahabilerin çoğu Mısır'a yerleşirler. Burada bulunan sahabiler arasında hadis rivayeti olanların sayısı azdır. Bunların başında 33? Rivayeti ile Ukbe b. Amir gelir. Bu nedenle Mısır kökenli isnadların çoğunun başında Ukbe b. Amir bulunmaktadır.⁸⁹ H.44 yılında Mısır valiliği de yapan Ukbe b. Amir(v.60 civarı) Mısır'a yerleşen sahabiler arasında en fazla rivayeti olan kişidir. Mısır'a yerleşen sahabilerin çoğunun hadis rivayeti olmayan kişiler olması Mısır'ın ilim merkezi olmasını sonraki dönemlere bırakmıştır. Sahabenin etkisinin azlığı kendisini tabiiinde de gösterir. Mısır'lı tabiin arasında meşhur olan fazla kimse yoktur. (bkz. Tablo-6)

2. SİYASİ HAYATA ETKİLERİ

Müslümanlar Hz. Osman'ın(v.35) şehadeti ve hemen akabinde Hz. Ali'nin(v.40) hilafete geçmesinden sonra dört ayrı gruba ayrıldılar; Ali taraftarları, Talha-Zübeyr ve Aişe taraftarları, Muaviye taraftarları ve bunlardan hiçbirisini desteklemeyen tarafsızlar(*mu'tezile*) adıyla bilinen grub.⁹⁰

⁸⁹ Juynboll, G.H.A., *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, s.68

⁹⁰ Kutlu, Sönmez, *İlk Gelenekçiler*, s.32

Tarafsızlar grubunun yoğunlukta olduğu yer, Mekke ve Medine idi. Bu grub, Hz. Ali'nin şehadetinden sonra Hasan'ın halifeliği Muaviye'ye devretmesiyle daha da güçlenmişti. Çünkü bu olaydan sonra Hz. Ali taraftarı pek çok kimse de dahil, bütün halk Muaviye'ye biat ettiler. Bunlar evlerine ve mescidlere çekilip “Biz ilimle, ibadetle meşgul olacağız” dediler. Bu tavırları dolayısıyla kendilerine *mu'tezile* ismi verildi.⁹¹ Tarafsızlar sadece burada değil, aynı zamanda Basra, Kufe, Şam ve Mısır'da da bulunuyorlardı.⁹²

Bu tarafsızlar grubunun başında, Mekke ve Medine'de büyük bir nüfuza sahip olan Abdullah b. Ömer bulunmaktadır. Abdullah b. Ömer dışında Sa'd b. Ebi Vakkas, Muhammed b. Mesleme, Üsame b. Zeyd, Kudame b. Maz'un, Ka'b b. Malik, Sa'd b. Malik, Zeyd b. Sabit, Hassan b. Sabit, Mesleme b. Muhalled, Ebu Said el-Hudrî, Nu'man b. Beşir, Rafi' b. Hadic, Fedale b. Ubeyd, Ka'b b. Ucre, Kays b. Hazim, Eymen b. Hureym/Huzeym, Muhammed b. Ebi Berke, Velid b. Ukbe, İmran b. Husayn gibi sahabiler ve tabiundan pek çok kişi bulunmaktadır.⁹³

Bunlar “Ölen ve öldüren her iki Müslüman da ateştedir.” Ve “Allah'ın ölen kulu ol, öldüren kulu olma” gibi hadisleri rivayet ederek Müslümanların birbirlerine kılıç çekmesini benimsememişler. İslam ümmetinin birliğini bozacak her türlü fitneden uzak durmayı dinin gereği olarak görmüşlerdir.⁹⁴

Meydana gelen hadiselerde *Tarafsızlar* olarak kalan bu sahabiler, bu tavırlarını hadislerle destekleme yoluna gitmişlerdir. M.Said Hatiboğlu, bu çevrenin mahsulu olarak gördüğü rivayetlere dayanarak, tarafsızların da kendi aralarında üç ayrı temayülü barındırdıklarını ifade eder; “Bir kısmı haksız tarafla mücadelenin şart olduğunu ileri sürer, ötekisi baştakine itaati telkin eder ve bir diğeri de uzleti ihtiyar etmenin lüzumuna kaildir.”⁹⁵

⁹¹ Bazı yazarlar bunları Mu'tezile'nin öncüleri olarak görmektedirler. Ancak bu dönem *mutezile* veya *itizal etme* tabirinin hicri II. Asrın ilk çeyreğinden sonra kullanılan ve itikadi bir mezhebe tekabül eden Mu'tezile ile bir ilişkisi yoktur. Bkz.Kutlu, Sönmez, *İlk Gelenekçiler*, s.34

⁹² Kutlu, Sönmez, *İlk Gelenekçiler*, s.32

⁹³ Kutlu, Sönmez, *İlk Gelenekçiler*, s.35

⁹⁴ Kutlu, Sönmez, *İlk Gelenekçiler*, s.35

⁹⁵ Hatiboğlu, M.Said, *İslamî Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1962, s.21

Üsame b. Zeyd, fitne döneminde kendileriyle beraber olmaya çağıranlara olumsuz cevap vermiştir. Üsame b. Zeyd kendisini taraf olmaya çağıranlara “Lailaheillallah diyen bir kimseyle ebediyen savaşmam” demiştir. Yanında bulunan Sa’d b. Malik; “Ben de savaşmam”⁹⁶ diyerek fitne olaylarından uzak durmuşlardır.

Sahabenin kendi arasında Hz. Ali taraftarları, Muaviye taraftarları, Hz. Aişe taraftarı olmaları ve bu taraflar arasında yapılan savaşlar neticesinde bu savaşlardan etkilenen bir kısım insanların hiçbir tarafa katılmayıp kendilerinin yeni bir taraf olmaları neticesini doğurmuştur.

Özellikle Sıffin olayından sonra ortaya çıkacak ve Hz. Ali’nin şehit edilmesine kadar ciddi bir problem olarak devam edecek olan Harici hareketin temelinde Basra’lı olupta Cemel savaşında can verenlerin intikam duygusu yatmaktadır. Cemel savaşından sonraki günlere ait hatıralarını anlatan Üsame b. Zeyd, Hz. Ali’ye söven bir adama “Onun gibi bir insana sövmeni doğru bulmuyorum, neden dolayı sövüyorsun” demiş ve şu cevabı almıştır; “Sövüyorum, çünkü o benim kabilemden(Ezd kabilesi) ikibin beşyüz insanı öldürmüştür.”⁹⁷

⁹⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, 4/64

⁹⁷ Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu’t-Taberî*, Beyrut 1407, 3/61

İKİNCİ BÖLÜM
SAHABENİN VEFAT VE YERLEŞİM YERLERİ

A. RESULULLAH DÖNEMİ

1. MEKKE

Abdullah b. Şihab el-Esğar (عبد الله بن شهاب): Hicretten önce Mekke’de vefat etti.⁹⁸

Abdullah b. Yasir (عبد الله بن ياسر): Ammar b. Yasir’in kardeşi. Hicretten önce Mekke’de vefat etti.⁹⁹

Bera b. Ma’rur (البراء بن معرور): Hicretten önce Mekke’de vefat etti.¹⁰⁰

Cündü’ b. Demra (جندع بن ضمرة): Hicret etmek üzere yola çıktı. Ancak yolda vefat etti.¹⁰¹

Ebu Ma’kil el-Esedî (أبو معقل الأسدي): Veda haccında vefat etti.¹⁰²

Haris b. Ebi Hale (الحارث بن أبي هالة): Mekke’de ilk şehit edilen Müslüman.¹⁰³

Hatice bt. Huveylid (خديجة بنت خويلد): 65 yaşında bi’setin 10. yılında vefat etti.¹⁰⁴

İshak el-Ğenevî (إسحاق الغنوي): Kızkardeşiyle beraber Medine’ye hicret etmek üzere Mekke’den çıktı. Sonra yiyecek bir şeyler almak üzere Mekke’ye geri döndü. Ancak kızkardeşinin kocası tarafından şehit edildi.¹⁰⁵

Sa’d b. Havle (سعد بن خولة): Yemenli Farısilerdendir. Resulullah’la beraber Veda haccına katıldı. Burada hastalandı ve vefat etti.¹⁰⁶

Sekran b. Amr (السكران بن عمرو): Habeşistan hicreti dönüşü Mekke’de vefat etti. Vefatından sonra Resulullah, dul kalan Sekran’ın zevcesi Sevde bt. Zem’a ile evlendi.¹⁰⁷

Semure b. Habib (سمرة بن حبيب): İslam’ın ilk dönemlerinde vefat etti. Oğlu Abdurrahman b. Semure ise Hz. Osman döneminde valilik gibi görevlerde bulundu.¹⁰⁸

Sümeyye bt. Habbat (سمية بنت خباط): Ammar b. Yasir’in annesi. Ebu Cehil’in işkenceleri altında şehit edilen ilk müslümandır.¹⁰⁹

⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/222; İbn Sa’d, *Tabakât*, 4/117

⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/309

¹⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/216; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/571

¹⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/379; İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/119

¹⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/245

¹⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/439

¹⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/83; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/15

¹⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/53, 7/285

¹⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/311; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/378; Buhari, Vasaya 2; Müslim, Vasiye 1

¹⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/363; İbn Sa’d, *Tabakât*, 4/190

¹⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/393

¹⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/152; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/251

Şeddad b. Amir (شداد بن عامر بن لقيط): Hicretten önce vefat etti.¹¹⁰

Yasir el-Ansî (ياسر العنسي): Ammar b. Yasir'in babası. Mekke'de işkence altında şehit oldu.¹¹¹

Zeyneb bt. Maz'un (زينب بنت مطعون): Hz. Ömer'in zevcesi. Hicretten önce Mekke'de vefat ettiği rivayet edilir.¹¹²

Zeyneb bt. Haris b. Halid (زينب بنت الحارث): Habeşistan'a kardeşleri ve anneleriyle beraber hicret etti. Hicret dönüşü yolda içtikleri sudan dolayı vefat etti.¹¹³

2. MEDİNE

Abbas b. Enes (العباس بن أنس): Resulullah döneminde vefat etti.¹¹⁴

Abdullah b. Abdu'l-Esed b. Hilal (عبد الله بن عبد الأسد): Bedir dönüşü Medine'de vefat etti.¹¹⁵

Abdullah b. Haris b. Abdulmuttalib (عبد الله بن الحارث): Mekke'nin fethinden önce hicret etti. Medine'de vefat etti. Resulullah kendi gömleğiyle kefenleyip defnetti.¹¹⁶

Abdullah b. Osman b. Affan (عبد الله بن عثمان بن عفان): Hz. Osman'ın Rukiyye'den olan oğlu. Habeşistan hicreti esnasında doğdu. Medine'ye hicretten sonra vefat etti.¹¹⁷

Abdullah b. Sabit (عبد الله بن ثابت): Resulullah döneminde vefat etti.¹¹⁸

Abdurrahman b. Habib (عبد الرحمن بن حبيب): Resulullah döneminde vefat etti. Resulullah namazını kıldırıldı.¹¹⁹

Abdurrahman b. Las (عبد الرحمن بن لاس): Resulullah döneminde vefat etti.¹²⁰

Abdurrahman b. Sabit el-Hazrecî (عبد الرحمن بن ثابت): Resulullah döneminde vefat etti.¹²¹

Abdulkuddüs el-İsrailî (عبد القدوس الإسرائيلي): Resulullah'ın Yahudi hizmetçilerindendi. Hasta iken Resulullah islam'a davet etti. İslam'ı kabul ettikten sonra vefat etti.¹²²

¹¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/484

¹¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/467

¹¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/132

¹¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/134

¹¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/145

¹¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/236

¹¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/174; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/45

¹¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/132

¹¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/164; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/300

¹¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/327

¹²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/363

¹²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/325

¹²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/378

Amr b. Ebi Talha el-Ensari (عمرو بن أبي طلحة الأنصاري): Hasta idi, vefat etti. Babası Resulullah'ı çağırdı. Resulullah gelip Amr'ın namazını kıldırdı.¹²³

Amre bt. Mesud b. Kays (عمرة بنت مسعود): H.5 senesinde vefat etti. Vefat ettiğinde Resulullah Dumetu'l-Cendel gazvesinde idi. Dönüşünde kabrinin başına gelip üzerine namaz kıldı.¹²⁴

Asiye bt. Ferec (آسية بنت الفرع الجهمية): Zinadan dolayı kendisine Allah'ın hukukunun uygulanmasını isteyen bir kadın. Medine'de recmedildi.¹²⁵

Amine bt. Halef (أمنة بنت خلف الأسلمية): Resulullah'a gelip "Ya Resulallah ben muhsan bir kadını, eşim kayıp, ben zina yaptım, beni temizle" dedi. Recmedildiğinde Resulullah bolca dua etti.¹²⁶

Bakum (باقوم): As b. Ümeyye'nin Rum asıllı kölesi. Müslüman olduktan sonra vefat etti. Varisi olmadığı için Resulullah mirasını Süheyl b. Amr'a verdi.¹²⁷

Ebu Ahmed b. Cahş el-Esedî (أبو أحمد بن جحش الأسدي): Müminleri annesi Zeyneb bt. Cahş'ın kardeşi. Zeyneb'(h.20)ten sonra vefat ettiği rivayeti olmasına rağmen Sahihayn'daki rivayetlerden¹²⁸ Resulullah döneminde vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre ise, Zeyneb'in iki kardeşi var; Ubeydullah ve Abdullah. Ubeydullah Resulullah hayatta iken Abdullah ise Uhud'da şehit oldu.¹²⁹

Ebu Amir el-Eşarî (أبو عامر الأشعري): Ebu Musa el-Eşarî'nin amcası. Huneyn savaşı sonrası Resulullah Ebu Amir'i Evtas'a seriyye komutanı olarak gönderdi. Yolda Düreyd b. Simme ile karşılaştı ve hezimete uğrattı. Ebu Amir ise yaralandı ve şehit oldu. Ebu Musa haberini Resulullah'a getirdiğinde Resulullah abdest alıp ellerini kaldırdı ve "Allah'ım Ebu Amir'e mağfiret buyur" dedi.¹³⁰

Ebu'd-Dahdah (أبو الدحداح الأنصاري): Resulullah hayatta iken vefat etti.¹³¹

Ebu Kays el-Ensari (أبو قيس الأنصاري): Resulullah döneminde vefat etti.¹³²

Ebu Ma'bed el-Huzai (أبو معبد الخزاعي): Resulullah'ın vefatından önce vefat etti.¹³³

Ebu Umeyr b. Ebi Talha (أبو عمير بن أبي طلحة): Resulullah döneminde vefat etti.¹³⁴

¹²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/161

¹²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/198; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/418

¹²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/3

¹²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/3

¹²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/206

¹²⁸ Buharî, Talak 46; Müslim, Talak 9

¹²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/5; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/96

¹³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/166; Müslim, Fedailu's-Sahabe, 165

¹³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/81

¹³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/220

¹³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/244

Enîs el-Eslemî (أنيس الأسلمي): Medine’de recmedildi.¹³⁵

Esad b. Zûrare (أسعد بن زرارة): Hicretten dokuz ay sonra vefat etti. Ensar arasında Baki mezarlığına ilk defnedilen Esad b. Zûrare’dır.¹³⁶

Esed b. Sa’ye (أسد بن سعية): İsmi Esîd şeklinde de okunmuş. Kurayza Yahudilerinden idi. Kurayza üzerine Resulullah’ın geldiğini duyunca müslüman oldu. Resulullah hayatta iken vefat etti.¹³⁷

Eşyem ed-Dubabî (أشيم الضبابي): Resulullah döneminde hataen öldürüldü.¹³⁸

Evs b. Sabit el-Ensari (أوس بن ثابت الأنصاري): Medine’de vefat etti.¹³⁹

Fatıma bt. Esed (فاطمة بنت أسد): Hz. Ali’nin annesi. Medine’ye hicret etti. Resulullah’ın ziyaret ettiği salih bir kadındı. Medine’de h.4 yılında vefat etti. Resulullah(sav) kendi gömleğiyle kefenleyip defnetti.¹⁴⁰

Gülsüm b. Hidm (كلثوم بن الهدم): Medine’de vefat eden ilk müslümandır. Ondan sonra Esad b. Zûrare vefat etti.¹⁴¹

Habib b. Hubaşe el-Ensarî (حبيب بن حباشة): Bir yaradan dolayı vefat etti. Geceleyin defnedildi. Namazını Resulullah kıldırdı.¹⁴²

Hassan b. Dahdah (حسان بن الدحاح): Resulullah döneminde vefat etti.¹⁴³

Hubab b. Amr el-Ensarî (الحباب بن عمرو): Resulullah döneminde vefat etti.¹⁴⁴

Huneys b. Huzafe (خنيس بن حذافة): Hafsa bt. Ömer’in ilk kocası idi. Bedir ve Uhud’a katıldı. Uhud’da aldığı yaradan dolayı Medine’de vefat etti. Vefatından sonra Hafsa bt. Ömer Resulullah ile evlendi.¹⁴⁵

İyas b. Muaz (إياس بن معاذ): Hazreclilere karşı Kureyşle bir ittifak için Mekke’ye gelmişlerdi. Resulullah’la karşılaşp Müslüman oldu. Ancak çevresinin baskısı ile sesini çıkarmayıp sustu. Mekke dönüşü Evs-Hazrec arası Buas çatışması oldu. Bu çarpışmada öldü. Yanındakiler kelime-i Tevhid getirdiğini söylediler.¹⁴⁶

¹³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/194

¹³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/120; Buharî, Sulh 5; Müslim, Hudud 61

¹³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/57; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/562

¹³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/55, 1/77; İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/395

¹³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/84

¹³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/125; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/466

¹⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/216

¹⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/487; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/574

¹⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/458

¹⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/490

¹⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/453

¹⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/83

¹⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/141

Katade (قتادة): Yezid b. Katade'nin babası. Resulullah'la beraber Huneyn savaşına katıldıktan sonra vefat etti.¹⁴⁷

Kirkira/Kerkera¹⁴⁸ (كركرة): Resulullah'ın kölesi. Resulullah döneminde vefat etti.¹⁴⁹

Kuded b. Ammar b. Malik (قدد بن عمار): Benu Süleym kabilesinden. Müslüman olup kabilesine döndü. İnsanları İslam'a davet etti. Burada vefat etti. Mekke'nin fethinde Resulullah'a giden kabilesine Resulullah, Kuded'i sorduğunda vefat ettiğini haber verdiler.¹⁵⁰

Ma'bed b. Amr el-Ensari (معبد بن عمرو): Bedir savaşı sonrası Ebu Süfyan, intikam için ikiyüz atlıyla gezerken yolda Ma'bed'e rastlar ve onu öldürür.¹⁵¹

Maiz b. Malik el-Eslemî (ماعز بن مالك): Resulullah döneminde Medine'de recmedildi.¹⁵²

Malik b. Amr b. Atik (مالك بن عمرو بن عتيك): Resulullah(sav) Uhud'a çıkacağı gün vefat etti. Resulullah namazını kıldırdı.¹⁵³

Mihcene (محجنة): İsmi Ümmü Mihcen olduğu da söylenir. Mescidin temizliğini yapardı. Bir gün Resulullah göremeyince nerde olduğunu sorunca vefat ettiğini söylediler. Bunun üzerine kendisine niye haber verilmediğini söyleyince “Ya Resulallah uyuyordunuz, rahatsız etmek istemedik.” Dediler. Resulullah mezarı başına gidip namaz kıldı.¹⁵⁴

Muaviye b. Muaviye el-Müzenî (معاوية بن معاوية المزني): Resulullah döneminde vefat etti.¹⁵⁵

Muğire el-Mahzumî (المغيرة المخزومي): Resulullah döneminde vefat etti.¹⁵⁶

Nufey' b. Mualla (نفع بن المعلي): Ensar arasında ilk öldürülen müslümandır. Müzeyne kabilesinden birisi, Evs ve Hazrec arasındaki eski savaşlardan kalan intikam sebebiyle Nufey'i çarşıda alışveriş yaparken öldürdü.¹⁵⁷

Osman b. Mazun (عثمان بن مظعون): Medine'de vefat eden ilk muhacir. Bedir'den sonra vefat etti. Baki mezarlığına defnedilen ilk muhacirdir.¹⁵⁸

¹⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/374

¹⁴⁸ Kesra veya fetha ile okunması ihtilafıdır. Her iki şekilde de okunabilir. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/471

¹⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/471

¹⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/378

¹⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/173

¹⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/22

¹⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/40

¹⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/253

¹⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/168

¹⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/194

¹⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/360

Rifa'a el-Ensari (رفاعة الأنصاري): Resulullah döneminde vefat etti.¹⁵⁹

Rebia b. Revh el-Ansi (ربيعة بن روح): Medinelidir, Resulullah döneminde vefat etti.¹⁶⁰

Reyhane bt. Şemun (ريحانة بنت شمعون): Resulullah'ın vefatından önce veda hacı dönüşü vefat etti.¹⁶¹

Rukiyye bt. Resulullah (رقية بنت سيد البشر): Bedir öncesi hastalandı. Resulullah Bedir'e giderken yerine Hz. Osman'ı bıraktı. Bedir savaşı bittiği gün vefat etti.¹⁶²

Sa'be bt. El-Hadrami (الصعبة بنت الحضرمي): Vakıdî, Resulullah döneminde vefat ettiğini söylerken, İbn Hacer Hz. Osman dönemine kadar yaşadığını söyler.¹⁶³

Sabit b. Dahdah b. Nuaym (ثابت بن الدحاح): Uhud savaşında yaralandı. Yaralı olarak getirildiği Medine'de vefat etti.¹⁶⁴

Sa'd b. Muaz b. Numan (سعد بن معاذ بن النعمان): Evs kabilesinin lideri. Hendek kuşatmasında ok yarası aldı. Yaralı haliyle Kurayza Yahudileri hakkında hakem olarak kararını verdi. Hendek'ten sonra bir ay yaşadıktan sonra vefat etti.¹⁶⁵

Sa'lebe b. Abdurrahman (ثعلبة بن عبد الرحمن): Resulullah'ın hizmetçiliğini yapıyordu. Ensar'dan bir evin önünden geçerken gözü içerde banyo yapan kadına takıldı. Yaptığından pişman olup, hakkımda vahy gelir de helak olurum korkusuyla kaçıp bir mağaraya sığındı. Burada günah korkusuyla vefat etti.¹⁶⁶

Sena bt. Esma (سنا بنت أسماء): Resulullah ile evlendi. Zifaf gecesi Resulullah ile beraber olamadan sevinç heyecanıyla vefat etti.¹⁶⁷

Sehl b. Beyza (سهل بن بيضاء): Süheyl'in kardeşi. Medine'de vefat etti. Cenaze namazını Resulullah kıldırdı.¹⁶⁸

Süheyl b. Beyza (سهيل بن بيضاء): Resulullah döneminde h.9 yılında vefat etti. Cenazesini Resulullah kıldırdı.¹⁶⁹

Safiyye bt. Ubeyde b. Haris (صفية بنت عبيدة): Hicretten iki yıl sonra vefat etti.¹⁷⁰

¹⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/428

¹⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/179

¹⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/161

¹⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/118

¹⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/112

¹⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/168

¹⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/284; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/268

¹⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/330

¹⁶⁶ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/289; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/299; İbn Hacer bu rivayette zayıf ravi olduğunu ifade eder.

¹⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/153

¹⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/403; Cenaze namazının mescidde kılınmasına itiraz edenlere Hz. Aişe, Sehl ve Süheyl'in namazlarını Resulullah'ın mescidde kıldırıldığını söyler. Müslim, Cenaiz, 100

¹⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/412; Müslim, Cenaiz, 99

Seyfi b. Saade b. Abdü'l-Eşhel (صيفي بن سعادة): Medine'nin Kudeyd nahiyesinde vefat etti. Resulullah kefenleyip namazını kıldırdı.¹⁷¹

Şifa bt. Avf b. Abdulharis (الشفاء بنت عوف): Abdurrahman b. Avf'ın annesi, Muhacirlerdendir. Resulullah döneminde vefat etti.¹⁷²

Ümmü Gülsüm bt. Resulullah (أم كلثوم): h. 9 senesinde vefat etti. Resulullah cenazesini kıldırdı.¹⁷³

Ümmü Ka'b el-Ensarî (أم كعب الأنصارية): Lohusalığı esnasında vefat etti. Resulullah cenaze namazını kıldırdı.¹⁷⁴

Ümmü Rûman (أم رومان بنت عامر): Hz. Ebubekr'in zevcesi, Aişe ve Abdurrahman'ın annesi. H.9 senesinin zilhicce ayında Resulullah'ın eşleri hakkındaki Tahyir ayetinin inişinden sonra vefat etti.¹⁷⁵

Velid b. Velid b. Muğire (الوليد بن الوليد بن المغيرة): Resulullah döneminde Medine'de vefat etti. Vefat ettiğinde Resulullah'ın zevcesi Ümmü Seleme ağlıyordu. Zira amcasının oğluydu.¹⁷⁶

Zebye bt. Vehb (ظبية بنت وهب): Ebu Musa el-Eşarî'nin annesi. Medine'de vefat etti.¹⁷⁷

Zeyneb bt. Resulullah (زينب بنت سيد البشر): Resulullah(sav.) otuz yaşlarında iken Zeyneb doğdu. Kocası Müslüman olmadığı için Resulullah ile beraber hicret etti. Hicretin 7. yılında kocası Müslüman olunca Peygamberimiz mehirsiz olarak yeniden Zeynebi vermiştir. h. 8 yılının başlarında vefat etti.¹⁷⁸

Zeyneb bt. Huzeyme (زينب بنت خزيمة): Resulullah(sav) Hafsa'dan sonra Zeyneb bt. Huzeyme ile evlendi. Evlendikten üç ay sonra H.4 senesinde Rebiülahir ayında vefat etti. Resulullah(sav.) cenaze namazını kıldırdıktan sonra Baki mezarlığına defnedildi.¹⁷⁹

Züeyb b. Halhale (ذئيب بن حلحلة): Resulullah döneminde vefat etti.¹⁸⁰

Bir Yahudi genci: Ebu Sahr'dan rivayet'e göre bir yahudinin çocuğu hasta idi. Yahudi Resulullah'tan yardım istedi. Resulullah gencin yanına gelip kelime-i şehadet getirmesini istedi. O da kabul etti. Resulullah kalkıp çocuğu yıkadı kefenledi ve namazını kıldı.¹⁸¹

¹⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/173

¹⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/36

¹⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/163

¹⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/369

¹⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/368

¹⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/315

¹⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/455

¹⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/182

¹⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/123; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/31

¹⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/127

¹⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/133

3. SAVAŞLARDA ŞEHİT OLANLAR

3.1. BEDİR SAVAŞI

Hamidullah'a göre Bedirde şehit olan Müslüman sayısı, 14'tür.¹⁸² İhtilafı isimlerle beraber kaynaklarda bulabildiğimiz sayı 25'tir. Bunlar;

Addas¹⁸³, Akil b. Bükeyr¹⁸⁴, Ammar b. Ziyad¹⁸⁵, Amr b. Abdu Amr¹⁸⁶, Avf b. Haris¹⁸⁷, Ense¹⁸⁸, Hallad b. Rafi' b. Malik¹⁸⁹, Haris b. Süraka¹⁹⁰, Harise b. Süraka¹⁹¹, Hilal b. Mualla b. Levzan¹⁹², Hüneyde b. Halid el-Huzai¹⁹³, Kays b. Abdülmünzir¹⁹⁴, Muaz b. Haris b. Rifa'a¹⁹⁵, Mübeşşir b. Abdülmünzir¹⁹⁶, Mihce' el-Akki¹⁹⁷, Rafi' b. Mualla¹⁹⁸, Sa'd b. Hayseme¹⁹⁹, Sa'd b. Mesud el-Ensari²⁰⁰, Safvan b. Vehb²⁰¹, Ubeyde b. Haris²⁰², Umare b. Ziyad²⁰³, Umeyr b. Abdu Amr²⁰⁴, Umeyr b. Ebi Vakkas²⁰⁵, Yezid b. Haris b. Kays²⁰⁶, Zü'ş-Şimaleyn²⁰⁷

3.2. UHUD SAVAŞI

Hamidullah'a göre Uhud'da şehit olan Müslüman sayısı, 70'tir.²⁰⁸

¹⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/145

¹⁸² Hamidullah, Muhammed, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul 2003, s.13

¹⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/432

¹⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/112

¹⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/499

¹⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/48

¹⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/102

¹⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/117

¹⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/78

¹⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/420

¹⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/446

¹⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/410

¹⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/417

¹⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/414

¹⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/156

¹⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/56

¹⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/212

¹⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/147

¹⁹⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/394; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/312

²⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/329

²⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/29

²⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/406; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/48

²⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/504

²⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/90

²⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/93

²⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/476

²⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/127

²⁰⁸ Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s.13

Abbad b. Sehl²⁰⁹, Abbas b. Ubade²¹⁰, Abdullah b. Amr²¹¹, Abdullah b. Cahş²¹², Abdullah b. Cübeyr²¹³, Abdullah b. Kays²¹⁴, Abdullah b. Seleme b. Malik²¹⁵, Abdullah b. Nadle²¹⁶, Abdurrahman b. Amr²¹⁷, Abdurrahman b. Hubeyb²¹⁸, Akrabe el-Cühenî²¹⁹, Amir b. Seken²²⁰, Amir b. Ümeyye²²¹, Amir b. Yezid²²², Amr b. Cumah²²³, Amr b. Hammam²²⁴, Amr b. İyas²²⁵, Amr b. Kays b. Zeyd²²⁶, Amr b. Muaz²²⁷, Amr b. Mutarrif²²⁸, Amr b. Sabit²²⁹, Amr b. Selame²³⁰, Antere el-Ensari²³¹, Cariye b. Humeyl²³², Demra b. Amr b. Ka'b²³³, Ebu Amra b. Seken²³⁴, Ebu Useyre b. Haris b. Alkame²³⁵, Ebu Zeyd el-Ensari²³⁶, Ebu Süfyan b. Haris b. Kays²³⁷, Enes b. Fudale²³⁸, Enes b. Erkam²³⁹, Evs b. Erkam²⁴⁰, Evs b. Münzir²⁴¹, Evs b. Selame²⁴², Habib b. Teym²⁴³, Habib b. Zeyd²⁴⁴, Hallad b. Amr b. Cumah²⁴⁵, Hamza b. Abdulmuttalib²⁴⁶,

²⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/136

²¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/145

²¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/265

²¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/168

²¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/167

²¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/275

²¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/216

²¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/298

²¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/354

²¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/369

²¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/472

²²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/115

²²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/112

²²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/131

²²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/20

²²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/25

²²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/14

²²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/58

²²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/67

²²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/66

²²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/16

²³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/38

²³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/99

²³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/327

²³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/59

²³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/191

²³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/12, 6/272

²³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/107

²³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/122

²³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/111

²³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/107

²⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/124

²⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/136

²⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/132

²⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/458

²⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/460

²⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/80

²⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/528

Hanzala b. Ebi Amr²⁴⁷, Haris b. Abdullah b. Sa'd²⁴⁸, Haris b. Adiyy b. Hareşe²⁴⁹, Haris b. Evs b. Muaz²⁵⁰, Haris b. Rafi'²⁵¹, Haris b. Sabit b. Abdullah²⁵², Haris b. Sabit b. Said²⁵³ Haris b. Süleym²⁵⁴, Harise b. Sehl²⁵⁵, Harise b. Amr el-Ensari²⁵⁶, Hayseme b. Haris b. Malik²⁵⁷, Hıdaş b. Katade b. Rebia²⁵⁸, Humam b. Cumah²⁵⁹, Huneys b. Hunafe²⁶⁰, Huseyl b. Cabir²⁶¹, İyas b. Adiyy²⁶², İyas b. Evs²⁶³, Kays b. Amr b. Kays²⁶⁴, Kays b. Muhalled²⁶⁵, Kays b. Zeyd²⁶⁶, Keysan²⁶⁷, Kurre b. Ukbe²⁶⁸, Malik b. Halef²⁶⁹, Malik b. İyas²⁷⁰, Malik b. Numeyle el-Ensari²⁷¹, Malik b. Sinan²⁷², Mucezzer b. Ziyad b. Amr²⁷³, Muhayrik en-Nadri²⁷⁴, Munaybik b. Hatib²⁷⁵, Mus'ab b. Umeyr²⁷⁶, Nevfel b. Sa'lebe b. Abdullah²⁷⁷, Numan b. Abdi Amr²⁷⁸, Numan b. Amr b. Rifa'a²⁷⁹, Numan b. Halef²⁸⁰, Numan b. Kavkal²⁸¹, Numan b. Malik b. Sa'lebe²⁸² Osman b. Şemmas²⁸³,

²⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/538

²⁴⁸ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/402; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/424

²⁴⁹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/405; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/427

²⁵⁰ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/379; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/412

²⁵¹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/391; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/418

²⁵² İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/382; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/413

²⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/413

²⁵⁴ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/395; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/420

²⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/446

²⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/447

²⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/87

²⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/34

²⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/526

²⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/83

²⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/496

²⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/140

²⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/138

²⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/416

²⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/421

²⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/404

²⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/494

²⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/384

²⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/31

²⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/26

²⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/51

²⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/35

²⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/61

²⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/104

²⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/210

²⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/146

²⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/367; İbnu'l-Esir, Nevfel b. Abdullah şeklinde zikretmiş. İbn Hacer ise babasının Sa'lebe olduğunu söyler.

²⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/346

²⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/347

²⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/344

²⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/349

²⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/350

²⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/422

Ra'fî²⁸⁴, Rebia b. Fadl²⁸⁵, Rıfa'a b. Amr²⁸⁶, Rıfa'a b. Vakaş²⁸⁷, Sabit b. Amr b. Zeyd²⁸⁸, Sabit b. Vakı²⁸⁹, Sa'd b. Amr b. Sakf²⁹⁰, Sa'd b. Harice²⁹¹, Sa'd b. Havlî²⁹², Sa'd b. Rebi²⁹³, Sa'd b. Süveyd²⁹⁴, Sa'lebe b. Sa'd²⁹⁵, Said b. Süveyd²⁹⁶, Sehl b. Adiyy b. Zeyd²⁹⁷, Sehl b. Kays b. Ebi Kab²⁹⁸, Seleme b. Sabit²⁹⁹, Selî b. Amr³⁰⁰, Selî b. Sabit³⁰¹, Sikab b. Ferve³⁰², Subey' b. Hatib³⁰³, Suveybik³⁰⁴, Süley m b. Amr³⁰⁵, Süley m el-Ensari³⁰⁶, Şemmas b. Osman³⁰⁷, Ubade b. Haşhaş³⁰⁸, Ubeyd b. Mesud³⁰⁹, Ubeyd b. Mualla³¹⁰, Ubeyd b. Tihan³¹¹, Umare b. Mahled³¹², Uneys b. Katade b. Rebia³¹³, Utbe b. Rebi³¹⁴, Vehb b. Kabus³¹⁵, Yesar³¹⁶, Yezid(Süley m b. Amr'ın kölesi)³¹⁷, Yezid b. Hatib³¹⁸, Yezid b. Seken³¹⁹, Zekvan b. Abdukays³²⁰, Zur'a b. Amir³²¹

²⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/149

²⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/165

²⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/178

²⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/176

²⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/289; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/273

²⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/293; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/280

²⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/322

²⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/311

²⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/311

²⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/314

²⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/318

²⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/297; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/278

²⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/345

²⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/408

²⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/410

²⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/370

³⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/382

³⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/381

³⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/302

³⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/298

³⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/422

³⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/386

³⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/387

³⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/505

³⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/141

³⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/402

³¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/403

³¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/396

³¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/508

³¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/119; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/430

³¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/412

³¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/460

³¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/496

³¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/492

³¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/476

³¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/481

³²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/121

³²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/220

3.3. RECİ VAKASI

Adel ve Kare soplelarına mensup bazı kimseler, Uhud savaşından birkaç ay sonra, kendi içlerine Müslüman muallimler gönderilmesini istemek üzere Medine'ye geldiler. Resulullah bu iş için on kadar eleman seçti. Bunlar Mekke yakınlarında er-Reci mevkiine vardıklarında gece vakti bir hıyanete uğradılar. Teslim olmayı reddetmeleri üzerine şehit edildiler. Hayatta kalan üç Müslüman o bölgede oturan Huzeyli'lere sığınmayı kabul ettiler. Mekke'ye götürülürken yolda birisi kaçmaya çalışırken şehit edildi. Diğer ikisi Mekkelilere teslim edildiler.³²² Fedai birliği altı kişi Vakıdî'ye göre yedi kişi olup içlerinden Mersed b. Ebî Mersed kumandan tayin edilmişti. Başka kaynaklara göre onlar on kişi idiler ve içlerinden Asım b. Sabit kumandan seçilmişti. Kaynaklarda yalnız altı, yedisinin ismi açıklanmıştır;

Abdullah b. Tarık³²³, Asım b. Sabit³²⁴, Halid Bükeyr³²⁵, Hubeyb b. Adiyy b. Malik³²⁶, Mersed b. Ebi Mersed³²⁷, Zeyd b. Desinne³²⁸

3.4. Bİ'Rİ MAUNA VAKASI

Uhud savaşından dört ay sonra, 4. hicri yılın safer ayında Amir oğulları kabilesinin lideri, Ebu Bera Amir b. Malik Medine'ye gelerek Peygamberimizden kendilerine muallimler göndermesini istedi. Ebu Bera'nın yapmış olduğu kesin taahhüd üzerine, Peygamberimiz Saide oğullarının kardeşi Münzir b. Amr'ın kumandası altında, ashabından kırk kişiyi yola çıkardı.³²⁹

Buhari'nin Sahih'i gibi bazı mühim kaynaklarda bunların yetmiş kişi, sonraki kaynaklarda ise kırk veya otuz kişi oldukları da bildirilmekte ise de, biz aşağıdaki isimlerini sıraladığımız otuz dokuz kişiden başkasının ismini tesbite muvaffak olamadık.

³²² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/51; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/238

³²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/226; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/420

³²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/107; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/428

³²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/7

³²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/31

³²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/112

³²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/245

³²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/48

Abdullah b. Kays³³⁰, ‘Aiz b. Maiz³³¹, Âmir b. Fûheyre³³², Atiyye b. Amr el-Ensari³³³, Beşir el-Ensari³³⁴, Ebu Amr b. Ka’b³³⁵, Ebu Şeyh b. Übeyy³³⁶, Ebu Ubeyde b. Amr³³⁷, Enes b. Muaz b. Enes³³⁸, Halid b. Ka’b b. Amr³³⁹, Halid b. Sabit b. Numan³⁴⁰, Haris b. Simme³⁴¹, Haram b. Milhan el-Ensari³⁴², Malik b. Sabit³⁴³, Mesud b. Sa’d b. Kays b. Halde³⁴⁴, Muhammed b. Ukbe b. Uhayha³⁴⁵, Muaz b. Ma’is³⁴⁶, Münzir b. Amr b. Huneyf³⁴⁷, Münzir b. Muhammed b. Ukbe³⁴⁸, Riab b. Huneyf³⁴⁹, Süfyan b. Hatib b. Ümeyye³⁵⁰, Süfyan b. Sabit³⁵¹, Süleym b. Milhan³⁵², Tufeyl b. Said³⁵³, Ubade b. Amr³⁵⁴, Urve b. Esmâ³⁵⁵, Hakem b. Keysan³⁵⁶, Kutbe b. Abd b. Amr³⁵⁷, Nafi’ b. Büdeyl b. Verka³⁵⁸, Sabit b. Halid b. Amr³⁵⁹, Sehl/Süheyl b. Amir b. Sa’d³⁶⁰, Übey b. Muaz b. Enes³⁶¹

³³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/275

³³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/133

³³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/124

³³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/460

³³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/239

³³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/189

³³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/141; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/467

³³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/178

³³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/115; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/466

³³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/21

³⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/8

³⁴¹ İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1/398; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/422

³⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/478

³⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/28

³⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/130

³⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/85

³⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/159

³⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/203

³⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/205

³⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/183

³⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/355

³⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/355

³⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/387

³⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/79

³⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/143

³⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/445

³⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/519

³⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/389

³⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/320

³⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/283; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1/266

³⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/408

³⁶¹ İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1/64; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/37

3.5. HENDEK SAVAŞI

Hamidullah'a göre Hendekte şehit olan Müslüman sayısı, 6'dır.³⁶² Ancak tespit ettiğimiz sayı 11'dir. Bazı isimler ihtilaflı, bazıları ise yaralandıktan birkaç gün sonra vefat etmişlerdir.

Abdullah b. Ebi Halid³⁶³, Abdullah b. Sehl b. Rafi'³⁶⁴, Ebu Sinan b. Sayfi³⁶⁵, Enes b. Evs³⁶⁶, Ka'b b. Zeyd b. Kays³⁶⁷, Mucezzer el-Ensari³⁶⁸, Rafi' b. Sehl b. Zeyd³⁶⁹, Sa'd b. Rebî b. Amr b. Adiyy³⁷⁰, Sa'lebe b. Aneme b. Adiyy³⁷¹, Tufeyl b. Malik³⁷², Tufeyl b. Nu'man³⁷³

3.6. HUDEYBİYE

Züneym (زعيم): Hudeybiye günü müşrikler tarafından şehit edildi.³⁷⁴

3.7. MEKKE FETHİ

Hamidullah'a göre Mekke fethinde şehit olan Müslüman sayısı, 3'tür.³⁷⁵ İhtilaflı isimlerle beraber 6 kişiyi tespit ettik.

Cebele b. Eş'ar el-Huzai³⁷⁶, Hubeyş b. Halid el-Eşar el-Huzai³⁷⁷, Muğaffel b. Abd Nuhem³⁷⁸, Züheyr b. İyaz³⁷⁹

Kurz b. Cabir³⁸⁰ ve Halid el-Eşar³⁸¹ ise farklı bir yoldan Mekke'ye girmek isterlerken yolda müşrikler tarafından şehit edildiler.

³⁶² Hamidullah, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, s.13

³⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/189

³⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/218

³⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/130

³⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/107; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/244

³⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/476

³⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/62

³⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/143

³⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/315

³⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/299; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/291

³⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/80

³⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/81

³⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/224

³⁷⁵ Hamidullah, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, s.13

³⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/335

³⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/465

³⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/190

³⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/228

3.8. HUNEYN SAVAŞI

Hamidullah, savaşlardaki Müslüman kaybını verirken Huneyn kayıpları için dört sayısını verir.³⁸² Ancak kaynaklarda rastladığımız sayı 9'dur. Bunların bir kısmının isim benzerliğinden dolayı aynı kişiler olması muhtemeldir. Huneyn'de şehit olanlar:

Abdullah b. Ebi Ümeyye b. Vehb³⁸³, Ebu'l-Lahm el-Ğıfari³⁸⁴, Mürre b. Süraka³⁸⁵, Süraka b. Hubab³⁸⁶, Ubeyd b. Zeyd³⁸⁷, Yezid b. Zem'a³⁸⁸, Zeyd b. Reb'a³⁸⁹, Zeyd b. Zem'a³⁹⁰, Züheyr b. Acve³⁹¹

3.9. TAİF SAVAŞI

Hamidullah'a göre Taifte şehit olan Müslüman sayısı, 12'dir.³⁹² Ancak biz 16 kişinin ismini tesbit ettik. Bunlardan birisinin Taif'te şehit olduğu ihtilafli olmakla beraber burada zikrettik.

Abdullah b. Amir b. Rebia³⁹³, Abdullah b. Ebi Ümeyye³⁹⁴, Abdullah b. Haris b. Kays³⁹⁵, Abd b. Kaval³⁹⁶, Ciz' el-Ensari³⁹⁷, Cülayha b. Abdullah³⁹⁸, Haris b. Sehl³⁹⁹, Munzir b. Abdullah b. Kaval⁴⁰⁰, Munzir b. Abdullah b. Nevfel⁴⁰¹, Rukeym b. Sabit⁴⁰², Sabit b.

³⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/468

³⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/27; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/197

³⁸² Hamidullah, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, s.12

³⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/155

³⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/25; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/45

³⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/117

³⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/302

³⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/398

³⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/479

³⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/245

³⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/245

³⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/227

³⁹² Hamidullah, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, s.12

³⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/227

³⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/154

³⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/175; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/181

³⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/383

³⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/345

³⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/366

³⁹⁹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/396; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/420

⁴⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/203

⁴⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/203

⁴⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/180

Cad⁴⁰³, Said b. Sabit b. Ceza⁴⁰⁴, Said b. Said b. 'As⁴⁰⁵, Sa'lebe b. Zeyd b. Haris⁴⁰⁶, Urfuta b. Hubab⁴⁰⁷, Urve b. Mesud b. Muattib⁴⁰⁸

3.10. HAYBER SAVAŞI

Hamidullah'a göre Hayberde şehit olan Müslüman sayısı, 15'tir.⁴⁰⁹ Ancak kaynaklarda 23 kişinin ismine rastladık. Bunlar;

Abdullah b. Hubeyb⁴¹⁰, Abdullah b. Sehl⁴¹¹, Adiyy b. Mürre⁴¹², Bişr b. Bera b. Ma'rur⁴¹³, Cüdeyy b. Mürre⁴¹⁴, Evs b. Abid⁴¹⁵, Evs b. Cübeyr el-Ensari⁴¹⁶, Evs b. Kaid⁴¹⁷, Evs b. Katade⁴¹⁸, Fudayl b. Nu'man⁴¹⁹, Mahmud b. Mesleme⁴²⁰, Rebia b. Eksem⁴²¹, Rifa'a b. Abdu'l-Munzir⁴²², Rifa'a b. Mesruh⁴²³, Sikab b. Amr⁴²⁴, Süleym b. Sabit b. Vakş⁴²⁵, Talha⁴²⁶, Umare b. Akabe⁴²⁷, Umare b. Ukbe b. Harise⁴²⁸, Uneyf b. Habib⁴²⁹, Uneyt b. Vasile⁴³⁰, Urve b. Mürre⁴³¹, Yezid b. Muaviye b. Esved⁴³²

⁴⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/282; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/265

⁴⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/341

⁴⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/345

⁴⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/296; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/286

⁴⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/444

⁴⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/447; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/64

⁴⁰⁹ Hamidullah, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, s.13

⁴¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/301

⁴¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/218

⁴¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/438

⁴¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/224; Zehirleyen kadının Zeyneb bt. Haris olduğu, Müslüman olduktan sonra Resulullah tarafından kısas olarak öldürüldüğü rivayet edilir. Bak. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/126

⁴¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/345

⁴¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/133

⁴¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/126

⁴¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/134

⁴¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/134

⁴¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/347

⁴²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/95

⁴²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/157

⁴²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/177

⁴²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/179

⁴²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/302

⁴²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/385

⁴²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/90

⁴²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/506

⁴²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/507

⁴²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/121

⁴³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/122

⁴³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/447

⁴³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/489

3.11. BENU MUSTALİK (MÜREYSİ) GAZVESİ

Benu Mustalik gazvesine “Müreysi gazvesi” de denilir. Benu Mustalik, Huzaa kabilesine bağlı küçük bir kabiledir. Müreysi’ ise sahile doğru uzanan Kudeyd nahiyesinde Huzaalılara ait bir su kuyusunun ismidir.⁴³³ Hicretin 5. yılının Şaban ayında gerçekleşen Mustalik gazvesinde şehit olan Müslüman sayısı, 1’dir.

Hişam b. Subabe (هشام بن صبابه): Müreysi’ gazvesinde Müslümanlarla beraber savaşıyordu. Beni Avf kabilesinden birisi müşrik olduğu zannıyla hataen öldürdü.⁴³⁴

3.12. MUTE SAVAŞI

Hamidullah’a göre Mute’de şehit olan Müslüman sayısı, 13’tür. Tespit edebildiğimiz sayı 20’dir. Mute’de şehit olanlar:

Abdullah b. Said b. As⁴³⁵, Abdullah b. Revaha⁴³⁶, Abbad b. Kays⁴³⁷, Amir b. Sa’d⁴³⁸, Amr b. Sa’d b. Haris⁴³⁹, Cabir b. Ebi Sa’sa’a b. Amr⁴⁴⁰, Cafer b. Ebi Talib⁴⁴¹, Ebu Kuleyb b. Amr⁴⁴², Halid b. Nu’man b. Haris⁴⁴³, Halid b. Sabit el-Ensari⁴⁴⁴, Haris b. Nu’man b. İsaf⁴⁴⁵, ‘İlba b. Mürre⁴⁴⁶, Mahled b. Amr⁴⁴⁷, Mesud b. Süveyd⁴⁴⁸, Süraka b. Amr b. Atiyye⁴⁴⁹, Süveyd b. Amr el-Ensari⁴⁵⁰, Vehb b. Abdullah b. Sa’d⁴⁵¹, Vehb b. Sa’d b. Ebi Serh⁴⁵², Zeyd b. Harise⁴⁵³, Zeyd b. Ubeyd⁴⁵⁴

⁴³³ İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/59; Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, 5/35

⁴³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/404; Bu olay üzerine Nisa-94 ayetinin nazil olduğu rivayet edilir.

⁴³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/213; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 29/53

⁴³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/195

⁴³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/139

⁴³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/115

⁴³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/33

⁴⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/324

⁴⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/358

⁴⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/226; İbn Hacer, *el-İsâbe*’de Ebu Kilab isminde başka bir sahabinin de Mute’de şehit olduğu zikr edilmekte, ancak bunun Ebu Kuleyb olduğunu zikreder İbn Hacer.

⁴⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/23

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/8

⁴⁴⁵ İbn Sa’d, *İsâbe*, 1/418; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/438

⁴⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/481

⁴⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/102

⁴⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/131

⁴⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/303

⁴⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/424

⁴⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/459

⁴⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/458

⁴⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/241

⁴⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/250

3.13. TEBÜK GAZVESİ

Hicretin 9. yılının receb ayında, Rumların bir ordu topladıklarının öğrenilmesi üzerine Resulullah(sav.) Şam topraklarındaki Tebük üzerine yürüdü. Sefer savaş yapılmadan antlaşma ile sonuçlandı.⁴⁵⁵

Abdullah b. Sa'd b. Süfyan (عبد الله بن سعد): Resulullah'la beraber Tebük'ten ayrılırken vefat etti⁴⁵⁶

Zeyd b. Su'na (زيد بن سحنة): Tebük gazasında şehit oldu.⁴⁵⁷

3.14. ZAT-I ATLAH SERİYYESİ

Hicretin 8. senesinin Rebiü'l-Evvel ayında gerçekleşti. Resulullah, Ka'b b. Umeyr komutasında on beş kişilik bir birliği Şam topraklarından Zat-ı Atlah'a gönderdi. Ancak gelen Müslüman birliğini fark eden düşman tuzak kurup bütün Müslümanları şehid etti. Aralarından sadece bir kişinin yaralı olarak kurtulup Resulullah'a durumu bildirdiği rivayet edilmektedir.⁴⁵⁸ Ancak kaynaklarda şehit edilen bu sahabilerden sadece bir kişinin ismine rastladım.

Ka'b b. Umeyr el-Ğıfarî (كعب بن عمير الغفاري): Resulullah Zatı Etlah seriyyesine emir tayin etti. Bu seriyyede şehit oldu.⁴⁵⁹

3.15. VADİ'L-KURA SERİYYESİ

Zeyd b. Harise komutasında hicri altıncı yıl Receb ayında Vadi'l-Kura'ya gönderilen seriyyedir.⁴⁶⁰ Vadi'l-kura, Teyma ile Hayber arasında bulunan bir vadidir. Bir çok köyden oluştuğu için Vadi'l-Kura diye isimlendirilmiştir.⁴⁶¹

Verd b. Amr b. Mirdas (ورد بن عمرو بن مرداس): Zeyd b. Harise ile beraber Vadi'l-Kura tarafına çıktığı seriyyede şehit edildi.⁴⁶²

⁴⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/150; Belazurî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.85

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/211

⁴⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/246

⁴⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/119; Özdemir, Serdar, *Hiz. Peygamber'in Seriyyeleri*, s.174

⁴⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/482; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/114

⁴⁶⁰ Özdemir, Serdar, *Hiz. Peygamber'in Seriyyeleri*, s.66; Yazar, Belazurî'den naklen, bu seriyyede her hangi bir çatışma olmadığını salimen Medine'ye döndüğünü söyler.

⁴⁶¹ Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 4/238

3.16. ĞABE-ZÛ KARAD GAZVESİ

Ğabe yaylasında bulunan develerin yağmalanıp çobanın öldürülmesi üzerine Resulullah(sav.) hicretin 6. yılının Rebiu'l-Evvel ayında Şam yolu üzerinde Medine'ye bir berildik(on iki mil) mesafede bulunan Ğabe üzerine yürüdü. Çarpışa çarpışa Zu Karad denilen yere kadar ilerleyen ordu burada karargah kurdu. Bu nedenle bu gazaya Zû Karad denildiği gibi Ğabe gazvesi de denilmiştir.⁴⁶³

Muhriz b. Nadla (محرز بن نضلة): Zû Karad gazvesinde şehit olan tek sahabi.⁴⁶⁴

3.17. BENİ KURAYZA GAZVESİ

Hendek savaşıdan hemen sonra Resulullah(sav.), Beni Kurayza Yahudilerinin ihanetini bertaraf etmek üzere Benu Kurayza mahallesini üç bin kişi ile muhasara etti. Bu gazveye Beni Kurayza gazvesi denilir.⁴⁶⁵

Ebu Sinan b. Mihsan (أبو سنان بن محسن): Adı Vehb b. Mihsan. Künyesiyle meşhurdur. Ukkaşe'nin kardeşi. Beni Kurayza muhasarasında vefat etti.⁴⁶⁶

Hallad b. Süveyd (خالد بن سويد): Kurayza günü şehit oldu.⁴⁶⁷

4. HABEŞİSTAN

Habeşistan'da vefat edenler:

Adiyy b. Nadle⁴⁶⁸, Amr b. Ümeyye b. Haris⁴⁶⁹, Amr b. Ebi Esase⁴⁷⁰, Fatıma bt. Safvan⁴⁷¹, Halid b. Hizam b. Huveylid⁴⁷², Hureymele bt. Abd b. Esved⁴⁷³, Hatib b.

⁴⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/445; İbn Hacer, Verd b. Katade ve Verd b. Midas isimli sahabilerin de Zeyd b. Harise ile beraber bir gazada şehit olduklarını zikreder ki muhtemelen aynı kişidir.

⁴⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/76

⁴⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/68; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/89; Şehid olan sahabinin Vakkas b. Mucezziz olduğu da rivayet edilir. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/450

⁴⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/70

⁴⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/129

⁴⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/79; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/491

⁴⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/439

⁴⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/12

⁴⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/9

⁴⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/218

⁴⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/8

⁴⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/69; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/271; İbn Sa'd isminin "Harmele" olduğunu söyler.

Haris⁴⁷⁴, Musa b. Haris b. Halid⁴⁷⁵, Muttalib b. Ezher⁴⁷⁶, Urve b. Abduluzza⁴⁷⁷, Tuleyb b. Ezher⁴⁷⁸

5. YEMEN

Ebu Amr b. Hafs (أبو عمرو بن حفص): Resulullah döneminde Hz. Ali ile beraber Yemen'e gitti. Ve burada vefat etti.⁴⁷⁹

Esved b. Huza'i (الأسود بن خزاعي): Hz. Ali ile beraber Yemen'e gittiği rivayet edilmekte⁴⁸⁰, ancak vefat yeri ve tarihi konusunda bir bilgi verilmemektedir.

5.1. Cüreş

Cüreş Yemen'in kuzeyinde Mekke istikametinde olan bir şehridir.⁴⁸¹

Surad b. Abdullah el-Ezdi başkanlığında bir heyet h.10 yılında Medine'ye gelip Müslüman oldular. Hz. Peygamber Surad'ı başlarına emir tayin etti. Resulullah onlardan Yemenli müşriklerle savaşmasını istedi. Surad b. Abdullah Cüreş'i kuşatıp fethetti. Resulullah vefat ettiğinde Surad b. Abdullah Cüreş amili olarak görev yapıyordu.⁴⁸²

6. BAHREYN

Münzir b. Sava (المنذر بن ساوي): Bahreyn'de Sasanilerin valisi idi. H.8 yılında Resulullah Alâ b. Hadramî'yi, halkını İslam'a davet etmeye veya cizye ödemeye davet etmek üzere Bahreyn'e gönderdi. Münzir Müslüman oldu. Resulullah'ın vefatına yakın bir zamanda vefat etti.⁴⁸³

7. UMMAN

Asrı Saadet'te Umman'daki nüfusun çoğunu Ezdliler oluşturmaktaydı. Resulullah(sav.) h.8 yılında Amr b. As ile Ebu Zeyd el-Ensârî'yi Ezd halkına gönderdi. Umman halkı

⁴⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/451, 7/222

⁴⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/214

⁴⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/150

⁴⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/446

⁴⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/91

⁴⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/188

⁴⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/70

⁴⁸¹ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldan*, 2/126; Bekrî, *Mu'cemu mesta'cem*, 1/376

⁴⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/16

⁴⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/202; Belazurî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.113

İslama girerse Amr b. As valilik yapacak, Ebu Zeyd ise halka namaz kıldırarak ve İslam'ı öğretecekti. Halkın İslam'ı kabul etmesi üzerine Amr b. As burada Resulullah'ın vefatına kadar valilik yaptı. Ebu Zeyd ise Resulullah'ın vefatından önce Medine'ye döndü.⁴⁸⁴

8. BUSRA

Haris b. Umeyr el-Ezdî (الحارث بن عمير الأزدي): Resulullah tarafından Bursa melikine elçi olarak gönderildi. Yolda Ğassan kabilesinden Şurahbil b. Amr tarafından şehit edildi.⁴⁸⁵ Bunu duyan Resulullah, Zeyd b. Harise komutasında bir orduyu Mute'ye gönderdi.

9. NECD

Beni Kilab kabilesinden müslüman olan Dahhak b. Süfyan, Resulullah tarafından Necd valisi olarak atandı. Aynı zamanda bölgenin zekatlarını da toplayıp Medine'ye gönderirdi.⁴⁸⁶ Vefat yeri ve tarihi zikredilmemektedir.

⁴⁸⁴ Algül, Hüseyin, "Ezd" mad. TDVİA.; Belazûrî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.110

⁴⁸⁵ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/408; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/429; Sağanî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.29

⁴⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/51

B. RESULULLAH SONRASI DÖNEM

1. ARABİSTAN BÖLGESİ

1.1. MEKKE

Mekke’de Vefat Edenler

Abdullah b. Zübeyr b. Avvam (عبد الله بن زبير): Mekke’de h.73’te şehit edildi.⁴⁸⁷

Abdullah b. Muti’ (عبد الله بن مطيع) : Mekke’de İbn Zübeyr’le beraber h.73’te şehit edildi.⁴⁸⁸

Abdullah b. Ebi Rebia (عبد الله بن أبي ربيعة): Hz. Ömer döneminde Yemen valiliği yaptı. Hz. Osman’ın muhasarası sırasında yardım etmek için yola çıktı. Mekke yakınlarında bineğinden düştü ve vefat etti h.35 senesinde.⁴⁸⁹

Abdullah b. Haris (عبد الله بن الحارث بن أمية): Muaviye dönemine kadar yaşadı. Mekke’de vefat etti.⁴⁹⁰

Abdullah b. İsam (عبد الله بن عصام الأشعري): Yezid b. Muaviye tarafından Abdullah b. Zübeyr’e kendisine biat etmek üzere gönderildi. Mekke’de vefat etti.⁴⁹¹

Abdullah b. Saib b. Seyfi (عبد الله بن السائب بن صفي): Mekke fethinde Müslüman oldu. Vefatına kadar Mekke’de oturdu. İbn Zübeyr döneminde Mekke’de vefat etti. Namazını İbn Abbas kıldırdı.⁴⁹²

Abdullah b. Şihab b. Abdullah b. Haris el-Ekber (عبد الله بن شهاب): İbn Şihab ez-Zührî’nin dedesi. Mekke’de Hz. Osman döneminde vefat etti.⁴⁹³

Abdullah b. Ömer b. Hattab (عبد الله بن عمر): Hz. Osman’ın şehadetinden sonraki fitnelerden uzak durup zahidane bir hayat sürdü. Şam, Irak, Basra ve İran gazalarına katıldı. Mekke’de h.72, 73 yılında vefat etti.⁴⁹⁴

⁴⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/199; Ebu’s-Şeyh, *Tabakât*, 1/195’te Abdullah’ın İsfahan’a uğradığını zikreder.

⁴⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/135

⁴⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/194; İbn Sa’d, *Tabakât*, 8/5

⁴⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/173

⁴⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/253

⁴⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/207; İbn Sa’d, *Tabakât*, 8/7

⁴⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/222; İbn Sa’d, *Tabakât*, 4/118

⁴⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/253

Abdurrahman b. Osman b. Ubeydullah (عبد الرحمن بن عثمان): İbn Zübeyr ile beraber Mekke'de h.73'te şehit oldu. Kabri Mescidi Haram'dadır.⁴⁹⁵

Abdurrahman b. Abdullah b. Osman (عبد الرحمن بن عبد الله بن عثمان): Hz. Ebubekir'in oğlu. Şam tarafına ticaret yapardı. Yemame'ye katıldı. Cemel vakasına Hz. Aişe tarafında katıldı. Daha sonra Mekke'ye döndü ve burada h.53, 54 yılında vefat etti.⁴⁹⁶

Abdurrahman b. Zeyd b. Hattab (عبد الرحمن بن زيد): Yezid b. Muaviye döneminde Mekke valiliği yaptı. Abdullah b. Zübeyr döneminde vefat etti.⁴⁹⁷

Attab b. Esid b. Ebi'l-As (عتاب بن أسيد): Mekke fethi sırasında Müslüman oldu. Resulullah Huneyn'e gittiğinde Mekke emiri olarak tayin etti. Hz. Ebubekir de bu görevini devam ettirdi. Hz. Ömer döneminde bu görevini sürdürürken vefat etti.⁴⁹⁸

Cüveyriye bt. Ebi Cehl (جويرية بنت أبي جهل): Attab b. Esid'in zevcesi.⁴⁹⁹ Vefat yeri zikredilmemekle beraber, Attab'ın Mekke'de ikametinden dolayı burada vefatı muhtemeldir.

Cabir b. Süfyan (جابر بن سفيان): Mekke'ye yerleşti. Hz. Ömer döneminde vefat etti.⁵⁰⁰

Ebu'l-As b. Rebi' (أبو العاص بن الربيع): Resulullah'ın kızı Zeyneb'in eşi. İslama girmeyip Şama gitti. Sonra müslüman olup Medineye hicret etti. Hz. Ali ile beraber Yemen'e gitti. Hz. Ali'nin Ebu bekir'e biat ettiği gün yanında idi. Sonra Mekke'ye döndü. Hz. Ebubekir döneminde h.12 yılının zilhicce ayında vefat etti.⁵⁰¹

Ebu Mahzure (أبو محذورة): Medine'ye hicret etmedi, Mekke'de kaldı. H.59 yılında vefat etti.⁵⁰²

Ebu Sebre b. Ebi Rühm (أبو سيرة بن أبي رهم): Resulullah'ın vefatından sonra Mekke'ye yerleşen tek sahabe. Vefatına kadar burada kaldı.⁵⁰³

Ebu's-Senabil b. Ba'kek (أبو السنان بن بعكك): Buhari; Resulullah'tan sonra yaşadığını bilmiyorum, der. İbn Sa'd ise vefat edene kadar Mekke'de yaşadığını söyler.⁵⁰⁴ Muhtemelen Resulullah'ın vefatından kısa bir süre sonra vefat etmiştir.

Ebu Tufeyl (أبو الطفيل): Adı Amir b. Vasile. Sahabenin en son vefat edenidir. H.102, 107 ve 110 yıllarında vefat ettiği rivayet edilir.⁵⁰⁵

⁴⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/349

⁴⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/346

⁴⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/142; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/54

⁴⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/409; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/8

⁴⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/59

⁵⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/317

⁵⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/164

⁵⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/238

⁵⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/114; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/5

⁵⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/128

Ebu Vakıd el-Leysî (أبو واقد الليثي): Medine’de ikamet ediyordu. Mekke’ye gittikten bir sene sonra h.68 yılında vefat etti.⁵⁰⁶

Esmâ bt. Ebubekir Sıddik (أسماء بنت عبد الله): Hz. Ebubekr’in kızı, Abdullah b. Zübeyr’in annesi. Oğlunun şehadetinden yirmi gün sonra vefat etti.⁵⁰⁷

Hamnan b. Avf (حمّان بن عوف): Mekke fethi sırasında Müslüman oldu. Medine’ye hiç gitmedi. 120 yaşında iken İbn Zübeyr döneminde Mekke’de vefat etti.⁵⁰⁸

Misver b. Mahreme (المسور بن مخرمة): Mekke’nin h.64 yılında Yezid b. Muaviye tarafından muhasara edilmesi sırasında kendisine isabet eden bir mancınık ateşiyle şehit oldu.⁵⁰⁹

Safvan b. Ümeyye b. Halef (صفوان بن أمية): Medine’ye gelip müslüman olduktan sonra Mekke’ye gitti ve orada vefat etti.⁵¹⁰

Şeybe b. Osman (شيبعة بن عثمان): Mekke’de vefat etti. Kabe’de hicabet görevini babasından aldı. Vefat edene kadar bu görevine devam etti. h.59 senesinde vefat etti.⁵¹¹

Tarık b. Mürtefi (طارق بن المرتقع): Hz. Ömer, Mekke valisi Nafi b. Abdulharis’i azledince yerine Tarık b. Mürtefi’yi atadı. Hz. Ömer döneminde vefat etti.⁵¹²

Utbe b. Ebi Leheb (عتبة بن أبي لهب): Mekke’de oturdu ve Mekke’de vefat etti.⁵¹³

Ümmü Nehşel bt. Ubeyde (أم نهشل بنت عبيدة): Hz. Ömer döneminde Mekke’de bir sel meydana geldi. Bu sel esnasında Ümmü Nehşel suya kapılıp boğuldu. Bu sebeble bu sel “Ümmü Nehşel seli” olarak isimlendirildi.⁵¹⁴

Mekke’de İkamet Edenler

Vefat yeri kaynaklarda zikredilmemekle beraber bir çok sahâbe burada yaşamıştır. Zira Mekke İslamın beşiği idi ve Mekke’nin fethi sırasında Mekke’de herkes Müslüman olmuştu. Kaynaklarda Mekke’de ikamet ettikleri belirtilmekle beraber vefat yeri zikredilmeyen sahabilere rastladık. Mekke’de oturmaları sebebiyle vefat yerlerinin de Mekke olması muhtemeldir.

Abdullah b. Hilal (عبد الله بن هلال): Mekke’ye yerleşti. Taif ehliendirir.⁵¹⁵

⁵⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/153; İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/550

⁵⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/289

⁵⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/10

⁵⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/531; İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/72

⁵⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/143

⁵¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/22

⁵¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/514

⁵¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/74

⁵¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/416

⁵¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/388

Abdullah b. Sa'd b. Cabir (عبد الله بن سعد بن جابر): Mekke'ye yerleşti.⁵¹⁶

Abdurrahman b. Murakki (عبد الرحمن بن المرقع): Mekke'ye yerleşti.⁵¹⁷

Abdurrahman b. Safvan b. Kudame (عبد الرحمن بن صفوان بن قدامة): Mekke'de ikamet etti.⁵¹⁸

Ali b. Adiy b. Rebia (علي بن عدي): Hz. Osman'ın ilk döneminde Mekke valiliği yaptı.⁵¹⁹

Eymen b. Ubeyd b. Zeyd (أيمن بن عبيد): Mekke'ye yerleşti.⁵²⁰

Halid b. As b. Hişam (خالد بن العاص): Mekke fethi sırasında Müslüman oldu. Mekke'de ikamet etti.⁵²¹

Halid b. Esid b. Ebi'l-As (خالد بن أسيد بن أبي العيص): Attab b. Esid'in kardeşi. Mekke'de oturdu.⁵²²

Kunfuz b. Umeyr (قنفذ بن عمير): Hz. Ömer Mekke'ye vali olarak atadı. Sonra vazgeçip Nafi' b. Abdulharis'i atadı.⁵²³

Kudame b. Abdullah (قدامة بن عبد الله): Hicret etmeyip Mekke'de oturdu.⁵²⁴

Mahled el-Gıfarî (مخلد الغفاري): Mekke'ye yerleşti.⁵²⁵

Mihvel b. Yezid (مخول بن يزيد): Mekke'ye yerleşti.⁵²⁶

Müslim[Raitenin babası] (مسلم، والد رائطة): Mekke'de oturdu.⁵²⁷

Nafi' b. Abdulharis (نافع بن عبد الحارث): Mekke'de kaldı, hicret etmedi. Hz. Ömer, Mekke valisi Attab b. Esid'in vefatı üzerine Nafi' b. Abdulharis'i Mekke'ye emir olarak tayin etti.⁵²⁸

Seleme b. Ümeyye b. Halef (سلمة بن أمية بن خلف): Mekke'ye yerleşti.⁵²⁹

⁵¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/303

⁵¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/209

⁵¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/366

⁵¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/341

⁵¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/160

⁵²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/143

⁵²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/15; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/7

⁵²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/6; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/8

⁵²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/395

⁵²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/375

⁵²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/102

⁵²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/104

⁵²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/139

⁵²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/322; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/284

⁵²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/369

1.2. MEDİNE

Medine’de vefat edenler

Abbas b. Abdulmuttalib (العباس بن عبد المطلب): Medine’de h.32 senesinde vefat etti.⁵³⁰

Abdullah [Amr] b. Ümmü Mektum (عمرو بن أم مكتوم): Kadisiye savaşından sonra döndüğü Medine’de vefat etti.⁵³¹

Abdullah b. Amir b. Kureyz (عبد الله بن عامر بن كريز): Ebu Musa el-Eşari’den sonra h.29’da Hz. Osman tarafından Basra’ya vali olarak atandı. Horasan, Sicistan, İsfahan ve Kirman fetihlerine katıldı. Fetihler sırasında yerine Ziyad’ı bırakmıştı.Sonra Medine’ye döndü ve h.57’de vefat etti.⁵³²

Abdullah b. Avf ez-Zührî (عبد الله بن عوف بن عبد): Abdurrahman b. Avf’ın kardeşi. Mekke’nin fethinden sonra İslam’a girdi. Medine’de oturdu ve burada vefat etti.⁵³³

Abdullah b. Bedr (عبد الله بن بدر): Muaviye döneminde Medine’de vefat etti.⁵³⁴

Abdullah b. Ca’fer b. Ebi Talib (عبد الله بن جعفر): Medine’de h.80 yılında vefat etti. Namazını Medine valisi Eban b. Osman kıldırdı.⁵³⁵

Abdullah b. Ebi Bekr es-Sıddik (عبد الله بن أبي بكر الصديق): Hz. Ebubekir’in oğlu. Taif muhasarasında yaralandı. Babasının hilafeti döneminde Medine’de vefat etti..⁵³⁶

Abdullah b. Ebi Talha (عبد الله بن أبي طلحة): Medine’de oturdu. H.84’te Medine’de vefat etti.⁵³⁷

Abdullah b. Erkam (عبد الله بن الأرقم): Hz. Osman’ın beytu’l-mal görevlisi idi. Hz. Osman döneminde Medine’de vefat etti.⁵³⁸

Abdullah b. İyaş (عبد الله بن عياش): Medine’de oturdu ve burada h.64 yılında vefat etti.⁵³⁹

Abdullah b. Malik (عبد الله بن مالك): Medine’ye otuz mil uzaklıktaki Batn-ı Raym’e yerleşti. Mervan’ın Medine emirliği döneminde(h.50 sonrası) vefat etti.⁵⁴⁰

⁵³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/146; İbn Sa’d, *Tabakât*, 4/5

⁵³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/11

⁵³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/130; Ebu’ş-Şeyh, *Tabakât*, 1/255

⁵³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/268

⁵³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/158

⁵³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/170; İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/461

⁵³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/163

⁵³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/130

⁵³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/149

⁵³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/269

⁵⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/280

Abdullah b. Mesud (عبد الله بن مسعود): Hz. Ömer Kufe'ye gönderdi. Kufe'ye yerleşen İbn Mesud mescide oturur halka ders verirdi. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra ortaya çıkan fitneden uzak durdu. Ancak Sıffin'de babasının zoruyla bulundu. Sıffin'de kılıcını hiç kimseye karşı kullanmadı. Sıffin'e katıldığı için hayatı boyunca pişmanlık duydu. Medine'ye döndükten sonra da bu geleneğe devam etti. Medine'de h.32 yılında vefat etti.⁵⁴¹

Abdullah b. Osman [Ebubekir es-Sıddik] (عبد الله بن عثمان): Müslümanların ilk halifesi. Resulullah'ın vefatından iki yıl sonra h.13 yılında Medine'de vefat etti.⁵⁴²

Abdullah b. Selam b. Haris (عبد الله بن سلام بن الحارث): Medine'de h.43'te vefat etti.⁵⁴³

Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe (عبد الله بن زيد بن ثعلبة): H.32'de vefat etti. Hz. Osman namazını kıldırıldı.⁵⁴⁴

Abdurrahman b. Abdulkari (عبد الرحمن بن عبد القاري): Hz. Ömer döneminde beytu'l-mal görevlisi idi. H.80 yılında vefat etti. Medinelidir.⁵⁴⁵

Abdurrahman b. Avf (عبد الرحمن بن عوف): H.31'de vefat etti. Baki mezarlığına defnedildi. Hz. Osman namazını kıldırıldı.⁵⁴⁶

Abdurrahman b. Haris b. Hişam (عبد الرحمن بن الحارث): Medine'nin yedi fukahasından birisidir. Cemel vakasında Hz. Aişe saflarında idi. Muaviye döneminde Medine'de vefat etti.⁵⁴⁷

Abdurrahman b. Ömer b. Hattab (عبد الرحمن بن عمر): Medine'de vefat etti. Babası te'dib için vurdu. Hastalandı ve bir ay sonra vefat etti.⁵⁴⁸

Aişe bt. Ebubekr es-Sıddik (عائشة بنت أبي بكر الصديق): Altmış beş yaşında h.58 yılında vefat etti. Ebu Hureyre tarafından cenaze namazı kıldırıldı. Baki mezarlığına defnedildi.⁵⁴⁹

Alkame b. Vakkas b. Mihsan (علقمة بن وقاص): Abdulmelik b. Mervan döneminde Medine'de vefat etti.⁵⁵⁰

Amir b. Rebia (عامر بن ربيعة): Hz. Osman'ın şehadetinden birkaç gün sonra h.32'de vefat etti.⁵⁵¹

⁵⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/287; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffaz*, 1/13

⁵⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/246; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.22

⁵⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/215

⁵⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/203

⁵⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/145

⁵⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/358; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.26

⁵⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/326; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/6

⁵⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/146

⁵⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/187

⁵⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/159

Amr b. Avf el-Ensari (عمرو بن عوف): Medine’de oturdu. Hz. Ömer döneminde vefat etti. Hz. Ömer namazını kıldırdı.⁵⁵²

Amr b. Ümeyye b. Huveylid (عمرو بن أمية بن خويلد): Muaviye döneminde Medine’de vefat etti.⁵⁵³

Cabir b. Abdullah b. Amr es-Sülemî (جابر بن عبد الله): Medine’de vefat eden son sahabidir. İbn Ömer’den sonra, H.78’de vefat etti. Haccac’ın kendi namazını kıldırmasını vasiyet etti.⁵⁵⁴

Cerhed b. Huveylid b. Bucre (جرهد بن خويلد بن بجرة): Suffa ehliendir. Medinelidir, Medine’de Yezid’in son dönemlerinde vefat etti.⁵⁵⁵

Cübeyr b. Mut’im (جبير بن مطعم): Medine’de h. 57, 58, 59 yılında vefat etti.⁵⁵⁶

Cüveyriye bt. Haris (جويرية بنت الحارث بن أبي ضرار): Mustalik gazasında esir alınmıştı. Azad edildikten sonra Resulullah’la(sav) evlendi. 65 yaşında h.50 yılında vefat etti. Cenaze namazını Medine valisi Mervan kıldırdı.⁵⁵⁷

Ebu Beşir el-Ensarî (أبو بشير الأنصاري الساعدي): Medine’de oturdu. Harre vakasından sonra vefat etti.⁵⁵⁸

Ebu Halid el-Ensarî[Haris b. Kays b. Halde] (أبو خالد): Yemame’de yaralandı. Yaraları sebebiyle Hz. Ömer döneminde vefat etti.⁵⁵⁹ Vefat yeri belirtilmemekte, ancak Ensardan olması hasebiyle Medine olması muhtemeldir.

Ebu Hureyre (أبو هريرة): Resulullah döneminde Bahreyn’de bir yıl valilik yaptı. Hz. Ömer döneminde ise sadece zekat amillîği için kısa bir süre için Bahreyn’e gitti. Emeviler döneminde kısa bir süre için Medine’de vali vekillîği yaptı. Medine’de h.57, 58, 59 yılında vefat etti.⁵⁶⁰

Ebu İsa el-Ensarî (أبو عيسى الأنصاري): Hz. Osman’ın halifelîği döneminde h.34 yılında vefat etti. Namazını Hz. Osman kıldırdı.⁵⁶¹

Ebu Kebşe (أبو كبشة): Resulullah’ın kölesi. Hz. Ömer’in Halife olduğu gün, h.13 yılında vefat etti.⁵⁶²

⁵⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/114

⁵⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/55

⁵⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/12

⁵⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/320

⁵⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/348

⁵⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/340; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.32

⁵⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/59

⁵⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/29

⁵⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/70

⁵⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/273

⁵⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/203

Ebu Lübabe el-Ensari (أبو لبابة): Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Hz. Ali'nin ilk günlerinde vefat etti.⁵⁶³

Ebu Nemle (أبو نملة الأنصاري): Medinelidir. Medine'de Abdülmelik b. Mervan döneminde vefat etti.⁵⁶⁴

Ebu Rafi' (أبو رافع القبطي): Resulullah'ın kölesi. Müslüman olduktan sonra Uhud ve Hendek savaşlarına katıldı. Mısır fethine katıldı. Hz. Osman'ın şehadetinden kısa bir süre sonra Medine'de vefat etti.⁵⁶⁵

Ebu Süfyan b. Haris (أبو سفيان بن الحارث): Resulullah'ın amca oğlu. Medine'de h.15 yılında vefat etti.⁵⁶⁶

Ebu Şahme b. Ömer b. Hattab (أبو شحمة): Zinadan dolayı babası Hz. Ömer celde vurdu ve bu nedenle vefat etti.⁵⁶⁷

Ebu Şureyh el-Huza'i el-Ka'bi (أبو شريح الخزاعي): Mekke fethinde Huza kabilesinin sancağını taşıdı. h.68 yılında Medine'de vefat etti.⁵⁶⁸

Ebu Ubes b. Cübr (أبو عيس بن جبر): Şiirlerinden dolayı Ka'b b. Eşref'i öldüren sahabi. H.34 yılında vefat etti. Hz. Osman namazını kıldırdı.⁵⁶⁹

Ebu'l-Yeser (أبو اليسر الأنصاري): h.55 yılında Medine'de vefat etti. Bedir ehlinin en son vefat edenidir.⁵⁷⁰

Erva bt. Küreyz b. Rebia (أروي بنت كريض): Osman b. Affan'ın annesi. Hz. Osman döneminde vefat etti. Oğlu annesini Baki mezarlığına defnetti.⁵⁷¹

Evs b. Sabit b. Münzir (أوس بن ثابت): Hz. Osman döneminde Medine'de vefat etti.⁵⁷²

Fatıma bt. Resulullah (فاطمة الظهر بنت رسول الله): h.11 yılında Ramazan ayında vefat etti. Namazını İbn Abbas kıldırdı. Baki mezarlığına defnedildi.⁵⁷³

Habbab, Ebu Yahya (خباب، أبو يحيي): Hz. Ömer döneminde h.19'da vefat etti. Namazını Hz. Ömer kıldırdı.⁵⁷⁴

⁵⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/224; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.53

⁵⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/229

⁵⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/268

⁵⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/90; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.118; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.53

⁵⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/121

⁵⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/141; Bu haberin güvenilir olmadığını da kaydeder İbn Hacer. Bu rivayeti sadece Cuzeke'nin zikrettiğini söyler. Lisanul-Mizan'da da aynı olay Cuzeke'nin Kitabul-Ebatil'inden nakledilir. Bkz. İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, 4/28. Muhtemelen bu Abdurrahman b. Ömer'dir.

⁵⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/137; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/199

⁵⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/175

⁵⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/297

⁵⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/8

⁵⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/125; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/466

⁵⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/212; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/20

Hafsa bt. Ömer (حفصة بنت عمر): Muaviye döneminde h.45 yılında vefat etti. Medine valisi Mervan cenaze namazını kıldırdı.⁵⁷⁵

Hakem b. Ebi'l-'As b. Eyme (الحكم بن أبي العاص): Medine'de oturdu. Resulullah tarafından Taif'e sürgün edildi. Hz. Osman döneminde Medine'ye döndü ve orada vefat etti.⁵⁷⁶

Hakim b. Haris et-Taifi (حكيم بن الحارث): Taif'ten Medine'ye göçtü. Medine'de vefat etti.⁵⁷⁷

Hakim b. Hizam (حكيم بن حزام): Medine'de h.54 veya 58 yıllarında vefat etti.⁵⁷⁸ H.54'ten sonra vefat ettiği bilinmekle beraber h.60'a kadar tarihler verilmiştir.

Haris b. Hazeme b. Adiyy (الحارث بن خزيمة): Medine'de h.40'ta vefat etti.⁵⁷⁹

Haris b. Malik el-Ensari (الحارث بن مالك): Medine'de şehit oldu.⁵⁸⁰

Hasan b. Ali b. Ebi Talib (الحسن بن علي): Medine'de h.49 yılında vefat etti. Baki mezarlığına defnedildi.⁵⁸¹

Hassan b. Sabit (حسان بن ثابت): Medine'de 120 yaşında iken h.40 senesinde vefat etti.⁵⁸²

Havvat b. Cübeyr (خوات بن جبير): 74 yaşında Medine'de vefat etti.⁵⁸³

Hind b. Harise el-Eslemî (هند بن حارثة الأسلمي): Medine'de Muaviye döneminde vefat etti.⁵⁸⁴

Hind bt. Ebi Ümeyye (هند بنت أبي أمية): Resulullah'ın zevcesi. Ümmü Seleme künyesiyle meşhurdur. H.59 yılında 84 yaşında iken vefat etti. Cenaze namazını Ebu Hureyre kıldırdı. Baki mezarlığına defnedildi.⁵⁸⁵

Hind bt. Utbe b. Rebia (هند بنت عتبة بن ربيعة): Hz. Ömer döneminde vefat etti.⁵⁸⁶

⁵⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/29

⁵⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/70

⁵⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/516; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/9

⁵⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/521

⁵⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/521; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/50

⁵⁷⁹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/389; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/417

⁵⁸⁰ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/414; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/435

⁵⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/492; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.24; Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/191'de Hz. Hasan'ın İsfahan'a uğradığını söyler.

⁵⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/488; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/322; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.32

⁵⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/84

⁵⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/415; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/227

⁵⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/276, 7/325

⁵⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/278

Hît el-Muhannes (هيت المخنث): Medine’de üç tane muhannes vardı: Hit, Hidm ve Mani’ Medine’de Zu’l-Huleyfe yakınlarında bir yerde inzivaya çekildiler. Ölene kadar burada kaldılar. Ölüm tarihleri belirtilmemiş.⁵⁸⁷

Humayda (حميدة): Esma bt. Ebubekr’in hizmetçisi. Resulullah’ın vefatından bir müddet sonra vefat etti.⁵⁸⁸

Huveytib b. Abduluzza (حويطب بن عبد العزي): Medine’ye yerleşti. Muaviye döneminde h.54 yılında Medine’de vefat etti.⁵⁸⁹

İbrahim b. Abdurrahman b. Avf (إبراهيم بن عبد الرحمن): Medine’de h.75 yılında vefat etti.⁵⁹⁰

Ka’b b. Ucre b. Umeyye (كعب بن عجرة بن أمية): Kufe’ye yerleşti. Ömrünün sonuna doğru tekrar Medine’ye dönen Ka’b Medine’de h.51 yılında vefat etti.⁵⁹¹

Katade b. Nu’man (قتادة بن النعمان): Medine’de Hz. Ömer döneminde vefat etti.⁵⁹²

Kays b. Sa’d b. Ubade (قيس بن سعد بن عبادة): Hz. Ali döneminde Mısır valiliği yaptı. Sonra azledildi. Azledilince küskünlükle Medine’ye döndü. Ancak bundan vazgeçip Kufe’ye giderek Hz. Ali’ye katıldı. Hz. Ali ile beraber Sıffin’e katıldı. Hz. Hasan ile beraber hareket etti. Muaviye ile yapılan barış üzerine Medine’ye dönüp buraya yerleşti. Muaviye’nin son döneminde Medine’de vefat etti.⁵⁹³

Kesir b. Abbas b. Abdulmuttalib (كثير بن العباس): Abdulmelik döneminde Medine’de vefat etti.⁵⁹⁴

Kuleyb b. Bukeyr (كليب بن البكير): Hz. Ömer’le beraber şehit oldu.⁵⁹⁵

Mahmud b. Rebi’ (محمود بن الربيع): Medine’ye yerleşti. H.99’da vefat etti.⁵⁹⁶

Mahreme b. Nevfel (مخرمة بن نوفل): Meşhur sahabe Misver b. Mahreme’nin babası. Medine’de neseb alimlerinin en başta geleni idi. Hz. Ömer nüfus kayıtlarını oluşturmak için Mahreme’yi görevlendirdi. H.54 yılında vefat etti.⁵⁹⁷

⁵⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/419

⁵⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/73

⁵⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/542

⁵⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/148; İbn Sa’d, *Tabakât*, 7/59

⁵⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/477

⁵⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/372

⁵⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/406; İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/369, 8/175; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.101

⁵⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/495

⁵⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/489

⁵⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/93

⁵⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/102

Malik b. Rebia es-Saidî (مالك بن ربيعة): Ebu Esid künyesiyle meşhurdur. 80 yaşında iken Medine’de h.60 yılında vefat etti.⁵⁹⁸

Mariye el-Kıbtî (مارية القبطية): Mısır Mukavkısı’nın Resulullah’a gönderdiği cariye. Müslüman olduktan sonra Resulullah tarafından azad edilen Mariye, Resulullah ile nikahlanarak pak zevceler arasına katıldı. Hz. Ömer döneminde h.16 yılında vefat etti. Namazını Hz. Ömer kıldırdı. Baki mezarlığına defnedildi.⁵⁹⁹

Mesleme b. Muhalled (مسلمة بن مخلد): Mısır’a yerleşti. Muaviye döneminde Mısır valiliği yaptı. Medine’ye dönüp burada h.63’te vefat etti.⁶⁰⁰

Meymune bt. Haris (ميمونة بنت الحارث): Resulullah’ın zevcesi. H.5 yılında umre için Medine’den çıkmıştı. *Serif* denilen yerde Meymune ile evlendi. Meymune aynı yerde h.51 yılında bir hacc dönüşü vefat etti. Cenazesi buraya defnedilip üstüne bir kubbe yapıldı.⁶⁰¹

Mihcan b. Edra’ (محجن بن الأدرع): Basra’ya yerleşti. Ancak hayatının son döneminde Medine’ye döndü. Muaviye’nin son dönemlerinde Medine’de vefat etti.⁶⁰²

Mikdad b. Esved el-Kındî (المقداد بن الأسود): Medine’de Hz. Osman döneminde h.33 yılında 70 yaşında iken vefat etti.⁶⁰³

Muaviye b. Mirdas (معاوية بن مرداس): Hz. Ömer döneminde Medine’de vefat etti.⁶⁰⁴

Muaykib b. Ebi Fatıma (معيقيب ابن أبي فاطمة): Hz. Ömer’in beytü’l-mal görevlisi idi. Hz. Osman döneminde halifenin mühür sorumlusu oldu. Hz. Osman’ın hilafeti döneminde vefat etti.⁶⁰⁵

Muaz b. Mahmud b. Amr (معاذ بن محمود بن عمرو): Medine’de 30 yıl mescid imamlığı yaptı. H.45’te vefat etti.⁶⁰⁶

Muti’ b. Esved (مطيع بن الأسود بن حارثة): Hz. Osman döneminde Medine’de vefat etti.⁶⁰⁷

Muzahhir b. Rafi’ (مظهر بن رافع): Hz. Ömer döneminde Hayberli bir yahudi tarafından şehit edildi.⁶⁰⁸

⁵⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/33

⁵⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/251

⁶⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/141; İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/562, 9/509; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, c.58/s.54-56

⁶⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/60; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/128; İbn Sa’d’a göre vefat tarihi 61’dir.

⁶⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/66; İbn Sa’d, *Tabakât*, 9/12

⁶⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/195

⁶⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/168

⁶⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/190

⁶⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/159

⁶⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/152

⁶⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/153

Naciye b. Acem (ناجية بن الأعجم الأسلمي): Muaviye'nin son yıllarında Medine'de vefat etti.⁶⁰⁹

Naciye b. Cundub (ناجيه بن جندب): Muaviye döneminde Medine'de vefat etti.⁶¹⁰

Nevfel b. Haris b. Abdulmuttalib (نوفل بن الحارث): Hz. Ömer döneminde Medine'de vefat etti.⁶¹¹

Nevfel b. Muaviye b. Urve (نوفل بن معاوية بن عروة): Yezid döneminde Medine'de vefat etti.⁶¹²

Osman b. Talha b. Ebi Talha (عثمان بن طلحة): Medine'de ikamet etti. h.42 yılında Medine'de vefat etti.⁶¹³

Ömer b. Ebi Seleme (عمر بن أبي سلمة): Hz. Ali döneminde Bahreyn emirliği yaptı. Medine'de h.83'te vefat etti.⁶¹⁴

Ömer b. Hattab (عمر بن الخطاب): Hulefai Raşidin'in ikincisi. Medine'de mescide şehit edildi.⁶¹⁵

Rafi' b. Hadic (رافع بن خديج الأنصاري): Medine'de oturdu. Hz. Ömer döneminde İsfahan'a gitti. Hz. Osman'ın muhasarası sırasında Hz. Osman'a yardım etti. Medine'de h.59 yılında, bir rivayete göre ise h.74 yılında vefat etti. Namazını İbn Ömer kıldırdı.⁶¹⁶

Rebia b. Haris b. Abdulmuttalib (ربيعة بن الحارث): Medine'de Beni Hudayla mahallesinde oturuyordu. Medine'de 23'te vefat etti.⁶¹⁷

Remle bt. Ebi Süfyan (رملة بنت أبي سفيان): Ümmü Habibe olarak meşhurdur. Resulullah'ın(sav) zevcesi. H.40 veya 44 yılında Medine'de vefat etti. Baki mezarlığına defnedildi.⁶¹⁸

Rukane b. Abd Yezid (ركانة بن عبد يزيد): Medine'de Muaviye döneminde vefat etti.⁶¹⁹

Sa'd b. Malik b. Sinan [Ebu Said el-Hudrî] (سعد بن مالك بن سنان): Künyesiyle meşhurdur. Medine'de ikamet etti. Medine'de h.74'te vefat etti.⁶²⁰

⁶⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/316

⁶¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/317

⁶¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/367

⁶¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/368

⁶¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/422; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/9, İbn Sa'd Mekke'de vefat ettiğini zikreder.

⁶¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/5

⁶¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/3; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.23

⁶¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/141; Ebu's-Şeyh, *Tabakatu'l-Muhaddisin bi-İsbehan*, 1/252; İbn Ömer'in vefatı h.72'dir. Namazını İbn Ömer'in kıldırması Rafi'nin vefatının 59 olmasını kuvvetlendiriyor.

⁶¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/158; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/43

⁶¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/114

⁶¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/180

⁶²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/350; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/326

Sa'd b. Malik b. Uheyb[Sa'd b. Ebi Vakkas] (سعد بن أبي وقاص): Irak fethinden sonra Kufe'ye yerleşti. Kendisine bir ev yaptı burada. Hz. Ömer ve Osman döneminde Kufe valiliği yaptı. Hz. Osman tarafından azledilip yerine Velid b. Ukbe tayin edilince Sa'd Medine'ye döndü. Fitne'den uzak durdu. Medine'den on mil uzaklıkta Akik'teki evinde h.55 yılında vefat etti. Medine'ye getirilip Baki mezarlığına defnedildi.⁶²¹

Sabit b. Akram b. Sa'lebe (ثابت بن أقرم بن ثعلبة): Hz. Ebubekir döneminde şehit olduğu konusunda ittifak vardır. Ancak şehit olduğu yer konusunda ihtilaf vardır. Bir rivayette Hz. Peygamber Necd bölgesinde Ğamre tarafına bir seriye gönderdi. Emirleri Sabit b. Akram idi. Sabit bu seriyyede yara aldı. Muhtemelen bu yaradan dolayı Hz. Ebubekir'in ilk günlerinde Medine'de vefat etmiştir. Başka bir rivayette ise yalancı peygamberlerden Tulayha ile yapılan savaşta şehit oldu.⁶²²

Sabit b. Kays b. Zeyd (ثابت بن قيس بن زيد): Hz. Osman'ın hilafetinin ilk günlerinde vefat etti.⁶²³

Sabit b. Zeyd b. Kays (ثابت بن زيد بن قيس): Basra'ya yerleşti. Burada kendisine bir ev yaptı. Ancak daha sonra Medine'ye döndü ve burada vefat etti.⁶²⁴

Safiyye bt. Abdulmuttalib (صفية بنت عبد المطلب): Resulullah'ın(sav) halası. Hz. Ömer döneminde vefat etti.⁶²⁵

Safiyye bt. Huyey (صفية بنت حبي): Hz. Osman muhasara altında olduğu sırada Safiyye ona yiyecek ve su götürdü. h.50 veya 52 yılında vefat etti. Baki mezarlığına defnedildi.⁶²⁶

Safvan b. Kudame el-Müzenî (صفوان بن قدامة): Medine'ye yerleşti. Vefat eden kadar Medine'de idi.⁶²⁷

Sahr b. Harb [Ebu Süfyan] (صخر بن حرب): Mekke'nin fethi sırasında Müslüman oldu. Resulullah döneminde Necran valiliği yaptığı rivayet edimesine rağmen Vakıdî, Resulullah vefat ettiği sırada Ebu Süfyan'ın Mekke'de bulunduğunu ve bu sırada Necran'da Amr b. Hazm'ın vali olduğunu söyler. Medine'de h.34 yılında vefat etti.⁶²⁸

⁶²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/324; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.26

⁶²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/282; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/265; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/432

⁶²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/290

⁶²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/26; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/286; İbn Hacer vefat yeri zikretmemiş.

⁶²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/172

⁶²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/169

⁶²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/26

⁶²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/10; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/6

Saib b. Ebi Hubeys (السائب بن أبي حبيش): Medine’de büyük bir evi vardı. Muaviye döneminde Medine’de vefat etti.⁶²⁹

Saib b. Yezid (السائب بن يزيد): Hz. Ömer döneminde çarşı amilliği görevini yerine getirdi. H. 82’de vefat etti. Medine’de en son vefat eden sahabilerdendir.⁶³⁰

Said b. Zeyd b. Amr (سعيد بن زيد بن عمر): Aşere-i Mübeşşere’den. Yermük ve Dımaşk fetihlerine katıldı. H.50 yılında Akik’te vefat etti. Cenazesi Medine’ye taşınıp orada defnedildi.⁶³¹

Sebre b. Ma’bed el-Cühenî (سبرة بن معبد): Medine’ye yerleşti. Ömrünün sonlarına doğru “zü’l-merve”⁶³²ye yerleşti. Muaviye döneminde vefat etti.⁶³³

Sehl b. Sa’d es-Sâidî (سهل بن سعد الساعدي): Medine’de vefat eden son sahabidir. Medine’de 100 yaşında iken h.91 yılında vefat etti. 96 yaşında iken h.88 yılında vefat ettiği de rivayet edilir.⁶³⁴

Seleme b. Selame b. Vakş (سلمة بن سلامة بن وقش): Hz. Ömer döneminde Yemame valiliği yaptı. 74 yaşındayken h.45 yılında Medine’de vefat etti.⁶³⁵

Sevde bt. Zem’a (سودة بنت زمعة): Resulullah’ın zevcesi. Hz. Ömer’in son dönemlerinde veya h.54’te vefat etti.⁶³⁶

Süheyb b. Sinan b. Malik (صهيب بن سنان): Süheybi Rumî olarak meşhurdur. Mekke’den hicret edip Medine’de Ashabı Suffa arasına katıldı. Hz. Ömer’in cenazesini kıldırıldı. H.38 yılında 73 yaşındayken vefat etti. Baki mezarlığına defnedildi.⁶³⁷

Süraka b. Malik b. Cü’süm (سراقة بن مالك): Medine’de yaşadı. H.24 yılında vefat etti.⁶³⁸

Temmam b. Abbas b. Abdulmuttalib (تمام بن العباس): Hz. Ali döneminde Medine valiliği yaparken vefat etti.⁶³⁹

Ubeydullah b. Abbas b. Abdulmuttalib (عبيد الله بن العباس): Hz. Ali döneminde Yemen valiliği yaptı. H. 58’te Medine’de vefat etti.⁶⁴⁰

⁶²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/287

⁶³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/294; İbn Asakir, *Tarihu Dımaşk*, 20/106

⁶³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/343; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.26

⁶³² Medine’nin büyük köylerinden birisi. Bkz. Bekrî, *Mu’cem*, 4/1218

⁶³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/297; İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/265

⁶³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/407

⁶³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/372; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.40

⁶³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/157

⁶³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/33; İbn Asakir, *Tarihu Dımaşk*, 24/209; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.41

⁶³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/304

⁶³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/277

⁶⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/389

Ubeydullah b. Adiyy b. Hiyar (عبيد الله ابن عدي بن الخيار): Velid b. Abdulmelik döneminde Medine’de vefat etti.⁶⁴¹

Ukbe b. Amr b. Sa’lebe (عتبة بن عمرو): Ebu Mesud el-Ensarî künyesiyle meşhurdur. Hz. Ali ile beraber Kufe’ye yerleşti. Hz. Ali Sıffin’e gittiğinde yerine Ukbe’yi bıraktı. Kufe’de vefat ettiği rivayet edilmekle birlikte Kufe’deki görevinden azledilince Medine’ye döndü ve Medine’de h.40 civarında vefat etti.⁶⁴²

Utbe b. Mesud (عتبة بن مسعود): Habeşistan’dan Uhud gazasından sonra döndü. h. 44 yılında Medine’de vefat etti. Namazını Hz. Ömer kıldırdı.⁶⁴³

Übeyy b. Ka’b b. Kays (أبي بن كعب بن قيس): Akabe ashabından. Hz. Osman döneminde h.32 yılında vefat etti.⁶⁴⁴

Ümmü Eymen (أم أيمن): Resulullah’ın(sav.) annesi Amine’nin, bir rivayete göre ise babasının cariyesi idi. Hz. Ömer’in vefatından yirmi gün sonra vefat etti.⁶⁴⁵

Ümmü Gülsüm bt. Ukbe (أم كلثوم بنت عتبة): Hudeybiye antlaşması sırasında Medine’ye hicret etti. Resulullah(sav.) “Mümtehine, 10” ayeti gereğince Mekkelilere iade etmeyip Zeyd b. Harise ile evlendirdi. Zeyd Mûte’de şehid olunca Abdurrahman b. Avf ile evlendi. Abdurrahman’ın vefatı üzerine Amr b. As ile evlendikten bir ay sonra vefat etti.⁶⁴⁶

Ümmü Varaka (أم ورقة بنت عبد الله): Köle ve cariyesi tarafından öldürüldü. Hz. Ömer onları yakalayıp çarmıha gerdi. Bu Medine’de yapılan ilk çarmıha gerilmeydi.⁶⁴⁷

Ümmü’l-Fadl bt. Haris (أم الفضل): Abbas b. Abdulmuttalib’in eşi. Hz. Osman döneminde Abbas’ın(h.32) vefatından önce vefat etti.⁶⁴⁸

Ümmü’l-Hayr bt. Sahr (أم الخير بنت صخر): Hz. Ebubekr’in annesi. Hz. Ömer’in hilafetinin ilk yıllarında kocası Ebu Kuhafe’den önce vefat etti.⁶⁴⁹

Üsame b. Zeyd b. Harise (أسامة بن زيد): Hz. Osman’ın şehadetinden sonra fitneden uzak durup, Dimaşk’ın Mizze⁶⁵⁰ kasabasına yerleşti. Sonra Vadi’l-Kura’ya döndü.

⁶⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/150

⁶⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/467; İbn Sa’d, *Tabakât*, 8/138; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 4/57

⁶⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/416; İbn Sa’d, *Tabakât*, 4/118

⁶⁴⁴ İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1/61; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/35; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/294, 3/462; Zehebî, *Tezkiretu’l-Huffaz*, 1/16

⁶⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/288; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/212

⁶⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/371

⁶⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/392

⁶⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/361; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/262

⁶⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/310

⁶⁵⁰ Dimaşk’a yarım fersah uzaklıkta büyük bir köy. Bkz. Hamevî, *Mu’cemu’l-Büldân*, 5/122

Medine'ye döndü ve Cüref'te⁶⁵¹ h.54 yılında vefat etti. Cenazesi Medine'ye nakledildi.⁶⁵²

Üseyd b. Hudayr el-Ensarî (أسيد بن الحضير): Hz. Ömer döneminde vefat etti. Hz. Ömer mallarını satıp borçlarını ödedi.⁶⁵³ Kaynaklarda vefat yeri belirtilmese de Medine'de vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Yezid b. Cariye b. Mücemme' (يزيد بن جارية): Medine'de vefat etti.⁶⁵⁴

Zeyd b. Halid el-Cüheni (زيد بن خالد الجهني): Medine'de h. 78 yılında vefat etti.⁶⁵⁵

Zeyd b. Sabit b. Dahhak (زيد بن ثابت بن الضحاک): Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde Medine'de fetva ve kaza makamının reisi olarak görevlendirildi. Hz. Ömer herhangi bir sebeple Medine'den ayrıldığında yerine Zeyd b. Sabit'i bıraktı. Muaviye döneminde H.44 yılında Medine'de vefat etti.⁶⁵⁶

Zeydu'l-Hayl b. Muhelhil (زيد الخيل بن مهلهل): Medine'de içtiği sudan dolayı hummaya yakalandı. Hastalıktan kurtulamayarak vefat etti.⁶⁵⁷

Zeyneb bt. Cahş (زينب بنت جحش): Hz. Ömer döneminde h. 20 yılında vefat etti. Cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı. Resulullah'tan sonra vefat eden Resulullah'ın ilk zevcesidir.⁶⁵⁸

Zeyneb bt. Ebi Seleme (زينب بنت أبي سلمة): Medine'nin fakihlerindendi. Medine'de vefat etti. Baki mezarlığına defnedildi.⁶⁵⁹

Yevmu'd-Dar şehitleri

“Yevmu'd-Dar” tabiri Hz. Osman'ın şehit edildiği gün için kullanılır. Medine'de Hz. Osman'ın muhasara altında olduğu sırada isyancılara karşı Hz. Osman'ın evini korumaya çalışan sahâbilerden şehit olanlar:

Abdullah b. Abdurrahman b. Avvam (عبد الله بن عبد الرحمن): Hz. Osman'ın şehadet günü şehit oldu.⁶⁶⁰

Abdullah b. Ebi Mürre (عبد الله بن أبي مرة): Hz. Osman'la beraber şehid oldu.⁶⁶¹

⁶⁵¹ Medine'ye Şam istikametinde üç mil uzaklıkta bir yer. Bkz. Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 2/128

⁶⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/52; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/57-67

⁶⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/79; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/558

⁶⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/475; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/290

⁶⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/244

⁶⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/239; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/309, 5/306

⁶⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/255

⁶⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/124; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/98

⁶⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/129; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/428

⁶⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/132

⁶⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/285

Abdullah b. Zem'a (عبد الله بن زمعة): Medine'de oturdu. Hz. Osman'ın şehadet günü şehit oldu. Bir rivayete göre ise Harre'de şehit oldu. Ancak İbnu'l-Kelbî Harre'de şehit olanın kendisi değil oğlu Yezid olduğunu söyler.⁶⁶²

Abdullah el-Ekber b. Vehb (عبد الله الأكبر بن وهب): Hz. Osman'la beraber şehid oldu.⁶⁶³

Muğire b. Ahnes (المغيرة بن الأحنس): Hz. Osman'la beraber şehit oldu.⁶⁶⁴

Osman b. Affan (عثمان بن عفان): Hulefa-i Raşidinin üçüncüsü. Halifeliği sırasında ortaya çıkan fitne olaylarına engel olamayınca Medine'de evi isyancılar tarafından muhasaraya alındı. 40 gün süren muhasara sonucunda içeri giren isyancılar tarafından şehit edildi.⁶⁶⁵

Ziyad b. Nuaym (زياد بن نعيم الفهري): Hz. Osman'la beraber şehit edildi.⁶⁶⁶

Medine'ye yerleşenler

Bu kısımda vefat yeri zikredilmeyen ancak Medine'de yaşadıkları ve orada bulunduklarına dair bulgular bulunan sahâbileri zikrettim. İsimleri kaynaklarda zikredilmeyen ancak burada yaşayan nice sahâbinin varolduğu bir gerçektir. İbn Sirin “Fitne(Hz. Osman'ın şehadeti) vuku bulduğu zaman Medine'de Resulullah'ın ashabından 10.000 kişi vardı” diyor.⁶⁶⁷

Abdulhamid b. Hattab (عبد الحميد بن الخطاب): Hz. Ömer döneminde Medine polis amirliği yaptı.⁶⁶⁸

Abdullah b. Abdi b. Hilal el-Ensarî (عبد الله بن عبد بن هلال): Kuba ehliindendir.⁶⁶⁹

Abdullah b. Ebi Habibe (عبد الله بن أبي حبيبة): Kuba'da oturuyordu.⁶⁷⁰

Abdullah b. Harise el-Ensarî (عبد الله بن حارثة بن النعمان): Medine'de oturuyordu.⁶⁷¹

Abdullah b. Hişam b. Zühre (عبد الله بن هشام): Medine'ye yerleşti.⁶⁷²

Abdullah b. Kays b. Mahreme (عبد الله بن قيس): Haccac döneminde Medine kadılığı yaptı.⁶⁷³

⁶⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/202

⁶⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/308

⁶⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/191

⁶⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/425; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/51; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.23

⁶⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/235

⁶⁶⁷ Çağrııcı, Mustafa, “Fitne” mad. TDVİA.

⁶⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/318

⁶⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/242

⁶⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/178

⁶⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/177

⁶⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/302

⁶⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/134

Abdullah b. Mükmil (عبد الله بن مكمّل): Medine’de bir evi vardı. Hz. Osman döneminde vefat etti.⁶⁷⁴

Abdullah b. Nevfel b. Haris (عبد الله بن نوفل): Muaviye döneminde Mervan Medine valisi iken Medine kadılığı yaptı. İlk defa resmi olarak kadılık görevine atanan kişidir. H.84 yılında vefat etti.⁶⁷⁵

Abdullah b. Nuaym (عبد الله بن نعيم): Medine’de oturdu.⁶⁷⁶

Abdullah b. Umeyr el-Eşcaî (عبد الله بن عمير الأشجعي): Medinelilerden sayılmış.⁶⁷⁷

Abdurrahman b. Hubeyb el-Cühenî (عبد الرحمن بن حبيب): Medine’ye yerleşti.⁶⁷⁸

Abdurrahman b. Meşnev (عبد الرحمن بن مشنوء): Medine’ye yerleşti. Ammar b. Yasir’in evinin yanında bir evi vardı.⁶⁷⁹

Adiyy b. Zeyd (عدي زيد الجزامي): Medine’ye yerleşti.⁶⁸⁰

Alkame b. Havşeb (علقمة بن حوشب الغفاري): Medine’ye yerleşti.⁶⁸¹

Amir b. Süheym (عامر بن سحيم المزني): Medine’ye yerleşti.⁶⁸²

Amr b. Hureys b. Amr (عمرو بن حريث بن عمرو): Medine’de evi vardı. H.85 yılında vefat etti.⁶⁸³

Asım b. Süfyan (عاصم بن سفيان الثقفي): Medine’ye yerleşti.⁶⁸⁴

Atike bt. Zeyd (عاتكة بنت زيد بن عمرو): Abdullah b. Ebubekr’in hanımı idi. Abdullah’ın şehadetinden sonra Zeyd b. Hattab ile evlendi. Onun da şehadetiyle Hz. Ömer ile evlendi. Hz. Ömer’in şehadetinden sonra Zübeyr b. Avvam’la evlendi.⁶⁸⁵ Vefat yeri ve tarihi zikredilmemekle beraber Medine’de yaşadığı görülmektedir.

Bekr b. Mübeşşir b. Hayr el-Ensarî (بكر بن مبشر بن خير): Medine ehliindendir. Sadece bir hadis rivayeti vardır.⁶⁸⁶

Cehcah b. Said el-Ğıfarî (جهجاه بن سعيد): Resulullah(sav.) ile beraber Müreysi’ gazvesine katıldı. Hz. Osman’ın hilafeti döneminde Hz. Osman minberde iken Cehcah kalkıp elinden asasını aldı ve dizlerine vurup kırdı. Bunun üzerine Hz. Osman inip evine

⁶⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/295

⁶⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/301; İbn Sa’d, *Tabakât*, 7/24

⁶⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/300

⁶⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/265

⁶⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/329

⁶⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/366

⁶⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/437

⁶⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/484

⁶⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/115

⁶⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/23

⁶⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/109

⁶⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/184; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/252

⁶⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/244

kapandı. Bu olaydan sonra Cehcah'ın elinde yaralar oluşup kangren haline dönüştü ve bu hastalıktan vefat etti.⁶⁸⁷

Demra b. Rebia (ضمرة بن ربيعة السلمي): Medine'ye yerleşti.⁶⁸⁸

Ebu Abdurrahman es-Sinabehi (أبو عبد الرحمن الصنابحي): Medine'ye yerleşti.⁶⁸⁹

Ebu Firas el-Eslemî (أبو فراس الأسلمي): Eslem kabilesindendir. Medine'ye yerleşti.⁶⁹⁰

Ebu Humeyd es-Saidî el-Ensarî (أبو حميد الساعدي): Medine'de oturdu. H.60 yıllarında vefat etti.⁶⁹¹ Vefat yeri belirtilmemiş. Medine'den ayrıldığına dair bir bilgi bulunmadığına göre Medine'de vefat etmiş olması muhtemeldir.

Ebu Kays el-Cühenî (أبو قيس الجهنى): Badiye'de oturdu. Muaviye'nin halifeliğinin son dönemine kadar yaşadı.⁶⁹²

Ebu Las el-Huzaî (أبو لاس الخزاعي): Medine'ye yerleşti.⁶⁹³

Ebu Sa'd b. Fudale (أبو سعد بن فضالة): Medine'de oturdu.⁶⁹⁴

Ebu Suayr el-Uzerî (أبو صعيير العذري): Medine'ye yerleşti.⁶⁹⁵

Ebu Şecere es-Sülemî (أبو شجرة السلمي): Badiye'de oturuyordu.⁶⁹⁶

Ebu'l-Haccac el-Eslemî (أبو الحجاج الأسلمي): Medine'de oturdu.⁶⁹⁷

Esad b. Sehl b. Huneyf (أسعد بن سهل بن حنيف): Hz. Osman muhasara altında iken insanlara namaz kıldırdı.h.100 yılında vefat etti.⁶⁹⁸ Vefat yeri zikredilmemekle beraber Medine'de bulunduğu anlaşıyor.

Esmâ bt. Umeys (أسماء بنت عميس): Cafer b. Ebi Talib'in şehadetinden sonra Hz. Ebubekir ile evlendi. Hz. Ebubekir'in vefatından sonra Hz. Ali ile evlendi.⁶⁹⁹ Kaynaklarda vefat yeri ve tarihi belirtilmemiştir. Ancak İkamet yerinin Medine olduğu anlaşıyor.

Esmâ bt. Yezid b. Seken (أسماء بنت يزيد): Vefat yeri va tarihi hakkında bir bilgiye kaynaklarda rastlamadım. Ancak Medine'de yaşadığı anlaşıyor.⁷⁰⁰

⁶⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/382; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/108

⁶⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/59

⁶⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/200

⁶⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/210

⁶⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/64

⁶⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/219

⁶⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/229

⁶⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/116

⁶⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/146

⁶⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/136

⁶⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/58

⁶⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/150

⁶⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/12; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/265

⁷⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/17

Evs b. Sa'd b. Ebi Serh (أوس بن سعد بن أبي سرح): Medine'de ikamet etti.⁷⁰¹

Fatıma bt. Kays b. Halid (فاطمة بنت قيس): Medine'de oturdu. Kardeşi Dahhak b. Kays Kufe emiri iken Kufe'ye uğradı. Burada iken Şa'bî kendisinden rivayet aldı. Muaviye döneminde vefat etti.⁷⁰² Vefat yeri belirtilmemekle beraber Medine'de oturduğu ve Kufe'ye ziyaret için gittiği anlaşılmaktadır.

Felletan b. Asım (الفلتان ابن عاصم): Medine'ye yerleşti.⁷⁰³

Fudeyk ez-Zebidî (فديك الزبيدي): Medine'ye yerleşti.⁷⁰⁴

Ğenam (غنام): Medine'ye yerleşti.⁷⁰⁵

Halid b. Adiyy el-Cüheni (خالد بن عدي): Medine ehlinde sayılmış.⁷⁰⁶

Hanzala b. Ebi Hanzala el-Ensari (حنظلة بن أبي حنظلة): Kuba mescidinin imamlığını yaptı.⁷⁰⁷

Hayyan (حيان): Kureyşin kölelerinden. Medine'de ediyordu.⁷⁰⁸

Hazm b. Abd Amr (حزم بن عبد عمرو): Medinelidir.⁷⁰⁹

Hubeyş b. Ya'la b. Ümeyye (حبيش بن يعلى بن أمية): Medine'de yaşadı.⁷¹⁰

Husayn b. Mervan (حصين بن مروان): Medine'ye yerleşti.⁷¹¹

Kays b. Sela' (قيس بن سلع): Medine'ye yerleşti.⁷¹²

Kays b. Tuhfe (قيس بن طخفة): Medine'ye yerleşti.⁷¹³

Kerdem (كردم): Medine'ye yerleşti.⁷¹⁴

Kubaysa b. Vakkas (قبيصة بن): Medine'ye yerleşti.⁷¹⁵

Kudame b. Maz'un (قدامة بن مظعون): Medine'de ikamet ettiği rivayet edilmekle beraber vefat yeri belirtilmemiş. 68 yaşında iken h.36 yılında vefat etti.⁷¹⁶

Kuheyd b. Mutarraf (قهيدي بن مطرف): Medine'ye yerleşti.⁷¹⁷

⁷⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/131

⁷⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/221

⁷⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/348

⁷⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/335

⁷⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/317

⁷⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/18

⁷⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/536

⁷⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/544

⁷⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/487

⁷¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/466

⁷¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/506

⁷¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/408

⁷¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/410

⁷¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/466

⁷¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/369

⁷¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/371

⁷¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/395

Lübabe bt. Haris (لبابة بنت الحارث): Halid b. Velid'in annesi. Halid vefat ettiğinde Medine'de olduğunu ve oğluna ağıtlar yaktığını⁷¹⁸ görüyoruz. Vefat yeri ve tarihi zikredilmemiş.

Ma'mer b. Abdullah (معمر بن عبد الله): Habeşistan hicretine katıldı. Mekke'ye döndükten sonra Medine'ye hicret edip buraya yerleşti.⁷¹⁹

Malik b. Sa'sa'a (مالك بن صعصعة): Medine'ye yerleşti.⁷²⁰

Mesud b. Esved b. Harise (مسعود بن الأسود): Medine'ye yerleşti. Mısır'da bulundu.⁷²¹

Muaviye b. Hakem (معاوية بن الحكم): Medine'de oturdu.⁷²²

Muhammed b. Eslem b. Bucre (محمد بن أسلم): Medine'ye yerleşti.⁷²³

Muttalib b. Ebi Veda'a (المطلب بن أبي وداعة): Medine'de oturdu. Medine'de bir evi vardı.⁷²⁴

Nasr b. Dehr (نصر بن دهر): Medine'ye yerleşti.⁷²⁵

Rebi' bt. Muavviz (الربيع بنت معوذ): Medine'de yaşadı. Vefat tarihi belirtilmemekte, Hz. Osman dönemine kadar yaşadığı anlaşılmaktadır.⁷²⁶

Rebia b. Haris b. Nevfel (ربيعة بن الحارث): Medine'ye yerleşti.⁷²⁷

Rıfaa b. Rafi' b. Malik (رفاعة بن رافع): Medine'de oturuyordu. H.41 yılında vefat etti.⁷²⁸ Vefat yeri belirtilmemiş.

Ruveysid es-Sakafi (رويشد التقي): Medine'de bir evi vardı.⁷²⁹

Safvan b. Mahreme (صفوان بن مخرمة): Medine'ye yerleşti.⁷³⁰

Said b. Osman el-Ensari (سعيد بن عثمان): Medine nahiyelerine yerleşti.⁷³¹

Salih el-Kurazi (صالح القرظي): Kıbtı cariyeye Maria ile beraber Medine'ye geldi.⁷³²

Salt b. Madikerb (الصلت بن معديكرب): Medine'ye yerleşti.⁷³³

Sehl b. Amr b. Abdi Şems (سهل بن عمرو): Medine'ye yerleşti.⁷³⁴

⁷¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/241

⁷¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/186

⁷²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/36

⁷²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/127; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.95

⁷²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/162

⁷²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/220

⁷²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/151

⁷²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/335

⁷²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/108

⁷²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/158

⁷²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/175

⁷²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/182

⁷³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/27

⁷³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/349

⁷³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/3

⁷³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/30

- Sehl b. Malik b. Ebi Ka'b** (سهل بن مالك): Medine'ye yerleşti.⁷³⁵
- Süfyan b. Ebi Zuheyr** (سفيان بن أبي زهير): Medine'ye yerleşti.⁷³⁶
- Süleyman b. Ebi Hamse** (سليمان بن أبي حثمة): Medine'lidir.⁷³⁷
- Şeddad b. El-hadî** (شدداد بن الهادي): Medine'ye yerleşti. Kufe'ye gitti.⁷³⁸
- Şeddad b. Esîd** (شدداد بن أسيد السلمي): Badiye'ye yerleşti. Medine'li sayılır.⁷³⁹
- Şekran [Rulh'un kölesi]** (شقران): Medine'ye yerleşti. Aynı zamanda Basra'da da bir evi vardı.⁷⁴⁰
- Şerid b. Suveyd es-Sakefi** (الشريد بن سويد): Taif ve Medine'de oturdu.⁷⁴¹
- Şifa bt. Abdullah b. Abdi Şems** (الشفاء بنت عبد الله): İlk muhacirlerdendir. Medine'de evi vardı. Hz. Ömer'in çarşı görevlisi idi.⁷⁴² Vefat tarihi ve yeri belirtilmemekle beraber Medine'de yaşadığı görülmektedir.
- Şufeyy el-Huzelî** (شفي الهذلي): Medinelilerden sayılmıştır.⁷⁴³
- Şuteym** (شتيم): Medine'ye yerleşti.⁷⁴⁴
- Tuheyra ed-Deili** (طحيلة الدلي): Medine'ye yerleşti.⁷⁴⁵
- Tuleyb b. Kesir** (طليب بن كثير القرشي): Medine'de evi vardı.⁷⁴⁶
- Ümmü Hani bt. Ebi Talib** (أم هانئ بنت أبي طالب): Medine'de yaşadı. Çokça hadis rivayeti var. Hz. Ali'den sonra vefat etti.⁷⁴⁷
- Ümmü Kays bt. Mihsan** (أم قيس بنت محسن): Medine'ye hicret etti. Burada yaşadı.⁷⁴⁸
- Üseyd b. Ahnes** (أسيد بن الأخنس): Medine'de oturan sahabilerdendir.⁷⁴⁹
- Zem'a b. Ebi Halef** (زمعة بن أبي خلف): Medine'ye yerleşti. Medine'de bir evi vardı.⁷⁵⁰

1.2.1. Rebeze

Medine'ye üç günlük mesafede bulunan bir köy.⁷⁵¹

⁷³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/409

⁷³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/410

⁷³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/355

⁷³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/433

⁷³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/485

⁷³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/482

⁷⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/502

⁷⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/495; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/74

⁷⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/162

⁷⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/502

⁷⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/479

⁷⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/75

⁷⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/91

⁷⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/389

⁷⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/364

⁷⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/78

⁷⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/221

Ebu Zer el-Ğıfarî (أبو ذر الغفاري): İsmi Cündub b. Cünade. Hz. Ebubekir döneminde münzevi bir hayat yaşadı. Hz. Ömer döneminde Şam'a yerleşti. Hz. Osman Medine'ye gelmesini istedi. Medine'ye geldikten sonra Hz. Osman'a karşı kıpırdanmalar başlayınca Hz. Osman tarafından Rebeze'ye gönderildi. h.31 yılında Rebeze'de vefat etti. Namazını İbn Mesud kıldırıldı.⁷⁵²

Muhammed b. Mesleme (محمد بن مسلمة): Medine'li ilk Müslümanlardandır. Fetih hareketlerine katıldı. Hz. Ömer döneminde zekat amilliği yaptı. Resulullah'tan(sav.) rivayet ettiği bir hadiste; “Resulullah bana bir kılıç verdi. Ve dedi ki: Ya Muhammed! Bu kılıcı al ve Müslümanların birbirine düştüğünü görünceye kadar Allah yolunda savaş. Müslümanlardan iki cemaatin birbiriyle savaştığını görürsen hemen kılıcı taşa çal ve kır. Sonra da ecelin gelinceye kadar veya bir zalim gelip seni öldürünceye kadar sus, evinde otur ve bekle.” Hz. Osman'ın şehadetiyle o kılıcı yere çalıp kırdı ve Rebeze'ye yerleşti. Fitneden uzak durup Sıffin ve Cemel vakalarına katılmadı. Medine'de h.43'te vefat etti.⁷⁵³

Asım b. Ömer b. Hattab (عاصم بن عمر): Rebeze'de vefat etti.⁷⁵⁴

Seleme b. Amr b. Ekva' (سلمة بن عمرو بن الأكوع): Medine'ye yerleşti. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra yaşanan fitne olaylarına katılmamak için Rebeze'ye gitti. Ölümünden birkaç gün önce Medine'ye uğramıştı. 80 yaşındayken H.74 yılında Medine'ye uğradığı sırada vefat etti.⁷⁵⁵

Adiyy b. Şerahil(عدي بن شراحيل): Rebeze'de oturdu.⁷⁵⁶

1.2.2. Kudeyd

Kudeyd Mekke ile Medine arasında bulunan bir yer ismi. Resulullah'ın Medine'den Mekke'ye giderken buraya kadar oruçlu olduğu ve burada orucunu açtığı rivayet edilir.⁷⁵⁷

Abdullah b. Adiyy el-Kuraşî(عبد الله بن عدي): Kudeyd nahiyesine yerleşti.⁷⁵⁸

⁷⁵¹ Hamevî, *Mu'cemu'l-Bıldân*, 3/24; Bekrî, *Mu'cem*, 2/633

⁷⁵² İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/357; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/87; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/305, 4/205; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffaz*, 1/17

⁷⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/90; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/408

⁷⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/123; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/15

⁷⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/374; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/210

⁷⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/437

⁷⁵⁷ Hamevî, *Mu'cemu'l-Bıldân*, 4/442

⁷⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/251

1.3. HARRE

Medine'nin doğusunda bulunan bir bölge.⁷⁵⁹ Burada bir savaş meydana geldi. Harre vakası olarak bilinen bu savaş, İslam tarihinin acı olaylarından birisidir. Abdullah b. Hanzala liderliğinde Emevi hanedanına isyan eden Medine'lilerle Müslim b. Ukbe komutanlığında iki bin kişilik bir ordu arasında Harre'de bir savaş meydana geldi. Bu olay h.63 senesinin Zilhicce ayının son iki günü (29-30 Ağustos 683) oldu.⁷⁶⁰ Medinelilerin kaybı 300 civarında idi. Bir rivayete göre ölenler arasında 80 sahâbî vardı.⁷⁶¹ Tespit edebildiğimiz sahâbi sayısı 26 oldu.

Harre günü şehit olanlar

Abdullah b. Hanzala (عبد الله بن حنظلة الأنصاري): Osman b. Muhammed b. Ebi Süfyan, Medine'de vali bulunduğu sırada Yezid tahta geçti. Osman'ın, Yezid'e gönderdiği heyet arasında Abdullah b. Hanzala da vardı. Yezid tarafından ikramda bulunulan bu heyet Medine'ye döndüğünde Yezid aleyhine çalışmalar başlattı. Halk da bu çalışmalara katılıp Abdullah b. Hanzala'yı başlarına geçirdiler. Emevilere karşı yapılan Harre savaşında şehit oldu.⁷⁶²

Abdullah'la beraber şehit olan diğer sahabiler şunlardır;

Abdullah b. Sabit b. Kays⁷⁶³, Abdullah b. Zeyd b. Asım⁷⁶⁴, Abdurrahman b. Hatib⁷⁶⁵, Amir b. Evs⁷⁶⁶, Avn b. Kays⁷⁶⁷, Beşir b. Ebi Zeyd el-Ensarî⁷⁶⁸, Beşir b. Nu'man⁷⁶⁹, Eyüb b. Buseyr/Beşir⁷⁷⁰, Habib b. Ebi'l-Yesar⁷⁷¹, Haris b. Abdullah b. Ka'b⁷⁷², İbrahim b. Nuaym⁷⁷³, Makil b. Sinan b. Muzahhir⁷⁷⁴, Muaz b. Haris b. Erkam⁷⁷⁵, Muaz b.

⁷⁵⁹ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 2/249

⁷⁶⁰ Harre vakası için bkz. M.J. Kister, "Harre Vakası" çev. Ünal Kılıç, CÜİFD. Cild 4, Yıl 2000

⁷⁶¹ Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Harre Savaşı" mad. TDVİA, c. 16, s.245-247

⁷⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/185

⁷⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/126; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/300

⁷⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/204; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/335

⁷⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/138; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/68

⁷⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/113; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/246

⁷⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/105

⁷⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/236; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/26

⁷⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/239

⁷⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/151

⁷⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/465

⁷⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/403; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/424

⁷⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/148

⁷⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/182; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/170

⁷⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/155

Samme⁷⁷⁶, Muhammed b. Amr b. Hazm⁷⁷⁷, Muhammed b. Ebi'l-Cehm⁷⁷⁸, Muhammed b. Sabit b. Kays⁷⁷⁹, Muhammed b. Übeyy b. Ka'b⁷⁸⁰, Rebia b. Ka'b b. Malik⁷⁸¹, Sabit b. Muhallad⁷⁸², Sa'd b. Habban⁷⁸³, Umeyr b. Ebi Aziz⁷⁸⁴, Vasi' b. Habban⁷⁸⁵, Yezid b. Ka'b b. Amr el-Ensari⁷⁸⁶, Yezid b. Musafi' b. Talha⁷⁸⁷.

1.4. TAİF

Taif'e yerleşenler

Abdullah b. Cerad (عبد الله بن جراد العقيلي): Taif ehlinde sayılır.⁷⁸⁸

Abdurrahman b. Velid (عبد الرحمن بن الوليد): İbn Zübeyr Taif'e vali olarak gönderdi.⁷⁸⁹

Ebu Mürre et-Taifi (أبو مرة الطائفي): Taif'e yerleşti.⁷⁹⁰

Ebu Züheyr es-Sekafi (أبو زهير الثقفي): Taif'e yerleşti.⁷⁹¹

Ğeylan b. Seleme b. Muattab (غيلان بن سلمة): Taif'e yerleşti.⁷⁹²

Halid b. Cebel (خالد بن جبل): Taif'e yerleşti.⁷⁹³

Haris b. Abdullah b. Evs (الحارث بن عبد الله): Taif'e yerleşti.⁷⁹⁴

Humeyl b. Demun (هميل بن الدمون): Taif'e yerleşti.⁷⁹⁵

Keysan b. Abdullah (كيسان بن عبد الله): Taif'e yerleşti.⁷⁹⁶

Sahr b. Veda'a (صخر بن وداعة): Taif'e yerleşti. Tüccardır.⁷⁹⁷

Salif b. Osman (سالف بن عثمان): Taif valiliği yaptı.⁷⁹⁸ Vefat yeri zikredilmemiştir.

Şurahbil b. Ğaylan (شرحبيل بن غيلان): Taif'e yerleşti. H. 60'da vefat etti.⁷⁹⁹

⁷⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/157

⁷⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/226

⁷⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/222

⁷⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/221; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/83

⁷⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/219

⁷⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/166

⁷⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/291; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/276

⁷⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/309

⁷⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/162

⁷⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/438

⁷⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/488

⁷⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/489

⁷⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/170

⁷⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/149

⁷⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/241

⁷⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/104; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/75

⁷⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/319; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/66

⁷⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/8

⁷⁹⁴ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/401; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/423; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/73

⁷⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/414

⁷⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/493

⁷⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/13

⁷⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/280

Ümeyye b. Asker (أمية بن الأسكر): Taif'e yerleşti.⁸⁰⁰

Yezid b. Esved (يزيد بن الأسود): Taif'e yerleşti.⁸⁰¹

Taif'te vefat edenler

Abdullah b. Abbas b. Abdulmuttalib (عبد الله بن العباس): h.27 yılında yapılan İfrikiyye fethine katıldı.⁸⁰² Hz. Ali ve oğlu Hasan döneminde Basra'da bulundu. Burada kaldığı süre içinde en büyük ders halkası İbn Abbas'a aitti. Daha sonra Taif'e yerleşti. Taif'te h.68 yılında vefat etti.⁸⁰³

Halid b. Ğalab et-Taifi (خالد بن غلاب): Basra'ya yerleşti. Hz. Osman döneminde İsfahan valiliği yaptı. Hz. Osman'ın muhasara altında olduğunu duyunca yardım etmek üzere yola çıktı. Ancak yolda iken şehadet haberini aldı. Bunun üzerine Taif'e yerleşti. Hayatının geri kalan kısmını burada geçirdi.⁸⁰⁴

1.5. YEMAME SAVAŞI

Bahreyn'e on günlük mesafede bulunan Yemame, Necd bölgesinde bulunan bir yerdir.⁸⁰⁵

Resulullah'ın(sav.) vefatıyla beraber irtidad eden Beni Hanife kabilesinden Müseylime'ye karşı Hz. Ebubekir tarafından bir ordu hazırlanıp gönderildi. Halid b. Velid komutasındaki ordu ile Müseylime arasında Yemame denilen yerde savaş oldu.⁸⁰⁶ Vakıdî bu savaşta 1200 kişinin şehit olduğunu, 700 kişinin hafız olduğunu söyler. Ancak hafızların 70 olduğu da rivayet edilir.⁸⁰⁷ Tespit ettiğimiz kadarıyla bu savaşta şehid olan sahabiler şunlardır:

Abdullah b. Sa'd b. Hayseme⁸⁰⁸, Abdullah b. Suheyl b. Amr⁸⁰⁹, Abdullah b. Abdullah b. Ubeyy⁸¹⁰, Abdullah b. Itban⁸¹¹, Abdullah b. Atık b. Kays⁸¹², Abdullah b. Osman el-

⁷⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/490; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/67

⁸⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/102

⁸⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/473

⁸⁰² Ebu'l-Arab, Muhammed b. Temim el-Kayravanî, *Tabakatu Ulemai İfrikiyye ve Tunus*, Thk. Ali Şa'bî-Naim Hasan el-Yafî, Tunus 1985, s.75

⁸⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/229; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/314, 6/320

⁸⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/20; Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/283

⁸⁰⁵ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 5/442

⁸⁰⁶ Belazurî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.125; Arı, M.Salih, *Hz. Ebubekir ve Ridde Savaşları*, s.119-128

⁸⁰⁷ Arı, M. Salih, *Hz. Ebubekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul 1996, s.128

⁸⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/209

⁸⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/218

⁸¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/237

⁸¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/243

Esedi⁸¹³, Abdullah b. Amr b. Buce⁸¹⁴, Abdullah b. Mahreme⁸¹⁵, Abdurrahman b. Hazn⁸¹⁶, Abdurrahman b. ‘Aiz b. Muaz⁸¹⁷, Abdurrahman b. Abdullah b. Sa’lebe⁸¹⁸, Abdurrahman b. Kayzi⁸¹⁹, Ali b. Ubeydullah b. Haris⁸²⁰, Attab b. Suleym⁸²¹, Abdullah b. Sabit⁸²², Abdullah b. Hafs⁸²³, Amr b. Evs⁸²⁴, Amir b. Sabit el-Ensari⁸²⁵, Amir b. Sabit⁸²⁶, Abbad b. Bişr⁸²⁷, Abbad b. Haris⁸²⁸, Abbad b. Kesir⁸²⁹, Abdullah b. Uneys es-Sülemi⁸³⁰, Becad veya Becar b. Saib⁸³¹, Beşir b. Abdullah el-Ensari⁸³², Beşir b. Atik b. Kays⁸³³, Bişr b. Abdullah el-Ensari⁸³⁴, Buceyr b. Avvam b. Huveylid⁸³⁵, Cübeyr b. Buhayna⁸³⁶, Cervel b. Malik b. Amr⁸³⁷, Cervel b. Abbas b. Amr⁸³⁸, Cünade b. Ebi Nebika⁸³⁹, Demra b. İyaz⁸⁴⁰, Demra b. İyaz⁸⁴¹, Dırar b. Hattab⁸⁴², Duveyd b. Zeyd⁸⁴³, Ebu Cendel b. Süheyl⁸⁴⁴, Ebu Dücan⁸⁴⁵, Ebu Habbe b. Ğaziyye⁸⁴⁶, Ebu Huzeyfe b. Utbe⁸⁴⁷, Ebu Kays b. Haris⁸⁴⁸, Ekkal b. Numan el-Ensari⁸⁴⁹, Esad b. Harise el-Ensari⁸⁵⁰,

⁸¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/245

⁸¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/250

⁸¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/258

⁸¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/283

⁸¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/327

⁸¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/342

⁸¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/345

⁸¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/363

⁸²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/497

⁸²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/410

⁸²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/164

⁸²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/183

⁸²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/14

⁸²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/113

⁸²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/113

⁸²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/134

⁸²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/135

⁸²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/139

⁸³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/156

⁸³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/206

⁸³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/237

⁸³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/237

⁸³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/227

⁸³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/208

⁸³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/339

⁸³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/347

⁸³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/348

⁸³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/372

⁸⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/60

⁸⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/59

⁸⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/55

⁸⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/113

⁸⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/46

⁸⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/80

⁸⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/56

⁸⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/58

⁸⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/218

⁸⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/96

Esad b. Yerbu'⁸⁵¹, Evs b. Amr el-Ensari⁸⁵², Evs b. Ma'z el-Ensari⁸⁵³, Ferva b. Numan⁸⁵⁴, Hakim b. Hazn⁸⁵⁵, Hacib b. Zeyd el-Ensari⁸⁵⁶, Haris b. Ka'b⁸⁵⁷, Hubab b. Cuz' b. Amr⁸⁵⁸, Hubab b. Zeyd b. Temim⁸⁵⁹, Habib b. Esid⁸⁶⁰, Habib b. Abdi Şems⁸⁶¹, Habib b. Amr b. Mihsan⁸⁶², Habib b. Yezid⁸⁶³, Hubba⁸⁶⁴, Hudeym b. Abdullah b. Alkame⁸⁶⁵, Hakem b. Said b. As⁸⁶⁶, Huneyf b. Riyab⁸⁶⁷, Hıdaş b. İyaş el-Ensari⁸⁶⁸, İsmet b. Riab⁸⁶⁹, İyas b. Vadaka⁸⁷⁰, Kuleyb b. Temim⁸⁷¹, Ka'b b. Amr⁸⁷², Kays b. Ubeyd⁸⁷³, Kays b. Harir⁸⁷⁴, Kays b. Haris b. Adiyy⁸⁷⁵, Ma'bed b. Züheyr⁸⁷⁶, Malik b. Ümeyye⁸⁷⁷, Malik b. Evs⁸⁷⁸, Malik b. Rebi'⁸⁷⁹, Malik b. Amr b. Sumeit⁸⁸⁰, Mesud b. Sinan⁸⁸¹, Muaz b. Amr b. Kays⁸⁸², Malik b. Amr es-Sülemi⁸⁸³, Ma'n b. Adiyy⁸⁸⁴, Muhaşin el-Hımyeri⁸⁸⁵, Mahşi b. Humayyir⁸⁸⁶, Numan b. Asar⁸⁸⁷, Nu'man b. Ubeyd⁸⁸⁸, Nafi' b. Sehl el-Ensari⁸⁸⁹, Rafi

⁸⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/57

⁸⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/59, 1/80: İsmi Üseyd olarak el-İsâbe'de iki defa tekrar edilmiş.

⁸⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/343

⁸⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/136

⁸⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/343

⁸⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/522

⁸⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/410

⁸⁵⁷ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, 1/412; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/433

⁸⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/453

⁸⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/453

⁸⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/457

⁸⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/461

⁸⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/462

⁸⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/465

⁸⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/466

⁸⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/400

⁸⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/514

⁸⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/540

⁸⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/34

⁸⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/454

⁸⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/142

⁸⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/490

⁸⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/481

⁸⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/415

⁸⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/399

⁸⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/398

⁸⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/172

⁸⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/24

⁸⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/26

⁸⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/33

⁸⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/40

⁸⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/131

⁸⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/159

⁸⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/42

⁸⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/188

⁸⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/98

⁸⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/102

⁸⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/347; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/436

⁸⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/346

⁸⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/322

b. Sehl b. Rafi⁸⁹⁰, Rabah⁸⁹¹, Rabah⁸⁹², Rib'i b. Temim⁸⁹³, Rebia b. Ebi Harese⁸⁹⁴, Sabit b. Halid b. Numan⁸⁹⁵, Sabit b. Kays b. Şemmas⁸⁹⁶, Saib b. Hazn⁸⁹⁷, Saib b. Osman⁸⁹⁸, Sabit b. Hezzal⁸⁹⁹, Sa'd b. Cemmaz⁹⁰⁰, Sa'd b. Adiyy⁹⁰¹, Sa'd b. Amr b. Ubeyd⁹⁰², Said b. Rebi⁹⁰³, Said b. Adiyy el-Ensari⁹⁰⁴, Salim⁹⁰⁵, Seleme b. Mesud b. Sinan⁹⁰⁶, Selit b. Selit⁹⁰⁷, Selit b. Amr b. Abdi Şems⁹⁰⁸, Sehl b. Himmar⁹⁰⁹, Sehl b. Adiyy et-Temimi⁹¹⁰, Saib b. Avvam⁹¹¹, Suraka b. Ka'b b. Amr⁹¹², Sa'd b. Cariye⁹¹³, Süheyl b. Adiyy el-Ezdi⁹¹⁴, Şuca' b. Vehb⁹¹⁵, Talha b. Utbe el-Ensari⁹¹⁶, Tufeyl b. Amr⁹¹⁷, Useyd b. Yerbu⁹¹⁸, Ubeydullah b. Ubeyd⁹¹⁹, Ubeyd b. Evs⁹²⁰, Ukkaşe b. Mihsan⁹²¹, Ukbe b. Amir b. Nabi⁹²², Umare b. Evs⁹²³, Umare b. Hazm⁹²⁴, Ubeydullah b. Suheyl⁹²⁵, Umeyr b. Evs⁹²⁶, Umeyr b. Amir b. Nabi⁹²⁷, Velid b. Abdi Şems⁹²⁸, Vakıd b. Sehl⁹²⁹, Yezid b.

⁸⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/143

⁸⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/151

⁸⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/152

⁸⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/153

⁸⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/159

⁸⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/283; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/266

⁸⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/290; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/275

⁸⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/288

⁸⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/292

⁸⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/292; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/279

⁹⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/310

⁹⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/321

⁹⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/322

⁹⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/343

⁹⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/349

⁹⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/284

⁹⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/376

⁹⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/381

⁹⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/382

⁹⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/405

⁹¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/409

⁹¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/292

⁹¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/303

⁹¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/309

⁹¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/415

⁹¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/481

⁹¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/87

⁹¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/79

⁹¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/80

⁹¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/391

⁹²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/396

⁹²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/473; Belazurî, *Fütûhu'l-Büldan*, s.139

⁹²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/466; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/526

⁹²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/502

⁹²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/502

⁹²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/388

⁹²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/83

⁹²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/89

⁹²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/451

⁹²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/439

Sabit⁹³⁰, Yezid b. Vakş⁹³¹, Ya'la b. Harise es-Sakefi⁹³², Zeyd b. Ezver⁹³³, Zeyd b. Useyd⁹³⁴, Zeyd b. Hattab⁹³⁵, Zeyd b. Rukayş⁹³⁶, Zürrare b. Kays⁹³⁷

1.5.1. Butah

Yemame'nin kuzeyinde bulunan Beni Temim kabilesinin bulunduğu bölgede bir yer ismi. Burada Halid b. Velid ile Beni Temimliler arasında bir savaş yapıldı.⁹³⁸

Velid b. Umare b. Velid (الوليد بن عمار بن الوليد): Halid b. Velid'le beraber Butah'taki irtidad eden Beni Temimlilerin üzerine yürüdü. H.11 yılında Butah'ta şehit oldu.⁹³⁹

1.6. DUMETU'L-CENDEL

Medine'ye on beş günlük mesfede bulunan, Şam ile Medine arasında bir kale. Beni Kelb kabilesinden Kinane'lilerin yerleşim yerlerindendir.⁹⁴⁰ Resulullah döneminde Halid b. Velid tarafından ele geçirilen kale, reisleri Ukeydir'in Müslüman olması üzerine Müslüman oldular. Resulullah'ın vefatından sonra irtidad eden Dumetu'l-Cendel halkı üzerine Hz. Ebubekir tarafından Halid b. Velid gönderildi. Halid kaleyi fethettikten sonra Şam'a geçti.⁹⁴¹

Nafi b. Ğaylan (نافع بن غيلان): Halid b. Velid ile beraber Dumetu'l-Cendel'de yapılan savaşta şehit oldu.⁹⁴²

1.7. YEMEN

Ebu Şah (أبو شاه اليماني): Aslen Farsı olup Yemen'e Seyf b. Zi Yezen'e yardım için gelip yerleşmiş. Fetih günü Resulullah'ın hutbesinin, kendisi için yazılmasını istediği sahabi.⁹⁴³ Vefat yeri belli olmamakla beraber Yemen'de oturduğu anlaşıyor.

⁹³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/474

⁹³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/492

⁹³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/499

⁹³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/237

⁹³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/237

⁹³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/245

⁹³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/245

⁹³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/219

⁹³⁸ Bekrî, *Mu'cem*, 1/256; Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldan*, 1/445

⁹³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/454

⁹⁴⁰ el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 2/487

⁹⁴¹ Belazûrî, *Fütuhu'l-Büldan*, s.87-90

⁹⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/324

⁹⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/136

Saib b. Hallad (السائب بن خالد): Babası Kurayza günü şehit oldu. Hz. Ömer Yemen'e vali olarak gönderdi.⁹⁴⁴ İbn Hacer ise Yemen'de valilik yaptığını ancak bunun Muaviye döneminde olduğunu belirtir. H.71 yılında vefat etti.⁹⁴⁵ Vefat yeri zikredilmemiş.

1.6.1. San'a

Ya'la b. Umeyye (يعلي بن أمية): Hz. Ebubekir Ridde savaşlarında görev verdi. Hz. Ömer döneminde Necran amilliği yaptı. Hz. Osman döneminde Yemen/San'a'da görev yaptı. Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.⁹⁴⁶

1.8. BAHREYN

Ala b. Hadramî (العلاء بن الحضرمي): Babası cahiliye döneminde Mekke'de oturuyordu. Resulullah(sav) Bahreyn valiliğine atadı. Bir grubun şikayeti üzerine Ala'yı azledip yerine Eban b. Said'i atadı. Resulullah'ın vefatı üzerine Eban b. Said bu görevi yapamayacağını Hz. Ebubekr'e bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ebubekr tekrar Ala b. Hadramî'yi atadı. Hz. Ebu Bekr ve Ömer dönemlerinde bu görevine devam etti. Vefatına kadar bu görevde kaldı. H.14 yılında vefat etti. Vefatından sonra Hz. Ömer, Ebu Hureyre'yi Bahreyn'e gönderdi.⁹⁴⁷

Ayyaş b. Ebi Sevr (عياش بن أبي ثور): Hz. Ömer döneminde Bahreyn valiliği yaptı.⁹⁴⁸

1.9. UMMAN

Abdullah b. Haris b. Nevfel (عبد الله بن الحرث): Abdullah b. Zübeyr tarafından Basra valiliğine atandı. Umman'da vefat etti.⁹⁴⁹

Huzeyfe b. Mihsan (حذيفة بن محسن): Hz. Ebubekir döneminde Umman valiliği yaptı. Hz. Ebubekir vefat ettiğinde bu görevine devam ediyordu.⁹⁵⁰

⁹⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, 5/362

⁹⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/289; Ünal Kılıç, "Şehir Yönetimi ve Valilik" adlı eserinde dört halife döneminde valilik yapan listede yer vermemiş.

⁹⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/499

⁹⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/478; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/276; Belazurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s.113

⁹⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/109

⁹⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/127

⁹⁵⁰ Belazûrî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.111

2. KUZEY AFRİKA BÖLGESİ

2.1. MISIR

2.1.1. Mısır'a yerleşenler:

Abdulaziz b. Sahbere (عبد العزيز بن سخبرة): Mısır fethine katıldı. Mısır'a yerleşti.⁹⁵¹

Abdullah b. Malik (عبد الله بن مالك الغافقي): Mısır'a yerleşti.⁹⁵²

Abdullah el-Adevî (عبد الله العدوي): Adı Saib idi. Resulullah tarafından Abdullah olarak değiştirildi. Ğıfar kabilesinden olduğu rivayet edilir. Mısır'a yerleşti.⁹⁵³

Ala b. Yezid (العلا بن يزيد): Mısır'ın fethine katıldıktan sonra Mısır'a yerleşti.⁹⁵⁴

Anbese b. Adıyy el-Belevî (عنبسة بن عدي): Mısır'a yerleşti.⁹⁵⁵

Anbis b. Sa'lebe el-Belevî (عنبس بن ثعلبة): Rıdvan beyatına katıldı. Mısır'a yerleşti.⁹⁵⁶

Basra b. Ebi Basra el-Ğıfarî (بصرة بن أبي بصرة الغفاري): Mısır'a yerleşti.⁹⁵⁷

Birh b. Uskur (برح بن عسكر): Mısır fethine katılıp buraya yerleşti.⁹⁵⁸

Ca'il Ebu Müslim es-Sadafi (جاعل أبو مسلم الصدفي): Mısır'a yerleşti.⁹⁵⁹

Cebele b. Amr b. Sa'lebe (جبلة بن عمرو): Mısır fethine katıldı. Mısır'a yerleşti. Hz. Ali ile beraber Sıffin'e katıldı. İfrikiyye fethine katıldı.⁹⁶⁰

Demra b. Husayn (ضمرة بن الحصين): Mısır'a yerleşti.⁹⁶¹

Deylem el-Hımyerî (ديلم الحميري): Mısır fethine katıldıktan sonra Mısır'a yerleşti.⁹⁶²

Ebu Abdurrahman el-Cühenî (أبو عبد الرحمن لأنصاري): Mısır'a yerleşti.⁹⁶³

Ebu Bürde el-Ensarî (أبو بردة الظفري): Mısır'a yerleşti.⁹⁶⁴

Ebu Mansur el-Farisî (أبو منصور الفارسي): Mısır'a yerleşti.⁹⁶⁵

Ebu Müleyke el-Kindî (أبو مليكة الكندي): Mısır'a yerleşti.⁹⁶⁶

Ebu Müslim el-Muradî (أبو مسلم المرادي): Mısır'a yerleşti.⁹⁶⁷

⁹⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/376; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.83

⁹⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/281; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.80

⁹⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/313; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.79

⁹⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/480; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.86

⁹⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/98; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.87

⁹⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/98; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.90

⁹⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/241; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/109, 9/505; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.29

⁹⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/217; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.27

⁹⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/325; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.39

⁹⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/338; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.40; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.95

⁹⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/58; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.71

⁹⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/113; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.54; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.95

⁹⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/172; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.121

⁹⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/26; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.115

⁹⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/252; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.123

⁹⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/250; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.123

Ebu Sarme el-Ensari (أبو صرمة الأنصاري): Mısır fethine katıldı. Sonra Mısır'a yerleşti.⁹⁶⁸

Ebu Sevr el-Fehmî (أبو ثور الفهمي): Mısır'a yerleşti.⁹⁶⁹

Ebu'l-Haris b. Haris (أبو الحارث بن حارث): Mısır'a yerleşti.⁹⁷⁰

Ebu'l-Verd el-Mazîni (أبو الورد المازني): Mısır'a yerleşti.⁹⁷¹

Ebu'z-Za'ra (أبو الزعراء): Mısır'a yerleşti.⁹⁷²

Evs b. Amr b. Abdulkari (أوس بن عمرو بن عبد القاري): Mısır'a yerleşti.⁹⁷³

Firuz Deylemî (فيروز الديلمي): Mısır'a yerleşti. Hz. Osman döneminde vefat etti. Yemen'de vefat ettiği de söylenir.⁹⁷⁴

Ğurfe b. Haris (غرفة بن الحارث): İsmi Urfe olduğu da zikredilir. Mısır fethine katıldı. Mısır'a yerleşti. Mısır'ın eşrafındandı. Hz. Ömer'le mektuplaştırdı.⁹⁷⁵

Halid b. Sabit b. Taun el-Fihri (خالد بن ثابت بن طاعن): Mısır fethine katıldı. Mısır fethinde ordu emirliği yaptı. h.51 yılında yapılan bir deniz seferine komutanlık yaptı. Yine h.54 yılında İfrikiyye'ye yapılan bir sefere komutanlık yaptı.⁹⁷⁶

Hibban b. Buh (حبان بن بح): Mısır fethine katıldı. Mısır'a yerleşti.⁹⁷⁷

Hizam b. Avf (حزام بن عوف): Mısır fethine katıldı. Mısır'a yerleşti.⁹⁷⁸

Ka'b b. Adiyy et-Tenuhî (كعب بن عدي التنوخي): Cahiliye döneminde Hz. Ömer'le beraber ticaret yapardı. h.15 yılında Hz. Ömer'in elçisi olarak İskenderiye'ye Mukavkis'a geldi. Mısır fethine katılıp buraya yerleşti ve burada kendisi için bir ev yaptı.⁹⁷⁹

Ka'b b. Asım el-Eş'arî (كعب بن عاصم الأشعري): Mısır'a yerleşti.⁹⁸⁰

Ka'b b. Yesar (كعب بن يسار): Mısır fethine katıldı. Burada kendine bir ev yaptı. Hz. Ömer, Amr b. As'a bir mektup yazarak Ka'b'ı Mısır kadısı yapmasını emreder. Ka'b iki ay kadılık yaptıktan sonra Hz. Ömer tarafından görevinden alındı.⁹⁸¹

⁹⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/244; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.122

⁹⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/145; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.120

⁹⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/41

⁹⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/54

⁹⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/291

⁹⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/103; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.119

⁹⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/134

⁹⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/350; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/317, 8/93

⁹⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/311; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/435; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.92

⁹⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/7; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.50

⁹⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/456; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.46

⁹⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/486; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.47

⁹⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/478

⁹⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/476; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/418

Lahib b. Malik (لاهب بن مالك): Mısır fethine katılıp Mısır'a yerleşti.⁹⁸²

Malik b. Ataheyh b. Harb (مالك بن عتاهية بن حرب): Mısır fethine katıldıktan sonra Mısır'a yerleşti.⁹⁸³

Malik b. Hubeyre (مالك بن هبيرة): Mısır'a yerleşti. Muaviye döneminde Humus valiliği yaptı. Mervan b. Hakem döneminde vefat etti.⁹⁸⁴

Muaz b. Enes el-Cühenî (معاذ بن أنس): Mısır'a yerleşen sahabilerden. Şam'da da bulunmuş. Abdülmelik b. Mervan döneminde vefat etti.⁹⁸⁵

Osman b. Kays (عثمان بن قيس بن أبي العاص): Babasıyla beraber Mısır fethine katıldı. Mısır kadılığı yaptı. Hz. Ömer, Osman ve Muaviye dönemine kadar bu görevde kaldı. Alim, abid ve müctehid idi. Hüküm vereceği sırada ağlardı.⁹⁸⁶

Sabit b. Ruveyfa el-Ensârî (ثابت بن رويغ): Basra'ya yerleşti. Hasan Basrî'nin ve Şamlıların kendisinden rivayetleri var. Daha sonra Mısır'a yerleşti.⁹⁸⁷

Saib el-Ğıfarî (السائب الغفاري): Mısır'a yerleşti.⁹⁸⁸

Said b. Yezid el-Ezdî (سعيد بن يزيد الأزدي): Mısır'a yerleşti. Yezid b. Muaviye döneminde Mısır valiliği yaptı.⁹⁸⁹

Sender [Zinba el-Cüzamî'nin kölesi] (سندر): Mısır'a yerleşti. Hz. Ömer Mısır'a gittiğinde bir ev ile geniş bir araziye ikta olarak Sender'e verir.⁹⁹⁰

Sıla b. Haris el-Ğıfarî (صلة بن الحارث): Mısır fethine katılıp buraya yerleşti.⁹⁹¹

Suhrur b. Malik el-Hadramî (سحرور بن مالك الحضرمي): Mısır fethine katıldıktan sonra Mısır'a yerleşti. Mervan döneminde vefat etti.⁹⁹²

Surrak (سرق): Nesebi konusunda ihtilaflar var. Mısır fethine katıldı. Kendisine bir ev yapıp buraya yerleşti. Hz. Osman döneminde vefat etti.⁹⁹³

Süfyan b. Vehb (سفيان بن وهب): Mısır fethine katıldıktan sonra Mısır'a yerleşti. İfrikkiye valiliği yaptı. H.82 yılında vefat etti.⁹⁹⁴

⁹⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/485

⁹⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/3

⁹⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/39

⁹⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/53; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/424

⁹⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/153; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/507

⁹⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/428

⁹⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/285; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/268; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.33

⁹⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/293

⁹⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/352; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/507; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.65

⁹⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/402; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.67

⁹⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/31

⁹⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/300; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.63

⁹⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/305; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.64

⁹⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/361; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/444; Suyutî, *Dürri's-Sehâbe*, s.66

Şihab (شهاب): Nesebi zikredilmemiş. Mısır'a yerleşti.⁹⁹⁵

Utbe b. Nadr es-Sülemî (عتبة بن النذر): Mısır fethine katıldı. Mısır'a yerleşti.⁹⁹⁶

Yasir Ebu'r-Rebdâ (ياسر ابوالربداء): Mısır fethine katılıp buraya yerleşti.⁹⁹⁷

Yezid b. Uneys (يزيد بن أنيس القرشي): Mısır fethine katıldı. Burada kendine bir ev yaptırıp buraya yerleşti.⁹⁹⁸

Ziyad b. Haris (زياد بن الحارث): Mısır'a yerleşti.⁹⁹⁹

2.1.2. Mısır'da vefat edenler

Abdullah b. Haris b. Cez' (عبد الله بن الحارث بن جزء): Mısır'a yerleşti. H. 86'da vefat etti. Mısır'da vefat eden son sahabelerdendir.¹⁰⁰⁰

Abdullah b. Huzafe (عبد الله بن حذافة بن قيس): Bedir ashabından. Mısır fethine katıldı. Mısır'da Hz. Osman döneminde vefat etti.¹⁰⁰¹

Abdullah b. Sender el-Cüzamî (عبد الله بن سندر الجذامي): Hz. Ömer tarafından kendisine iktâ olarak Münye'de bir arazi verildi. Vefat eden kadar burada kaldı.¹⁰⁰²

Amr b. Âs (عمرو بن العاص بن وائل): Resulullah(sav.) döneminde Umman valiliği yaptı. Hz. Ebubekir döneminde bu görevine devam etti. Ancak fetihlere katılmak istediğini bildirince Hz.Ebubekir, Amr'ı Şam ve Mısır fetihlerine gönderdi. Mısır ve Kuzey Afrika'nın fetihlerindeki başarısından dolayı Hz. Ömer tarafından Mısır'a vali olarak atandı. Hz. Osman'ın ilk yıllarında göreve devam eden Amr h.26 yılında Hz. Osman tarafından azledildi. Hakem olayından sonra Mısır'a Muaviye taraından vali olarak atandı. Ancak aynı göreve Hz. Ali tarafından atanan Muhammed b. Ebubekir ile yaptığı mücadeleyi kazanan Amr b. As Mısır'a ikinci defa vali oldu. Mısır'da 90 yaşındayken h.43 yılında vefat etti. Hicaz yolu üzerinde bulunan "الفج" kasabasının "maktam المقطم" nahiyesine defnedildi.¹⁰⁰³

⁹⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/511

⁹⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/417

⁹⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/467

⁹⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/473

⁹⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/231

¹⁰⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/174; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/503

¹⁰⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/180; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/176

¹⁰⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/217

¹⁰⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/44; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/47, 9/499; Suyutî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.89; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.93

Cabir b. Üsâme el-Cühenî (جابر بن أسامة الجهني): Mısır'a yerleşti ve burada vefat etti.¹⁰⁰⁴

Cebr b. Abdullah el-Kıbtî (جبر بن عبد الله القبطي): Mısır Mukavkısı'nın Resulullah'a (sav) gönderdiği elçi. H.63'te vefat etti.¹⁰⁰⁵

Cemil b. Ma'mer b. Habib (جميل بن معمر بن حبيب): Mısır fethine katıldı. Hz. Ömer döneminde vefat etti.¹⁰⁰⁶

Ebu Basra el-Ğıfarî (أبو بصرة الغفاري): Mısır fethine katıldı. Kendine bir ev yaptı ve orada vefat etti. Maktam'a defnedildi.¹⁰⁰⁷

Ebu Musa el-Ğafikî (أبو موسى الغافقي): Mısır fethine katılıp Mısır'a yerleşti. H.58 yılında vefat etti.¹⁰⁰⁸

Kays b. Ebi'l-'As (قيس بن أبي العاص): Hz. Ömer Amr'a mektup yazarak, Kays'ı Mısır kadısı olarak tayin etmesini istedi. Mısır'ın ilk kadısı oldu. Kadı iken vefat etti.¹⁰⁰⁹

Muaviye b. Hudayc (معاوية بن حديج): Mısır ve İskenderiye fetihlerine katıldı. İfrikiyye fethine katıldı.¹⁰¹⁰ Muaviye ve Yezid dönemlerinde Mısır valiliği yaptı. Fitne olaylarında Hz. Osman taraftarlarındandı. H. 52'de vefat etti.¹⁰¹¹ Muaviye döneminde Sicilya adası üzerine yapılan seferin komutanlığını da Muaviye b. Hudayc yaptı.¹⁰¹²

Muhammed b. Ebi Bekr es-Sıddik (محمد بن أبي بكر الصديق): Hz. Ali ile beraber Cemel ve Sıffin'e katıldı. Sonra Hz. Ali tarafından Mısır'a emir olarak atandı. Muaviye tarafından aynı göreve Amr b. As atandı. Amr b. As komutasında bir askeri birlik ile yapılan savaşta Muhammed öldürüldü.¹⁰¹³

Muhammed b. Ebi Huzeyfe (محمد بن أبي حذيفة): Babası Ebu Huzeyfe Yemame'de şehit olunca Hz. Osman, Muhammed'i kendi yanına alıp büyüttü. Hilafeti döneminde Mısır'a gitmek için izin isteyince Muhammed'e izin verdi. Mısır'da halkı Hz. Osman aleyhine tahrik etmeye başladı. Sahâbe'den Muaviye b. Hudeyc ve Büsr b. Erta hariç bütün Mısır

¹⁰⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/315

¹⁰⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/332

¹⁰⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/369; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.42

¹⁰⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/30; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.115

¹⁰⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/254; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.123

¹⁰⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/413; İbn Hacer, İbn Sa'd'tan alıntı yapmasına rağmen İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında böyle bir isme rastlamadım.; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.95

¹⁰¹⁰ Ebu'l-Arab, *Tabakatu Ulemai İfrikiyye ve Tunus*, s.76

¹⁰¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/161; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/508; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.106; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.94

¹⁰¹² Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s.337

¹⁰¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/221; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s.327; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.40

halkı Muhammed'e biat etmeye başladı. Hz. Ali Hilafete geçince Muhammed'in valiliğini devam ettirdi. Muaviye'nin Mısır üzerine yürümesiyle beraber öldürüldü.¹⁰¹⁴

Temim b. İyas (تميم بن إياس): Mısır fethine katıldı. Fetih sırasında şehit oldu.¹⁰¹⁵

Ukbe b. Amir el-Cühenî (عقبة بن عامر الجهني): Resulullah'ın vefatından sonra Şam ve Mısır fetihlerine katıldı. Sıffin'de Muaviye ile beraberdi. Muaviye tarafından Mısır valiliğine atandı. Burada kendisine bir ev yaptı. Muaviye Ukbe'yi azletmek isteyince Rodos adasına sefere gönderdi. Muaviye'nin son dönemlerinde Mısır'da vefat etti. Maktam'a defnedildi.¹⁰¹⁶

2.1.1. İskenderiyye

İskenderiye'de vefat edenler

Mustevrid b. Şeddad (مستورد بن شداد): İskenderiye'de vefat etti.¹⁰¹⁷

Utbe b. Ebi Süfyan (عتبة بن أبي سفيان): Kardeşi Muaviye tarafından Taif valisi olarak atandı. H.41 yılında Abdullah b. Amr b. As'ın azlinden sonra Mısır'a atandı. İskenderiye'de vefat etti.¹⁰¹⁸

Berta b. Esved b. Abdi Şems (برتا بن الأسود بن عبد شمس): Mısır fethine katıldı. İskenderiyye savaşında şehit oldu.¹⁰¹⁹

İskenderiye'ye yerleşenler

Ebu Dubeys el-Cühenî (أبو الضبيس الجهني): İskenderiye'ye yerleşti. Muaviye'nin hilafetinin son dönemlerinde vefat etti.¹⁰²⁰

Abdu Ruda (عبد رضا): Künyesi Ebu Miknef'tir. Nesebi kaynaklarda zikredilmemiş. İskenderiye'nin bir nahiyesine yerleşti.¹⁰²¹

Alkame b. Yezid b. Ömer (علقمة بن يزيد عمر): Resulullah döneminde Medine'ye gelip Müslüman olduktan sonra Yemen'e döndü. Sonra Medine'ye geldi. Mısır fethine

¹⁰¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/75; Taberî, *Tarih*, 3/61

¹⁰¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/277

¹⁰¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/465; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/261, 9/503; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.94

¹⁰¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/125; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.95

¹⁰¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/156

¹⁰¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/217

¹⁰²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/150

¹⁰²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/374

katıldı. Muaviye döneminde Utbe b. Ebi Süfyan tarafından İskenderiye'ye vali olarak atandı.¹⁰²²

2.1.2. Feyyum

Feyyum (الفيوم) Mısır'da İskenderiye yakınlarında bir köy.¹⁰²³

Hubeyb b. Muğfil el-Ğıfarî (هيب بن مغفل): Hz. Osman'ın şehadetinden sonra fitneden uzak kalmak amacıyla Meryut ile Feyyum arasındaki vadiye yerleşti. Burada yaşadığı için daha sonra vadi, Hubeyb vadisi olarak isimlendirildi.¹⁰²⁴

2.1.3. Münye

Mesruh b. Sender (مسروح بن سندر): Mısır fethine katıldı. Hz. Ömer tarafından kendisine Münye köyü ikta olarak verildi. Abdulaziz b. Mervan'ın Mısır valiliği döneminde Münye'de vefat etti.¹⁰²⁵

2.1.4. Taha

Yukarı Mısır bölgesinde yirmi civarında köy bulunmaktadır. Taha(طحا) da, Kuzey kısmında, Nil'in batısında yer alan bir köydür.¹⁰²⁶

Muhacir (المهاجر): Ümmü Selem'nin kölesi. Ebu Huzeyfe künyesiyle de bilinir. Mısır fethine katılıp kendisine bir ev yaptı. Daha sonra Taha'ya yerleşip vefat edene kadar burada yaşadı.¹⁰²⁷

2.1.5. Berellüs

İskenderiye tarafında Nil'in kenarında bir yer. Herevî, Berellüs'te vefat eden on iki sahabinin kabri olduğunu ancak isimlerinin bilinmediğini söyler.¹⁰²⁸

Aiz b. Sa'lebe (عائذ بن ثعلبة البلوي): Mısır fethine katıldı. Berellüs'te h.53 yılında şehid edildi.¹⁰²⁹

¹⁰²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/492; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.87

¹⁰²³ el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 4/286

¹⁰²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/398; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.110

¹⁰²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/125; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s. 104

¹⁰²⁶ el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 4/22, 5/139

¹⁰²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/211; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.108

¹⁰²⁸ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldan*, 1/402

¹⁰²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/131; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.72

2.2. İFRİKİYYE

Bugün Tunus'tan Fas'a kadar olan bölgenin adı. İfrikiyye'nin fethi Hz. Osman döneminde h.27, 28, 29 yılında Mısır valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh tarafından hazırlanan bir ordu ile İfrikiyye'nin fethine başlandı. Trablus'tan Tanca ve Akube'ye kadar ilerlediler. Abdullah b. Sa'd İfrikiyye patriği antlaşma imzaladıktan sonra Mısır'a döndü. Yerine kimse tayin edilmedi. Muaviye döneminde Mısır'a atanan Muaviye b. Hudayc h.50 yılında Ukbe b. Nafi'yi İfrikiyye'ye gönderdi.¹⁰³⁰

İfrikiyye fethine katılan sahabiler arasında şunlar vardır: Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. As, Hamza b. Amr el-Eslemî, Seleme b. Ekva', Bilal b. Haris el-Müzenî, Ka'b b. Amr, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Abdurrahman b. Ebibekr es-Sıddik, Rebia b. İbad ed-Düelî, Ziyad b. Haris es-Sudaî, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh, Muaviye b. Hudayc, Büsr b. Ertâ, Abdurrahman b. Subayha, Amr b. Avf el-Müzenî¹⁰³¹

İfrikiyye'de vefat edenler

Abdurrahman b. Abbas b. Abdulmutalib (عبد الرحمن بن العباس): İfrikiyye'de şehit oldu.¹⁰³²

Ebu Rimse el-Belevî (أبو رمثة البلوي): Mısır'a yerleşti. İfrikiyye'de vefat etti.¹⁰³³

Ebu Zem'a el-Belevî (أبو زمعة البلوي): Mısır'a yerleşti. İfrikiyye fetihlerine katıldı. İfrikiyye'de vefat etti.¹⁰³⁴

Haris b. Habib b. Huzeyme (الحارث بن حبيب بن خزيمة): Mısır'a yerleşti. İfrikiyye'de Mabed b. Abbas ile birlikte şehit oldu.¹⁰³⁵

Ma'bed b. Abbas b. Abdulmuttalib (معبد بن العباس): Hz. Osman döneminde h.35'te İfrikiyye'de şehit olduğu rivayet edilir. Bir rivayete göre ise Muaviye döneminde şehit oldu. Zira Hz. Ali döneminde Mekke valiliği yaptı.¹⁰³⁶

Müneyzir el-Eslemî (المنير الأسلمي): İfrikiyye'ye yerleşti. Endülüs'e gittiği de rivayet edilir.¹⁰³⁷

¹⁰³⁰ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s.327-329; Özkuyumcu, Nadir, "İfrikiyye" mad. TDVİA

¹⁰³¹ Ebu'l-Arab, *Tabakatu Ulemai İfrikiyye ve Tunus*, s.73-76

¹⁰³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/144; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.81

¹⁰³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/94; Sağanî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.139; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.118

¹⁰³⁴ Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.119; Ebu'l-Arab, *Tabakatu Ulemai İfrikiyye ve Tunus*, s.77; İbn Hacer, *el-İsâbe*'de zikretmekle beraber vefat yeri belirtmemiş.

¹⁰³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/416; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.44

¹⁰³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/231; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 328

Ukbe b. Nafi' el-Fihrî (عتبة بن نافع): Mısır fethine katıldı. Yezid b. Muaviye tarafından Mağrib'e atandı. Burada Kayrevan şehrini inşa etti. İfrikiyye fethine katıldı. Burada Berberîler tarafından h.63 yılında şehit edildi.¹⁰³⁸

2.2.1. Berka

Bugünkü Libya sınırları içinde bulunan Bingazi ile Derne şehirleri arasında, Cebeli Ahdar dağlarından Akdeniz'e doğru yarımada şeklinde uzanan bölgenin adı. Hz. Ömer döneminde İskenderiye'yi h.21 yılında fetheden Amr b. As, Kuzey Afrika kıyıları boyunca Berka'ya doğru yöneldi. Ukbe b. Nafi'yi Berka'ye gönderdi. Yapılan antlaşma ile Berka halkı cizye vermeyi kabul etti. Daha sonra idareye sahabeden Ruveyfa' b. Sabit getirildi.¹⁰³⁹

Züheyr b. Kays el-Belevî (زهير بن قيس البلوي): Mısır fethine katılıp Mısır'a yerleşti. Mısır valisi Abdulaziz b. Mervan tarafından İfrikiyye'ye tayin edildi. Züheyr Tunus'u fethettikten sonra Berka'ya döndü. Züheyr burada irşad faaliyetlerinde bulundu. Berka'dan ayrılırken Rumların sahile çıktıklarını gördü. Yapılan çarpışmada yanındakilerle beraber h.76 yılında şehit oldu.¹⁰⁴⁰

Ruveyfa' b. Sabit el-Ensarî (رويفع بن ثابت): Mısır'a yerleşti. Muaviye tarafından h.46 yılında Trablus'a vali olarak atandı. İfrikiyye savaşlarına katıldı. Berka valiliğine atandı. Burada valilik yaparken h.56 yılında vefat etti.¹⁰⁴¹

3. ŞAM BÖLGESİ

3.1. ŞAM

Kaynaklarda “Şam” bazen Dımaşk bazen de bölge olarak zikredilmiştir. Bu bölümde vefat ve yerleşim yeri Şam olarak zikredilip şehir ismi belirtilmeyen sahabeyi aldık.

Şam'da vefat edenler

Abdullah b. Amr b. As (عبد الله بن عمرو بن العاص): Mısır fethinde bulundu. Şam'da 72 yaşında iken h.65'te vefat etti. Mekke, Taif ve Mısır'da vefat ettiği de rivayet edilir.¹⁰⁴²

¹⁰³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/210

¹⁰³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/158; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.86

¹⁰³⁹ Bilge, Mustafa L., “Berka” mad. TDVİA; Belazûrî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.321; Yakubî, *Büldân*, s.115

¹⁰⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/229; Belazûrî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.328; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.59

¹⁰⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/183; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.95

¹⁰⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/261; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/82, 9/500; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.79; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.93

Abdullah b. Büsr el-Mazni (عبد الله بن بسر): 94 yaşında iken h.88 yılında Şam'da vefat etti. Vefat tarihinin h.96 olduğu rivayetleri de var. Şam'da vefat eden son sahabilerdendir.¹⁰⁴³

Abdullah b. Ebi Mirdas (عبد الله بن أبي مرداس): Şam'da vefat etti.¹⁰⁴⁴

Abdullah b. Havale (عبد الله بن حوالة): Şam'da h.80 yılında vefat etti.¹⁰⁴⁵

Abdullah b. Üneys el-Cüheni (عبد الله بن أنيس): Mısır ve İfrikiyye fetihlerinde bulundu. Şam'da h.54'te vefat etti.¹⁰⁴⁶

Amir b. Malik b. Üheyb (عامر بن مالك بن أهيب): Hz. Ömer döneminde Şam'da vefat etti.¹⁰⁴⁷

Ayyaş b. Ebi Rebia (عياش بن أبي ربيعة): Resulullah'ın vefatından sonra Şam'a yerleşti. Hz. Ömer döneminde Şam'da vefat etti. Yemame ve Yermük'te şehit olduğu da rivayet edilir.¹⁰⁴⁸

Ebu İnebe el-Havlanî (أبو عنبئة الخولاني): Şam'a yerleşti. Şam'da vefat etti.¹⁰⁴⁹

Ebu Sa'lebe (أبو ثعلبة الخشني): Şam'a yerleştiği kesin olmakla beraber Humus ve Dareyya¹⁰⁵⁰ olması ihtilafıdır. Sıfın savaşına katılmayıp fitneden uzak durdu. Muaviye'nin ilk dönemlerinde h.75 yılında vefat etti.¹⁰⁵¹

Hani b. Malik el-Hemedani (هاني بن مالك): Yemen'den Resulullah'a geldi ve Müslüman oldu. Hz. Ebubekr Şam'a asker gönderince onlarla beraber gitti. Şam'a yerleşti ve h.68'de vefat etti.¹⁰⁵²

İyaz b. Ğanem b. Züheyr (عياض بن غنم): Bedir ve Uhud ehlinden. Şam ve Cezire fetihlerine katıldı. Ruha, Harran ve Rakka'yı fethetti. H.20'de Şam'da vefat etti.¹⁰⁵³

Ka'b b. Malik b. Ebi Ka'b (كعب بن مالك بن أبي كعب): Tebuk gazvesine özürsüz olarak katılmayıp haklarında ayet nazil olan üç sahâbeden biri. Fitne olaylarından uzak durdu. Muaviye döneminde h.50 yılında Şam'da vefat etti.¹⁰⁵⁴

Sehl b. Hanzaliyye (سهل بن الحنظلية): Şam'a gitti. Orada vefat etti.¹⁰⁵⁵

¹⁰⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/161; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/416; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.92

¹⁰⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/284

¹⁰⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/186; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/417

¹⁰⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/156; Suyûtî, *Dürri's-Sehâbe*, s.73; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.94

¹⁰⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/126

¹⁰⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/109; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/5; İbn Sa'd, Ayyaş'ın Şam'dan Mekke'ye dönüp burada vefat ettiğini söyler.

¹⁰⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/191; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/439

¹⁰⁵⁰ Dimaşk'ın büyük köylerinden birisi. Bkz. Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 2/431

¹⁰⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/39; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/419; Ravdatu'r-Riya fî men düfine bi-dareyya s. 101

¹⁰⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/393; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/440

¹⁰⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/114; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/94

¹⁰⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/483; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/393

Utbe b. Süheyl (عتبة بن سهيل): Ailesiyle beraber Şam'a gitti. Şam'da vefat etti.¹⁰⁵⁶

Zeyd b. Amr b. Nufeyl (زيد بن عمرو): Şam'a gitti. Şam yakınlarında öldürüldü.¹⁰⁵⁷

Şam'a yerleşenler

'Aiz b. Kurt (عائذ بن قرط): Şam'a yerleşti.¹⁰⁵⁸

Abdurrahman b. Kurt es-Sumali (عبد الرحمن بن قرط الشمالي): Suffa ehlinde. Şam'a yerleşti. Hz. Ömer döneminde Humus valiliği yaptı.¹⁰⁵⁹

Amr b. Harice (عمرو بن خارجة): Şam'a yerleşti.¹⁰⁶⁰

Amr el-Bukaî (عمرو البكائي): Mervan b. Hakemle beraber Mısır'a geldi. Daha sonra Şam'a yerleşti.¹⁰⁶¹

Atiyye b. Urve (عطية بن عروة): Şam'a yerleşti.¹⁰⁶²

Demra b. Sa'lebe (ضمرة بن ثعلبة): Şam'a yerleşti.¹⁰⁶³

Ebu Amir el-Eşarî (أبو عامر الأشعري): Şam'a yerleşen Yemen kabilelerinden birine mensuptur. Abdülmelik b. Mervan döneminde vefat etti.¹⁰⁶⁴

Ebu Cum'a el-Ensarî (أبو جمعة الأنصاري): Şam'da oturdu. Mısır fethine katıldı.¹⁰⁶⁵

Ebu Kebşe (أبو كبشة الأنماري): Şam'a yerleşti.¹⁰⁶⁶

Ebu Malik el-Eşari (أبو مالك الأشعري): İsmi ihtilaflıdır. Künyesiyle meşhurdur. Resulullah'tan birçok rivayeti var. Şam'a yerleşti. H.18 yılında vefat etti.¹⁰⁶⁷ Vefat yeri belirtilmemekle beraber Şam olması muhtemeldir.

Ebu Muhammed el-Ensarî (أبو محمد الأنصاري): Dareyya'ya yerleşti. Mısır fethine katıldı. Hz. Ömer döneminde vefat etti.¹⁰⁶⁸

Ebu Rehm (أبو رهم): Kufelidir. Şam'a yerleşti.¹⁰⁶⁹

Ebu Ruveyha (أبو رويحة الخثعمي): Hicret esnasında Resulullah Bilal Habeşi ile kardeş yaptı. Bilal ile beraber Şam'a yerleşti.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/405

¹⁰⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/413

¹⁰⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/251

¹⁰⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/133

¹⁰⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/362

¹⁰⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/28

¹⁰⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/76

¹⁰⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/459

¹⁰⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/58

¹⁰⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/167

¹⁰⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/44; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.94

¹⁰⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/223

¹⁰⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/275, 9/403; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/233; İbn Asakir, *Tarihu Dımaşk*, 67/187

¹⁰⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/239

¹⁰⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/96

- Ebu Said el-Enmarî** (أبو سعيد الأنماري): Şam'a yerleşti.¹⁰⁷¹ Humus olabilir.
- Ebu Seyyare el-Muteayyî** (أبو سيارة المتعي): Şam'a yerleşti.¹⁰⁷²
- Ebu Vehb el-Cüşemî** (أبو وهب الجشمي): Şam'a yerleşti.¹⁰⁷³
- Ebu Zühayr en-Nümeyrî** (أبو زهير النميري): Şam'a yerleşti.¹⁰⁷⁴
- Ebu'l-Ğadiye el-Cühenî** (أبو الغادية الجهني): Şam'a yerleşti. Ammar b. Yasir'i Sıffin'de şehit etti.¹⁰⁷⁵
- Ebu's-Şemus el-Belevî** (أبو الشموس البلوي): Şam'a yerleşti.¹⁰⁷⁶
- Enes el-Cühenî** (أنس الجهني): Şam'a yerleşti.¹⁰⁷⁷
- Esadu'l-Hayr** (أسعد الخير): Şam'a yerleşti.¹⁰⁷⁸
- Esved b. Efram el-Muharibî** (الأسود بن أصرم): Şam'a yerleşen sahabilerdendir. Şamlıların kendisinden rivayetleri vardır.¹⁰⁷⁹
- Evs b. Evs es-Sakefi** (أوس بن أوس): Şam'a yerleşti. Şamlıların kendisinden rivayetleri vardır.¹⁰⁸⁰ Vefat yeri ve tarihi zikredilmemiş.
- Fudale** [Resulullah'ın kölesi] (فضالة): Şam'a yerleşti.¹⁰⁸¹
- Ğaziyye b. Haris** (غزية بن الحارث): Şam'a yerleşti.¹⁰⁸²
- Ğudeyf b. Haris** (غضيف): Şam'a yerleşti.¹⁰⁸³
- Haccac b. Amir es-Sümalî** (حجاج بن عامر الشمالي): Humuslulardan sayılır. Şam'a yerleşti. Şamlıların kendisinden rivayetleri var.¹⁰⁸⁴
- Halid b. Hakim b. Hizam** (خالد بن حكيم): Şam'a yerleşti.¹⁰⁸⁵
- İrbad b. Sariye** (عرياض بن سارية السلمى): Suffa ashabından. Şam'a yerleşti. H.75 yılında vefat etti.
- Kays b. Zeyd b. Cebbar** (قيس بن زيد): Şam'a yerleşti. Şamlıların kendisinden rivayetleri var.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/97

¹⁰⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/119

¹⁰⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/132

¹⁰⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/292

¹⁰⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/105

¹⁰⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/204

¹⁰⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/139

¹⁰⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/116

¹⁰⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/57

¹⁰⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/68

¹⁰⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/124

¹⁰⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/346

¹⁰⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/312

¹⁰⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/314

¹⁰⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/468; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/455

¹⁰⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/9

Kubaysa b. Züeyb (قبیصة بن ذؤیب): Medinelidir. Şam'a yerleşti. Medine fakihlerindendir. 86'da vefat etti.¹⁰⁸⁷

Malik b. Ahmer (مالك بن أحمر): Şam'a yerleşti.¹⁰⁸⁸

Malik b. Mürare er-Ruhavi (مالك بن مرارة): Şam'a yerleşti.¹⁰⁸⁹

Medluk el-Fezari (مدلوك): Şam'a yerleşti.¹⁰⁹⁰

Mihran [Meymun el-Cezeri'nin babası] (مهران): Şam'a yerleşti.¹⁰⁹¹

Müdrık b. Haris el-Ğamıdi (مدرك بن الحارث الغامدي): Şam'a yerleşen Yemen kabilelerindendir.¹⁰⁹²

Müslüm b. Haris (مسلم بن الحارث): Şam'a yerleşti. Hz. Osman döneminde vefat etti.¹⁰⁹³

Nafi' b. Alkame (نافع بن علقمة): Şam'a yerleşti.¹⁰⁹⁴

Rafi' b. Umeyr (رافع بن عمير): Şam'a yerleşti.¹⁰⁹⁵

Said b. Mukarrin el-Murri (سعيد بن مقرن): Hz. Ebu bekr döneminde Şam'a gitti.¹⁰⁹⁶

Sehm b. Amr el-Esedi (سهم بن عمرو): Şam'a yerleşti.¹⁰⁹⁷

Süleyym b. Halede (سليم بن خلدة): Şam'a yerleşti.¹⁰⁹⁸

Şem'un (شمعون): Şam'a yerleşti.¹⁰⁹⁹

Şurahbil b. Evs (شرحبيل بن أوس): Şam'a yerleşti.¹¹⁰⁰

Talha es-Sülemi (طلحة السلمي): Şam'a yerleşti.¹¹⁰¹

Ubeyd b. Vehb (عبيد بن وهب): Şam'a yerleşti.¹¹⁰²

Umare b. Za'kere (عمارة بن زعكرة): Şam'a yerleşti.¹¹⁰³

Urs b. Kays (عرس بن قيس): Şam'a yerleştiği söylenebilir. Zira hadisleri Şamlıların yanındadır.¹¹⁰⁴

¹⁰⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/404

¹⁰⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/430

¹⁰⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/23

¹⁰⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/48

¹⁰⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/107

¹⁰⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/213

¹⁰⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/105

¹⁰⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/134

¹⁰⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/324

¹⁰⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/146

¹⁰⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/351

¹⁰⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/412

¹⁰⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/385

¹⁰⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/506

¹¹⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/487

¹¹⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/90

¹¹⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/404

¹¹⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/504

¹¹⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/442

Urve b. Ca'd (عروة بن الجعد): Şam fethine katıldıktan sonra Şam'a yerleşti. Hz. Osman Kufe'ye gönderdi.¹¹⁰⁵

Urve b. Muattab (عروة بن معتب): Şam'a yerleşti.¹¹⁰⁶

Yezid b. Esed b. Kurz (يزيد بن أسد): Hz. Ömer döneminde Şam'a gönderilen Müslümanlarla beraber idi. Hz. Osman'ın muhasarası sırasında Muaviye dört bin kişiyle Hz. Osman'ın yardımına gönderdi. Medine'ye geldiğinde Hz. Osman'ın şehid edildiğini gördü. Muaviye ile beraber Sıffin'e katıldı.¹¹⁰⁷

Yezid b. Şecere (يزيد بن شجرة): Şam'a yerleşen sahabilerdendir. H.58'de vefat etti.¹¹⁰⁸

Zaide b. Havale el-Anzi (زائدة بن حوالة): Şam'a yerleşti.¹¹⁰⁹

Züheyr b. Surad (زهير بن صرد): Şam'a yerleşti.¹¹¹⁰

3.2. DİMAŞK

Dımaşk'a yerleşenler

'Aizullah b. Ubeydullah b. Amr (عائذ الله بن عبيد الله): Ebu'd-Derda'dan sonra gelen Şam alimlerinden. Abdülmelik tarafından Dımaşk görevine atandı.¹¹¹¹

Abdullah b. Sa'd el-Ensari (عبد الله بن سعد الأنصاري): Dımaşk'a yerleşti. Halid b. Me'dan'ın kendisinden rivayetleri var.¹¹¹²

Abdurrahman b. Abdullah b. Ebi Akîl (عبد الرحمن بن عبد الله): Kufe valiliği yaptı. Sonra Mısır ve Cezire valiliği yaptı. Dımaşk'a döndü. Abdülmelik döneminde vefat etti.¹¹¹³

Amr et-Taî (عمرو الطائي): Dımaşk'a yerleşti.¹¹¹⁴

Dihye b. Halife el-Kelbi (دحية بن خليفة): Resulullah'ın Kayzer'e gönderdiği elçi. Dımaşk'a yerleşti. Muaviye dönemine kadar yaşadı.¹¹¹⁵

Ebu Kuhafe b. Ufeyf (أبو قحافة بن عفيف): Dımaşk'a yerleşti.¹¹¹⁶

Ebu Osman b. Senne (أبو عثمان بن سنة): Dımaşk'a yerleşti.¹¹¹⁷

¹¹⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/445

¹¹⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/449

¹¹⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/472

¹¹⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/483

¹¹⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/210

¹¹¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/225

¹¹¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/124

¹¹¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/212; İbn Asakir, *Tarihu Dımaşk*, 29/48

¹¹¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/144

¹¹¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/78

¹¹¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/108; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.94

¹¹¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/216

¹¹¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/201

Harmele b. Velid b. Muğire (حرملة بن الوليد): Dımaşk'ta bir arazi ikta olarak kendisine verildi.¹¹¹⁸

Muaviye b. Ufeyf el-Müzenî (معاوية بن عفيف المزني): Ebu Kuhafe'nin kardeşi. Dımaşk'ta evleri vardı.¹¹¹⁹

Nafi' b. Keysan (نافع بن كيسان): Dımaşk'a yerleşti. Hz. İsa'nın Dımaşk'a ineceği hadisini rivayet etti.¹¹²⁰

Sa'd b. Temim (سعد بن تميم): Dımaşk'a yerleşti.¹¹²¹

Ümeyme bt. Rukeyka (أميمة بنت رقيقة): Muaviye Dımaşk'a gönderdi. Burada kendisine bir ev yaptırdı.¹¹²²

Üseyd b. Uhayha (أسيد بن أحيحة): Şam'a yerleşti. Muaviye'nin yakın arkadaşlarından. İbnu'z-Zübeyr'i muhasara için Mekke'ye giden ordunun içinde idi.¹¹²³

Yezid b. Nubeyşe (يزيد بن نبیشة): Dımaşk fethine katıldı. Muaviye döneminde Dımaşk emirliğini yaptı.¹¹²⁴

Dımaşk'ta vefat edenler

Abdumuttalib b. Rebia (عبد المطلب بن ربيعة): Hz. Ömer dönemine kadar Medine'de idi. Daha sonra Dımaşk'a gidip oraya yerleşti. H.62 yılında vefat etti.¹¹²⁵

Abdurrahman b. Ğanm (عبد الرحمن بن غنم): Dımaşklıların fakihi idi. Dımaşk'ta h. 78 yılında vefat etti.¹¹²⁶

Cafer b. Ebi Süfyan (جعفر بن أبي سفيان): Dımaşk'ta h.50 yılında vefat etti.¹¹²⁷

Cündub b. Numan el-Ezdî (جندب بن النعمان الأزدي): Hz. Ömer döneminde kabilesi Ezd ile birlikte Şam'a gitti. Dımaşk'a yerleşti ve orada vefat etti.¹¹²⁸

Ebu'd-Derda (أبو الدرداء): Asıl adı Uveymir. Hz. Ömer döneminde Dımaşk kadılığına atandı. Kıbrıs seferine katıldı. H. 33 yıllarında vefat etti.¹¹²⁹ Ebu'd-Derda'nın İstanbul Eyüp'te, Üsküdar'da ve Konya/Ereğli'de birer makamı bulunmaktadır.¹¹³⁰

¹¹¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/482

¹¹¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/167

¹¹²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/324

¹¹²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/308

¹¹²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/24

¹¹²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/78

¹¹²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/490

¹¹²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/379

¹¹²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/360

¹¹²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/358

¹¹²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/379; İbn Asakir, *Tarihu Dımaşk*, 11/319

¹¹²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/107

¹¹³⁰ Yılmaz, Necdet-Coşkun, *İstanbul Sahâbeler*, İst. 2003, s.153

Ebu Fatıma el-Ezdî (أبو فاطمة الأزدي): Şam'a yerleşti. Mısır fethine katıldı. Şam'da vefat etti. Kabri Fudale b. Ubeyd'in kabri civarındadır.¹¹³¹

Fudale b. Ubeyd (فضالة بن عبيد): Şam'a yerleşti. Muaviye tarafından Dımaşk'a kadı olarak atandı. Dımaşk'ta h.53 veya 58'de vefat etti.¹¹³²

Ebu Haşim b. Utbe (أبو هاشم بن عتبة): Şam'a yerleşti. Sahabenin zahidlerindendi. Vefat edene kadar burada kaldı. Şam'da vefat etti.¹¹³³

Hayre bt. Ebi Hadred (خيرة بنت أبي حرد): Künyesi Ümmü Derda. Ebu Derda'dan önce Şam'da vefat etti.¹¹³⁴

Leclac el-Amirî (اللجلاج): Dımaşk'ta vefat etti.¹¹³⁵

Mervan b. Hakem b. Ebi'l-As (مروان بن الحكم): Hz. Osman'ın amca oğlu ve hilafeti döneminde katibi. Cemel'de Hz. Aişe saflarında, Sıffin'de Muaviye saflarında bulundu. Muaviye idaresinin Medine valiliğini yaptı. Sonra Mısır'a gitti. Dımaşk'ta h.65'de vefat etti.¹¹³⁶

Muaviye b. Ebi Süfyan (معاوية بن أبي سفيان): Mekke fethi yılında Müslüman olup Medine'ye geldi. Hz. Ebubekir döneminde Şam fetihlerine katıldı. Hz. Ömer döneminde kardeşi Yezid'in ölümü üzerine, kardeşinin yerine Şam valiliğine atandı. Hz. Osman döneminde bu görevine devam eden Muaviye, Hz. Ali'nin halife olması üzerine Hz. Ali'ye biat etmeyip kendi halifeliğini ilan etti. h.60 senesinin Receb ayında Dımaşk'ta vefat etti.¹¹³⁷

Vasile b. Eska' (واثلة بن الاسقع): Dımaşk'ta vefat eden son sahabilerdendir. Abdülmelik döneminde vefat etti.¹¹³⁸

3.2.1. Havran

Dımaşk'ın güneyinde bulunan nahiyelerinden birisi.¹¹³⁹ Burası “cünd” denilen müslüman ordugahlarından birisidir.

Alkame b. Ulase (علقمة بن علاثة): Hz. Ömer tarafından Havran valiliğine atandı. Vefat edene kadar burada yaşadı.¹¹⁴⁰

¹¹³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/209; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.122

¹¹³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/344

¹¹³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/271; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/41,9/410

¹¹³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/99

¹¹³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/9

¹¹³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/228; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/39; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.103

¹¹³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/163; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/15, 9/410

¹¹³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/436

¹¹³⁹ el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 2/317

Sa'd b. Ubade (سعد بن عبادَة): Hazrec'in reisi. Resulullah vefat edince hilafet arzusuna kapılıp Ebubekre biat etmedi. Hz.Ömer halife olunca Şam'a gitti. Havran'da, Busra'da ve Dımaşk yakınlarında Ğuta köyünde h.15 civarında vefat ettiği rivayetleri var.¹¹⁴¹

3.2.2. Mercü's-Süffer

Dımaşk ile Cevlan arasında yer alan bir sahra.¹¹⁴² Müslümanlarla Bizanslılar arasında Fihl savaşından sonra burada h.14 yılı Muharrem ayı başlarında bir savaş meydana geldi.¹¹⁴³

Halid b. Said (خالد بن سعيد بن العاص): Oğlu Said'le beraber Mercü's-Süffer'de şehit oldu.¹¹⁴⁴

Said b. Halid (سعيد بن خالد بن سعيد): Mercü's-Süffer'de yapılan savaşta şehit oldu.¹¹⁴⁵

Seleme b. Hişam el-Mahzumî (سلمة بن هشام المخزومي): Mercü's-Süffer'de şehit oldu.¹¹⁴⁶

3.2.3. Mercü Rahit

Dımaşk yakınlarında bir yer.¹¹⁴⁷ Burada Mervan ile Abdullah b. Zübeyr taraftarları arasında bir savaş meydana geldi.

Dahhak b. Kays b. Halid (الضحاک بن قيس الفهري): Muaviye ile beraber Dımaşk'ta idi. Muaviye, Dahhak'ı Kufe'ye vali olarak atadı. Daha sonra azledip Dımaşk valiliğine atadı. Yezid döneminde de devam etti görevine. Yezid'in ölümüyle Dahhak, İbn Zübeyr'e biat etti. Dımaşk'tan çıkmak durumunda kalan Dahhak, Mercü Rahit'te Mervan'ın askerleri tarafından şehit edildi.¹¹⁴⁸

Ma'n b. Yezid (معن بن يزيد): Kufe ve Mısır'ı gezdikten sonra Dımaşk'a yerleşti. Muaviye'nin yanında bulundu her zaman. Mercü Rahit'te şehit oldu.¹¹⁴⁹

Rebia el-Cüreşî (ربيعة الجرشي): Şam'a yerleşen sahabilerdendir. Şam'ın fakihlerindendi. İbn Zübeyr'e biat etmişti. Dahhak ile beraber Mercü Rahit'te h.64'te şehit oldu.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/486

¹¹⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/319

¹¹⁴² el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 3/413, 5/101

¹¹⁴³ Belazurî, *Fütühu'l-Büldan*, s.169

¹¹⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/13

¹¹⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/342

¹¹⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/377

¹¹⁴⁷ el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 5/101

¹¹⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/52; İbn Sa'd, *Tabakat*, 6/543

¹¹⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/189

¹¹⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/164

3.2.4. Mizze

Mizze, Dımaşk'a yarım fersah uzaklıkta büyük bir köy.¹¹⁵¹

Üsâme b. Zeyd b. Harise, Hz. Osman'ın şehadetinden sonra fitneden uzak durup, Dımaşk'ın Mizze kasabasına yerleşti. Vefatına kadar fitneden uzak durdu. Sonra Medine'ye döndü ve Medine'de vefat etti.¹¹⁵²

3.2.5. Raviye

Dımaşk yakınlarında bir köy.¹¹⁵³ Hamevî, sahabeden Ümmü Gülsüm'ün kabrinin de burada olduğunu söyler.

Müdrîk b. Ziyad (مدرک بن زیاد): Dımaşk'ın Raviye köyünde vefat etti. Oraya defnedilen ilk müslüman idi.¹¹⁵⁴

3.3. HUMUS

Orta Suriye'de Lübnan dağı ile Ensariye dağının ortasında bulunan bir şehirdir. Şehir h.16 yılında Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasındaki Müslüman ordusunun eline geçti. Yaklaşık olarak 500 kadar sahabinin buraya yerleştiği belirtilmektedir. Muaviye b. Ebi Süfyan h.26'da Humus'ta hâkimiyet kurarak burayı Şam'a bağladı. Şehir halkı Sıffin savaşında Hz. Ali'nin yanında yer aldı. Halid b. Velid'e atfedilen bir türbe Humus'ta bulunmaktadır.¹¹⁵⁵

Humus'ta vefat edenler

Abdurrahman b. Halid b. Velid (عبد الرحمن بن خالد): Humus'ta şehit oldu.¹¹⁵⁶

Amr b. Abese b. Halid (عمرو بن عبسة): Humus'a yerleşen sahabilerden. Humus'ta vefat etti.¹¹⁵⁷

Avf b. Malik (عوف بن مالك): Humus'a yerleşti. H.86 yılında vefat etti.¹¹⁵⁸

Büsr b. Cihâş (بسر بن جحاش): Humus'a yerleşti. Orada vefat etti.¹¹⁵⁹

¹¹⁵¹ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 5/122

¹¹⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/52

¹¹⁵³ Hamevî, *Büldân*, 3/21

¹¹⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/105; Hamevî, *Büldân*, 3/20

¹¹⁵⁵ Mantran, Robert, "Humus" mad. TDVİA

¹¹⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/140

¹¹⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/49; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/200, 9/406

¹¹⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/103; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.86

¹¹⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/222; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/430

Haccac b. İlat (الحجاج بن علاط): Humus'a yerleşti. Hz. Ömer döneminde vefat etti.¹¹⁶⁰
Vefat yeri belirtilmemekte Humus olması muhtemeldir. Oğlu Ubeydullah da Muaviye döneminde Humus valiliği yaptı.

Halid b. Velid (خالد بن الوليد): Humus'ta vefat etti. Medine'de vefat ettiği de söylenir.¹¹⁶¹

Havşeb (حوشب): Humus'ta vefat etti.¹¹⁶²

İrbaz b. Sariye (عرباض بن سارية): Suffa ehliendir. Humus'a yerleşti. İbnu'z-Zübeyr döneminde öldü.¹¹⁶³

Mikdad b. Madikerb (المقداد بن معديكرب): Humus'a yerleşti. 87'de vefat etti.¹¹⁶⁴

Muhallam b. Cessame (محلم بن جثامة): İbnu'z-Zübeyr döneminde Humus'ta vefat etti.¹¹⁶⁵

Nu'man b. Beşir (النعمان بن بشير): Fudale b. Ubeyd'den sonra Dımaşk kadılığı yaptı. Muaviye tarafından Kufe'ye vali olarak görevlendirildi. Kufelilerin kendisinden çokça rivayetleri vardır. Hz. Osman taraflarındandı. Valilikten azledilince Şam'a döndü. Yezid b. Muaviye döneminde Humus valisi idi. Yezid ölünce önce İbn Zübeyr'e biat etti. Sonra kendi halifeliğini ilan etti. Ancak Mervan b. Hakem tarafından Humus'ta h.65'de öldürüldü.¹¹⁶⁶

Said b. Amir b. Hizyem (سعيد بن عامر): Hz. Ömer döneminde Humus valiliği yaptı. Valiliği sırasında H.20'de vefat etti.¹¹⁶⁷

Sevban b. Bücdüd [Resulullah'ın kölesi] (ثوبان): Resulullah'ın vefatından sonra Remle'ye yerleşti. Mısır fethine katıldı. Bir süre Mısır'da kaldı. Sonra Humus'a döndü ve burada h.54'te vefat etti.¹¹⁶⁸

Südeyy b. Aclan[Ebu Ümame el-Bahilî] (صدي بن عجلان): Künyesiyle meşhurdur. Mısır'a yerleşti. Sonra Humus'a geçip buraya yerleşti. Humus'ta vefat etti.¹¹⁶⁹

Şeddad b. Evs (شدداد بن أوس): Humus'a yerleşti. H.58'de vefat etti.¹¹⁷⁰

¹¹⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/469

¹¹⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/23; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/26, 9/398

¹¹⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/541

¹¹⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/441

¹¹⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/196

¹¹⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/70

¹¹⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/342; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/176

¹¹⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/347

¹¹⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/304; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/296; Suyûtî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.35

¹¹⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/14

¹¹⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/483; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.85

Umeyr b. Sa'd b. Ubeyd (عمير بن سعد): Hz. Ömer, Humus'a vali olarak görevlendirdi. Vefat edene kadar burada kaldı. Vefat tarihi ihtilaflıdır; Muaviye döneminde ve Hz. Ömer döneminde vefat ettiği söylenir.¹¹⁷¹

Utbe b. Abd es-Sülemî(عتبة بن عبد): Humus'a yerleşti. Şam'da h.87 yılında vefat etti. Şam'da vefat eden son sahabilerdendir.¹¹⁷²

Vahşi b. Harb (وحشي بن حرب الحبشي): Yermük savaşına katıldı. Humus'a yerleşti ve Hz. Osman döneminde burada vefat etti.¹¹⁷³.

Humus'a yerleşenler

Humus'a yerleştiği belirtilen, ancak vefat yeri ve tarihi hakkında fazla bilgi verilmeyen sahabilerin sadece isimlerini vermekle yetindik. Bunlar;

Abdu Hayr el-Hımyeri¹¹⁷⁴, Abdullah b. Abd b. Abid¹¹⁷⁵, Abdullah b. Berrac¹¹⁷⁶, Abdullah b. Muaviye¹¹⁷⁷, Abdullah b. Süfyan el-Ezdi¹¹⁷⁸, Abdullah b. Şibl b. Amr¹¹⁷⁹, Abdurrahman b. 'Aiz es-Sümalî¹¹⁸⁰, Abdurrahman b. Ebi Amire¹¹⁸¹, Abdurrahman b. Şibl¹¹⁸², Affan b. Büceyr¹¹⁸³, Amr b. Abdullah el-Hadramî¹¹⁸⁴, Amr b. Muaviye¹¹⁸⁵, Behir el-Enmarî¹¹⁸⁶, Bekr b. Haris el-Enmarî¹¹⁸⁷, Büsr b. Abdurrahman el-Hadramî¹¹⁸⁸, Cabir b. Erzak el-Ğadiri¹¹⁸⁹, Ebu Azebe¹¹⁹⁰, Ebu Menka'a¹¹⁹¹, Ebu Selam(Resulullah'ın hizmetçilerinden)¹¹⁹², Ebu Suad el-Hımsî¹¹⁹³, Ebu Sükeyne/Sekine¹¹⁹⁴, Evs b.

¹¹⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/88; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 46/478

¹¹⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/413; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/416; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 38/275

¹¹⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/443

¹¹⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/318

¹¹⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/243

¹¹⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/191

¹¹⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/292

¹¹⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/213

¹¹⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/220

¹¹⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/342

¹¹⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/355

¹¹⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/339

¹¹⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/461

¹¹⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/47

¹¹⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/67

¹¹⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/209

¹¹⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/243

¹¹⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/223

¹¹⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/315

¹¹⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/196

¹¹⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/252

¹¹⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/125

¹¹⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/115

¹¹⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/124

Şurahbil¹¹⁹⁵, Ğuneym b. Osman¹¹⁹⁶, Habis b. Sa'd el-Yemanî¹¹⁹⁷, Halid Ezrak el-Ğadirî¹¹⁹⁸, Hanzala b. Ebi Hanzala es-Sakefî¹¹⁹⁹, Haraşa b. Haris¹²⁰⁰, Keysan¹²⁰¹, Kubas¹²⁰², Kudame b. Abdullah¹²⁰³, Liha¹²⁰⁴, Mezbub et-Tenuhî¹²⁰⁵, Muhriz b. Esid¹²⁰⁶, Nebhan¹²⁰⁷, Nehik/Nüheyk b. Süreym¹²⁰⁸, Numan b. Raviye¹²⁰⁹, Nüfeyr b. Malik¹²¹⁰, Osman b. Osman es-Sakefî¹²¹¹, Rafi' b. Said el-Ensari¹²¹², Seleme b. Nufeyl¹²¹³, Sinan b. Ravh¹²¹⁴, Süfyan b. Ziyad el-Hımsi¹²¹⁵, Süheym b. Hufaf¹²¹⁶, Şeddad b. Şurahbil¹²¹⁷, Şihab el-Kuraşî¹²¹⁸, Uteyye b. Büsr¹²¹⁹, Ziyad el-İlhanî¹²²⁰

3.4. ÜRDÜN

Ürdün, Şam bölgesinin beş büyük eyaletinden birisidir. Ğur, Taberiyye, Sur, Beysan, Beytu Re's, Ceder, Sefurya ve Akka'yı içine alan bölgenin adıdır.¹²²¹

Ürdün'de vefat edenler

Abdullah b. Sa'dî (عبد الله بن السعدي): Mekke'nin fethinde Müslüman oldu. Ürdün'e yerleşti ve h.57'de vefat etti.¹²²² Dımaşk'ta vefat ettiği de rivayet edilir.¹²²³

Amir b. Ebi Amir (عامر بن أبي عامر): Şam'a yerleşti. Ürdün'de vefat etti.¹²²⁴

¹¹⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/132

¹¹⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/318

¹¹⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/410; Suyûtî, *Dürri's-Sehâbe*, s.44

¹¹⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/27

¹¹⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/536

¹²⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/38

¹²⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/494

¹²⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/366

¹²⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/376

¹²⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/112

¹²⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/108

¹²⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/67

¹²⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/330

¹²⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/365

¹²⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/344

¹²¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/359

¹²¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/425

¹²¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/142

¹²¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/377

¹²¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/398

¹²¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/356

¹²¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/299

¹²¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/483

¹²¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/511

¹²¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/458

¹²²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/235

¹²²¹ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 1/147

¹²²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/212

¹²²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/411

¹²²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/118; İbn Asakir, *Tarihu Dımaşk*, 25/432

3.4.1. Fahl

Müslümanlarla Rumlar arasında bir savaşın yapıldığı, Şam'da bir yer.¹²²⁵ Yunanlılarda “Pella” olarak adlandırılan şehir, bugün Şeria nehri yakınlarında, Baysan'ın güneydoğusunda harabe halindedir.¹²²⁶ Ecnadin muharebesinden 6 ay sonra 13/635 yılının Zilkade ayında vuku bulmuştur. Müslümanlar Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasında, Şeria'nın doğusunda toplanmış olan Bizanslılara “Fahl” civarında hücum etmişlerdir. Müslümanlar, Şeria nehrini geçmeyi başarınca şehir de teslim olmuştur.¹²²⁷ İslam coğrafyacıları Fahl'ı Ürdün bölgesi şehirleri arasında sayarlar.¹²²⁸

Saib b. Haris b. Kays (السائب بن الحارث بن قيس): Şam yakınlarında Bizanslılarla Müslümanlar arasında yapılan Fahl savaşında şehit oldu.¹²²⁹

Abdurrahman b. Umare (عبد الرحمن بن عمارة بن الولد): Hakkında fazla bilgi olmayıp sadece Fahl savaşında şehit olduğu bilinmektedir. İbn Hacer dışında hiç kimsenin zikretmemesi İbn Hacerin de dikkatini de çekmiş olmalı ki; isminin değiştirilmiş olabileceğini Abdurrahman olarak bilinmeyebileceğini söyler.¹²³⁰

Faid b. Umare b. Velid (فائد بن عمارة بن الولد): Fahl savaşında şehit oldu.¹²³¹ İbn Hacer yukardaki sahabeden bahsederken ismini değiştirmiş olabilir diyor. Muhtemelen bu sahabe ile yukardaki sahabe aynıdır.

Hişam b. Ukbe b. Umare b. Velid (هشام بن عتبة بن عمارة): Fahl vakasında şehit oldu.¹²³²

Mabed b. Amr et-Temimi (معبد بن عمرو التميمي): Fahl vakasında şehit oldu. Ecnadeyn'de şehit olduğu da rivayet edilir.¹²³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*'de aynı isimle başka birisinin de Fahl'da şehit olduğunu söyler. Başka bilgi vermez. Muhtemelen aynı kişidir.

¹²²⁵ Hamevi, *Mu'cemu'l-Buldân*, 4/237 “Fihl” ve “fuhul” şeklinde okuyanlar da vardır. Hamevi; “Fahl”ın Arapça bir kelime olmadığını, yabancı bir kelime olduğunu zannediyorum” der.

¹²²⁶ Fr. Buhl, “Fahl”, MEBIA.; Farukî, Raci ve Lamia, *İslam Kültür Atlası*, s.239

¹²²⁷ Belazurî, *Fütühu'l-Büldan*, s.165

¹²²⁸ Fr. Buhl, “Fahl”, İA.

¹²²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/287; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/182; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 20/95; Naci Subha, *Şühedau's-Sahabe ve A'lamuhum fi Filistin*, s.119; Sağani, *Dürrü's-Sehâbe*, s.45

¹²³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/354

¹²³¹ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 48/220

¹²³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/407

¹²³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/173

3.5. FİLİSTİN

Filistin; Remle, Beytu'l-Makdis, Askalan, Beyt Cebrin, Gazze, Arsuf, Kaysariyye, Nablus, Eriha ve Yafa şehirlerini kapsayan bölgenin adıdır.¹²³⁴

3.5.1. Filistin

Filistin'e yerleştiği zikredilip hangi şehirde olduğu belli olmayanlar.

Abdurrahman b. Abd (عبد الرحمن بن عبد): Filistin valiliği görevinde bulundu.¹²³⁵

Abdurrahman b. Udeys (عبد الرحمن بن عديس): Mısır fethine katıldı. Orada kaldı, Hz. Osman'a karşı Mısır'dan Medine'ye giden kafilenin reisiydi. Filistin'de öldürüldü.¹²³⁶

Bişr b. Akrebe el-Cühenî (بشر بن عقربة): Filistin'e yerleşti. Filistin yakınlarında bir köyde h.85'te vefat etti.¹²³⁷

Cemre b. Avf (جمرة بن عوف): Filistin'e yerleşen sahabilerdendir. Çocuklarının kendisinden rivayetleri var.¹²³⁸

Ebu Meryem Filistinî (أبو مريم الفلسطيني): Filistin'e yerleşti.¹²³⁹

Rebia b. Amir b. Bicad (ربيعة بن عامر): Filistin ehlinde sayılır.¹²⁴⁰

Revh b. Zinba' (روح بن زنباع): Filistin emirliği yaptı. H.84'te vefat etti.¹²⁴¹

Sem'un (سمعون): Filistin'e yerleşti.¹²⁴²

Ubade b. Eşyeb (عبادة بن الأشيب): Filistinlilerden sayılır.¹²⁴³

Zü'l-Esabi' el-Cühenî (ذو الأصابع): Filistin'e yerleşti.¹²⁴⁴

3.5.2. Beyt Cebrin

İsminin bir halk etimolojisine göre Beyt Cibril olduğu da rivayet edilir. Beytu'l-Makdis ile Gazze arasında, Gazze'ye daha yakın olan bir belde.¹²⁴⁵ Hz. Ebubekir döneminde

¹²³⁴ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 4/274

¹²³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/348

¹²³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/351

¹²³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/229; Naci Subha, s. 53; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/223, İbnu'l-Esir vefat yeri ve tarihi zikretmemiş.

¹²³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/366; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/349; Naci Subha, s.69

¹²³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/242; Naci Subha, s.205

¹²⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/162; Naci Subha, s.110

¹²⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/185

¹²⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/396; Naci Subha, s.132

¹²⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/141; Naci Subha, s.163

¹²⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/123; Naci Subha, s.108

¹²⁴⁵ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 1/519

Amr b. As tarafından fethedildi. Şehir bir çok savaflara şahit olmuş ve bugün bir köyden başka bir şey değildir. Sadece tarihi bir harabe halinde bulunmaktadır.¹²⁴⁶

Berze b. Zeyd el-Cüzamî (برذع بن زيد): Kardeşleri Süveyd ve Rüfa'a ile beraber Beyt Cibrin'e yerleşti.¹²⁴⁷

Fakeh b. Amr ed-Dari (الفاكه بن عمرو): Filistin'de Beyt Cibrin'e yerleşti. Ve orada vefat etti.¹²⁴⁸

Uneyf b. Melle el-Cuzami (أنيف بن ملة): Remle'ye yerleşti. Beyt Cibrin'de vefat etti.¹²⁴⁹

Rebia b. Seken (ربيعة بن السكن): Filistin'e yerleşti. Beyt Cibrin'de vefat etti.¹²⁵⁰

Suveyd b. Zeyd el-Cuzami (سويد بن زيد): Filistin'e yerleşti. Beyt Cibrin'de vefat etti.¹²⁵¹

Temim b. Evs b. Harise (تميم بن أوس بن حارثة): Temim-i Dari diye meşhurdur. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Şam'a gitti. Filistin'e yerleşti. Resulullah (عينون) köyünü ikta olarak vermişti. Şam'da vefat etti. Kabri Beyt Cibrin'dedir.¹²⁵²

3.5.3. Beytu'l-Makdis

Üç ilahi dinde de önemli bir yere sahip olan ve kutsal sayılan bir Filistin şehri. Lut gölünün 24 km. batısında, Akdeniz kıyılarına 52 km. mesafede bulunmaktadır. "Beytu'l-Makdis" başlangıçta mabedi ifade ederken zamanla şehrin tamamı için kullanılmıştır. Mabedin alanı ise "harem" diye adlandırılmıştır.¹²⁵³

Abdullah b. Amr b. Kays (عبد الله بن عمرو بن قيس): Beytu'l-Makdis'e yerleşti. Filistin'de vefat eden son sahabelerdendir.¹²⁵⁴

Selame b. Kayser (سلامة بن قيصر): Mısır'a yerleşti. Beytu'l-Makdis'te vefat etti. Kabri buradadır.¹²⁵⁵

¹²⁴⁶ Buhl, Fr., "Beyt Cebrin" mad. MEBİA. II/589; TDVİA'da "Beyt Cebrin" maddesi bulunmamaktadır.

¹²⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/217; Naci Subha, s.51

¹²⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/332; Naci Subha, s.207

¹²⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/122

¹²⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/161; Naci Subha, s.109

¹²⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/423; Naci Subha, s.137

¹²⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/272; Naci Subha, s.56

¹²⁵³ Harman, Ö.Faruk, "Kudüs" mad. TDVİA.

¹²⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/262; Aynı sahâbi Ebu Übey künyesiyle İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/4'te de zikredilmiş.

¹²⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/364; Naci Subha, s.128

3.5.4. Askalan

Askalan, Filistin’de tarihi bir sahil şehridir. Yafa’nın 60 km. güneybatısında bulunan Askalan, Tevrat’ta “Aşkelon” adıyla geçer. H.19 yılında Hz. Ömer döneminde fethedildi. Haçlı savaşları neticesinde harabe haline döndü. Bugün Yahudi işgali altında bulunan bu bölgede “Tel Aşkelon” adıyla yeni bir yerleşim yeri kurulmuştur.¹²⁵⁶

Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh (عبد الله بن سعد بن أبي سرح): Hz. Osman’ın süt kardeşi. Mısır fethine katıldı. İfrikiyye gazasına katıldı. Hz. Osman, Amr b. As’ı azlettikten sonra Abdullah’ı h.25 yılında Mısır emirliğine atadı. Ancak fitne olayı çıktığında Askalan’a yerleşti. Kimseye biat etmeyip burada h.36 yılında vefat etti.¹²⁵⁷

Kurz b. Alkame (كرز بن علقمة): Medine’de oturuyordu. Daha sonra Askalan’a yerleşti.¹²⁵⁸ Vefat yeri zikredilmemekle beraber burada vefat etmesi muhtemeldir. Fitnenin çıkması durumunda toplumdan ayrılıp ibadetle meşgul olmayı tavsiye eden hadisi¹²⁵⁹ rivayet etmesi, fitne sebebiyle Askalan’a yerleşmiş olma ihtimalini akla getiriyor.

Askalan’a yerleşen bu iki sahabinin farklı sebeplerle bile olsa burada bir inziva hayatı için yerleştiğini görüyoruz.

3.5.5. Remle

Kudüs yakınlarında bulunan bir Filistin şehri.¹²⁶⁰

Akra’ b. Şefiy el-Akkî (الأقرع بن شفي): Hastalığı sırasında ziyaretine gelen Resulullah’a “herhalde öleceğim” deyince Resulullah(sav): “Hayır! Sen Şam topraklarına göçeceksin ve Filistin topraklarına defnedileceksin” buyurdu. Hz. Ömer döneminde Remle’de vefat etti ve oraya defnedildi.¹²⁶¹

Ebu Amr el-Hımyerî (أبو عمر الحميري): Remle’ye yerleşti.¹²⁶²

Evs b. Samit b. Kays (أوس بن الصامت): Remle’de vefat etti.¹²⁶³

Ubade b. Samit (عبادة بن الصامت): Mısır fethine katıldı. Filistin kadılığı yaptı. Sonra Şam’a gitti. Remle’de h.34 yılında vefat etti.¹²⁶⁴

¹²⁵⁶ Hamevî, *Mu’cemu’l-Büldân*, 4/122; Fayda, Mustafa, “Askalan” mad. TDVİA.

¹²⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/210; Belazurî, *Fütûhu’l-Büldan*, s.319-320

¹²⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/469

¹²⁵⁹ Ahmed, *Müsned*, 3/477

¹²⁶⁰ Hamevî, *Mu’cemu’l-Büldân*, 3/69

¹²⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/94; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, 1/103; Naci Subha, s.43

¹²⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/197

¹²⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/133; Naci Subha, s.46

¹²⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/142; Naci Subha, s.164

Umare b. Amr (عمار بن عمرو): Remle’de emirlik yaptı.¹²⁶⁵

3.5.6. Amvas

Filistin’de bir yerleşim merkezi. Kudüs ile Remle arasında ve Kudüs’ün 33 km. kuzeybatısında, denizden 375 m. yükseklikteki bir tepenin eteklerinde kurulmuştur. H.13 yılında Ecnadeyn zaferinden sonra Amr b. As tarafından fethedilen Amvas, İslam ordusu için karargah olarak kullanıldı. Hz. Ömer devrinde(h.18) burada veba salgını çıkmıştır. Taunu Amvas adıyla meşhur olan bu salgının sonucunda, başta başkumandan Ebu Ubeyde b. Cerrah olmak üzere Muaz b. Cebel, Şurahbil b. Hasene, Süheyl b. Amr, Fazl b. Abbas ve Yezid b. Ebi Süfyan gibi birçok sahabe dâhil 25.000’e yakın insan ölmüştür. Hz. Peygamber’in azatlı kölesi Servan b. Fezare el-Amiri de h.54 yılında burada vefat etmiştir.¹²⁶⁶

Amvas’ta vefat edenler

Abdurrahman b. Haris (عبد الرحمن بن الحارث): Amvas veba salgınında vefat etti.¹²⁶⁷

Amir b. Abdullah b. Cerrah [Ebu Ubeyde b. Cerrah] (أبو عبيد بن الجراح): Şam emiri iken Taunda vefat etti. Kabri Beysan’dadır.¹²⁶⁸

Amir b. Ğaylan (عامر بن غيلان): Şam’a yerleşti. Taun’dan vefat etti.¹²⁶⁹

Ammar b. Ğaylan (عمار بن غيلان): Veba salgınında vefat etti.¹²⁷⁰

Bilal b. Rabah el-Habeşi (بلال بن رباح الحبشي): Şam’da vefat ettiği kesin olmakla birlikte, Amvas’ta ve Haleb’te vefat ettiği ihtilafıdır. Şamlıların ve Medinelilerin kendisinden rivayetleri var.¹²⁷¹

Fadl b. Abbas b. Abdulmuttalib (فضل بن العباس): Hz. Ebubekir döneminde vefat ettiği konusunda kaynaklar aynı şeyi söylerken, vefat yeri konusunda ihtilaf edilmiştir. Ecnadeyn, Yemame ve Ürdün’de vefat ettiği söylenmekle beraber Vakıdî; Taun’da vefat ettiğini söyler.¹²⁷²

Hamatat b. Şerik (حمطط بن شريق): Amvas’ta veba salgınında vefat etti.¹²⁷³

¹²⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/507

¹²⁶⁶ Hamevî, *Mu’cemu’l-Büldân*, 4/157; Fayda, Mustafa, “Amvas” mad. TDVİA

¹²⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/137

¹²⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/119; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.27

¹²⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/123

¹²⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/499

¹²⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/246; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1/243

¹²⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/347

¹²⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/529

Haris b. Hişam b. Muğire (الحارث بن هشام): Resulullah'ın vefatından sonra mal ve ehliyle beraber Şam'a göçtü. Amvas'ta veba salgınında vefat etti. Yermük'te şehit olduğu da söylenir.¹²⁷⁴

Hind b. Hind b. Ebi Hale (هند بن هند): Amvas veba salgınında vefat etti. Babası Cemel'de şehit oldu.¹²⁷⁵

Huzafe b. Nasr b. Ğanim (حذافة بن نصر): Amvas veba salgınında vefat etti.¹²⁷⁶

İnabe b. Suheyl (عنبة بن سهيل): Şam fetihlerine katıldı. Amvas'ta vefat etti.¹²⁷⁷

Muaz b. Cebel (معاذ بن جبل): Muaz Mekke fethi sonrasında Peygamber Efendimiz tarafından Mekke'de eğitim için bırakıldı. Mekke'den sonra Yemen'e gönderildi. Hz. Ebubekir döneminde geri döndü. Dımaşk'a Hz. Ömer tarafından ders vermek üzere gönderildi. Şam'da Taun'da vefat etti.¹²⁷⁸

Nasr b. Ğanim (نصر بن غانم): Veba salgınında oğlu Seleme ile beraber vefat etti.¹²⁷⁹

Seleme b. Nasr (سلمة بن نصر): Taunda vefat etti.¹²⁸⁰

Süheyl b. Amr b. Abdi Şems (سهيل بن عمرو): Önce Mekke'ye, sonra Medine'ye yerleşti. Daha sonra Şam'a gitti ve taun'da vefat etti.¹²⁸¹

Şurahbil b. Hasene (شرحبيل بن حسنة): Şam fethine katıldı. Veba salgınında vefat etti.¹²⁸²

Vail b. Riab b. Huzeyfe (وائل بن رئاب بن حذيفة): Amvas'ta veba salgınında vefat etti.¹²⁸³

Yezid b. Ebi Süfyan b. Sahr (يزيد بن أبي سفيان): Hz. Ömer Filistin'e emir tayin etti. Muaz b. Cebel vefat edince Dımaşk'a tayin etti. Amvas veba salgınında vefat etti.¹²⁸⁴

3.6. ECNADEYN SAVAŞI

H. Ömer döneminde h. 13'te vuku bulan savaş. Ecnadinde şehit olanlar:

Abdullah b. Amr¹²⁸⁵, Abdullah b. Ebi'l-Cehm¹²⁸⁶, Abdullah b. Ekman b. Ubeyd¹²⁸⁷, Abdullah b. Zübeyr b. Abdulmuttalib¹²⁸⁸, Amr b. Said b. As¹²⁸⁹, Cündub b. Amr b. Humama¹²⁹⁰, Eban b. Said¹²⁹¹, Ebu Ubeyde b. Umare¹²⁹², Haccac b. Haris¹²⁹³, Haris b.

¹²⁷⁴ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/420; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/440

¹²⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/416

¹²⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/475

¹²⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/99

¹²⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/155; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/299, 9/391; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffaz*, 1/19

¹²⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/335

¹²⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/377

¹²⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/415; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/14

¹²⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/487

¹²⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/440

¹²⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/480

Ebi Karib¹²⁹⁴, Haris b. Evs b. Atik¹²⁹⁵, Haris b. Haris b. Kays¹²⁹⁶, Hebbar b. Süfyan b. Abdilesed¹²⁹⁷, Hişam b. As b. Vail¹²⁹⁸, Hişam b. Hakim b. Hizam¹²⁹⁹, İkrime b. Ebi Cehl¹³⁰⁰, Kayzi b. Kays¹³⁰¹, Kenan b. Süfyan¹³⁰², Nuaym b. Abdullah b. Esid¹³⁰³, Said b. Amr et-Temimî¹³⁰⁴, Said b. Haris b. Kays¹³⁰⁵, Said b. Kays¹³⁰⁶, Temim b. Haris b. Kays¹³⁰⁷, Tuleyb b. Umeyr¹³⁰⁸

3.9. YERMÜK SAVAŞI

Yermük'te şehid olanlar:

Abdullah b. Halid¹³⁰⁹, Abdullah b. Süfyan b. Abdu'l-Esed¹³¹⁰, Abdurrahman b. Avvam¹³¹¹, Akra' b. Habis b. Ğaffal¹³¹², Alkame b. Talha¹³¹³, Amr b. Tufeyl¹³¹⁴, Firas b. Nadr¹³¹⁵, Mansur b. Umeyr b. Haşim¹³¹⁶, Nedîr b. Haris¹³¹⁷, Nadr b. Haris b. Alkame¹³¹⁸, Talha b. Utbe¹³¹⁹, Ubeydullah b. Süfyan¹³²⁰

¹²⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/260

¹²⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/173

¹²⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/243

¹²⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/199; Naci Subha, s.190

¹²⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/34; Naci Subha, s.203

¹²⁹⁰ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/361; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/376; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 11/316; Naci Subha, s.70

¹²⁹¹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/46; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/26; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/8

¹²⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/178; Naci Subha, s.196

¹²⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/467

¹²⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/431

¹²⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/412

¹²⁹⁶ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/384; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/414

¹²⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/397

¹²⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/405

¹²⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/404

¹³⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/476; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/6

¹³⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/429

¹³⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/305

¹³⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/353

¹³⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/350

¹³⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/341

¹³⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/292

¹³⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/273

¹³⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/92

¹³⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/189

¹³¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/213

¹³¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/357

¹³¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/93; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/163, 9/37

¹³¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/486

¹³¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/43

¹³¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/337

¹³¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/205

¹³¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/340

¹³¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/336

¹³¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/87

4. IRAK BÖLGESİ

4.1. BASRA

Bağdat'ın 420 km. güneydoğusunda, Dicle ile Fırat nehirlerinin birleştiği noktanın 50 km. güneybatısında yer alır. Basra, h.14,16 yıllarında Hz. Ömer'in emriyle Utbe b. Gazvan tarafından imar edilmiştir. Hz. Ömer döneminde Irak fetihleri sırasında geçici bir ordugah olarak kullanıldı. Irak fethinin tamamlanmasından sonra ordugah olan Basra, çok sayıda kimsenin göçüyle beraber şehirleşmeye başladı.¹³²¹

Basra şehri İran körfezini, İran ve Irak yollarını kontrol altında tutabilmek, stratejik mevkii sebebiyle burayı askeri bir üs olarak kullanmak,¹³²² bedevilerin tedricen iskanını kolaylaştırıcı kamplar kurmak ve nihayet Irak şehirlerinin önemini azaltmak gibi birtakım düşüncelerle kurulmuştur.¹³²³

Hz. Ömer, Utbe b. Gazvan'la beraber Basra'ya 150 kişi gönderir. Ayrıca Basra yakınlarında yaşayan bedeviler de Basra'ya yerleşmeye başladı. Bedevilerin Basra'ya yerleşmesi, Hz. Ömer'in bedevileri medenileşme gayretleri sonucu oldu. Hz. Ömer, fethedilen şehirlerin gelirlerini Basra'lılara tahsis etmeye başladı. Bedeviler için cazip gelen bu uygulama, onların Basra'ya yerleşmelerini sağladı.¹³²⁴ Hz. Ali döneminde Basra'nın nüfusu altmış bine ulaştı. Basra'nın süratle gelişmesinin bazı sebepleri vardı. Basra'nın ticaret yollarının kesiştiği bir noktada yer alması, cizye, haraç vs. fetih sonrası zenginliklerin oluşması, Müslüman olan kabilelerin ve yabancıların Basra'ya yerleşmeleri gibi sebeplerle Basra çok çabuk gelişmesini sağladı.¹³²⁵

Basra'nın ilk sakinleri Utbe b. Gazvan'la beraber gelenlerdir. Bunların çoğunluğu Ensar ve Kuzey Arapları idi. Bunlar Mudar, Rebia ve Ezd gibi kabilelerdi.¹³²⁶ Nüfusun çoğalmasıyla Basra'ya yerleşenlerin büyük bir kısmı İslam'a yeni girenler

¹³²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/388

¹³²¹ Bakır, Abdülhalik, "Basra" mad. TDVİA.; Kudat, Emin, *Medresetu'l-Hadis fi'l-Basra*, Beyrut 1998, s.44

¹³²² Kudat, Emin, *Medresetu'l-Hadis fi'l-Basra*, s.45

¹³²³ Bakır, Abdülhalik, "Basra" mad. TDVİA.

¹³²⁴ Bakır, Abdülhalik, "Basra" mad. TDVİA

¹³²⁵ Kudat, Emin, *Medresetu'l-Hadis fi'l-Basra*, s.26

¹³²⁶ Kudat, Emin, *Medresetu'l-Hadis fi'l-Basra*, s.38

oluşturuyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer tarafından Abdullah b. El-Muğaffel el-Müzeni ve İmran b. Husayn'ın da bulunduğu on sahabe Basra'ya öğretmen olarak gönderildi.

Cemel savaşında çoğunluğu Kufelilerden oluşan 20.000 kişilik Hz. Ali ordusuna karşılık, çoğunluğu Basralılardan oluşan Hz. Zübeyr, Talha ve Hz. Aişe ordusu mevcuttu. Bu savaşta 5000 Basra'lı hayatını kaybetti. Bu savaştan sonra Hz. Ali ile Basralılar arasında küskünlük girmiş ve tarih boyunca böyle devam etmiş.¹³²⁷ Ancak burada yaşayan sahabelerin büyük bir kısmı Enes b. Malik'in gayretleriyle taraf olmaktan uzak durdular.

Basra'da vefat edenler

Abdullah b. Halid b. Esid (عبد الله بن خالد بن أسيد): Muaviye döneminde Ziyad tarafından Fars valiliğine tayin edildi. Basra'da vefat etti.¹³²⁸

Abdullah b. Muğaffel (عبدالله بن مغفل): Basra'ya yerleşti. Hz. Ömer'in halka dini öğretmek için gönderdiği on kişiden biri. Tüster'in fethine katıldı. Basra'da h.59'da vefat etti. Ebu Berze'nin namazını kıldırmasını vasiyet etti. Namazını Ebu Berze el-Eslemî kıldırıldı.¹³²⁹

Abdurrahman b. Semure (عبد الرحمن بن سمرة): Irak. Kabil ve Sicistan fetihlerine katıldı. Bu seferde Hasan Basrî ile beraberlerdi. Sicistan valiliği yaptı. H.46 yılında Muaviye tarafından azledilip yerine Rebi b. Ziyad getirildi. Bunun üzerine Basra'ya yerleşti. Basra'da h.50'de vefat etti.¹³³⁰

Aiz b. Amr el-Müzenî (عائز بن عمرو المزني): Basra'ya yerleşti. Ebu Musa el-Eşarî ile beraber İsfahan fethine katıldı. Ebu Musa el-Eşarî, Aiz'i İsfahan'a vali tayin etti. İbn Ziyad döneminde vefat etti.¹³³¹

A'yan b. Dubay'a (أعين بن ضبيعة): Cemel savaşında Hz. Ali saflarında idi. Hz. Ali tarafından Basra'ya gönderildi. Ancak Basra'da Abdullah b. Hadramî tarafından öldürüldü.¹³³²

¹³²⁷ Bakır, Abdülhalik, "Basra" mad. TDVİA

¹³²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/188; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/221

¹³²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/294; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/398; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/13

¹³³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/336; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/454; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/15

¹³³¹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/147; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/133; Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/270; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/30

¹³³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/88

Enes b. Malik b. Nadr (أنس بن مالك بن النضر): Resulullah'ın(sav.) hizmetçiliğini küçük yaştan itibaren yapan meşhur sahâbi. Hz. Ebubekir döneminde Bahreyn bölgesine zekatları toplamak üzere görevlendirildi. Hz. Ebubekir'in vefatı sırasında Bahreyn'de idi. Daha sonra Medine'ye döndü. Hz. Ömer döneminde Basra'ya yerleşip burada hadis ve fıkıh dersleri verdi. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra ortaya çıkan fitne olayında tarafsız kalarak, Basra halkının da tarafsız kalması için büyük gayret göstermiştir. Enes(ra.) 100 yaşının üzerinde iken h.93 yılında Basra'da vefat etti.¹³³³

Esmâ b. Harise (أسماء بن حارثة): Suffa ashabındandı. Basra'da 80 yaşında iken h.66 yılında vefat etti.¹³³⁴

Esved b. Seri' (الأسود بن سريع): Hz. Osman şehit edildikten sonra Esved, aile afadını toplayarak Basra'ya yerleşti. Muaviye döneminde vefat etti. Hasan Basrî'nin kendisinden rivayetleri var.¹³³⁵

Haris b. Muhaşin (الحارث بن مخاشن): Kabri Basra'dadır.¹³³⁶

Haris b. Nevfel b. Haris (الحارث بن نوفل): Hz. Osman döneminde Basra'ya yerleşti. Orada vefat etti.¹³³⁷

Hişam b. Amir b. Ümeyye (هشام بن عامر): Basra'ya yerleşti. Ziyad dönemine kadar yaşadı. Basra'da vefat etti.¹³³⁸

Hutat b. Yezid b. Alkame (الحتات بن يزيد): Basra'da vefat etti.¹³³⁹

İmran b. Husayn (عمران بن الحصين): Fitneden uzak durdu. Hz. Ömer, Ebu Musa'nın arkasından İmran b. Husayn'ı halka dini(fıkıh) öğretmek ve Ebu Musa Basra'dan ayrılırsa ona vekalet etmek üzere Basra'ya gönderdi. Basra'da h.52, 53 yılında vefat etti.¹³⁴⁰ Hz. Ömer'in Basra'ya gönderdiği on kişiden biridir.

Kays b. Asım b. Sinan (قيس بن عاصم): Basra'ya yerleşti. Ve orada vefat etti.¹³⁴¹

Kurra b. İyas (قرة بن إياس): Basra'ya yerleşti. Muaviye döneminde yapılan Ezarika savaşında¹³⁴² şehit oldu.¹³⁴³

Malik b. Huveyris (مالك بن الحويرث): Basra'ya yerleşti. Basra'da h.64'te vefat etti.¹³⁴⁴

¹³³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/111; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/151; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/17

¹³³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/65; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/95

¹³³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/73; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/41

¹³³⁶ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/415; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/436

¹³³⁷ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/419; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/439; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/14

¹³³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/407; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/25

¹³³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/466; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/454; İbnu'l-Esir vefat yeri zikretmemiş.

¹³⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/79; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/281; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/9

¹³⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/411

¹³⁴² Bu savaş Basra ile Ahvaz arasında bulunan Kerneba mevkinde yapıldı. Bkz.Hamevî, *Büldân*, 4/457

¹³⁴³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/31; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/382

Makil b. Yesar (معقل بن يسار): Basra'ya yerleşti. Muaviye'nin son döneminde vefat etti.¹³⁴⁵

Muhacir b. Kunfuz (المهاجر بن قنفذ): Hz. Osman'ın hilafeti döneminde polis teşkilatının başına görevlendirildi. Basra'ya yerleşti ve orada vefat etti.¹³⁴⁶

Mutarrıf b. Abdullah (مطرف بن عبد الله): Basra'nın abid ve zahidlerindendi. Haccac döneminde vefat etti.¹³⁴⁷

Nufey' b. Haris (نفيع بن الحارث): Ebu Bekre künyesiyle meşhurdur. Taif muhasarası sırasında Müslüman oldu. Resulullah tarafından azad edildi. Basra'ya yerleşti. Muaviye döneminde Basra'da vefat etti.¹³⁴⁸

Osman b. Ebi'l-As (عثمان بن أبي العاص): Resulullah Taif'e görevlendirdi. Hz. Ebubekir ve Ömer dönemine kadar bu görevine devam etti. Hz. Ömer Umman ve Bahreyn'e vali olarak gönderdi. Sonra Basra'ya yerleşti ve h.50'de vefat etti.¹³⁴⁹

Rafi' b. Amr b. El-Müzenî (رافع بن عمرو المزني): Aiz b. Amr'ın kardeşi. Basra'ya yerleşti. Muaviye döneminde Basra'da vefat etti. Kabri Mirbed sokağındadır.¹³⁵⁰

Rebi' b. Rebia b. Avf (ربيع بن ربيعة): Basra'ya yerleşti. Hz. Ömer döneminde vefat etti.¹³⁵¹

Semure b. Cundub b. Hilal (سمرة بن جندب): Kufe'ye gittikten sonra Basra'ya yerleşti. h.58 yılında Basra'da vefat etti.¹³⁵²

Sinan b. Seleme (سنان بن سلمة): Basra'ya yerleşti. Ziyad döneminde Hind seferlerine komutanlık yaptı. Haccac döneminde vefat etti.¹³⁵³

Suhar b. Abbas (صحرار بن العباس): Basra'ya yerleşti ve orada vefat etti.¹³⁵⁴

Suraka b. Mirdas (سراقبة بن مرداس): Basra'ya yerleşti. Hz. Ömer döneminde vefat etti. Dımaşk'a gittiği de rivayet edilir.¹³⁵⁵

Şurayh b. Haris (شريح بن الحارث): Basra'ya yerleşti. Irak ve Kufe kadılığı yaptı. h.78'de vefat etti.¹³⁵⁶

¹³⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/30

¹³⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/184; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5/232; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/14

¹³⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/211

¹³⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/230

¹³⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/360; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/15

¹³⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/423; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/68; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/579

¹³⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/145; Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/270

¹³⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/154

¹³⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/393; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/156

¹³⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/435

¹³⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/7

¹³⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/305

¹³⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/491

Uhbehan b. Seyfi el-Ğıfari (أهيهان بن صيفي الغفاري): İsmnin Vehban ve Uhban olduğu rivayetleri de var. Basra'ya yerleşti. Fitne olaylarından uzak durdu. Kendisiyle beraber savaşmaya çalışan Hz. Ali'ye “Dostum ve amcaoğlun (olan Hz. Peygamber), insanlar arasında fitne çıktığı zaman odundan bir kılıç edinmemi söyledi. İşte ben onu edindim. İstiyorsan o kılıçla seninle beraber geleyim.” dedi. Bunun üzerine Hz. Ali ayrıldı.¹³⁵⁷ Basra'da vefat etti.¹³⁵⁸

Basra'ya yerleşenler

Abdullah b. Cabir el-Abdi (عبد الله بن جابر): Bahreyn'e yerleşti. Daha sonra Basra'ya yerleşti.¹³⁵⁹

Amr b. Ğaylan b. Seleme (عمرو بن غيلان): Savaşlarda Muaviye'nin değerli adamlarından birisi idi. Ziyad'dan sonra Basra'ya valilik yaptı.¹³⁶⁰

Amr b. Yesribi ed-Damri (عمرو بن يثربي): Habte'l-Cemiş'e yerleşti. Hz. Osman Basra kadılığına görevlendirdi. İbn Esir ise Hz. Ömer'in görevlendirdiğini söyler.¹³⁶¹

Asım b. Fudale (عاصم بن فضالة): Basra valiliği yaptı.¹³⁶²

Bilal b. Haris b. Usm (بلال بن الحارث): Medinelidir. Medine'nin Şam istikametindeki Eş'ar ve Ecrad dağı civarında Müzeyne kabilesindendi. Basra'ya yerleşti. H.60 yıllarında vefat etti.¹³⁶³

Cariye b. Kudame b. Malik (جارية بن قدامة): Basra'ya yerleşti. Hz. Ali'nin taraftarlarından idi. Bütün savaşlarına katıldı. Medinelilerin ve Basralıların kendisinden rivayetleri var.¹³⁶⁴

Ebu Safra el-Ezdi (أبو صفرة الأزدي): Ezd kabilesi Müslüman olduklarını Resulullah'a bildirmek için bir heyet gönderdiler. Resulullah onlara Huzeyfe b. Yeman'ı onların zekatını toplamak için gönderdi. Ridde olayında İkrime onları yendi. Hz. Ebu Bekir onlara kendilerine diledikleri bir belde seçmelerini istedi. Onlarda Basra'yı seçtiler. Ebu Safra onlarla beraber Basra'ya yerleşti.¹³⁶⁵

¹³⁵⁷ Tirmizi, Fiten 33

¹³⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/123; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/79; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/162

¹³⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/167; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/193

¹³⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/56; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/261

¹³⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/74; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/278

¹³⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/111

¹³⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/245; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/242

¹³⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/328; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/314; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/54

¹³⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/146

Erde bt. Haris (أردة بنت الحارث): Utbe b. Gazvan'ın eşi. Utbe'nin görevi nedeniyle beraber Basra'ya yerleşti.¹³⁶⁶

Esmā b. Malik el-Ka'bî (أسماء بن مالك): Basralıların kendisinden rivayetleri olduğu¹³⁶⁷ ifade edildiğine göre muhtemelen Basra'ya yerleşen sahabilerdendir.

Esved b. Abs (الأسود بن عيس): Muhacirlerdendir. Hz. Ömer tarafından Basra'ya vergi memuru olarak gönderildi. Sıffın'da Hz. Ali ile beraberdi.¹³⁶⁸ Kaynaklar vefat yeri ve tarihi konusunda bir bilgi vermemiş.

Evs b. Sa'lebe et-Teymi (أوس بن ثعلبة): Basra'ya yerleşti. Nişabur fethine katılan sahabilerdendir.¹³⁶⁹

Halid b. Zeyd el-Müzeni (خالد بن زيد): Basra'ya yerleşti. Sus muhasarasına katıldı.¹³⁷⁰

Hamal b. Malik (حمل بن مالك): Basra'ya yerleşti. Hz. Ömer döneminde vefat etti.¹³⁷¹

Harmele b. Abdullah b. İyas (حرمله بن عبد الله): Basra'ya yerleşti. Basralıların kendisinden rivayetleri var.¹³⁷²

Harmele b. Murayta (حرمله بن مريظة): Utbe b. Gazvan ile beraber Basra'ya yerleşti. Huzistan, Meysan ve Destumisan fetihlerine katıldı.¹³⁷³

İmran b. İsam ed-Dubai (عمران بن عصام): Basra kadılığı yaptı.¹³⁷⁴

İyaz b. Hımar (عياض بن حمار): Basra'ya yerleşti. Hasan Basrî, Mutarriif ve Yezid b. Abdullah'ın kendisinden rivayetleri var.¹³⁷⁵

Kubaysa b. Muharik (قبيصة بن المخارق): Basra'ya yerleşti. Sicistan valiliği yaptı.¹³⁷⁶

Ma'mer b. Hazm (معمر بن حزم): Hz. Ömer'in Ebu Musa ile beraber Basra'ya gönderdiği on kişiden biri.¹³⁷⁷

Nemr b. Tevleb (النمر بن تولب): Basra'ya yerleşti. Sonra Kufe'ye geçti.¹³⁷⁸

¹³⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/6

¹³⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/66

¹³⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/74; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/171

¹³⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/126; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/166

¹³⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/13

¹³⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/530

¹³⁷² İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/475; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/480

¹³⁷³ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/476; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/481

¹³⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/80; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/282; İbnü'l-Esir, "İmran b. Asım" olarak zikretmiş.

¹³⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/110; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/322; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/35

¹³⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/368; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/383; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/34

¹³⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/185

¹³⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/361

Utbe b. Gazvan (عتبة بن غزوان): Hz. Ömer, Basra'yı kurmasını emretti. Basra'nın kurulmasına öncülük etti. Sonra fetihlerde bulundu. Sonra Basra'ya yerleşti. Medine dönüşü Basra yolunda 57 yaşında vefat etti.¹³⁷⁹

Ümeyye b. Mahşi el-Huzai (أمية بن مخشي): Basra'ya yerleşti.¹³⁸⁰

Ümmü Atiye (أم عطية): İsmi Nesibe/Nüseybe bt. Ka'b'tır. Künyesiyle meşhurdur. Basra'ya yerleşti. Enes ve Muhammed b. Sirin'in kendisinden rivayetleri var.¹³⁸¹ Vefat yeri belirtilmemektedir.

Yezid b. Ebi Mansur (يزيد بن أبي منصور): Basra'lıdır. Mısır'a sonra İfrikiyye'ye yerleşti. Sonra Basra'ya döndü.¹³⁸²

Basra'ya yerleşen, hayatları hakkında fazla bilgi verilmeyen diğer sahabiler ise şunlardır;

Abbad b. Şurahbil¹³⁸³, Abbas b. Mirdas¹³⁸⁴, Abdullah b. Avf el-Abdi¹³⁸⁵, Abdullah b. Sercis¹³⁸⁶, Abdullah b. Sinan¹³⁸⁷, Abdullah b. Zerre¹³⁸⁸, Abdurrahman b. Habban¹³⁸⁹, Abdurrahman b. Hanbeş¹³⁹⁰, Amr b. Ahtab b. Rifa'a¹³⁹¹, Amr b. Erake¹³⁹², Amr b. Tağallib¹³⁹³, Bişr b. Abd¹³⁹⁴, Cabir b. Abdullah er-Rasibi¹³⁹⁵, Dağfal b. Hanzele¹³⁹⁶, Ebu Akreb el-Bekri¹³⁹⁷, Ebu Menfea el-Hanefi¹³⁹⁸, Ebu Mücibe¹³⁹⁹, Ebu'l-Ğadiye el-Müzeni¹⁴⁰⁰, Ebu'l-Kayn el-Hadrami¹⁴⁰¹, Enes b. Malik el-Ka'bi¹⁴⁰², Esmer b.

¹³⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/415; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/565; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/5

¹³⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/106; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/143; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/13

¹³⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/351

¹³⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/490

¹³⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/137; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/153

¹³⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/147; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/32

¹³⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/268; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/359; İbnu'l-Esir, Abdullah b. Avf el-Eşec olarak zikretmiş.

¹³⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/209; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/57; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/256

¹³⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/217; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/267

¹³⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/192; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/227

¹³⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/329

¹³⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/329

¹³⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/10; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/190; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/27

¹³⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/10; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/191

¹³⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/15; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/201

¹³⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/227; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/223

¹³⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/321; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/306

¹³⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/110

¹³⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/184

¹³⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/252

¹³⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/235; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/82

¹⁴⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/205

¹⁴⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/221

¹⁴⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/113; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/150

Madarras¹⁴⁰³, Ğassan el-Abdî¹⁴⁰⁴, Haris b. Amr b. Sa'lebe¹⁴⁰⁵, İsmail¹⁴⁰⁶, Kays b. Numan¹⁴⁰⁷, Kilab b. Umeyye¹⁴⁰⁸, Maiz¹⁴⁰⁹, Munakka' b. Husayn¹⁴¹⁰, Nemir(Numeyr) b. Ebi Nemir el-Huzaî¹⁴¹¹, Nubeysetu'l-Hayr¹⁴¹², Nukade el-Esedî¹⁴¹³, Rafî' b. Amr b. Mücedde¹⁴¹⁴, Rebia b. Ebi's-Salt¹⁴¹⁵, Sa'd b. Amr [Ebu Safiye]¹⁴¹⁶, Sa'sa'a b. Naciye¹⁴¹⁷, Safiye bt. Haris¹⁴¹⁸, Seleme b. Muhabbik el-Huzelî¹⁴¹⁹, Selman b. Amir¹⁴²⁰, Sevade b. Rebi¹⁴²¹, Suab¹⁴²², Suveyd b. Hubeyre¹⁴²³, Şurahbil b. Abdurrahman¹⁴²⁴, Talha b. Malik el-Huzaî¹⁴²⁵, Ubade b. Kurt¹⁴²⁶, Ubeyd b. Ruhayy¹⁴²⁷, Ukbe b. Malik el-Leysî¹⁴²⁸, Ulase b. Şeccar¹⁴²⁹, Umare b. Ahmer el-Mazîni¹⁴³⁰, Yesar b. Abd b. Amir¹⁴³¹, Yezid b. Seleme¹⁴³², Zübab b. Fatik¹⁴³³, Zübeyb b. Sa'lebe¹⁴³⁴, Züheyr b. Amr el-Hilalî¹⁴³⁵, Züheyr b. Osman¹⁴³⁶

-
- ¹⁴⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/67; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/97
¹⁴⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/314; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/339
¹⁴⁰⁵ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/407; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/429
¹⁴⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/66; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/96
¹⁴⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/424; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/449
¹⁴⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/486; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/492
¹⁴⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/23
¹⁴¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/208
¹⁴¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/363
¹⁴¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/330
¹⁴¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/360
¹⁴¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/144; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/28
¹⁴¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/162
¹⁴¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/323
¹⁴¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/20
¹⁴¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/169
¹⁴¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/376
¹⁴²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/367
¹⁴²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/420
¹⁴²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/35
¹⁴²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/426
¹⁴²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/489
¹⁴²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/88; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/91
¹⁴²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/144; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/162
¹⁴²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/398
¹⁴²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/468; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/59
¹⁴²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/480
¹⁴³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/501; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/135
¹⁴³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/494
¹⁴³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/481
¹⁴³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/120
¹⁴³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/212
¹⁴³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/228
¹⁴³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/227

4.2. KUFE

Kufe, 17/368 tarihinde Hz. Ömer'in emriyle Sa'd b. Ebi Vakkas tarafından Mezopotamya'da eski kültür merkezlerinden Hîre ile Babil'e yakın bir bölgede kuruldu. Şehrin bu bölgede kurulmasının çeşitle nedenleri vardır. Bunlardan birincisi, şehrin kurulduğu bölgenin yapılacak seferler için stratejik bir konuma sahip olmasıdır. İkincisi ise fetihler ile birlikte İslam devletinin tabiiyetine geçen farklı etnik kökenlere sahip, bir çoğunun da devlet talebi bulunan, insanların yoğun olarak bu bölgede yaşamasıdır. Üçüncü neden ise yörenin zengin tarım havzasına sahip olması ve ticari güzergahın da bu bölgeden geçiyor olmasıdır.¹⁴³⁷

Askeri bir kamp olarak düşünülen, zamanla gelişerek bir kente dönüşen Kufe, yörenin idari, ticari, ve kültür merkezi haline gelmesinde önemli roller üstlendi. Azerbeycan, Horasan, İran ve Cezire bölgelerinin fetihlerinde üs olarak kullanıldı. İslam tarihinde önemli işlevler üstlendi. Başta bir askeri şehir olarak kurulduğu için çok sayıda savaşçının bulunduğu Kufe, zamanla zenginleşen şehrin bu zenginliğinden istifade etmek isteyen insanların yerleştiği bir şehir oldu.¹⁴³⁸

Hz. Ömer'in son dönemlerinde Kufe'de birtakım problemlerin ortaya çıkması üzerine bu problemlerin cehaletten kaynaklandığını düşünerek, Kufelilere İslam dinini öğretmek üzere buraya Abdullah b. Mesud'u gönderdi.

Kufe'de vefat edenler

Abdullah b. Ebi Evfa (عبد الله بن أبي أوفى): Kufe'ye yerleşti. H.86, 87 yılında vefat etti. Kufe'de vefat eden sahabenin sonuncularındandır.¹⁴³⁹

Abdullah b. Kays [Ebu Musa el-Eşari] (أبو موسى الأشعري): Resulullah döneminde Aden'e zekat amili olarak gitti. Hz. Ömer döneminde Muğire'nin azledilmesinden sonra Basra valiliği yaptı. İyaz b. Ğanem'le beraber Cezire fethine katıldı. İyaz b. Ğanem, Ebu Musa'yı Nusaybin'i fethine gönderdi. Ebu Musa Nusaybin'i h.19 yılında fethetti. İsfahan fethine katıldı.¹⁴⁴⁰ Hz. Ömer şehit edildiğinde Ebu Musa Basra'da idi. Hz. Osman halife

¹⁴³⁷ Söylemez, M.Mahfuz, *Bedevilikten Hadariliğe Kufe*, s.21-22

¹⁴³⁸ Söylemez, M.Mahfuz, *Bedevilikten Hadariliğe Kufe*, s.95

¹⁴³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/158; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/144; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/182

¹⁴⁴⁰ Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/237-250

olunca Ebu Musa'yı azledip yerine İbn Amir'i atadı. Bunun üzerine Ebu Musa, Kufe'ye yerleşti. Kufe'de h.49, 50, 53 yılında vefat etti.¹⁴⁴¹

Abdullah b. Yezid el-Hatmî (عبد الله بن يزيد الخطمي): Kufe'ye yerleşti. İbn Zübeyr'in Kufe valiliğini yaptı. İbn Zübeyr döneminde Kufe'de vefat etti.¹⁴⁴²

Adiyy b. Hatem b. Abdullah (عدي بن حاتم): Irak fethine katıldı. Kufe'ye yerleşti. Sıffin ve Cemel'e Hz. Ali saflarında katıldı. Muhtar'ın zamanında h.68 yılında vefat etti.¹⁴⁴³

Ali b. Ebi Talib (علي بن أبي طالب): Hulefa-i Raşidin'den. Beş yıllık halifeliğini Kufe'de geçirdi. İbn Mülcem tarafından şehit edildi.¹⁴⁴⁴

Anbese b. Ebi Süfyan b. Harb (عنبة بن أبي سفیان): Muaviye kardeşi Anbese'yi Mekke'ye vali olarak atadı. Anbese sonra Kufe'ye gitti ve orada vefat etti.¹⁴⁴⁵

Bera b. Azib el-Ensarî (البراء بن عازب): Tüster ve Rey savaşlarına katıldı. Sıffin ve Cemel savaşlarında Hz. Ali ile beraberdi. Kufe'ye yerleşti ve burada vefat etti.¹⁴⁴⁶

Cabir b. Semure b. Cünade (جابر بن سمرة بن جنادة): Kufe'ye yerleşti. H.74 yılında vefat etti.¹⁴⁴⁷

Ebu Katade b. Rib'î (أبو قتادة بن ربعي): İsmi Haris b. Rib'i. Ancak künyesiyle meşhurdur. Kufe'ye yerleşti. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde Kufe'de h.40 veya 38 yılında vefat etti.¹⁴⁴⁸

Enes b. Müdrîk b. Ka'b b. Amr (أنس بن مدرک): Kufe'ye yerleşti. Hz. Ali ile beraber şehid oldu.¹⁴⁴⁹

Eş'as b. Kays (الأشعث بن قيس): Kufe'ye yerleşti. H. 40 veya 41 senesinde Kufe'de vefat etti.¹⁴⁵⁰

Habbab b. Eret (خباب بن الأرت): Kufe'ye yerleşti ve orada vefat etti.¹⁴⁵¹

Haraşa b. Hür el-Fezari (خرشة بن الحر): Kufe'de vefat etti.¹⁴⁵²

Haris b. Muaviye (الحارث بن معاوية): Kufe'de vefat etti.¹⁴⁵³

¹⁴⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/273; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/367

¹⁴⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/310; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/416; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/560, 8/141; Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/253; İsfahanî, Ebu Nuaym, *Tarihu İsbehan*, 1/93'te Ebu Musa'nın Medain'de vefat ettiğini söyler.

¹⁴⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/433; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/144; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/8

¹⁴⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/493; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/91

¹⁴⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/162; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/304

¹⁴⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/214; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/205

¹⁴⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/317; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/304

¹⁴⁴⁸ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/391; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/214; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/138

¹⁴⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/114; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/306; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/152; İbnu'l-Esir vefat yeri zikretmemiş.

¹⁴⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/82; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/230, 8/145

¹⁴⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/28; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/151, 8/136

¹⁴⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/39; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/265

Hayda b. Muaviye (حيدة بن معاوية): Kufe'de vefat etti.¹⁴⁵⁴

Huzeyfe b. Esid (حذيفة بن أسيد): Kufe'ye yerleşti. H.42 yılında vefat etti. Zeyd b. Erkam namazını kıldırdı.¹⁴⁵⁵

Huzeym b. Fatik b. Ehram (خزيم بن فاتك): Kufe'ye ve Rakka'ya yerleşip Kufe'de öldüğü rivayet edilir.¹⁴⁵⁶

Karaza b. Ka'b b. Sa'lebe el-Ensari (قرظة بن كعب الأنصاري): Kufe'ye yerleşti. Hz. Ömer, Ammar b. Yasir'le beraber Kufe'ye öğretmen olarak gönderdi. Hz. Ali döneminde vefat ettiği rivayet edilmekle beraber İbn Hacer'e göre Muaviye döneminde vefat etmesi daha doğrudur. Zira vefat ettiğinde Kufe valisi Muğire b. Şu'be idi.¹⁴⁵⁷

Kays b. Ebi Ğarze (قيس بن أبي غرزة): Kufe'ye yerleşti. Kufe'de vefat etti.¹⁴⁵⁸

Lebid b. Rebia (لبيد بن ربيعة): Kufe'ye yerleşti. H.41 yılında Kufe'de vefat etti.¹⁴⁵⁹

Mistah b. Esase (مسطح بن أثاثه): h.34'te vefat etti. Sıffin'de Hz. Ali saflarında idi. Ondan sonra vefat etti.¹⁴⁶⁰

Muğire b. Şu'be (المغيرة بن شعبة): Resulullah'ın vefatından sonra Hz. Ebubekir tarafından Yemen'de irtidad eden Nuceyr'e¹⁴⁶¹ gönderildi. Irak ve Şam fetihlerine katıldı. Meysan, Ahvaz ve Hemedan fetihlerine katıldı. Hz. Ömer tarafından Basra'ya vali olarak tayin edildi. Daha sonra Kufe'ye tayin edildi. Hz. Osman hilafete geçince görevini devam ettirdi. Sonra azletti. Muaviye'ye biat etti. Muaviye Kufe'ye vali tayin etti. H.50 yılında vefat edene kadar bu görevinde kaldı.¹⁴⁶²

Muhammed b. Hatib (محمد بن حاطب بن الحارث): Abdumelik b. Mervan döneminde Kufe'de vefat etti.¹⁴⁶³

Osman b. Huneyf (عثمان بن حنيف): Hz. Ali'nin Basra valisi idi. Talha ve Zübeyr'in Basra'ya gelip yerleşmesiyle Basra'dan ayrılıp Kufe'ye yerleşti. Muaviye döneminde vefat etti.¹⁴⁶⁴

¹⁴⁵³ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/417; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/436

¹⁴⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/545

¹⁴⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/475; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/466

¹⁴⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/40

¹⁴⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/381; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/399

¹⁴⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/417; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/439

¹⁴⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/5; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/514

¹⁴⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/127

¹⁴⁶¹ Yemen'de Hadramevt yakınlarında bir kale. Bkz. Bekrî, *Mu'cemu mesta'cem*, 4/1299; el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 5/272

¹⁴⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/192; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/173, 8/143

¹⁴⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/74; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/537

¹⁴⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/421; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/304

Sabit b. Kays b. Hatim (ثابت بن قيس بن الخطيم): Hz. Osman döneminde Kufe’de zekat amili olarak görev yaptı. Hz. Ali döneminde Medain’e zekat amili olarak görevlendirildi. Hz. Ali ile berbaber Sıffin ve Nehrevan savaşlarına katıldı. Muğire’nin Kufe’ye vali olarak atanması üzerine azledildi. Muaviye döneminde vefat etti.¹⁴⁶⁵ Vefat yeri zikredilmemekle beraber uzun süre Kufe’de bulunmuş olduğunu görüyoruz.

Said b. Hureys (سعيد بن حريث): Kufe’de vefat etti.¹⁴⁶⁶

Sehl b. Huneyf b. Vahib (سهل بن حنيف): Hz. Ali’nin arkadaşlarından. Hz. Ali Medine’den Kufe’ye hareket ettiğinde Medine’de Sehl’i vali olarak bıraktı. Daha sonra mektup yazıp Kufe’ye gelmesini haber verdi. Sıffin’de Hz. Ali ile beraberdi. Kufe’de h.38 yılında vefat etti.¹⁴⁶⁷

Semure b. Cünade b. Cündub (سمرة بن جنادة): Kufe’ye yerleşti. Kufe’de vefat etti.¹⁴⁶⁸

Şeddad b. Sümame (شدداد بن شامة): Hz. Ali ile beraber şehid edildi.¹⁴⁶⁹

Uhban b. Evs el-Eslemi (أهبان بن أوس): Kufe’ye yerleşti. Burada Muaviye döneminde vefat etti.¹⁴⁷⁰

Utbe b. Ferkad (عتبة بن فرقد): Musul fethine katıldı. Azerbeycan’a gitti. Sonra Kufe’ye yerleşti ve burada vefat etti.¹⁴⁷¹

Vail b. Hucr (وائل بن حجر): Kufe’ye yerleşti. Muaviye döneminde vefat etti.¹⁴⁷²

Vehb b. Abdullah b. Müslim (وهب بن عبد الله): Ebu Cuheyfe künyesiyle meşhurdur. Hz. Ali tarafından Kufe polis müdürlüğüne atadı. Kufe’de h.64 yılında vefat etti.¹⁴⁷³

Zeyd b. Erkam b. Zeyd (زيد بن أرقم): Kufe’de h. 66 yılında vefat etti.¹⁴⁷⁴

Zürare b. Amr en-Nehai (زرارعة بن عمرو النخعي): Kufe’de vefat etti.¹⁴⁷⁵

Kufe’ye yerleşenler

Abdullah b. Ebi Akil (عبد الله بن أبي عقيل): Kufe’ye yerleşti. Hz. Ömer döneminde h.21 yılında Kufe’ye gönderilen dört kişiden biri.¹⁴⁷⁶

¹⁴⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/289; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1/274; İbn Sa’d, *Tabakât*, 4/260

¹⁴⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/342; İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/46, 8/145

¹⁴⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/406; İbn Sa’d, *Tabakât*, 8/137

¹⁴⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/393; İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/205, 8/146

¹⁴⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/483

¹⁴⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/122; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1/161

¹⁴⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/415; İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/163, 8/164; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 3/567

¹⁴⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/440; İbn Sa’d, *Tabakât*, 8/149; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.77

¹⁴⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/459; İbn Sa’d, *Tabakât*, 8/175

¹⁴⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/236; İbn Sa’d, *Tabakât*, 5/357, 8/140; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.80

¹⁴⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/218

¹⁴⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/253

Abdurrahman b. Ebza (عبد الرحمن بن أبي الخزاعي): Kufe'ye yerleşti. Hz. Ali Horasan'a vali olarak gönderdi.¹⁴⁷⁷

Ca'da b. Hubeyre b. Ebi Vehb (جعدة بن هبيرة): Kufe'ye yerleşti. Hz. Ali döneminde Horasan valiliği yaptı.¹⁴⁷⁸

Cündub b. Abdullah b. Süfyan (جندب بن عبد الله بن سفيان): Kufe'ye yerleşti. Sonra Basra'ya yerleşti. Kufelilerin, Basralıların ve Şamlıların kendisinden rivayetleri var.¹⁴⁷⁹

Ebu Leyla el-Ensari (أبو ليلى الأنصاري): Kufe'ye yerleşti. Hz. Ali ile beraber savaşlarına katıldı. Sıffin'de şehit olduğu rivayet edilir.¹⁴⁸⁰

Kesir b. Şihab (كثير بن شهاب): Kufe'ye yerleşti. Muaviye döneminde Rey valiliği yaptı.¹⁴⁸¹

Mucemmi' b. Cariye (منجاب بن راشد): Hz. Ömer, insanlara dini öğretmek üzere Kufe'ye gönderdiği sahabilerdendir.¹⁴⁸²

Ubeyd b. Azib (عبيد بن عازب): Bera b. Azib'in kardeşi. Hz. Ömer'in Kufe'ye gönderdiği on sahabiden biri.¹⁴⁸³

Zeyd b. Hun (زيد بن الحصن): Hz. Ömer Kufe'ye amil olarak gönderdi.¹⁴⁸⁴

Ayrıca hayatları hakkında fazla bilgi verilmeyip, Kufe'ye yerleştiği belirtilen sahabiler şunlardır;

Abd b. Hazn¹⁴⁸⁵, Abdullah b. Muntafik¹⁴⁸⁶, Abdullah b. Rubeyyi'a¹⁴⁸⁷, Amir b. Leyla¹⁴⁸⁸, Amir b. Mesud¹⁴⁸⁹, Arface b. Şureyh¹⁴⁹⁰, Ata eş-Şeybi¹⁴⁹¹, Atiye el-Kurazi¹⁴⁹², Attab b. Şumeys¹⁴⁹³, Beşir b. Ma'bed¹⁴⁹⁴, Büleyl b. Bilal b. Uhayha¹⁴⁹⁵,

¹⁴⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/319; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/422

¹⁴⁷⁸ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/340; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/387; İbn Hacer, "Ca'da b. Ebi Hubeyre" olarak zikretmiş.

¹⁴⁷⁹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/360; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/375; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/157

¹⁴⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/231

¹⁴⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/462; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/459

¹⁴⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/64

¹⁴⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/400; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/542

¹⁴⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/244

¹⁴⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/384

¹⁴⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/296; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/401

¹⁴⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/194; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/233

¹⁴⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/125; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/139

¹⁴⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/129

¹⁴⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/443

¹⁴⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/456

¹⁴⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/460

¹⁴⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/410

¹⁴⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/238; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/235

¹⁴⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/247; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/246

Ca'da b. Halid b. Sima¹⁴⁹⁶, Ca'da b. Hubeyre el-Eşca'î¹⁴⁹⁷, Cabir b. Tarık b. Ebi Tarık¹⁴⁹⁸, Delehmes b. Cemil¹⁴⁹⁹, Dınam b. Sa'lebe¹⁵⁰⁰, Dukeyn b. Said¹⁵⁰¹, Ebu Bürde b. Kays¹⁵⁰², Ebu Cünade b. Nasr¹⁵⁰³, Ebu Şehm¹⁵⁰⁴, Ebu Zuby¹⁵⁰⁵, Ebu'l-Hattab¹⁵⁰⁶, Ebu'l-Mualla b. Levzan¹⁵⁰⁷, Esved b. Sa'lebe el-Yerbu'î¹⁵⁰⁸, Ferva b. Museyk¹⁵⁰⁹, Fucey' b. Abdullah¹⁵¹⁰, Furat b. Hayan b. Sa'lebe¹⁵¹¹, Ğurfe el-Ezdi¹⁵¹², Habbe b. Halid el-Huzai¹⁵¹³, Haccac b. Abdullah¹⁵¹⁴, Harice b. Hun b. Huzeyfe¹⁵¹⁵, Hüseyin b. Hundub¹⁵¹⁶, İmriu'l-Kays b. Abis b. Münzir¹⁵¹⁷, İyas b. Abdi Ebu Avf¹⁵¹⁸, Kays b. Muntefik¹⁵¹⁹, Kutbe b. Malik¹⁵²⁰, Makil b. Mukarrin¹⁵²¹, Malik b. Nadle el-Cuşemi¹⁵²², Mincab b. Raşid¹⁵²³, Muhammed b. Sayfay¹⁵²⁴, Müslüm [Avsece'nin babası]¹⁵²⁵, Müslüm b. Ubeyd¹⁵²⁶, Nu'man b. Eşyem¹⁵²⁷, Nu'man b. Kavkal¹⁵²⁸, Nubeyt b. Şureyt el-Eşcaî¹⁵²⁹, Rafi b. Umeyr¹⁵³⁰, Safvan b. Assal¹⁵³¹, Sahr b. Ayle¹⁵³², Salim b. Ubeyd¹⁵³³,

¹⁴⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/356; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/339

¹⁴⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/356; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/339

¹⁴⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/318; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/305

¹⁴⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/112

¹⁵⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/57

¹⁵⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/111

¹⁵⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/25

¹⁵⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/456

¹⁵⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/140

¹⁵⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/162

¹⁵⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/73

¹⁵⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/247

¹⁵⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/70; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/168

¹⁵⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/342

¹⁵¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/333

¹⁵¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/335

¹⁵¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/312

¹⁵¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/457

¹⁵¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/469

¹⁵¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/4

¹⁵¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/502

¹⁵¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/101; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/252

¹⁵¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/140

¹⁵¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/422; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/448

¹⁵²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/390; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/408

¹⁵²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/183

¹⁵²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/50

¹⁵²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/201

¹⁵²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/79

¹⁵²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/139

¹⁵²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/137

¹⁵²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/341

¹⁵²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/350

¹⁵²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/331

¹⁵³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/145

¹⁵³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/25

¹⁵³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/12

¹⁵³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/282

Sebre b. Fakih¹⁵³⁴, Seleme b. Kays¹⁵³⁵, Seleme b. Ümeyye b. Ebi Ubeyd¹⁵³⁶, Seleme b. Yezid¹⁵³⁷, Süveyd b. Mukarrin¹⁵³⁸, Şekel b. Humeyd¹⁵³⁹, Şerik b. Hanbel¹⁵⁴⁰, Şerik b. Tarık¹⁵⁴¹, Şerit b. Enes b. Malik¹⁵⁴², Şeyban b. Malik¹⁵⁴³, Talha b. Nudayla¹⁵⁴⁴, Tarık b. Abdullah¹⁵⁴⁵, Tarık b. Alkame¹⁵⁴⁶, Tarık b. Şihab¹⁵⁴⁷, Ubeyd b. Halid¹⁵⁴⁸, Umare b. Ru'yebe¹⁵⁴⁹, Umare b. Şihab¹⁵⁵⁰, Umare b. Ukbe¹⁵⁵¹, Ya'la b. Mürre¹⁵⁵², Zahir b. Esved b. Haccac¹⁵⁵³

4.3. MUSUL

Musul, h.20/m.641 senesinde Hz. Ömer'in halifeliğinde Utbe b. Ferkad es-Sülemi tarafından fethedilmiştir. Musul şehrinin sınırlarını tesbit edip Arapların iskan edilebileceği bir yer haline getiren ise Arfece b. Harseme el-Barikidir. Arfece, Hz. Ömer'in Utbe'yi azletmesi üzerine bu göreve tayin edilmiştir. Musul'un fethine iştirak eden kabileler arasında Tağlib, İyad ve Nemr kabileleri yer almaktaydı. Muhtemelen bu kabileler fetih sonrasında buraya yerleştiler. Hz. Osman döneminde de Ezd, Tayy, Kinde ve Abdul-Kays'ın aralarında bulunduğu birçok kabilenin göç ettiği bu şehir, Raşid halifeler döneminde el-Cezire bölgesinin büyük şehirlerinden biri haline gelmiştir.¹⁵⁵⁴

Musul'a yerleşen ve vefat eden sahabiler

Abdullah b. Mutem (عبد الله بن المعتم): Musul fethine katıldı. Tikrit'i fethetti.¹⁵⁵⁵

¹⁵³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/296

¹⁵³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/375

¹⁵³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/369

¹⁵³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/378

¹⁵³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/425

¹⁵³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/503

¹⁵⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/497

¹⁵⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/498

¹⁵⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/496

¹⁵⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/512

¹⁵⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/88; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/92

¹⁵⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/72; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/71

¹⁵⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/73; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/72

¹⁵⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/72; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/70

¹⁵⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/397

¹⁵⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/504; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/138

¹⁵⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/505

¹⁵⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/506

¹⁵⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/163; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/499

¹⁵⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/209

¹⁵⁵⁴ Heyet, *Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*, s.149

¹⁵⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/292

Amr b. Hamik (عمرو بن الحمق): Şam'a yerleşti. Sonra Kufe'ye yerleşti. Musul'da şehit olduğu rivayet edilir.¹⁵⁵⁶

Arfece b. Harseme (عرفة بن هرسمة): Hz. Osman Musul'a dört bin kişi yerleştirdi ve emir olarak da Arfece b. Harseme'yi gönderdi.¹⁵⁵⁷

Muharik b. Abdullah (مخارق بن عبد الله): Musul'a yerleşti.¹⁵⁵⁸

4.4. MEDAİN

Bağdat'a 7 fersah uzaklıkta, Dicle kenarında kurulmuş birbirine yakın yedi küçük beldeden oluşan bir şehir. Bu nedenle "Medain" denilmiştir.¹⁵⁵⁹

Huzeyfe b. Yeman (حذيفة بن اليمان): Resulullah döneminde Umman'da Deba'ya zekat amili olarak gitti. Kufe'ye yerleşti. Hz. Ömer, Medain'e vali olarak tayin etti. H.36 yılında vefat edene kadar orada kaldı.¹⁵⁶⁰

Selman el-Farisi (سلمان الفارسي): Aslen Ramehürmüz'lüdür. Medine'de Müslüman oldu. Irak fetihlerine katıldı. Kufe'ye yerleşti. Medain valiliği yaptı. H.32, 33 yılında Medain'de vefat etti. İbn Hacer, vefatı sırasında İbn Mesud'un yanında olduğunu zikreder.¹⁵⁶¹ Bu İbn Mesud'un Medain'e uğradığını göstermektedir.

4.5. CEMEL VAKASI

Cemel Vak'ası, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasında Basra ile Kufe arasında Basra'ya yakın olan Zaviye mevkiinde h.36/m.656 yılında cereyan etti.

Abdullah b. Hakim (عبد الله بن حكيم بن حزام): Cemel'de şehit.¹⁵⁶²

Abdullah b. Halef b. Esad (عبد الله بن خلف بن أسعد): Basra divanında katip idi. Cemel'de şehit oldu.¹⁵⁶³

Abdullah b. Ebi Halef (عبد الله بن أبي خلف): Cemel günü şehit.¹⁵⁶⁴

Abdurrahman b. Abdullah b. Osman (عبد الرحمن بن عبد الله بن عثمان): Hz. Ebubekir'in oğlu. Cemel'de kardeşi Talha ile beraber şehit oldu.¹⁵⁶⁵

¹⁵⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/25

¹⁵⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/443; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 4/23

¹⁵⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/97

¹⁵⁵⁹ Hamevî, *Büldân*, 5/74; Yakubî, *Kitabu'l-Büldân*, s.97

¹⁵⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/476; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/249, 8/137, 8/86

¹⁵⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/367; Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/203; İbn Sa'd, *Tabakât*, 4/69; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.76

¹⁵⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/183

¹⁵⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/190

¹⁵⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/148

Abdurrahman b. Saib (عبد الرحمن بن السائب): Cemel’de şehit oldu.¹⁵⁶⁶

Abdullah b. Musafi (عبد الله بن مسافع): Cemel’de Hz. Aişe saflarında şehit oldu.¹⁵⁶⁷

Abdullah b. Mikdad b. Esved (عبد الله بن المقداد): Cemel’de Hz. Aişe saflarında şehit oldu.¹⁵⁶⁸

Abdullah b. Ma’bed b. Haris (عبد الله بن معبد): Cemel’de Hz. Aişe saflarında şehit oldu.¹⁵⁶⁹

Abdurrahman b. Attab b. Esid (عبد الرحمن بن عتاب بن أسيد): Cemel’de şehit.¹⁵⁷⁰

Abdurrahman b. Humejd (عبد الرحمن بن حميد): Cemel’de Hz. Aişe saflarında şehit oldu.¹⁵⁷¹

Ebu’l-Ca’d ed-Damrî (أبو الجعد الضمري): Medine’de oturdu. Cemel vakasında Hz. Aişe saflarında şehit oldu.¹⁵⁷²

Ebu Süfyan b. Huveytib (أبو سفيان بن حويطب): Cemel günü şehit oldu.¹⁵⁷³

Hind b. Ebi Hale (هند بن ابي هالة): Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁵⁷⁴

Ma’bed b. Zuheyr b. Ebi Umeyye (معبد بن زهير): Cemel’de şehit oldu.¹⁵⁷⁵

Muarrid b. İlat es-Sülemî (معرض بن علاط السلمي): Cemel’de şehit oldu.¹⁵⁷⁶

Mucalid b. Mesud es-Sülemi (مجالد بن مسعود): Basra’ya yerleşti. Kardeşi Mucaşi’ ile beraber Cemel’de şehit oldu. Her ikisinin kabri de Basra’dadır.¹⁵⁷⁷

Mucaşi’ b. Mesud es-Sülemî (مجاشع بن مسعود): Basra’ya yerleşti. Hind taraflarına, Kabil’e ve İsfahan’a gitti. Cemel günü Hz. Aişe saflarında şehit oldu. Basra’ya defnedildi.¹⁵⁷⁸

¹⁵⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/348; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 3/466; İbnu’l-Esir, Cemel’e katıldığını, ancak Mekke’de vefat ettiğini söyler.

¹⁵⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/334, 4/142; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 3/452

¹⁵⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/284

¹⁵⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/137

¹⁵⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/137

¹⁵⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/146; İsabe’de “Abdurrahman b. Akab” şeklinde zikretmiş. Ancak baskı hatası olması muhtemeldir. Zira Attab b. Esid’de oğlu Abdurrahman’ın Cemel’de şehit olduğu zikredilmekte.

Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/409

¹⁵⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/140

¹⁵⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/44; İbn Sa’d, *Tabakat*, 5/119; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 6/51. İbnu’l-Esir vefat yeri zikretmemiş.

¹⁵⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/123

¹⁵⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/415; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/417

¹⁵⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/231; Sağanî, *Dürr’üs-Sehâbe*, s.122; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/218

¹⁵⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/180; Sağanî, *Dürr’üs-Sehâbe*, s.123; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/228

¹⁵⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/61; İbn Sa’d, *Tabakât*, 9/29; İbn Sa’d vefat yeri belirtmemiş.; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/63

¹⁵⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/60; Ebu’s-Şeyh, *Tabakât*, 1/266; İbn Sa’d, *Tabakât*, 9/29; Sağanî, *Dürr’üs-Sehâbe*, s.114; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/60

Muhammed b. Talha (محمد بن طلحة): Mekke’de ikamet ediyordu. Savaşa katılmak istemediği halde babasını kıramayıp Cemel’e gitti. Cemel’de babasıyla beraber şehit oldu.¹⁵⁷⁹

Muhriz b. Harise (محرز بن حارثة): Hz. Ömer’in ilk döneminde Mekke valiliği yaptı. Daha sonra azledildi. Mekke’de ikamet ediyordu. Cemel’de şehit oldu.¹⁵⁸⁰

Müslim b. Karaza (مسلم بن قرظة): Cemel’de şehit oldu.¹⁵⁸¹

Nuaym b. Mesud b. Amir (نعيم بن مسعود): Cemel vakasında şehit oldu.¹⁵⁸²

Rebia b. Durrac (ربيعة بن دراج): Cemel’de şehit oldu.¹⁵⁸³

Seyhan b. Suhan (سيحان بن صوحان): Cemel günü şehit oldu.¹⁵⁸⁴

Talha b. Ubeydullah (طلحة بن عبيد الله): Cemel savaşında kendisine isabet eden bir okla yaralandı. Kan kaybından vefat etti.¹⁵⁸⁵

Zübeyr b. Avvam (الزبير بن العوام): Aşere-i Mübeşşere’denir. Hz. Ebubekir döneminde münzevi bir hayat sürdü. Hz. Ömer döneminde Mısır ve İskenderiye fetihlerine, Yermük savaşına katıldı. Hz. Osman döneminde tekrar münzevi bir hayat sürdü. Hz. Osman’ın şehadeti üzerine fitnenin ortadan kaldırılması için tekrar siyaset sahnesine döndü. Cemel’de Hz. Aişe saflarında idi. 66 yaşlarında iken Cemel’de şehit oldu.¹⁵⁸⁶

4.6. SİFFİN SAVAŞI

Sıffin’de şehit olanlar

Abdurrahman b. Hanbel (عبد الرحمن بن حنبل): Sıffin’de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁵⁸⁷

Ammar b. Yasir (عمار بن ياسر): Hz. Ömer, Kufe’ye öğretmen olarak gönderdi. Sıffinde Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁵⁸⁸

Abdullah b. Ka’b el-Muradi (عبد الله بن كعب): Sıffin’de şehit oldu.¹⁵⁸⁹

¹⁵⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/80; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/98

¹⁵⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/68; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/71

¹⁵⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/229

¹⁵⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/355; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5/348

¹⁵⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/159

¹⁵⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/430

¹⁵⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/84; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.25

¹⁵⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/213; İbn Sa’d, *Tabakât*, 3/93; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.25;

İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, 2/249

¹⁵⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/328

¹⁵⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/500; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai’l-Emsar*, s.74

¹⁵⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/278

Abdullah b. Büdeyl b. Verka (عبد الله بن بديل): Resulullah'ın elçisi olarak kardeşi Abdurrahman ile beraber Yemen'e gitti. Kufe'ye yerleşti. İsfahan'ın fethine katıldı. Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁵⁹⁰

'Aiz b. Said (عائذ بن سعيد): Sıffin'de şehit.¹⁵⁹¹

Büreyd el-Eslemi (يريد الأسلمي): Sıffin'de şehit.¹⁵⁹²

Budeyl b. Verka b. Amr (بديل بن ورقاء): Mekke'de oturdu. Sıffin'de şehit oldu.¹⁵⁹³

Cüneydib b. Cündüb (جنيد بن جندب): Sıffin'de Muaviye saflarında şehit oldu.¹⁵⁹⁴

Ebu Amr el-Ensari (أبو عمر الأنصاري): Sıffin'de şehit oldu.¹⁵⁹⁵

Ebu Fudale el-Ensari (أبو فضالة الأنصاري): Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁵⁹⁶

Ebu Hazim el-Beceli (أبو حازم البجلي): Sıffin'de şehit oldu.¹⁵⁹⁷

Ebu'l-Heysem (أبو الهيثم بن التيهان): Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit olduğu söylenmekle beraber Resulullah hayatta iken vefat ettiği de rivayet edilmektedir.¹⁵⁹⁸

Ebu Kudame b. Haris (أبو قدامة بن الحارث): Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁵⁹⁹

Ebu Şimr b. Ebrehe (أبو شمر بن أبرهة): Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁶⁰⁰

Fakeh b. Sa'd (الفاكه بن سعد): Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁶⁰¹

Haşim b. Utbe b. Ebi Vakkas (هاشم بن عتبة): Sıffin'de şehit.¹⁶⁰²

Habis b. Sa'd (حابس بن سعد): Şam'a yerleşti. Hz. Ömer tarafından Humus kadısı yapılmak istendi, ancak Hz. Ömer daha sonra vazgeçti. Sıffin'de Muaviye saflarında şehit oldu.¹⁶⁰³

Habis b. Rebia el-Yemani (حابس بن ربيعة): Sıffin'de Muaviye saflarında şehit.¹⁶⁰⁴

Huzeyme b. Sabit (خزيمه بن ثابت): Sıffin'de şehit.¹⁶⁰⁵

Muhacir b. Halid b. Velid (مهاجر بن خالد): Cemel ve Sıffin'de Hz. Ali ile beraberdi. Sıffin'de şehit oldu.¹⁶⁰⁶

¹⁵⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/159; Sağanî, *Dürr'üs-Sahabe*, s.75; Ebu's-Şeyh, *Tabakât*, 1/259; Ebu's-Şeyh bazı kaynaklarda Abdullah olarak zikredildiğini ancak isminin Büdeyl b. Amir b. Verka olduğunu söyler.

¹⁵⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/132; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/209

¹⁵⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/218

¹⁵⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/212; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/198, 8/21

¹⁵⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/388

¹⁵⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/189

¹⁵⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/211

¹⁵⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/55; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/302

¹⁵⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/285

¹⁵⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/217

¹⁶⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/139

¹⁶⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/331; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/391, 9/76

¹⁶⁰² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/389; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/74

¹⁶⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/409; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/435

¹⁶⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/409

¹⁶⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/42; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/297, 8/174

Muhammed b. Süleyman (محمد بن سليمان): Sıffin'de şehit.¹⁶⁰⁷

Muhammed b. Budeyl (محمد بن بدیل): Sıffin'de şehit.¹⁶⁰⁸

Süheyl b. Amr (سهيل بن عمرو): Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁶⁰⁹

Ya'la b. Umeyye (يعلي بن أمية): Hz. Ebubekir Ridde savaşlarında görev verdi. Hz. Ömer döneminde Necran amilliği yaptı. Hz. Osman döneminde Yemen/San'a'da valilik yaptı. Hz. Aişe ile beraber Cemel'e katıldı. Sıffin'de Hz. Ali saflarında şehit oldu.¹⁶¹⁰

Ubeydullah b. Ömer b. Hattab (عبيد الله بن عمر): Sıffin'de Muaviye saflarında şehit oldu.¹⁶¹¹

Sabit b. Ubeyd el-Ensari (ثابت بن عبيد): Sıffin'de şehit oldu.¹⁶¹²

Sa'd b. Haris (سعد بن الحارث): Sıffin'de şehit.¹⁶¹³

Şurahbil b. Simt (شرحبيل بن السمط): Humus'un fethinde bulundu. Humus valiliği yaptı. Sıffin'de şehit oldu.¹⁶¹⁴

Yuseyr b. Amr b. Yesar (يسير بن عمرو): Sıffinde şehit oldu.¹⁶¹⁵

4.7. KERBELA

Bugün Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbela, Hz. Hüseyin ile aile efradının 10 Muharrem 61 tarihinde Emevilerce şehid edildikleri yerdir.¹⁶¹⁶

Kerbela'da şehit düşen sahabiler:

Abdullah b. Buktur (عبد الله بن بقطر): Hz. Hüseyin'le beraber Kerbela'da şehit oldu.¹⁶¹⁷

Abdullah b. Ebi Süfyan (عبد الله بن أبي سفیان): Hz. Hüseyin'le beraber şehit oldu.¹⁶¹⁸

Enes b. Haris b. Nebih (أنس بن الحارث): Kufe ehlindendir. Hz. Hüseyin'le beraber şehit oldu.¹⁶¹⁹

Hüseyin b. Ali (الحسين بن علي): h.61 yılında Kerbela'da şehit edildi.¹⁶²⁰

¹⁶⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/233

¹⁶⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/79

¹⁶⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/72

¹⁶⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/415

¹⁶¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/499; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/47

¹⁶¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/151; İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/17

¹⁶¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/289; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/273: İbnu'l-Esir, Sıffin'e katıldığını zikreder.

Ancak burada şehit olduğuna dair bir bilgi vermez.

¹⁶¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/309; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/321, 7/84

¹⁶¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/488; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/238, 9/448

¹⁶¹⁵ Sağanî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.137

¹⁶¹⁶ Öz, Mustafa, "Kerbela" mad. TDVİA

¹⁶¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/126

¹⁶¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/214

¹⁶¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/107

¹⁶²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/497; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.25

4.8. KADİSİYYE SAVAŞI

Sa'd b. Ebi Vakkas komutasında h.14 yılında yapıldı. Kadisiyye'de Müslümanlar Mevlana Şibli'ye göre 6000, Ahmed Cevdet'e göre ise 8500 şehit verdi.¹⁶²¹ Kadisiyye; Kufe yolu üzerinde Kufe'ye onüç fersah uzaklıkta ve Azib'e dört mil mesafede bir yer.

Kadisiyyede şehit olanlar:

Abdurrahman b. Vail¹⁶²², Amr b. Osman¹⁶²³, Büceyr b. Becre¹⁶²⁴, Düreyd b. Ka'b en-Nehai¹⁶²⁵, Halid b. İsaf el-Cühenî¹⁶²⁶, Haris b. Muderris¹⁶²⁷, Muhsan b. Vehvah¹⁶²⁸, Sa'd b. Halife¹⁶²⁹, Said b. Ubeyd¹⁶³⁰, Suraka b. Amr b. Zeyd¹⁶³¹, Suveyd b. Numan b. Malik¹⁶³², Tiyyabe b. Ma'is¹⁶³³, Ukbe b. Ebi Kays¹⁶³⁴

4.9. CİSR SAVAŞI

Dicle nehrinin Zap suyu kolu kenarında Natif denilen yerde Müslümanlarla İranlılar ordugah kurdu. Nehrin bir yanında Müslümanlar diğer yanında İranlılar vardı. Arada bir köprü vardı. İranlı komutan Müslüman ordunun komutanı Ebu Ubeyde es-Sakafi'ye “Nehri istersen sen geç, istersen ben geçeyim” şeklinde teklifte bulundu. Ebu Ubeyde birçok komutanının itirazına rağmen İranlıların teklifini onur kırıcı olarak telakki edip bütün ordunun nehri geçmesini emretti. Müslümanlar köprüde büyük kayıplar verdiler. h.13/m.634 yılında meydana gelen ve “köprü(cisr) savaşı” olarak bilinen bu savaş ilk fetihler sırasında Müslümanların uğradığı en büyük yenilgidir.¹⁶³⁵

Bu savaşta şehid düşen sahabiler, tespit ettiğimiz kadarıyla 41 kişidir. Bunlar:

¹⁶²¹ Ecer, Vehbi, *İslam Tarihi Dersleri II*, Kayseri 1995, s.102

¹⁶²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/369

¹⁶²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/51

¹⁶²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/207

¹⁶²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/109

¹⁶²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/6

¹⁶²⁷ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/416; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/436

¹⁶²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/70

¹⁶²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/311

¹⁶³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/321

¹⁶³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/303

¹⁶³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/426

¹⁶³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/96

¹⁶³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/468

¹⁶³⁵ Ecer, Vehbi, *İslam Tarihi Dersleri II*, s.95-97

Abbad b. Kayzî¹⁶³⁶, Abbad b. Milhan¹⁶³⁷, Abdullah b. Mesud b. Amr¹⁶³⁸, Abdullah b. Mirba'¹⁶³⁹, Abdullah b. Kayziyye¹⁶⁴⁰, Abdullah b. Sa'sa'a¹⁶⁴¹, Abdurrahman b. Adiyy¹⁶⁴², 'Aiz b. Muaz¹⁶⁴³, Amr b. Evs b. Atik¹⁶⁴⁴, Beşir b. Anbes b. Zeyd¹⁶⁴⁵, Cebr b. Ebi Ubeyd¹⁶⁴⁶, Demra b. Ğaziyye b. Amr¹⁶⁴⁷, Ebu'l-Hakem b. Habib¹⁶⁴⁸, Ebu Ubeyd b. Mesud¹⁶⁴⁹, Esad b. Harise b. Levzan¹⁶⁵⁰, Esad b. Selame¹⁶⁵¹, Enes b. Evs el-Ensari¹⁶⁵², Habib b. Rebia¹⁶⁵³, Hakem b. Mesud b. Amr¹⁶⁵⁴, Halid b. Sinan b. Ebi Ubeyd¹⁶⁵⁵, Haris b. Adiyy b. Malik¹⁶⁵⁶, Haris b. Atik b. Numan¹⁶⁵⁷, Haris b. Hubab b. Erkam¹⁶⁵⁸, Haris b. Mesud b. Abde¹⁶⁵⁹, Huzeyme b. Evs b. Yezid¹⁶⁶⁰, Kays b. Seken(Ebu Zeyd el-Ensari)¹⁶⁶¹, Mesleme b. Eslem¹⁶⁶², Münzir b. Kays b. Amr¹⁶⁶³, Sabit b. Adiyy¹⁶⁶⁴, Sabit b. Atik¹⁶⁶⁵, Sabit b. Numan b. Haris¹⁶⁶⁶, Sa'd b. Selame¹⁶⁶⁷, Sa'lebe b. Amr b. Mihsan¹⁶⁶⁸, Seleme b. Eslem¹⁶⁶⁹, Selit/Süleyt b. Kays b. Amr¹⁶⁷⁰, Ukbe b. Kayzi b.

¹⁶³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/139

¹⁶³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/139

¹⁶³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/289

¹⁶³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/283

¹⁶⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/277

¹⁶⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/223

¹⁶⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/350

¹⁶⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/133

¹⁶⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/14

¹⁶⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/237

¹⁶⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/332

¹⁶⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/60

¹⁶⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/62

¹⁶⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/176

¹⁶⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/57

¹⁶⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/58

¹⁶⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/107

¹⁶⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/460

¹⁶⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/519

¹⁶⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/15

¹⁶⁵⁶ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/405; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/427

¹⁶⁵⁷ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/405; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/427

¹⁶⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/416

¹⁶⁵⁹ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/415; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/436

¹⁶⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/42

¹⁶⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/407

¹⁶⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/140

¹⁶⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/204

¹⁶⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/289; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/273; İbnu'l-Esir vefat yerini zikretmemiş.

¹⁶⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/289; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/273

¹⁶⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/292; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/278; İbnu'l-Esir vefat yeri zikretmemiş.

¹⁶⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/318

¹⁶⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/299; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/291

¹⁶⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/369

¹⁶⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/382

Kays¹⁶⁷¹, Umeyr b. Ebi'l-Yesar¹⁶⁷², Uneys b. Atik¹⁶⁷³, Yezid b. Kays b. Hatim¹⁶⁷⁴, Zeyd b. Milhan¹⁶⁷⁵, Zeyd b. Süraka¹⁶⁷⁶

5. CEZİRE BÖLGESİ

Adiyy b. Amire (عدي بن عميرة): Ebu Zürrare künyesiyle meşhurdur. Kufe'ye yerleşti. Kufe'de Adiyy'in mensup olduğu Benu Erkam kabilesi vardı. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Hz. Ali'nin Kufe'ye yerleşmesi üzerine “Hz. Osman'a sövenlerin bulunduğu bir belde de oturmam” diyerek topluca Muaviye'ye gittiler. Muaviye onlara önce Nasîbîn(Nusaybin), daha sonra Ruha'yı iktâ olarak verdi. Adiyy de onlarla beraber gitti. Sıffin'de Muaviye ile beraber hareket ettiler. Cezire'de vefat ettiği kesin olmakla beraber Ruha ve Karkisiya'da vefat ettiği rivayetleri vardır.¹⁶⁷⁷

Cezire bölgesine fetih hareketleri nedeniyle uğrayanlar ise; Halid b. Velid ve Ebu Musa el-Eşarî'dir.¹⁶⁷⁸

5.1. KARKİSİYA

Fırat kenarında bir yer. Bugün Gaziantep sınırları içinde Karkamış ilçesinde bulunan Birecik nehri yakınlarında Kargamış(karkemiş) şeklinde bilinen harabeler.¹⁶⁷⁹

Cerir b. Abdullah b. Cabir (جرير بن عبد الله بن جابر): Hz. Ömer döneminde Irak fethine katıldı. Sonra Kufe'ye yerleşti. Hz. Ali Cerir'i Muaviye'ye elçi olarak gönderdi. Cerir daha sonra her iki gruptan ayrılıp Karkisiya'ya yerleşti. Vefat edene kadar orada kaldı. H.51 yılında vefat etti.¹⁶⁸⁰ Cerir'den gelen şu rivayet: “Benden sonra birbirinizin boynun vuran kafirler gibi olmayın”¹⁶⁸¹ fitneden uzak kalma nedenini açıklamaktadır.

¹⁶⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/468

¹⁶⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/95

¹⁶⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/119

¹⁶⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/487

¹⁶⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/254

¹⁶⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/246

¹⁶⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/481, 6/243; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/438; İbn Hayyat, *Tabakâtu İbn Hayyat*, 1/318

¹⁶⁷⁸ İbn Hayyat, *Tabakâtu İbn Hayyat*, 1/318

¹⁶⁷⁹ MEB İA. “Karkisiya” mad.

¹⁶⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/349; İbn Hayyat, *Tabakâtu İbn Hayyat*, 1/318; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.76

¹⁶⁸¹ Buharî, İlim 43; Aynı rivayet İbn Ömer tarafından da nakledilmektedir. Bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 45/324

Hanzala b. Rebi'(حنّزلة بن الربيع بن صيفي): Taif'e gönderildi. Kadisiyye'ye katıldı. Kufe'ye yerleşti. Sonra Karkisiya'ya gitti. Muaviye döneminde vefat etti.¹⁶⁸²

Haris b. Yezid el-Amiri(الحارث بن يزيد العامري): Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Karkisiya'nın fethinde bulunmuş.¹⁶⁸³

5.2. SUMEYSAT

Bugün Adıyaman'ın Samsat ilçesi olan Sumeysat, Fırat nehrinin batı kıyısında, Hısn-ı Mansur'un(Adıyaman) güneyinde bulunmaktadır.¹⁶⁸⁴

Safvan b. Muattal (صفوان بن معطل): Medine'ye yerleşti. İrminiyye gazası sırasında Sumeysat'ta şehid oldu.¹⁶⁸⁵

5.3. HARRAN

Dırar b. Ezver (ضرار بن الازور الاسدي): Kufe'ye yerleşti. Daha sonra Harran'a yerleşti ve burada vefat etti.¹⁶⁸⁶ Dırar b. Ezver'in Esedî olması Rakka'ya yerleşen Esedîlerle beraber hareket edip buraya geldiğini göstermektedir. Zira Muaviye, Kufe'den hareket edip kendisine gelen bu kimselere Rakka ve Ruha'yı iktâ olarak vermişti.

5.4. RAKKA

Avf b. Rebi' (عوف بن الربيع): Rakka'ya yerleşti.¹⁶⁸⁷

Halid b. Ukbe b. Ebi Muayt(خالد بن عقبة): Kardeşi Velid'le beraber Rakka'ya yerleşti.¹⁶⁸⁸

Hureym b. Fâtek el-Esedî (خريم بن فاتك): Mekke fethinde Müslüman oldu. Kufe'ye yerleşti. Sonra Rakka'ya göç etti. Muaviye döneminde vefat etti.¹⁶⁸⁹ Oğlu Eymen b. Hureym, babasının Müslümanlara karşı kılıç kullanmayacağına yemin ettiğini söyler. Bu da Hureym'in fitneden uzak kalmak için Kufe'den ayrıldığını göstermektedir.

Salim b. Vabise(سالم بن وابصة): Hişam döneminde vefat etti. Rakka valiliği yaptı.¹⁶⁹⁰

¹⁶⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/537

¹⁶⁸³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/423; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/443

¹⁶⁸⁴ Bekrî, *Mu'cem*, 3/757; Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 3/258

¹⁶⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/27; Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 1/160; Adıyaman'ın Samsat ilçesinde türbesi bulunmaktadır.

¹⁶⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/53; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, 24/378

¹⁶⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/102

¹⁶⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/19

¹⁶⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/40; İbn Sa'd, *Tabakat*, 6/159

¹⁶⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/283

Sebre b. Fatek el-Esedî (سبرة ابن فاتك الأسدي): Kardeşi Hureym ile beraber Rakka'ya yerleşti. Eymen b. Hureym babası ve amcasının Müslümanlara kılıç çekmemeye yemin ettiklerini söyler.¹⁶⁹¹

Selman b. Sümame el-Cu'fî (سلمان بن ثمامة): Fitne olayından sonra çıkan savaşlardan uzak durmak için bir grupla beraber Rakka'ya yerleşti. Hz. Ali "Bize yardım etmesen bile fey'den senin payına düşene engel olmayız. Çünkü sen Müslümanlardansın" diyerek Selman'a hissesini gönderdi.¹⁶⁹²

Simak b. Mahreme el-Esedî (سماك بن مخزومة): Cürcan fethine katıldı. Kufe'de kendisine nisbet edilen bir mescid vardı. Muaviye döneminde Rakka'da vefat etti.¹⁶⁹³

Vabisa b. Ma'bed el-Esedî (وابصة بن معبد الاسدي): Kufe'ye yerleşti, sonra Rakka'ya gitti ve ölene kadar orada ikamet etti.¹⁶⁹⁴ İbn Sa'd Cezire'ye yerleştiğini söyler, vefat yeri belirtmez. Ancak oğlu Abdurrahman'ın, Harun Reşid döneminde Rakka kadılığı yaptığı¹⁶⁹⁵ göz önünde bulundurulursa vefat yerinin Rakka olma ihtimalini kuvvetlendiriyor.

Velid b. Ukbe b. Ebi Muayt (الولد بن عتبة بن ابي معيط): Hz. Osman, Sa'd b. Ebi Vakkas'ı azlettikten sonra Velid'i Kufe'ye görevlendirdi. Daha sonra içki içmesinden dolayı azledip yerine Sa'd b. As'ı atadı.¹⁶⁹⁶ Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Hz. Ali ve Muaviye'den uzak olmak, fitneye bulaşmamak için Rakka'ya gidip oraya yerleşti. Rakka'da vefat etti.¹⁶⁹⁷

Rakka'ya yerleşen sahabiler fitneden uzak durmak gayesiyle Kufe'den buraya geldikleri görülmektedir. Kabile olarak beraber hareket ettikleri görülmektedir. Çoğunun Esed kabilesinden olması bunu güçlendirmektedir. Ancak Hz. Ali'nin Selman b. Sümame'ye mektup yazıp ona ganimetlerden pay göndermesi, Rakka'ya yerleşen bu sahabilerin Selman b. Sümame önderliğinde hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

¹⁶⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/296

¹⁶⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/365

¹⁶⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/391

¹⁶⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/436

¹⁶⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, 9/481

¹⁶⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/542

¹⁶⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/452; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/481; Sağanî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.131

5.5. NASİBÎN (Nusaybin)

Musul ile Şam arasında bulunan Cezire bölgesinin bir şehri.¹⁶⁹⁸

Abdullah b. Abdullah b. Itban (عبد الله بن عبد الله بن عتبان): Hz. Ömer'in amillerinden. Hz. Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas'a gönderdiği mektupta Abdullah'ı Nasibin'e göndermesini emreder. Nusaybin'deki görevinden sonra İsbehan'a gönderilir.¹⁶⁹⁹

6. İRMİNİYYE

Bir ucu Anadolu, diğer ucu Derbent'e uzanan İrminiyye birkaç kısma ayrılır. Simsat, Kalikala, Hılat, Erciş ve Bacüneys Dördüncü İrminiyye; el-Büsürçan, Debil, Siractayr ve Bağrevend Üçüncü İrminiyye; Cürzan İkinci İrminiyye; es-Sisecan ile Erran şehirleri ise Birinci İrminiyye diye bilinirdi.¹⁷⁰⁰

Habib b. Mesleme (حبيب بن مسلمة): Şam'a yerleşti. Ermenistan fethine katıldı. Vali olarak İrminiyye'ye atandı. Ve orada 42'de vefat etti.¹⁷⁰¹ İyaz b. Ğanem Cezire'yi h.19'da fethettiğinde, Habib b. Meslemeyi Karkisya'ya gönderdi.¹⁷⁰²

Hucr b. Yezid b. Seleme (حجر بن يزيد بن سلمة): Hakem olayında Hz. Ali ile beraberdi. İrminiyye'ye Muaviye tarafından vali olarak gönderildi.¹⁷⁰³

Haris b. Amr et-Tai (الحارث بن عمرو الطائي): Ermeni gazasında vefat etti.¹⁷⁰⁴

6.1. Belencer

Belencer, İrminiyye şehirlerinden olup Hazar civarındadır.¹⁷⁰⁵

Abdurrahman b. Rebia el-Bahilî (عبد الرحمن بن ربيعة): Belencer'de şehit oldu.¹⁷⁰⁶

Selman b. Rebia el-Bahilî (سلمان بن ربيعة): Şam fetihlerine katıldı. Irak'a yerleşti. Ermeni gazalarına emirlik yaptı. Hz. Osman döneminde Belencer'de şehit oldu.¹⁷⁰⁷

¹⁶⁹⁸ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 5/288

¹⁶⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/239; Ebu's-Şeyh, *Tabakâtu'l-Muhaddisin bi İsbehan*, 1/289

¹⁷⁰⁰ Belazurî, *Fütûhu'l-Büldan*, s.278; Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 1/159

¹⁷⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/464; Saġanî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.31

¹⁷⁰² el-Hamevî, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 4/329

¹⁷⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/473; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/240

¹⁷⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/428

¹⁷⁰⁵ el-Hamevî, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 1/489

¹⁷⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/332; Saġanî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.71; el-Hamevî, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 1/489

¹⁷⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/366; İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/252; Saġanî, *Dürrü's-Sehâbe*, s.51; el-Hamevî, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 1/489

6.2. Derbent

Bu şehre “Babu’l-ebvab” veya “ebvab” da denilir. Bu şehre ebvab denilmesi kapılarının çokluğu nedeniyledir. Erdebil’e iki mil mesafede, Hazar denizi kıyısındadır.¹⁷⁰⁸

Süraka b. Amr (سراقه بن عمرو): İrminiyye tarafına Hz. Ömer zamanında öncü birliğin komutanı olarak gitti. Arkasından Abdurrahman b. Rebia gönderildi. Süraka’nın el-Bâb’ta (Derbent) vefatı üzerine komutayı Abdurrahman aldı. Hz. Ömer de bunu onaylayıp Abdurrahman’ın fethe devam etmesini istedi.¹⁷⁰⁹

7. İRAN BÖLGESİ

7.1. EHVAZ

Ehvaz (الأهواز), Basra Körfezi yakınlarında Huzistan bölgesinde bulunan bir şehir.¹⁷¹⁰ Ebu Musa el-Eşarî tarafından fethedildi.

Şureyh b. Amir b. Kays (شريح بن عامر): Hz. Ömer döneminde Basra valiliği yaptı. Daha sonra Ahvaz üzerine yürüdü. Burada şehit oldu.¹⁷¹¹

7.2. CÜRCAN

Cürcan Hz. Ömer döneminde fethedildi. Cürcanî, Cürcan’a uğrayan şu sahabelerin isimlerini verir: Hüseyin b. Ali, Abdullah b. Ömer, Huzeyfe b. Yeman, Said b. As, Süveyd b. Mukarrin, Abdullah b. Ebi Evfa, Ebu Hureyre, Abdullah b. Zübeyr, Hasan b. Ali, Sevad b. Kutbe, Simak b. Mahreme, Hind b. Amr ve Uteybe b. Nühas¹⁷¹²

Sevad b. Kutbe (سواد بن قطبة): Cürcan’a yerleşti.¹⁷¹³

7.3. HEMEDAN

Simak b. Hareşe el-Ensari (سماك بن خرشة): Hemedan’a gitti.¹⁷¹⁴

Simak b. Ubeyd (سماك بن عبيد): Hemedan fethine katıldı.¹⁷¹⁵

Abdullah b. Malik el-Erhabi (عبد الله بن مالك): Hemedan’a gitti.¹⁷¹⁶

¹⁷⁰⁸ Belazurî, *Fütuh*, s.279; Hamevî, *Mu’cem*, 1/303-305, 2/449

¹⁷⁰⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/303; el-Hamevî, Yakut, *Mu’cemu’l-Büldan*, 1/305

¹⁷¹⁰ el-Hamevî, Yakut, *Mu’cemu’l-Büldan*, 1/284

¹⁷¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/493

¹⁷¹² Cürcanî, Hamza b. Yusuf Ebu’l-Kasım, *Tarihu Cürcan*, thk. Muhammed Abdulmu’id Han, Beyrut 1981, s.46

¹⁷¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/420

¹⁷¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/390

¹⁷¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/391

Kays b. Amr b. Malik (قيس بن عمرو): Hemedan'a yerleşti..¹⁷¹⁷

7.4. İSFEHAN

Adı Arapça kaynaklarda Sibahan ve İsbahan şeklinde geçer. Sözlük anlamı “atlı askerler” gelip, Sasanî ordusu bir savaş esnasında bu düzlükte toplandığı için bu ismi almıştır. Kum şehrine 60 fersah uzaklıktadır.¹⁷¹⁸

Nihavend'de İranlıların yenilgiye uğraması üzerine Hz. Ömer, h.23 yılında Ebu Musa el-Eşarî'ye bir mektup yazarak Abdullah b. Büdeyl'i İsfahan'a göndermesini emretmiştir. Fethedilen İsfahan'ın valiliğine Abdullah b. Büdeyl atandı. Abdullah bu görevine Hz. Osman'ın hilafetine kadar devam etti. Daha sonra yerine Saib b. Akra tayin edildi.¹⁷¹⁹

Ebu Nuaym el-İsfahanî, İsfahan'a uğrayan 21 sahabi ismi zikreder: Hasan b. Ali b. Ebi Talib, Abdullah b. Zübeyr b. Avvam, Selman-ı Farisî, Ebu Musa el-Eşarî, Musa b. Ebi Musa, Abdullah b. Amir b. Kureyz, Abdullah b. Büdeyl b. Verka, Abdullah b. Abdullah b. Utban, 'Aiz b. Amr el-Müzenî, Abdullah b. Yezid el-Hatmî, Rafi b. Hadic, Halid b. Gulab el-Kureşî, Mücaşi' b. Mesud es-Sülemî, Hameme b.Ebi Hameme ed-Devsî Mihnef b. Süleym el-Ğamidî, Utbe b. Ferkad es-Sülemî, Nabiğa el-Ca'dî, Uhban b. Evs el-Eslemî, Saib b. Akra', Ümmü Selem'nin kölesi Ebu İbrahim ve Emetullah.¹⁷²⁰

İsfahan'da vefat edenler

Said b. Akra (السائب بن الأقرع): Nihavend, Hürmüzan ve Mührican fetihlerine katıldı. Hz. Ömer Medain'e vali olarak gönderdi. Daha sonra İsfahan valiliği yaptı. Orada öldü.¹⁷²¹

Humama ed-Devsî (حممة الدوسي): Hz. Ömer döneminde İsfahan gazasına katıldı ve orada şehit oldu.¹⁷²²

Halid b. Hallad el-Ensari (خالد بن خلاد): İsfahanlıların kendisinden rivayetleri olması¹⁷²³ hasebiyle İsfahan'a uğramış veya yerleşmiş olabilir.

¹⁷¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/282

¹⁷¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/416

¹⁷¹⁸ Yakubî, *Büldân*, s.56; Bekrî, *Mu'cem*, 1/163

¹⁷¹⁹ Özgüdenli, O.Gazi, “İsfahan” mad. TDVİA.

¹⁷²⁰ el-İsfahanî, Ebu Nuaym, *Tarihu İsbahan*, 1/69-107; Ebu's-Şeyh ise eserinde 15 sahabinin ismini verir. Bkz. Ebu's-Şeyh, *Tabakâtu'l-Muhaddisin bi İsbahan*, 1/191-295

¹⁷²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/286

¹⁷²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/530; Sağanî, *Dürri's-Sehâbe*, s.34; Ebu's-Şeyh, *Tabakâtu'l-Muhaddisin bi İsbahan*, 1/286

¹⁷²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/10

7.5. REY

Katade b. Ebi Evfa (قتادة بن أبي أوفى): Rey kadılığı görevini yürüttü.¹⁷²⁴

7.6. ISTAHR

İran'da İsfahan civarında bir bölge.¹⁷²⁵

Ubeydullah b. Ma'mer et-Teymî (عبيد الله بن معمر التيمي): Hz. Osman döneminde h.29 yılında İstahr'da şehit oldu.¹⁷²⁶

7.7. NİHAVEND

Nihavend Hemedan'ın güneyinde dağlık bir bölge. Savaşta başkomutan Numan b. Mukarrin şehit oldu.

Nihavend savaşında şehit olanlar:

Amr b. Ma'dikerb b. Abdullah (عمرو بن معديكرب): Nihavend savaşında yaralandı. Ruze¹⁷²⁷ köyünde vefat etti.¹⁷²⁸

Ağleb b. Cuşem b. Amr (الأغلب بن جشم): Sa'd ile beraber Irak'a gitti. Kufe'ye yerleşti. Nihavend'de şehit oldu.¹⁷²⁹

Numan b. Mukarrin el-Müzenî (النعمان بن مقرن): Basra'ya yerleşti. İsfahan'ın fethine katıldı. Nihavend savaşında şehit oldu.¹⁷³⁰

Tuleyha b. Huveylid (طليحة بن خويلد الأسدي): Resulullah'ın(sav.) vefatından sonra irtidad etti. Hz. Ömer döneminde tekrar İslam'a girdi. Sonraki hayatını İslam ordularında gazadan gazaya koşarak geçirdi. H.21 yılında yapılan Nihavend savaşında şehit oldu.¹⁷³¹

Useyr b. Urve (أسير بن عروة): Nihavend'de şehit oldu.¹⁷³²

8. HORASAN BÖLGESİ

İslam coğrafyacılarına göre genellikle Horasan doğudan Huttel(Tacikistan'da Kul'ab çevresi), Gur(Orta Afganistan) ve kısmen Sicistan; güneyde Deşti Lut ve Kirman ile

¹⁷²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/370

¹⁷²⁵ el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 1/211

¹⁷²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/392

¹⁷²⁷ Nihavend yakınlarında bir köy. Bkz. Bekrî, *Mu'cem*, 2/684

¹⁷²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/67; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/268, 8/85

¹⁷²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/90

¹⁷³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/351

¹⁷³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/93

¹⁷³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/81

Rey arasındaki Fars toprakları; batıda Deşti Kevir'in batı kısmı ile Taberistan ile Cürcan; kuzeyde ise Türkmenistan'ın bir bölümü, Harizm ve Maverannahr tarafından çevrilmiş geniş bir alandır.¹⁷³³ Ancak Horasan'ın sınırları, buranın idari bakımdan büyüyüp küçülmesiyle ilgili olarak tarih boyunca çeşitli farklılıklar göstermiştir.

Bu bölgede bulunduğu bilinen ancak hangi şehirde olduğu bilinmeyen sahabileri bölge adı altında zikretmeyi uygun bulduk.

Abdullah b. Hazim (عبد الله بن خازم): Horasan'a yerleşti. İbn Zübeyr, Horasan'a vali olarak tayin etti. Daha sonra Abdülmelik b. Mervan'ın Horasan valisi olarak tayin ettiği Bükeyr b. Vişah ile aralarında çıkan savaşta şehit oldu.¹⁷³⁴

Muaviye b. Hayde (معاوية بن حيدة): Basra'ya yerleşti. Buradan Horasan'a gitti ve orada vefat etti.¹⁷³⁵

Abdurrahman b. Ya'mer (عبد الرحمن بن يعمر): Mekke'lidir. Kufe'ye yerleşti. Horasan'da vefat etti.¹⁷³⁶

Ca'de b. Ebi Hubeyre (جعدة بن أبي هبيرة): Hz. Ali döneminde Horasan valiliği yaptı.¹⁷³⁷

Rebi' b. Ziyad (ربيع بن زياد): Sicistan valiliği yaptı. Horasan valiliği yaptı ve orada vefat etti.¹⁷³⁸

8.1. BELH

Kays b. Ebi Vedia (قيس بن أبي وديعة): Horasan'a gitti. Sonra Belh'i vatan edindi.¹⁷³⁹

Kays b. Yezid (قيس بن يزيد): Belh'e yerleşen sahabilerden sayılmış.¹⁷⁴⁰

8.2. HERAT

Sufra, Ebu Me'dan (صفرة، أبو معدان): Herat'a giden sahabilerdendir. Vefat yeri ve tarihi zikredilmemiş.¹⁷⁴¹

Eşref (أشرف): Nesebi zikredilmemiş. Herat'a giden sahabilerdendir.¹⁷⁴²

Hashas b. Fudayl (حسحاس بن الفضيل): Herat'a uğrayan sahabilerdendir.¹⁷⁴³

¹⁷³³ Çetin, Osman, "Horasan" mad. TDVİA.

¹⁷³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/187; Belazurî, *Fütûhu'l-Büldan*, s.602-604

¹⁷³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/163; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/204, 9/34

¹⁷³⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/371

¹⁷³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/387

¹⁷³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/155

¹⁷³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/425

¹⁷⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/426

¹⁷⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/22

¹⁷⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/82

¹⁷⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/491

İmran b. Fasil (عمران بن فاضل): Herat'a gittiği rivayet edilmekle beraber, Resulullah döneminde vefat ettiği ve Resulullahın namazını kıldırıp defnettiği de rivayet edilir.¹⁷⁴⁴

8.3. KABİL

Ebu Rıfa'a el-Adevî (أبو رفاعة العدوي): Basra'ya yerleşen sahabilerdendir. Sicistan fetihlerine katıldı. Kabil'in fethi sırasında şehit oldu. Bazıları ise Ebu Rıfaa ile Muhadram olan Esved b. Gülsüm'ün kabrinin Beyhak'ta olduğunu söylerler. Müslim de bu görüştedir.¹⁷⁴⁵

8.4. SERAHS

Haris b. Hassan (الحارث بن حسان): Kufe'ye yerleşti. Horasan fethedildiğinde Serahs'a gönderildi.¹⁷⁴⁶

8.5. MERV

Merv'e yerleşenler

Varaka b. Habis et-Temimi (ورقة بن حابس التميمي): Nişabur'a ve Merv'e giden sahabilerdendir.¹⁷⁴⁷

Muhammed (Resulullah'ın kölesi): Merv'e yerleşti.¹⁷⁴⁸

Mahtefer b. Evs (المحنقر بن أوس): Merv'e yerleşti.¹⁷⁴⁹

Umeyye b. Esad b. Abdullah (أمية بن أسعد): Merv'e giden sahabilerden olduğu rivayet edilir.¹⁷⁵⁰

Merv'de vefat edenler

Nadle b. Ubeyd el-Eslemi (نضلة بن عبيد): Ebu Berze künyesiyle meşhurdur. Medine sakinlerindendi. Basra'ya yerleşti. İbn Ziyad'ın Basra'dan çıkarması üzerine Horasan fetihlerine katıldı. Merv'de h.64 yılında vefat etti. Kelabaz makberine defnedildi. Oğlu da Merv'de bulunuyordu. Basra'da, Sicistan'da ve Herat'ta öldüğü rivayetleri de vardır.¹⁷⁵¹

¹⁷⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/82

¹⁷⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/94; Sağanî, *Dürr'üs-Sahabe*, s.76

¹⁷⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/416

¹⁷⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/446

¹⁷⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/93

¹⁷⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/65

¹⁷⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/102

¹⁷⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/338; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/9

Büreyde b. Husayb (بريدة بن الحبيب): Medine'de oturuyordu. Basra'ya yerleşti. Sonra Horasan fetihlerine katıldı ve Merv'e yerleşti. Yezid b. Muaviye döneminde h.63'te vefat etti.¹⁷⁵²

Hakem b. Amr b. Mucedde (الحكم بن عمرو بن مجدع): Basra'ya yerleşti. Ziyad, Horasan'a vali olarak tayin etti ve Merv'de h.50 yılında vefat etti.¹⁷⁵³ Kabri Büreyde'nin kabri ile yan yanadır.¹⁷⁵⁴

Kurt b. Ebi Remse et-Temimi (قرط بن ابي رمثة): Resulullah döneminde Bahreyn'de oturuyordu. Hz. Ömer döneminde Horasan gazasına katıldı. Merv'e yerleşti. Vefat edene kadar burada kaldı.¹⁷⁵⁵

8.6. SEMERKAND

Kusem b. Abbas b. Abdulmuttalib (قثم بن عباس): Said b. Osman b. Affan'la beraber Semerkand'a gitti. Orada şehit oldu.¹⁷⁵⁶

8.7. TÜSTER

Muhacir b. Ziyad el-Harisi (مهاجر بن زياد): Ebu Musa ile beraber Tüster fethine katıldı. Tüster'de şehit oldu.¹⁷⁵⁷

Bera b. Malik b. Nadr el-Ensari (البراء بن مالك): Enes b. Malik'in kardeşi. Beraber Basra'ya yerleştiler. Hz. Ömer döneminde Tüster kalesi muhasarası sırasında h.20 yılında şehit oldu.¹⁷⁵⁸

Avn b. Cafer b. Ebi Talib (عون بن جعفر): Tüster'de şehit oldu.¹⁷⁵⁹

Muhammed b. Cafer b. Ebi Talib (محمد بن جعفر): Tüster'de şehit oldu.¹⁷⁶⁰

8.7. NİŞABUR

Affan b. Habib (عفان بن حبيب): Nişabur'a yerleşti.¹⁷⁶¹

Amir b. Süleym (عامر بن سليم): Nişabur'da vefat etti.¹⁷⁶²

Hümmam b. Zeyd (همام بن زيد): Nişabur'a yerleşti ve orada vefat etti.¹⁷⁶³

¹⁷⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/218; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/8, 369; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.100

¹⁷⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/517; Belazurî, *Fütûhu'l-Büldan*, s.595; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/27

¹⁷⁵⁴ İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.101

¹⁷⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/431

¹⁷⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/374; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.28, 101

¹⁷⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/211

¹⁷⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/214; İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/16; İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, s.33

¹⁷⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/105

¹⁷⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/73

¹⁷⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/461

¹⁷⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/116

Evs b. Sa'lebe et-Teymî'nin Nişabur'a uğradığı rivayet edilir.¹⁷⁶⁴

8.8. BUHARA

Esved b. Hazım b. Safvan (الأسود بن حازم): Buhara yakınlarında bir köye yerleştiği rivayet edilmektedir.¹⁷⁶⁵

9. ANADOLU VE AZERBEYCAN

9.1. ANADOLU

Abdullah b. Adiyy (عبدالله بن عدي): Rum topraklarında şehit oldu.¹⁷⁶⁶

Abdullah b. Kurt el-Ezdî (عبدالله بن قرط): Humus'a gönderildi. Rum topraklarında h.56'da şehit oldu.¹⁷⁶⁷

Abdullah b. Mas'ade b. Hakeme (عبدالله بن مسعدة): Muaviye döneminde Rum gazasına katıldı. Rum topraklarında vefat etti.¹⁷⁶⁸

Ebu Abdurrahman el-Kaynî (أبو عبد الرحمن القيني): Muaviye Rum savaşlarına emir tayin etti. 45-48 yılları arası Antakya fethine katıldı.

9.1.1. Adıyaman

Adıyaman'da Ebu Zer Ğıfarî'ye ait bir makam ile Safvan b. Muattal'ın türbesi bulunmaktadır.

Halk arasında "Safvan Dede türbesi" olarak bilinen¹⁷⁶⁹ Safvan b. Muattal'ın Samsat'taki türbesi, tarihi kaynaklarımızda da zikredilmektedir. İslam tarihi kaynaklarında Sumeysat, Simsat ve Şimşat şeklinde zikredilen yerin bugünkü Samsat olduğu, Hamevî'nin verdiği coğrafi bilgilerle uyushmaktadır.¹⁷⁷⁰

Ebu Zer el-Ğıfarî'nin türbesi olarak bilinen yer ise bir makamdır. Zira Ebu Zer, Rebeze'de vefat etmiştir. Ancak Ebu Zer'in h.23 yılında Muaviye komutasında İstanbul'un fethi için yola çıkan orduda bulunduğu bilinmektedir.¹⁷⁷¹ Bu ordu

¹⁷⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/413

¹⁷⁶⁴ İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/166

¹⁷⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/70

¹⁷⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/133

¹⁷⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/272

¹⁷⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/285

¹⁷⁶⁹ Göze, Ergun, *Anadolu Sahabeleri*, s.73

¹⁷⁷⁰ Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, 3/258

¹⁷⁷¹ Aydınlı, Abdullah, TDVİA. "Ebu Zer el-Ğıfarî" mad.

Ammuriye¹⁷⁷²,ye kadar ilerlemiştir. Bu sefer sırasında buradan geçme veya başka bir sebeble, Osmanlı padişahlarından Sultan Murad tarafından Bağdat seferi sırasında burada Ebu Zer el-Ğıfarî için bir makam yaptırılmıştır.¹⁷⁷³

Yemame’de şehit olan Abbad b. Bısr ile sahabe biyografilerinde adı geçmeyen Hasan Mekkî isminde sahabe olduğuna inanılan iki türbe daha Adıyaman’da bulunmaktadır.¹⁷⁷⁴

Ebu Zer el-Ğıfarî’nin makamının yakınlarında sahabeden Mahmud el-Ensarî’ye ait olduğuna inanılan bir türbe daha var. Sahabe arasında ismi Mahmud olan beş kişi var ve beşi de Ensar’dandır. Bu beş kişinin de Şam bölgesi dahil bu tarafa doğru bir hareketleri olduğuna dair bir bilgiye rastlamadım. Bu bölgenin fethi sırasında şehit düşen sahabe veya tabiinden olma ihtimali yüksektir.

9.1.2. Gaziantep

Cezire bölgesinde zikrettiğimiz Karkisiya, bugün Gaziantep’in Karkamış ilçesinde, Birecik nehri yakınlarında harabe olarak bulunmaktadır.¹⁷⁷⁵ O dönemde bir yerleşim yeri olan Karkamış’a Cerir b. Abdullah b. Cabir, Hanzala b. Rebi’, Haris b. Yezid el-Amirî isimli sahabiler kabileleriyle beraber gelip yerleşmişlerdir.

9.1.3. İstanbul

İstanbul üzerine dört halife döneminde birçok sefer düzenlenmiştir. İlk deniz seferi h.34 yılında Abdullah b. Ebi Serh komutasında gerçekleştirildi. H.48 yılında Fudale b. Ubeyd komutasındaki ordu Malatya-Kayseri-Ammuriye-Eskişehir istikametini takip ederek Kadıköy’e kadar ilerledi. Bu orduda Hz. Hüseyin, Ebu Eyyüb el-Ensarî, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr başta olmak üzere çok sayıda sahabe katıldı.¹⁷⁷⁶

Başka yerlerde vefat ettikleri halde bazı sahabilerin İstanbul’da kabir veya makamları olduğu görülmektedir. Ayrıca sahabe olup olmadığı tam olarak bilinmeyen, ancak yaygın inanışa göre sahabeye ait olduğuna inanılan bir çok türbe bulunmaktadır. Bunlar;

¹⁷⁷² Rum topraklarında Ankara yakınlarında bir yer. Bkz.Hamevî, *Mu’cemu’l-Büldân*, 4/158; Ammuriye şehrinin harabeleri, Emirdağ’ın 12 km kadar doğusunda Hamzahacılı ve Hisar köylerinin yakınında ortaya çıkarılmıştır. Bkz. TDVİA. “Ammuriye” mad.

¹⁷⁷³ Göze, Ergun, *Anadolu Sahabeleri*, s.100

¹⁷⁷⁴ Göze, Ergun, *Anadolu Sahabeleri*, s.77

¹⁷⁷⁵ MEB İA. “Karkisiya” mad.

¹⁷⁷⁶ Yılmaz, Coşkun ve Necdet, *İstanbul Sahâbeler*, İstanbul 2003, s.46-47

Ebu'd-Derdâ, Amr b. As, Ka'b, Hamdullah el-Ensârî, Ahmed el-Ensârî, Muhammed el-Ensârî, Cabir b. Abdullah, Ebu Zer el-Ğıfârî, Amir b. Ubade, Hafır, Abdullah el-Hudrî, Şu'be, Hüsâm b. Abdullah, Cafer b. Abdullah, Hz. Hasan-Hüseyin, Vehb b. Huşeyre, Süfyan b. Uyeyne, Abdurrahman eş-Şamî, Daye Hatun.¹⁷⁷⁷ Bu kabir ve makamların burada vefat etmeyen sahabilere nisbet edilmesi keyfiyeti hiç şüphe yok ki İstanbul'un Müslüman halkının sahabilere karşı beslediği derin sevgi ve hürmetin en canlı delilidir.¹⁷⁷⁸

İstanbul fethine katılıp ta burada vefat eden sahabiler şunlardır;

Halid b. Zeyd (خالد بن زيد): Ebu Eyyüb el-Ensârî künyesiyle meşhur. H.50, 51, 52, senesinde Kostantiniyye muhasarası sırasında hastalanarak vefat etti.¹⁷⁷⁹

Zürare b. Cüzeyy (زرارۃ بن جزي): Yezid b. Muaviye ile beraber Konstantiniyye gazasına katıldı. Bu yolculuk esnasında vefat etti.¹⁷⁸⁰ Vefat yeri tam olarak belirtilmemiştir.

Ebu Şeybe el-Hudri (أبو شيبۃ الخدری): Ebu Said el-Hudri'nin kardeşi. Konstantiniyye muhasarası esnasında vefat etti. Vefat ettiği yere defnedildi.¹⁷⁸¹

9.1.4. İznik

Halk arasında Abdulvahab Sancaktarî isminde bir sahabenin türbesinin İznik'te olduğuna inanılmaktadır. İnanişâ göre bu sahabe Resulullah'ın sancaktarlığını yapmıştır. Bu türbenin sahabeye aidiyeti ise keşif ve rüya ile tespit edilmiştir.¹⁷⁸² Sahâbe biyografilerinde ise Abdulvahab isminde bir sahabe bulunmamaktadır.

9.1.5. Kahramanmaraş

Kahramanmaraş'ta sahabe türbesi olduğuna inanılan ve efsanevî bir hale büründürülen birçok isim zikredilmektedir. Bunlar; Ukkâşe, Malik Ejder, Osman Dede, Sa'd b. Ebi Vakkas.¹⁷⁸³

¹⁷⁷⁷ Bu isimler hakkında geniş değerlendirme için tarihçi ve ilahiyatçı iki araştırmacı tarafından hazırlanan esere bkz. Yılmaz, Coşkun ve Necdet, *İstanbul Sahâbeleri*, İstanbul 2003.

¹⁷⁷⁸ Okiç, M.Tayyib, *Hadis Meseleleri*, s.39

¹⁷⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/11

¹⁷⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/217

¹⁷⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/140; İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/356

¹⁷⁸² Göze, Ergun, *Anadolu Sahabeleri*, s.10-12

¹⁷⁸³ Göze, Ergun, *Anadolu Sahabeleri*, s.101

9.1.6. Nusaybin

Cezire bölgesinde zikrettiğimiz, tarihi kaynaklarımızda Nasibîn olarak geçen Nusaybin, bugün Mardin'in ilçesidir.

Hiz. Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas'a gönderdiği mektupta Abdullah b. Abdullah b. İtban'ı Nasibîn'e göndermesini emreder. Nusaybin'e giden Abdullah burada yaptığı antlaşmadan sonra İsbahan'a gönderilir.¹⁷⁸⁴

9.1.7. Siirt

Abdurrahman b. Avf, h.31 yılında Medine'de vefat etti. Ancak Siirt/Pervari yöresinin sakinleri bu sahabinin mezarının Pervari'ye bağlı Yukarı Balcılar köyünde olduğuna inanmaktadırlar. Mermerle çevrilmiş bulunan türbe, yörenin önemli bir ziyaret merkezi durumundadır.¹⁷⁸⁵

9.1.8. Tarsus

Halk arasında; Bilal-ı Habeşî'nin Tarsus fethinde bulunduğu, bir müddet burada ikamet ettiği ve burada ezan okuduğu, hatta Resulullah(sav.) tarafından Tarsus'a gönderildiği¹⁷⁸⁶ gibi tarihi gerçeklerle uyuşmayan inanışlar bulunmaktadır.

9.1.9. Şanlıurfa

Cezire bölgesinde zikrettiğimiz Ruha, Şanlıurfanın eski ismidir. Adiyy b. Amire, Kufe'ye yerleşen sahabilerdendir. Muaviye döneminde önce Nusaybin'e, daha sonra Ruha'ya kabilesiyle beraber yerleşti. Ruha ve Karkisiya'da vefat ettiği rivayetleri vardır.¹⁷⁸⁷

9.2. AZERBEYCAN

Abdullah b. Şübeyl (عبد الله بن شبيب): Azerbeycan'a gitti.¹⁷⁸⁸

Ebu Mihcen es-Sekafi (أبو محجن الثقفي): Azerbeycan'da vefat etti. Cürcan'da vefat ettiği de rivayet edilir.¹⁷⁸⁹

¹⁷⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/239; Ebu's-Şeyh, *Tabakâtu'l-Muhaddisin bi İsbahan*, 1/289

¹⁷⁸⁵ <http://www.nur.org/nurmektubu/index.htm>

¹⁷⁸⁶ Göze, Ergun, *Anadolu Sahabeleri*, s.32-39

¹⁷⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 9/481, 6/243; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/438; İbn Hayyat, *Tabakâtu İbn Hayyat*, 1/318

¹⁷⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/220

Şureyh b. Mürre b. Seleme(شريح بن مرة): Azerbeycan valiliği yaptı.¹⁷⁹⁰

9.2.1. Mûkan

Mûkan (موقان), Azerbeycan taraflarında bir köy.¹⁷⁹¹

Şummah b. Dırar (الشمخ بن ضرار): Azerbeycan gazvesine katıldı. Azerbeycan'ın Mûkan civarında yapılan savaşta yaralandı ve yarasından dolayı vefat etti.¹⁷⁹²

9.3. AKDENİZ ADALARI

Zeyd b. Sehl el-Ensarî (زيد بن سهل الأنصاري): Ebu Talha künyesiyle meşhurdur. Ümmü Süleym'in kocası. H.50, 51 yıllarında yapılan bir deniz seferinde vefat etti. Yedi gün sonra rastladıkları bir adaya defnettiller. Defnettiklerinde henüz cesedi bozulmamıştı.¹⁷⁹³

9.3.1. KIBRIS

Kıbrıs, h.28 yılı gibi çok erken bir dönemde fethedildi. Fethe katılan sahabiler: Ebu Eyyub el-Ensarî, Ebu'd-Derda, Ebu Zer el-Ğıfarî, Ubade b. Samit, Fedale b. Ubeyd, Umeyr b. Sa'd, Vasile b. Eska', Abdullah b. Bişr el-Mazinî, Şeddad b. Evs, Fahite bt. Karze(Muaviye'nin eşi)¹⁷⁹⁴

Ümmü Haram bt. Milhan (أم حرام بنت ملحان): Muaviye döneminde yapılan Kıbrıs seferine katıldı. H.27 yılında gerçekleşen bu seferde bineğinden düşüp vefat etti. Ve buraya defnedildi.¹⁷⁹⁵ Şu anda Larnaka şehrinde bulunuyor türbesi.

10. HİND BÖLGESİ

Münzir b. Carud (المنذر بن الجارود): Hz. Ali döneminde Istahr valiliği yaptı. Daha sonra Ubeydullah b. Ziyad tarafından Hind bölgesine atandı. Ve burada h.61 yılında vefat etti.¹⁷⁹⁶

¹⁷⁸⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/236

¹⁷⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/494

¹⁷⁹¹ el-Hamevi, Yakut, *Mu'cemu'l-Büldan*, 5/225

¹⁷⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/504

¹⁷⁹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/246; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/467 Adanın ismi kaynaklarda zikredilmemiş.

¹⁷⁹⁴ Belazurî, *Fütuhu'l-Büldân*, s.220

¹⁷⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/302; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/404

¹⁷⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/232

11. ENDÜLÜS

İslam tarihçilerine göre, Endülüs müslümanlar tarafından ilk defa Halife Abdülmelik b. Mervan zamanında h.92 yılında Musa b. Nusayr ve Tarık b. Ziyad tarafından fethedilmiştir. Ancak Muhammed Hamidullah, Endülüs'ün Hz. Osman döneminde h.27 yılında fethedildiğini ve Emeviler döneminde gerçekleşen nihai fethetme kadar burada kaldıklarını ifade etmektedir.¹⁷⁹⁷

Hamidullah, Endülüs'ün fethi için Hz. Osman'ın Abdullah b. Nafi' b. Abdulkays ve Abdullah b. Nafi' b. Husayn el-Fihri'yi görevlendirdiğini söyler. Bu fetihle görevli olan iki komutan Abdullah b. Nafi' b. Abdulkays ve Abdullah b. Nafi' b. Husayn el-Fihri'nin isimlerine İbn Hacer'in *el-İsâbe* ve İbn Sa'd'ın *Tabakât*'inde rastlamadım. Halbuki İbn Hacer'e göre, bu dönem fetihlerinde sahabeden başkasına komutanlık görevi verilmezdi. Muhtemelen İbn Hacer bu rivayeti görmemiştir. Aksi takdirde bu isimleri eserine alırdı.

12. ÇİN

İslam tarihi kaynaklarımızda sahabeden Çin'e kadar giden birisinden bahsedilmez. Çin'de yaşayan Müslümanlar, sahabeden Sa'd b. Ebi Vakkas'ın türbesinin burada olduğuna inanıyorlar. Bunlara göre, Hz. Osman döneminde bir elçi Çin'e gitmiş. Bu elçi ise sahabeden Sa'd b. Ebi Vakkas'tır.¹⁷⁹⁸ Ancak Hz. Osman döneminde bir elçinin Çin'e gönderildiği rivayet edilmekle beraber bu elçinin ismine rastlanılmamaktadır.¹⁷⁹⁹

¹⁷⁹⁷ Hamidullah, Muhammed, *Fethu'l-Endülüs fi Hilafeti Seyyidina Osman sene 27 Hicri*, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, VII/1-2, 1978, s.221-226

¹⁷⁹⁸ Hee, Cemil ve Lee, Soo, TDVİA. "Çin" mad.

¹⁷⁹⁹ Arnold, T.W., *İntişar-ı İslam Tarihi*, çev. Hasan Gündüzler, İstanbul 1982, s.299

SONUÇ

Sahâbe, Resulullah'ın hayatta olduğu dönemde genellikle Medine ve Mekke'de yaşıyorlardı. Bu dönemde Resulullah ahabtan ilim ehli ve liyakat sahibi olanları civar kabile ve bölgelere komutanlık, zekat amillîği, öğretmenlik ve valilik gibi görevlerle gönderiyordu.

Resulullah'ın vefatıyla beraber sahâbe Medine'den ayrılmaya başladı. Bu ayrılış nedenlerinin başında fetih hareketlerinin genişlemesi geliyordu. Kısa bir sürede Irak, İran, Suriye ve Mısır gibi bölgelerin fethini gerçekleştiren ordunun komuta kademesini özellikle sahâbe oluştuyordu. Bu dönemde sahâbenin dışında kimseye komutanlık ve idari görevler verilmiyordu. Bu fetihlerin idaresini elit tabaka diyebileceğimiz sahâbe üstlendi. Askeri hareketler, fethedilen yerlerin idaresi, yargı, tebliğ ve irşad gibi vazifelerin tümünü sahâbe-i kiram yerine getirdi.

Fethedilen yerlerin kamu düzeni sağlanırken bir yandan da İslamlaşma sürecini hızlandırmak için özellikle ilim ehli olan sahabiler belli başlı şehirlere gönderildi. Kufe'ye Abdullah b. Mesud, Şam'a Ebu'd-Derda ve Muaz b. Cebel, Basra'ya Enes b. Malik'le beraber on sahabi gönderildi.

Gönderilen bu sahabiler yalnız değildi. Ayrıca bir çok sahabi kabileleriyle beraber topluca bu şehirlere yerleştirildi. Bu yerleştirmeler bir tür savaş ganimetiydi. Zira fethedilen Irak ve Suriye gibi toprakların verimliliği insanların cazibesini çekiyordu. Bu yerleştirmeler bir yandan da bir devlet politikası olarak bedevilerin medenileştirmesini sağlıyordu.

Bu yerleştirmelerde kabilecilik ve siyasi taraf olma gibi etkenler de sözkonusu olmuştur. Cahiliye dönemindeki kabilelerin dostluk ve düşmanlıkları bu dönemde tekrardan su yüzüne çıkmıştır. Bir bölgeye yerleştirmede siyasi tercihlerin tek etken olduğunu söyleyemeyiz. Ancak bir olgu olarak özellikle Hz. Ali ile Muaviye arasındaki siyasi kavgada Irak bölgesinin Hz. Ali taraftarı, Şam ahalisinin ise Muaviye taraftarı olduğunu görüyoruz.

Mekke ve Medine ise siyasi ve idari merkezin Irak'a kaymasıyla tarafsızların ve ilim ehli kimselerin yerleştiği yerler oldu. Özellikle hadis rivayeti fazla olan sahabilerin büyük bir kısmı Medine'de oturuyordu. Kufe, Basra, Şam gibi yerlere giden bu ilim ehli de görevlendirme sonucu giden sahabilerdir. Aksi takdirde bu sahabiler belki de Medine'den ayrılmayacaklardı.

Hicri 1. asırda ilim merkezi olarak beliren Medine, Mekke, Basra, Kufe, Şam gibi şehirler burada yaşayan sahabiler ve tabiinden olan öğrencilerinin izlerini taşır. Medine ve Mekke'nin ilim merkezi olması İslamın beşiği olmalarından kaynaklanmaktaydı. Kufe, Basra ve Şam ise buraya görevlendirilen sahabilerin eğitim konusundaki gayretleri sonucu yetişen çok sayıda öğrenci sayesinde ilim merkezi olmuşlardır.

Bu şehirlerin ilim merkezi olması bir süreç sonunda olmuştur. Sahabenin oraya fethiyle ve yerleşmesiyle değildir. Çünkü Basra'nın kurulması h.12, Kufe'nin kurulması ise h.17'dir. Sahabe ve tabiinin hayatlarına baktığımızda aynı zaman sürecinde yaşamışlardır. En son vefat eden sahabe h.110 civarında iken, en son vefat eden tabiîn h.124'tür. Tabiinin ileri gelenlerinin çoğunun vefatı h.50-100 arasındır.(bkz. Tablo-6) Dolayısıyla ilim merkezlerinin oluşumunda sahâbe kadar tabiinin de etkisi olmuştur. Sahabenin ileri gelenlerinin çoğunun yaşadığı yer Hicaz bölgesi iken Tabiinin ileri gelenlerinin çoğu(25 kişi) Irak bölgesinde yaşamaktadır.(bkz. Tablo-6) Her iki tabakanın h.1. asırda yaşamış olması bu şehirlerin ilim merkezi olmasında sahabe kadar tabiinin de etkisi olduğunu göstermektedir.

Sahabilerin geniş bir coğrafyaya dağılmış olması halk nezdinde bir muhabbetin karşılığı olsa gerek, bir çok yerde sahabe türbesi olgusuyla karşılaşırız. Gerçekten türbesi olmadığı halde çok sayıda sahabinin makamı Anadolu'da bulunmaktadır. İnsanımız bazen başka yerde vefat ettiğini bildiği halde, bazı büyük kimseleri, özellikle de kendi bölgesiyle bir şekilde alakası bulunanların hatıralarını yaşatmak için onlar adına “makam” olarak bilinen binalar inşa etmişlerdir.

Bazen de bir kabrin kime ait olduğunu, rüya veya keşif yoluyla tespit etmek suretiyle mezarları türbe haline getirmişler¹⁸⁰⁰ ve günümüze kadar bunlar sahabe kabri olarak bilinegelmiştir. Sahabeye aidiyeti bilinmese de birçok türbe sahabe türbesi olarak bilinmektedir. Türbelerin sahabilere atfedilmesini; bir belde halkının diğer belde halkına karşı bir üstünlük arayışı, türbe ziyareti ile gelen maddi canlılık, sakin ve şehirden uzak beldelerde sosyal hayatın canlılığını sağlama gibi gerekçelerle açıklayabiliriz.

Merhum Prof. Dr. M.Tayyib Okiç'in de belirttiği gibi “Bu kabir ve makamların şu veya bu sahabiye nisbet edilmesi keyfiyeti hiç şüphe yok ki İstanbul Müslüman

¹⁸⁰⁰ Ebu Eyyub dahil olmak İstanbul ve Anadolu'da bulunan sahabe kabirlerinin hemen hemen hepsi rüya ve keşif ile belirlenmiştir. Bkz. Ergun Göze, *Anadolu Sahabeleri*

halkının sahabilere karşı beslediği derin sevgi hürmetin en canlı delilidir.”¹⁸⁰¹ Yapılan araştırmalarda İstanbul’da adına makam yapılan bazı sahabilerin İstanbul’a gelmedikleri ve burada vefat etmedikleri görülmüştür. Osmanlı mimarisinde gerçek kabirlerle makamlar arasında farklı mimari tarzlar bulunmaktadır. Böylece ziyaret edilen mahallin kabir mi yoksa makam mı olduğu hemen anlaşılabilmekteydi.¹⁸⁰²

¹⁸⁰¹ Okiç, M.Tayyib, *Hadis Meseleleri*, s.39

¹⁸⁰² Yılmaz, Coşkun-Necdet, *İstanbul Sahâbeler*, İst. 2003, s.96

BİBLİYOGRAFYA

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Beyrut 1994

ABDURREZZAK, Ebubekr es-San'anî, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, I-XI, Beyrut 1983

AKGÜN, Hüseyin, *Sahabe Coğrafyası*, (Basılmamış Y.Lisans Tezi) Sakarya 1999

ARI, M. Salih, *Hz. Ebubekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul 1996

ARNOLD, T.W., *İntişar-ı İslam Tarihi*, çev. Hasan Gündüzler, İstanbul 1982

AŞIK, Nevzat, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, İzmir 1981

ATAR, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilatı*, Ankara 1991

AYDINLI, Abdullah, “Ebu Zer –el-Ğıfari” mad. TDVİA.

BAĞDADI, Hatib Ebubekir Ahmed b. Ali b. Sabit (ö.463), *er-Rihle fi Talebi'l-Hadis*, Thk. Nureddin İtr, Beyrut 1975

BEKRİ, Abdullah b. Abdulaziz el-Endülüsi(487), *Mu'cemu mesta'cem*, tahk. Mustafa es-Saka, I-IV, Beyrut 1403 (Mektebetu'l-Elfiye 2.0 CD'si içinde)

BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud(öl. 279/892), *Fütûhu'l-Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara 2002

BİLGE, Mustafa L., “Berka” mad. TDVİA

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, I-VIII, İstanbul 1992

BUHL, Fr. “Beyt Cebrin” mad. MEBİA, İst. 1961

_____, “Fahl” mad. MEBİA

BULAÇ, Ali, *Asrı Saadette Toprak Hukukunun Teşekkülü*, “Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam, I-IV”, İstanbul 1994

CÜRCANÎ, Hamza b. Yusuf Ebu'l-Kasım(v.427), *Tarihu Cürcan*, thk. Muhammed Abdulmu'id Han, Beyrut 1981.

ÇETİN, Osman, “Horasan” mad. TDVİA

DEMİRCİ, Mustafa, *İslamın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi*, İstanbul 2003

DURÎ, Abdulaziz, *İslam İktisat Tarihine Giriş*, çev.Sabri Orman, İstanbul 1991

EBU DAVUD, Süleyman b. Eşas es-Sicistanî (257), *Sünen*, İstanbul 1992

ECER, Vehbi, *İslam Tarihi Dersleri II*, Kayseri 1995

EBU'L-ARAB, Muhammed b. Temim el-Kayravanî(ö.333), *Tabakatu Ulemai İfrikîyye ve Tunus*, Thk. Ali Şabî – Naim Hasan el-Yafî, Tunus 1985

EBU'Ş-ŞEYH, Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyan el-Ma'ruf bi-Ebi's-Şeyh el-Ensari(v.369), *Tabakâtu'l-Muhaddisin bi-İsbehan ve'l-Varidîne Aleyha*, tahk. Abdulğafur Abdulhak Hüseyin el-Beluşi, I-IV, Beyrut 1987

EREN, Mehmet, *Hadis İlminde Ricâl Bilgisi ve Kaynakları*, Konya 2001

ERUL, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 2000

FARUKİ, İsmail Raci ve Lamia, *İslam Kültür Atlası*, (çev. Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu), İstanbul 1999

FAYDA, Mustafa, “Askalan” mad. TDVİA

_____, “Amvas” mad. TDVİA

GÖZE, Ergun, *Anadolu Sahâbeleri*, İstanbul 1968

HALEBÎ, Ahmed Şaban, *Medine-i Münevvere Tarihi*, çev. Ali Nar, İstanbul 2002

HAKİM, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, I-IX, Beyrut 1990

_____, *Kitabu Marifeti'l-Ulumu'l-Hadis*, Kahire, t.y.

HAMEVÎ, Yakut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân*, tahk. Ferit Abdulaziz el-Cundi, Beyrut 1990

HAMİDULLAH, Muhammed, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul 2003

_____, *İslam Peygamberi*, I-II, Ankara 2003

_____, *Fethu'l-Endülüs fî Hilafeti Seyyidina Osman, sene 27 Hicri*, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, VII/1-2, 1978

HARMAN, Ömer Faruk, “Kudüs” mad. TDVİA

HAŞİMÎ HATİB, Ali b. el-Hüseyin, *Tarihu men Dufine fî'l-Irak mine's-Sahâbe*, Beyrut 1974

HATİBOĞLU, M.Said, *İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 1962

HEE, Cemil ve Lee, Soo, TDVİA. “Çin” mad.

IRAKÎ, Ebu'l-Fadl Abdurrahim b. Hüseyin, *Fethu'l-Muğis*, Beyrut 1993

İBN ABDİLBERR, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (ö.463), *el-İstiab fî Marifeti'l-Ashab*, thk. Ali Mahmud Becavî, Beyrut 1412

İBN ASAKİR, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdullah (ö.571), *Tarihu Medineti Dimaşk*, Thk. Ömer b. Ğarame el-Amrî, Beyrut 1995

İBN HACER, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö.852/1448), *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, tahk. Sıdkı Cemil Attar, I-VIII, Beyrut 2001

_____, *Lisanu'l-Mîzan*, I-VII, Beyrut 1986

İBN HALDUN, *Mukaddime*, (çev. Halit Kendir), I-II, İstanbul 2004

İBN HANBEL, Ahmed Muhammed (ö.241), *Müsned*, İstanbul 1992

İBN HAYYAT, Ebu Amr el-Leysî, *Tabakâtu İbn Hayyat*, tahk. Ekrem Ziya Umerî, Riyad 1982

İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm ez-Zahirî el-Endülüsî(v.456), *Esmâu's-Sahabeti'r-Ruvat ve ma liküllî vahidin minhum mine'l-aded*, Thk. Seyyid Hüsrev Hasan, Beyrut 1992

İBN HİBBAN, Ebu Hatim Muhammed b. Ahmed el-Bustî(v.354), *Meşahiru Ulemai'l-Emsar ve A'lamu Fukahai'l-Aktar*, Thk. Merzuk Ali İbrahim, Beyrut 1987

İBN MACE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî(257), *Sünen*, İstanbul 1992

İBN MANZÛR, Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, tahk. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şazelî, Kahire t.y.

İBN SA'D, Ebu Abdullah Muhammed (ö.230), *Kitabu Tabakati'l-Kebir*, thk. Ali Muhammed Ömer, I-XI, Beyrut 2001

İBNU'L-ESİR, İzzeddin Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed (630), *Üsdü'l-Ğabe fi Marifeti's-Sahâbe*, thk. Muhammed İbrahim el-Benna-Muhammed Ahmed Aşur, Kahire 1970

İSFEHANÎ, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihran(v.430), *Kitabu Tarihu İsbehan (Zikru Ahbaru İsbehan)*, thk. Seyyid Hüsrev Hasan, I-II, Beyrut 1990

JUYNBOLL, Gautier Herald A., *Muslim Tradition, (Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, çev. Salih Özer), Ankara 2002

KAVAKÇI, Yusuf Ziya, *İslam Araştırmalarında Usul*, Ankara 1976

KETTÂNÎ, Muhammed b. Cafer, *er-Risâletü'l-Müstatrafe li Beyani Meşhuri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerreffe*, (trc. Yusuf Özbek, *Hadis Litaretürü*, İz Yayıncılık İstanbul 1994)

KILIÇ, Ünal, *Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik*, Konya 2004

KİSTER, M.J., “*Harre Vakası*” CÜİFD. Cild 4, Yıl 2000

KÖKSAL, Mustafa Asım, *H. Hüseyin ve Kerbela Faciası*, Ankara 2003

_____, *İslam Tarihi*, I-XI, İstanbul 1974

KUBEYSİ, İyade Eyüb, *Sahabetu Resulillah fi'l-Kitab ve's-Sünne*, Beyrut 1986

KUDAT, Emin, *Medresetu'l-Hadis fi'l-Basra hatta karne's-Salis*, Beyrut 1998,

Daru İbn Hazm

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “*Harre Savaşı*” mad. TDVİA

MANTRAN, Robert, “*Humus*” mad. TDVİA

MERVEZİ, Nuaym b. Hammad b. Muaviye, *el-Fiten*, tahk. Mecdî b. Mansur b.

Seyyidi's-Şuara, Beyrut 1997

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî, *el-Camiu's-Sahih*, I-III, İstanbul 1992

OKIÇ, M.Tayyip, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959

ÖZ, Mustafa, “*Kerbela*” mad. TDVİA

ÖZDEMİR, Serdar, *H. Peygamberin Seriyeleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul

2001

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “*İsfahan*” mad. TDVİA

RÂMEHURMUZÎ, Hasan b. Abdurrahman, *el-Muhaddisu'l-Fasil beyne'r-Ravi*

ve'l-Vaî, Thk. Muhammed Accac el-Hatib, Beyrut 1404

SAĞANI, Hafız Hasan b. Muhammed(650), *Dürri's-Sehabe fi Beyani Mevadi'i*

Vefeyati's-Sahabe, thk. Tarık Tantavî, Kahire t.y.

SANDIKÇI, Kemal, *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis*, Ankara 1991

SEHAVÎ, Şemsuddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman(902),

Rüchânü'l-Kiffe fi Beyani Nübzetin min Ahbari Ehli's-Suffe, Riyad 1995

_____, *Fethu'l-Muğis Şerhu Elfiyyeti'l-Hadis li'l-Irakî*, thk. Abdurrahman

Muhammed Osman, I-III, Medine 1969

SİDDİKÎ, M. Zübeyr, *Hadith Literature (Hadis Edebiyatı Tarihi)*, Trc. Yusuf

Ziya Kavakçı, İstanbul 1966

SÖYLEMEZ, M. Mahfuz, *Bedevilikten Hadariliğe Kufe*, Ankara 2001

_____, *Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (Emeviler Dönemi Bilim, Kültür*

ve Sanat Hayatı içinde), Ankara 2003

SUBHA, Naci, *Şühedaü's-sahabe ve a'lamuhum fi Filistin*, Nablus 2000

SUYUTÎ, Ebü'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Dürri's-Sahabe fi men de hale Mısr mine's-Sahabe*, Thk. Halid Abdülfettah Şibl Ebu Süleyman, Beyrut 1997

_____, *Tedribu'r-Ravi fi şerhi Takribi'n-Nevevî*, I-II, Beyrut 1999

ŞAKİR, Ahmed Muhammed, *el-Baisu'l-Hasis*, I-II, Riyad 1996

ŞENTÜRK, Recep, *Toplumsal Hafıza Hadis Rivayet Ağı*, İst. 2004

TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir(v.310), *Tarihu't-Taberî*, I-V, Beyrut 1407

ÜNAL, İ.Hakkı, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanevî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara 2001

VAROL, Bahattin, *Hulefai Raşidin Dönemi Eğitim Öğretim Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış*, SÜİFD, yıl. 2000, sayı.10

YAKUBÎ, *Kitâbu'l-Büldân*, çev. Murat Ağarı, İstanbul 2002

YARDIM, Ali, *Hadis I-II*, İzmir 1984

YILMAZ, Coşkun ve Necdet, *İstanbullu Sahâbeler*, İstanbul 2003

YÜKSEL, Ahmet Turan, *Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İlk İslam Fetihleri*, SÜİFD, yıl.1996 sayı.6

WENSİNCK A. J, *Concordance et Indices De ta Tradition Musulmane*, (el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevî) İstanbul 1986. I-VIII

ZEHEBÎ, Ebu Abdullah Şemsuddin, *Telhisu'l-Müstedrek*, Beyrut 1990 (Müstedrek kenarında)

_____, *Tezkiretu'l-Huffaz*, Haydarabad 1956

EKLER**Tablolar****Tablo-1:** Arabistan bölgesinde yaşamış olup rivayeti olan sahabiler ve rivayetleri

MEDİNE	Rivayet sayıları	Vefat yeri- tarih	Bulunduğu yerler
Ebu Hureyre	5374	Medine(57)	Medine, Bahreyn
Aişe	2210	Medine(58)	Medine
Cabir b. Abdullah es-Sülemi	1540	Medine(78)	Medine
Ebu Said el-Hudri	1170	Medine(74)	Medine
Abdullah b. Mesud	848	Medine(32)	Kufe, Medine
Ömer b. Hattab	537	Medine(23)	Medine
Ümmü Seleme	378	Medine(63)	
Ebu Zer el-Ğıfari	281	Rebeze(32)	Şam, Medine
Sa'd b. Ebi Vakkas	271	Medine(55)	Kufe, Medine
Sehl b. Sa'd	188	Medine(88)	Medine
Übeyy b. Ka'b	164	Medine	
Osman b. Affan	146	Medine	
Ebu Bekir es-Sıddık	142	Medine	
Üsame b. Zeyd	128	Medine	Dımaşk, Medine
Ebu Mesud el-Ensari	102	Medine(40)	Kufe, Medine
Zeyd b. Halid	81	Medine(78)	
Esmâ bt. Yezid	81		Medine
Rafî b. Hadic	78	Medine	İsfahan
Meymune(Ümmü'l-müminin)	76	Medine	
Ebu Rafî(Resulullah'ın kölesi)	68	Medine	Mısır
Ümmü Habibe	65	Medine(44)	
Abdurrahman b. Avf	65	Medine(31)	
Amr b. Avf	62	Medine	Medine
Hafsa bt. Ömer	60	Medine(41)	Medine
Cübeyr b. Mut'im	60	Medine(57)	Medine
Esmâ bt. Umeys	60	Medine	Medine
Said b. Zeyd b. Amr	48	Medine(50)	Kufe, Medine
Abdullah b. Zeyd b. Asım	48	Harre(63)	Medine
Ka'b b. Ucre b. Umeyye	47	Medine(51)	Kufe
Ümmü Hani bt. Ebi Talib	46	Medine	Medine
Mikdad b. Amr	42	Medine(33)	
Hakim b. Hizam	40	Medine(54)	
Huzeyme b. Sabit	38	Sıffin	Medine
Fatıma bt. Kays	34	Medine	Medine, Kufe
Abbas b. Abdulmuttalib	35	Medine	

Süheyb b. Sinan	30	Medine(38)	
Ümmü'l-Fadl bt. Haris	30	Medine(32)	
Ebu Esid es-Saidi(Malik b. Rebia)	28	Medine(60)	Medine
Abdullah b. Malik	27	Medine	
Ebu Humayd es-Saidi	26	Medine	Medine
Abdullah b. Selam	25	Medine(43)	
Abdullah b. Cafer b. Ebi Talib	25	Medine(80)	Medine
Sehl b. Ebi Hasme	25		Medine
Ebu Talha el-Ensari	25	Akdeniz adası	Medine
Ebu Vakıd el-Leysi	24	Mekke(68)	Medine
Rıfaa b. Rafi'	24		Medine
Ümmü Kays bt. Mihsan	24		Medine
Şerid b. Süveyd	24		Taif, Medine
Saib b. Hallad	22	Medine	Yemen, Medine
Amir b. Rebia	22	Medine(32)	Medine
Rebi' bt. Muavviz	21		Medine
Ebu Şureyh el-Ka'bi	20	Medine(68)	Medine
Amr b. Ümeyye	20	Medine	Medine
Süraka b. Malik	19	Medine	Medine
Sebre b. Mabel el-Cüheni	19	Medine	Medine
Fatıma bt. Resulullah	18	Medine(11)	Medine
Üseyd b. Hudeyr	18	Medine	Medine

Mekke	Rivayetler	Vefat yeri	Bulunduğu yerler
Abdullah b. Ömer	2630	Mekke(72)	Şam, Irak, Basra, İran
Esmâ bt. Ebubekr	58	Mekke	Mekke
Abdullah b. Zübeyr	33	Mekke	
Misver b. Mahreme	20	Mekke(64)	Medine, Mekke

Taif			
Abdullah b. Abbas	1660	Taif(71)	İfrikkiye, Basra, Taif
Lakit b. Amir	24		Taif
Abdullah b. Cerad	20		Taif

Tablo-2: Şam bölgesi ravi ve rivayetleri**ŞAM**

Abdullah b. Amr b. As	700	Şam(65)	Mekke, Mısır, Taif
Ebu'd-Derda	179	Dımaşk(33)	Medine, Dımaşk
Muaviye b. Ebi Süfyan	163	Dımaşk(60)	
Muaz b. Cebel	155	Dımaşk	Yemen, Medine, Şam
Ka'b b. Malik	80	Şam(50)	Medine, Şam
Vasile b. Eska'	56	Dımaşk	
Fudale b. Ubeyd	50	Dımaşk	
Abdullah b. Büsr	50	Şam(88)	
Ebu Sa'lebe el-Haşeni	40	Şam	Humus
Bilal b. Rabah el-Habeşi	44	Şam	Şam, Medine
İrbad b. Sariye	31	h.75	Şam
Ebu Malik el-Eşari	27	Şam	Şam
Abdullah b. Üneys el-Cüheni	24	Şam(54)	Mısır, İfrikiyye
Fadl b. Abbas	24	Şam	Medine, Şam
Evs b. Evs	24	Dımaşk	Şam
Sa'd b. Ubade	21	Şam(15)	Medine, Şam
Abdullah b. Havale el-Ezdi	18	Şam	
Temim ed-Dari	18	Şam	Medine, Şam
Nüvas b. Sem'an	17		Şam

HUMUS

Ebu Ümame el-Bahili	250	Humus	Mısır, Humus
Sevban(Resulullah'ın kölesi)	128	Humus	Remle, Humus
Nu'man b. Beşir	114	Humus	Dımaşk, Kufe
Avf b. Malik	67	Humus	
Şeddad b. Evs	50	Humus(58)	
Mikdad b. Madikerb	47	Humus(78)	Şam
Amr b. Abese	38	Humus	
Utbe b. Abd	28	Humus	Şam
Halid b. Velid	18	Humus	

FİLİSTİN

Ubade b. Samit	181	Remle(34)	Mısır, Filistin, Şam
----------------	-----	-----------	----------------------

Tablo-3: Irak bölgesi ravi ve rivayetleri**BASRA**

Enes b. Malik	2286	Basra(93)	Medine, Bahreyn, Basra
İmran b. Husayn	180	Basra(53)	Medine, Basra
Ebu Bekre	132	Basra(51)	Medine, Basra
Semure b. Cündub b. Hilal	123	Basra	Kufe, Basra
Abdullah b. Muğaffel	43	Basra(59)	Tüster
Ümmü Atiyye	40		Basra
Talha b. Ubeydullah	38	Cemel	Medine, Basra
Zübeyr b. Avvam	38	Cemel	Medine, Basra
Makil b. Yesar	34	Basra	
İyad b. Himar	30	Basra	Basra
Osman b. Ebi'l-As	29	Basra(50)	Taif, Umman, Bahreyn, Basra
Ebu'l-Melih el-Hüzeli	25		Basra
Kurre b. İyas	22	Basra	Basra
Abdullah b. Sercis	17	Basra	

KUFE

Ali b. Ebi Talib	536	Kufe()	Medine, Kufe
Ebu Musa el-Eşari	360	Kufe(53)	Yemen, Basra, İsfehan
Bera b. Azib	305	Kufe	
Ebu Katade	170	Kufe	Kufe, Medine
Cabir b. Semure	146	Kufe(74)	
Muğire b. Şu'be	136	Kufe(50)	Basra, Kufe,
Cerir b. Abdullah	100	Karkisiya	Kufe
Abdullah b. Ebi Evfa	95	Kufe(80)	Kufe
Vail b. Hucr	71	Kufe	
Zeyd b. Erkam	70	Kufe	
Adiyy b. Hatem	66	Kufe(67)	
Ammar b. Yasir	62	Sıffin(37)	Kufe
Ebu Bürde b. Kays	46	Kufe	Kufe
Ebu Cuheyfe	45	Kufe	Kufe
Cündub b. Abdullah b. Süfyan	43	h.64	Kufe, Basra
Sehl b. Huneyf	40	Kufe(38)	Medine, Kufe
Habbab b. Eret	32	Kufe	
Ya'la b. Ümeyye	28	Sıffin	Necran, Yemen, Basra, Kufe
Ya'la b. Mürre	26		Kufe
Safvan b. Asal	20		Kufe

MEDAİN

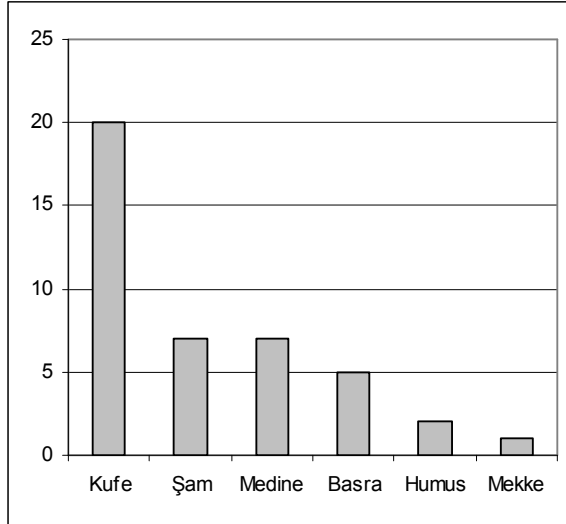
Huzeyfe b. Yeman	220	Medain	Kufe, Medain
Selman el-Farisi	60	Medain	Kufe, Medain

Tablo-4: Mısır bölgesi ravi ve rivayetleri**MISIR**

Ukbe b. Amir el-Cüheni	55	Mısır	Şam
Amr b. As	39	Mısır(43)	Umman, Şam, Mısır
Muaz b.Enes	30	Mısır	Mısır, Şam
Abdullah b. Haris b. Cüz'	17	Mısır(86)	Mısır

Tablo-5: Horasan bölgesi ravi ve rivayetleri**HORASAN**

Büreyde b. Husayb	168	Merv	Medine, Basra, Merv
Muaviye b. Hayde	42	Horasan	Basra
Ebu Berze el-Eslemi	20	Merv(64)	Medine, Basra, Merv

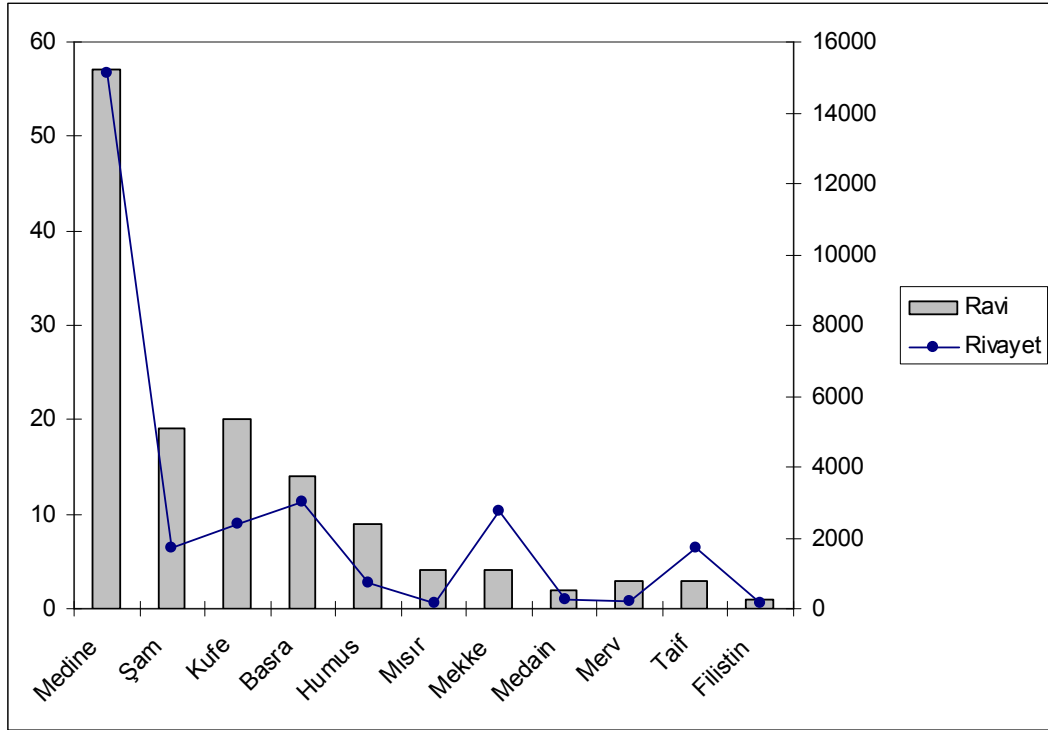
Tablo-6: Tabiun tabakasının ileri gelenlerinin şehirlere göre sayıca dağılımları.

Not: Zehebi'nin "*Tezkiretu'l-Huffaz*" isimli eserindeki isimler esas alındı.

Şekiller

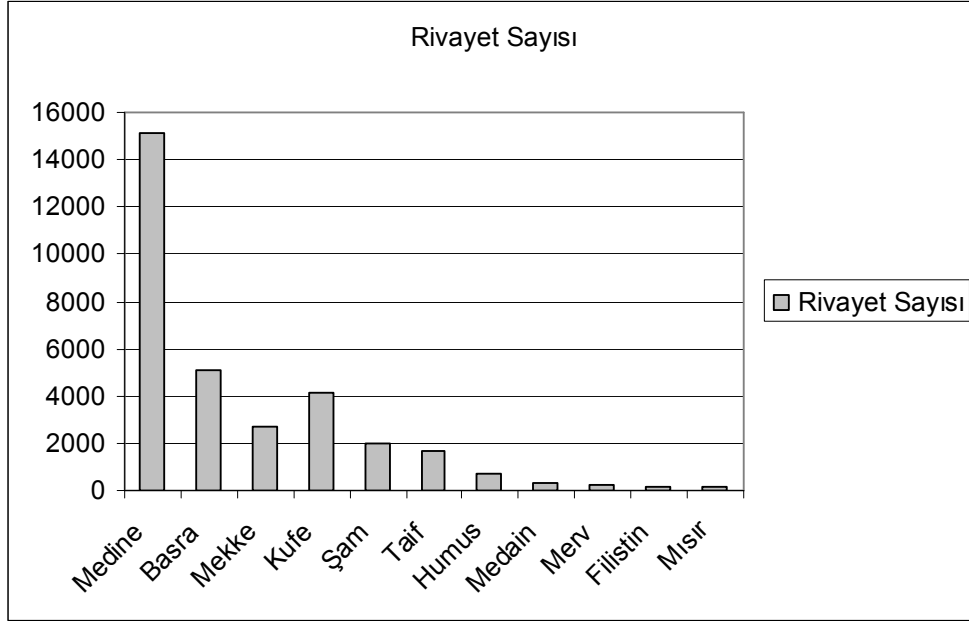
Şekil-1: Şehirlerdeki sahabi ravi ve rivayet dağılımı

	Ravi	Rivayet
Medine	57	15129
Şam	19	1721
Kufe	20	2397
Basra	14	3037
Humus	9	740
Mısır	4	141
Mekke	4	2741
Medain	2	280
Merv	3	230
Taif	3	1704
Filistin	1	181

Not: Bu çizelge 17 ve üzeri rivayeti olan sahabileri kapsamaktadır. Vefat yerleri esas alınarak hazırlandı. Rivayet sayıları için ise İbn Hazm'ın "*Esmau's-Sahabeti'r-Ruvat ve ma liküllü vahidinminhum mine'l-aded*" eserinden yararlanıldı.

Şekil-2: Ortak ravilerle beraber rivayet sayıları

Not: Farklı şehirlerde bulunmaları sebebiyle her iki yerde de rivayetleri yayılan sahabiler bulunmaktadır. Mesela; İbn Mesud'un Kufe'de uzun süre ders vermesi sonrası Medine'ye dönmesi, rivayetlerin her iki şehirde de yayılmasını sağlamıştır. İbn Mesud'un rivayet sayısını her iki şehirde göstermek suretiyle şehirlerin rivayet haritasını bir ölçüde ortaya çıkarmaya çalıştık. Eklediğimiz isimler şunlardır;

Basra'ya İbn Abbas ve Ebu Musa el-Eşarî, Kufe'ye İbn Mesud, Sa'd b. Ebi Vakkas, Semure b. Cündub, Nu'man b. Beşir, Ebu Mesud el-Ensari, Selam el-Farisi ve Huzeyfe b. Yeman eklendi. Şam'a Ebu Zer el-Ğıfarî eklendi.

COĞRAFI YER İNDEKSİ

- Adıyaman, 150, 159, 183
 Ahvaz, 129, 137, 153
 Akka, 119
 Akube, 106
 Ammuriye, 160
 Amvas, 124, 125, 169
 Ankara, 36, 41, 44, 160, 168, 169, 170, 171, 172
 Arsuf, 121
 Askalan, 33, 34, 121, 123, 169
 Azerbeycan, 135, 138, 162, 163
 Azib, 147
 Babu'l-ebvab, 153
 Bağdat, 14, 43, 127, 142, 146, 160
 Bahreyn, 22, 27, 29, 66, 74, 79, 93, 98, 129, 130, 131, 158, 173, 176
 Basra, 13, 14, 21, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 37, 39, 40, 42, 44, 45, 68, 72, 78, 80, 89, 93, 98, 99, 101, 103, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 137, 139, 142, 143, 153, 155, 156, 157, 158, 165, 166, 171
 Belencer, 152
 Belh, 156
 Berellüs, 105
 Berka, 107, 168
 Beyhak, 157
 Beysan, 119, 124
 Beyt Cebrin, 121, 122, 168
 Beytu Re's, 119
 Beytu'l-Makdis, 121, 122
 Bingazi, 107
 Birecik, 149
 Buhara, 159
 Busra, 115
 Butah, 97
 Ceder, 119
 Cevlan, 115
 Cezire, 31, 33, 108, 112, 135, 141, 149, 151, 152, 160, 162
 Cürcan, 14, 151, 153, 156, 162, 168
 Cüref, 83
 Cüreş, 66
 Çin, 164
 Dareyya, 108, 109
 Deba, 142
 Derbent, 152, 153
 Derne, 107
 Deşti Kevir, 156
 Deşti Lut, 155
 Dımaşk, 12, 14, 30, 34, 38, 63, 78, 81, 82, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 125, 126, 130, 149, 150, 170
 Dumetu'l-Cendel, 49, 97
 Ecnadeyn, 120, 124
 el-Büsfürcan, 152
 Emirdağ, 160
 Endülüs, 39, 106, 164, 169
 Erciş, 152
 Erdebil, 153
 Ereğli, 113
 Eriha, 121
 Ermenistan, 152
 Erran, 152
 Eyüp, 113
 Fahl, 120, 168
 Fas, 106
 Feyyum, 34, 105
 Filistin, 14, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 171
 Gaziantep, 149, 160
 Gazze, 121
 Ğur, 119
 Ğuta köyü, 115
 Hamzahacılı, 160
 Harizm, 156
 Havran, 114, 115
 Hemedan, 137, 153, 154, 155
 Herat, 156, 157
 Hılat, 152
 Hısn-ı Mansur, 150
 Hisar, 160
 Horasan, 3, 13, 14, 22, 39, 72, 135, 139, 155, 156, 157, 158, 168, 177
 Humus, 22, 34, 101, 108, 109, 110, 116, 117, 118, 145, 146, 159, 171, 175, 178
 Huttel, 155
 Irak, 3, 14, 24, 30, 31, 32, 40, 42, 68, 80, 127, 128, 130, 136, 137, 142, 149, 152, 155, 165, 166, 169
 Istahr, 22, 163

- İfrikiyye, 22, 93, 99, 100, 101, 103, 106, 107, 108, 123, 133, 169
İrminiyye, 150, 152, 153
İsfehan, 22, 23, 68, 72, 76, 79, 93, 128, 135, 143, 145, 154, 155, 173, 176
İskenderiye, 23, 24, 100, 103, 104, 105, 107, 144
İstanbul, 1, 3, 18, 30, 37, 40, 54, 93, 113, 160, 166, 168, 169, 170, 171, 172
İznik, 161
Kabil, 24, 128, 143, 157
Kahramanmaraş, 161
Kalikala, 152
Karkamış, 149
Karkisiya, 149, 150, 160, 162
Kayrevan, 107
Kaysariyye, 121
Kelabaz, 157
Kerbela, 146, 171
Kıbrıs, 30, 113, 163
Kirman, 72, 155
Konya, 113, 169, 171, 183
Kudeyd, 53, 63, 90
Kufe, 13, 21, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 39, 41, 44, 73, 77, 80, 82, 87, 89, 112, 115, 117, 130, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 155, 156, 157, 162, 165, 166, 171, 173, 175, 176, 177, 178, 179
Mardin, 162
Maveraunnehr, 156
Medain, 23, 29, 136, 138, 142, 154, 177, 178
Medine, 1, 2, 3, 13, 18, 19, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 37, 39, 40, 44, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 58, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 104, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 121, 123, 125, 129, 131, 133, 138, 142, 143, 150, 157, 158, 162, 165, 166, 169, 171
Mekke, 1, 2, 3, 4, 13, 18, 19, 23, 26, 27, 29, 33, 37, 39, 40, 42, 44, 47, 48, 50, 51, 58, 60, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 79, 80, 81, 88, 90, 98, 106, 107, 113, 114, 119, 125, 136, 143, 144, 145, 150, 156, 165, 166, 174, 175, 178
Mercü Rahit, 115
Mercü's-Süffer, 115
Merv, 157, 158, 177, 178
Meryut, 34, 105
Mısır, 3, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 38, 39, 43, 44, 75, 77, 78, 88, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 114, 115, 117, 121, 122, 123, 133, 144, 165, 173, 175, 177, 178
Mizze, 82, 116
Mûkan, 163
Musul, 138, 141, 142
Münye, 25, 102, 105
Nablus, 121, 171
Nasibin, 152, 162
Natif, 147
Necran, 25, 26, 80, 98, 146, 176
Nihavend, 23, 154, 155
Nişabur, 14, 132, 157, 158
Nusaybin, 34, 135, 149, 152, 162
Nüceyr, 137
Pella, 120
Pervari, 162
Rakka, 33, 108, 137, 150, 151
Ramehürmüz, 142
Raviye, 116
Rebeze, 34, 35, 36, 89, 90, 159, 173
Remle, 79, 117, 121, 122, 123, 124
Rey, 136, 139, 155, 156
Rodos, 104
Ruha, 34, 108, 149, 150, 162
Ruze, 155
Samsat, 150
San'a, 25, 98, 146
Sefurya, 119
Semerkand, 158
Serahs, 157
Sicilya, 103
Sicistan, 24, 72, 128, 132, 155, 156, 157
Siirt, 162
Sumeysat, 150
Sur, 119
Şam, 3, 13, 14, 21, 24, 27, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 42, 43, 44, 64, 65, 68, 69, 83, 90, 97, 101, 102, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,

- 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123,
124, 125, 131, 137, 142, 145, 152,
160, 165, 166, 173, 174, 175, 177,
178, 179
Şanlıurfa, 162
Taberistan, 156
Tacikistan, 155
Taha, 105
Taif, 18, 24, 25, 61, 70, 72, 76, 89, 92,
93, 104, 107, 130, 150, 174, 175, 176,
178
Tanca, 106
Tarsus, 162
Tikrit, 141
Trablus, 106, 107
Tunus, 93, 103, 106, 107, 169
Türkmenistan, 156
Tüster, 128, 136, 158, 176
Umman, 24, 26, 66, 98, 102, 130, 142,
176, 177
Ürdün, 119, 120, 124
Üsküdar, 113
Yafa, 121, 123
Yemame, 25, 69, 74, 81, 93, 97, 103,
108, 124
Yemen, 13, 25, 27, 39, 66, 68, 69, 81,
97, 98, 100, 104, 108, 109, 111, 125,
137, 145, 146, 174, 175, 176
Yukarı Balcılar köyü, 162
Zaviye mevkii, 142

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Adıyaman/Kahta'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Kahta'da tamamladı. 1994 yılında başladığı Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 1999 yılında bitirdi. 2001 yılında Kayseri/Tomarza ilçesinin Güzelsu köyünde İmam-Hatip olarak göreve başladı. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Hadis alanında yüksek lisansa başladı. 2002 yılında Adıyaman İl Müftülüğünde Murakıp olarak çalıştı. 2004 yılında D.İ.B. Konya Selçuk Eğitim Merkezinde İhtisas Kursunu bitirdi. Şu anda Kayseri/Hacılar ilçesinde vaiz olarak görev yapmaktadır. Arapça ve İngilizce bilmektedir. Evli, iki çocuk babasıdır.

Adres:

Hacılar İlçe Müftülüğü KAYSERİ

0 535 2394568